

ભવાઈ સંગ્રહ

કર્તા

મહૂમ

રા. સા. મહીપતરામ રૂપરામ.
સી. આઈ. ઈ.

આવૃત્તિ ૪ થી.

બહાલ કરી વાંચે થકી, રામે કલેશ કંકાસ;
ત્રિવેક મન વિમળ કરે, પૂરે પ્રભુ ઉર આશ.

નડીઆદ

સત્યસાગર પ્રેસ,

સને ૧૮૯૪—સંવત ૧૯૫૦
(ગ્રંથા લક્ષ પ્રસિદ્ધ કર્તાએ રાખ્યા છે.)

સને ૧૮૬૭ ના ૨૫ મા આક્ટ પ્રમાણે આ પુસ્તક
રજીસ્ટર કરાવ્યું છે.

બીજી આવૃત્તિની પ્રસ્તાવના.

પહેલી આવૃત્તિમાં જે વેશ હતા તેઓમાં કેટલોક સુધારો કર્યો છે, અને ત્રણ વેશ આ આવૃત્તિમાં ઉમેર્યા છે—, ખાવાનો, સધરા જેસંધનો, અને પાંચ ચોરનો. ખાવાનો વેશ ભવૈયા અને માતાએ જનારા સંધમાં ભજવે છે તેમાં સુધારો વધારો કર્યો છે. સધરા જેસંગનોવેશ નવો છે. પણ તેમાં જુનાં ગાણાં દાખલ કર્યાં છે. હરકોઈ વેશમાં એટલે નાટકમાં દેશની અવસ્થા—જુની કે હાલની—વડે, સારી કે માઠી રૂઢીઓપરથી અને દેશમાં ખતેલા કે કહાણીઓમાં કહેવાતા ખતાવોપરથી મનોવિકાર દેખાડી સુનીતિનો બોધ કરવો. એથી રસ અને શીખામણ મળે. સધરા જેસંધ અને પાંચ ચોરના વેશમાં એમ કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે. ભવૈયાની ટોળીઓ ભવે કરતી ફરે છે તેમની કને માણસ થોડાં હોય છે ને તેઓ નવા વેશ શીખતા નથી તેથી આ બે વેશ તેઓ ભજવશે એમ સંભવતું નથી, અને પાંચ ચોરનો તો નહિજ ભજવે કેમકે તેમાં જળરા વર્ગની ધ્વજેતી કરી છે. તોપણ લોક વાંચશે તેથી પણ દેશને ગુણ થશે, ને કોઈ સુધારો થશે એવી આશા છે. કોઇની આંખ ઉઘડશે, કોઇને શુદ્ધિ આવશે, કોઈ ચેતશે. ઇંગ્રેજ રાજ્ય માં, ગાયકવાડી રાજ્યમાં, નવાખી રાજ્યમાં, અને રાજ, ઠાકોરાદિના સંસ્થાનોમાં રાજકર્તા, અને તેમના નોકરોમાંના કોઇનું લક્ષ એ બાબતપર લાગી રાજકુટ અને પ્રજાપીડનો અટકાવ થઈ અધર્મ ઓછો થશે તો આ લખનારની મહેનત તેટલે દરજે સફળ થશે. ખાવાનો વેશ વાંચી લોકમાં ઝાણા હશે તેઓ ચેતશે, અને એવા મૂર્ખ ધુતારાનો સંગ નહિ કરે અને તેઓને આશરો નહિ આપે. ભવઈ અને નાટકનો હેતુ લોકસુધારો છે. પણ ભવઈની

અસર થયેલી જણાઈ નથી. ઉદાહરણ-વરસો વરસ કળે-
 ડાનો વેશ ગામે ગામ અને શહેર શહેર ભવેઆ ભજવેછે,
 તથાપિ તે જોનારામાં કળેડાં ઓછાં થયાં નથી તેનું કા-
 રણ શું હશે ? શું એ લોક એવા મૂર્ખ અને નિર્લજ્જ થઈ
 ગયા છે કે તેમને શિખામણ લાગતી નથી ? પુસ્તક વાંચી
 અને નાટક જોઈ તેમાંથી સાર કાઢવો જોઈએ, અને તેમાં
 ઉધાડી પાડેલી માઠી રીતભાતાદિમાં સુધારો કરવો જોઈએ.
 નાટકો કેવળ કલ્પિત અને છેક અસંભવિત ન હોવાં જો-
 ઈએ. ચિત્રોના સુંદર દેખાવ, સુંદર નાટકશાળા, દીવા વ-
 ગેરેની શોભાથી અજ્ઞાન જોનારા ખુશી થાય, અને અગ્રો-
 ય શૃંગાર રસથી અનીતિમાન વાંચનારા કે સાંભળનારા
 રાજ થાય. પરંતુ જે નાટક સંસારમાં સુધારો કરવા જો-
 ગ નથી, અને ગંદાં છે તેઓને વિદ્વાનો અને સજ્જનો વ-
 ખાણુતા નથી. જુની ભવેમાં કેવળ કલ્પિત થોડું છે ત-
 થાપિ ઘણા ભાગમાં સંસારમાં જેવું જોવામાં આવે છે
 તેનો ઘાટ દેખાડ્યો છે. સાધારણ લોકને માટે, સાધારણ
 માણસોએ, એ વેશ જોડેલા છે. પરંતુ એમાંનું ખીભત્સ
 બાદ કરતાં બાકી રહે છે તે લોકની અવસ્થા અને રૂઢીઓ
 બતાવનારી સાદી અને ખરી છબીઓ છે. હાલ નવા નાટ-
 કો બને છે તેમાં કાવ્ય ચતુરાઈ, પીંગળજ્ઞાન, પંડિતાઈ,
 અને કલ્પના વધારે છે, પણ તેઓમાં આપણા દેશને લા-
 ગુ પડે તેવી વાસ્તવિક છબીઓ ભાગ્યે જોવામાં આવે છે.
 એ નાટક રચનારની ઈચ્છાનું રૂપ તેઓમાં વધારે દેખાય
 છે. ઉછરતી પ્રજના હાથમાં આપવા જોગ નહિ એવાં
 ગંદાં તે કેવળ કલ્પિત નાટકો કેટલાક પ્રગટ કરે છે તે
 પણ બંધ પડવું જોઈએ. અનીતિની, અને ઉભરાતા શૃ-
 ગાર રસની વાતો હાનીકારક છે માટે તેવી પણ જોડવી
 ન જોઈએ, અને ખરી બની હોયતો નાગા રૂપમાં પ્રગટ
 ન કરવી જોઈએ.

ભવાઈ સંગ્રહ.

ગણપતીનો વેશ.

- ભવાયા સૌથી પહેલો વેશ હમેશ ગણપતીનો લાવે છે.
 વાજ્ર તથ્યાર કરી આ દોહરો આરંભમાં ગાએ છે.
 “ સેવ્યો તો લખ લાભ દે, વિધાતણો ઉપદેશ;
 સભા ને ને કારઓ, ગવરી પુત્ર ગણેશ. ”
- એના પછી નીચેનાં ગણેશીઆં ગાએ છે.
 “ પ્રથમ પહેલો સમરીએ, દેવ સુંઢાળા;
 લખ લાભતો દાતાર, દેવતા વિધન હરો. ૧
 લાંબી રે સુંઢે આવે મલપતો, દેવ સુંઢાળા;
 તારે સોધએ મોદીકતો હાર, દેવતા વિધન હરો. ૨
 સિંદુરતો શણુગાર સોધએ, દેવ સુંઢાળા;
 તારે સોધએ કરેણાંતો હાર, દેવતા વિધન હરો. ૩
 સુધ બુધ નારી ઘેર તારે, દેવ સુંઢાળા;
 લખ લાભ પુત્ર દાતાર, દેવતા વિધન હરો. ૪
 માતા રે કહીએ તારી પારવતી, દેવ સુંઢાળા;
 પિતા શંકર દેવ, દેવતા વિધન હરો. ૫
 રાગમઓ રતનીઓ વિનવે, દેવ સુંઢાળા;
 કરો સેવકની સાહે, દેવતા વિધન હરો. ” ૬
 એ ગવાયા બાદ માફ રાગમાં નિચ્છા સોળીઓ ગાએ છે.
 “ માફ તારા દેશમાં, દીઠાં ત્રણ રતન;
 એક દોલો, દુજી માફડી, તીજો કુસુબારંગ. ૧
 માફડી નાહે ગંગાજળા, હલી વેણુ સુકાએ;

ચંદન કરે છોડવે, બાજો નાગ જકારા ખાએ. ” ૨
 “ પેહેલે ને પેહેલેરે પોહાર ઢાલા, આજ મે દીવડો ક-
 રે અજવાળ્યો; હો માશુ ઢાલા. બીજે ને બીજે પોહાર
 ઢાલા, આજ મારે ફેસર ટીલક બીરાબ્યાં; હો માશુ ઢા-
 લા. તીજે ને તીજે પોહાર ઢાલા, માશુ પુલેરે સેજ બીછા-
 ધ, હો માશુ ઢાલા. ચોથે ને ચોથે પોહાર ઢાલા, મા-
 રો નાવલો કંથ વળાવ્યો (કંઠવળગાવ્યો.) ”

આતું નામ માશના પોહાર. માશ એટલે મારવાડ દેશ.
 ઢાલો એટલે પુરુષ. માશડી એટલે સ્ત્રી. એ બે તથા કસુ-
 બો રંગ એટલાં મારવાડમાં સારાં થાયછે. માશના પોહાર
 ગવાઈ રહેછે એટલે એક ભવાયો પોતાના મુખ આગળ
 ધાળી ધરી નાચેછે. એ ગણપતી. એ વખત પાસે ઉભેલા
 નિચે મુજબ ગાએ છે.

“ રડો ને રળીઆજો માશનો દેશ, રડોરે નણદીનાવીરા
 ઢાલન ડમકે પાણીડાને આવે, બાહુડી પ્રમાણે લાવે ચુડો,
 માશનો દેશ રડોરે નણદીનાવીરા. ”

“ ઉંચી ઉંચી મેડી રસીઆને, દીવો બળે મહારાજ,
 દીવલડો બળે મહાજમ રાત. ”

એટલે ગણપતી નાચી રહે. ગુજરાત મૂકીને મારવાડ દે-
 શનાં વખાણ કરવાનાં કારણ હાલના ભવાયાને માલમ નથી.

ગણપતી કોરે ઉભા રહે કે તુરત તેના પુજારાની મા-
 કાલી આવે છે. એ બોખડી (મુંગી) છે તેથી કુઉ કુઉ કરેછે,
 બોલાતું નથી. તે હાથ પગના ચાળાથી સમજાવે છે. તે આવે
 એટલે બીજા આમ ગાએ છે. “ કાલી નાચે રંગ ભરી.
 થોડા થોડા ગુણ ભરી, રંગ ભરી ગુણ ભરી. એસા થઈ
 તા થઈ ” (એટલે ભુગળ વાગે.)

એક માણસ તેને પુછે છે, “ કાલીરે કાલી, કાંહથી આ-

જુહાણનો વેશ.

વી ચાલી, તને નાના છોકરાં જેસે ઝાલી, તને ભરી જુવે
કે ઠાલી, કાંઠાંથી આવી ચાલી, જોલ. " કાલીનો જવાબ.
" સરગ ભવનને દવારામતી. " બીજા કહે છે, " આવી
તો ભલે આવી, દેવદાતારના વિધન હર. " તેવારે તે વાર-
ણા લે છે. પાસે ઉભેલા કહે છે, " આ સાડીપચીસ ભ-
વેઆ છે તેમાંના કોઈ ખાઈને ખોટા કરે તેના વિધન હર"
તેવારે તે કડ ઉપર વારણા લે છે. પછી તેને પુછે છે કે તારે
શું જોઈએ. તે પગ હલાવી ધશારતે ઝાંઝર માગે છે. બી-
જા કહે છે " દેવદાતાર અલાવશે. " કોઈ મશકરીમાં પુછે
છે હેડમાં પગ ધાલવો છે? જવાબ "ના ભુકું કરે તે ધાલે"
બીજાં શું જોઈએ. કાલી કુંડ કરી હાથ ઊંચા કરે છે. પેલા
પુછે છે ગધેડે જેસાડે. જવાબ. "ના વરખડો (અળદ) પો-
ઠી પાના પુસ્તક ભરવાને." જવાબ "દેવદાતા અલાવશે."
તે જતી રહે છે તે નાએક જોલે છે.

" વિવાદાત વધાગણા, પેહેલા મંગળ ચાર;
પુણએ શાળ સલક્ષણા, તૃપતા કાન કુવાર "
" લશ્કર જ્યારે ચડે છે ત્યારે હસ્તીને ઘોડા આગળ
કરે છે. ત્યારે આપણે અહીં આવ્યો ગણેશ. કોઈ ભાવીઓ
ભગતીઓ ને પુનરો તેડાવીશું ? " બીજા કહે છે, "હા
તેડાવો." એટલે બધાં જોલે છે. " સંગ મંગા ભોણીઆ,
આડા ઝોલીઆ વરશાલીઆની પુન કરે. એસા તા થઈ
તા થઈ. "

ભોણુ, ઝોળ, વરશડા, એ ગામનાં નામ છે, વરશાલી-
આની એટલે વરસડા ગામના ગણુપતીની, હવે પુનરો આ-
વી જોલે છે, " કોઈએ કહ્યો સરડો, કોઈએ કહ્યો ભરડો,
મારે કાને આવી કુરચ (મુરત) એટલે દોસલો પ્રાણુ
આવ્યો દોડતો. " બીજાં કહે છે, " આવ્યો તો ભલે આ-

વ્યો પણ તારાં નામ બતાવ. ” પુનરો કહેછે મારાં ના-
મતો સતર, અઠાર, દશ, વીશ, પંદર, સોળ. પછી કહેછે.
“ એક આલે ને બીજો વારે તેને ધાલે જમને દુવારે. ”
બીજું પણ હસવાનું બોલે છે. તેમાં કેટલુંક ભુડું છે. ટી-
પણું કાઢી રાસો કહે છે, અવળું બોલે છે, ને સભાને હ-
સાવે છે. પુરું થાએ એટલે સર્વ બોલે છે—

ગણપત નાચ્યો રંગ ભર્યો રે, નાચ્યારાના (નાચનારના)
વિદ્ય હરો રે, નાચ્યા રે પ્રહ્લા, નાચ્યા રે નારદ, સોળ ક-
ળા નાચ્યો ગોવંદ. મહાદેવ નાચ્યા મોડા મોડ, જોવા મ-
લ્યા છે ૩૩ કરોડ, એસા રે થઇ થઈ તા તા થઇ. ” થ-
ઈતા કહે એટલે ભુંગળ વાગે. ગણપતીનો વેશ પુરો થયો.

જુઠણનો વેશ.

આ વેશની મતલબ જોનાર મંડળીના દીલ ખુશીમાં
આણવાતી છે. ચિંતા, દલગીરી, અને કામ કાજના વિચા-
રમાં મન ગુંથાએલાં હોય તેને આનંદમાં લાવી તેથી છુ-
ટાં પાડવાં કે ખેલ જોવાની હોંસ પેદા થાએ. તમાસગી-
રોમાંના ધણા હિંદુ હોય છે. તેથી તેમને મીયાં બીબીને
ગાંડાઇ કહાડે ત્યાં જોવામાં મજા પડેછે. એક કલ્પિત જુઠ-
ણ અથવા તરકડો કોઇ દીલીના બાદશાહનો સગો હતો.
મુજે ગાંડીયા જોવો હતો ને વળી સંજોગી ફકીર થયો, ને
અલમસ્ત થઇ ગયો તેથી નજરમાં આવે તેમ ઘેલું ગાંડું
બોલી ટોલ કરેછે. એ સ્વાંગની મેલવણીમાં (મેલતી વ-
ખત) આમ બોલે છે.

“ અની હો હલોલક (સરવે લોક) સાંધઓકા પંથ દો-

જુઠણનો વેશ.

હુલા રે મીયાં. એસા તા થઇ તા થઇ. ”
 “ એઠેકું એઠી સલામ, ખડેકું ખડી સલામ, અમેરી સ-
 લામ. એસા તા થઇ ”
 “ કારીડંડી ધતુરા લા દેતો રે, ધતુરા લા દેતો રે. એ-
 સા તા થઇ. ”

હવે જુઠણ ઘેલું ઘેલું જોલે છે, ને મો, હાથ પગ, કં-
 ખર વગેરેના ચાળા તથા ખાલણ, વાણિયા, રજપુત વગે-
 રેના બધરાં ગરબા કેમ ખુદે છે, તેની વગેરે નકલો કરી
 સમાને હસાવે છે. પછી જોડતે જોલાવે છે. એકતું અસ-
 લ નામ લાલ અને, બીજતું ફુલ હતું, પણ હાલ તેમને
 બીબી ચટકી અને બીબી મટકી કહે છે. એ નાની ઉમર-
 ની છે. ભવાયાના છોકરાને પ્રથમ એ વેશમાં દાખલ કરેછે.
 જો લાલબીબીને ફુલબીબીનું નાચતું, ગાતું, જોલણું વગેરે
 આવડે તો તે આગળ સારો શિખરો એવી આશા થાયછે,
 ને તે અકલવાન ગણાય છે. એ વેશ જોતે ના આવડે તેને
 ખુદ્દિ વગરનો ગણે છે, ને કહેછે કે એ પાણી ભરી પેટ
 ભરશે ચટકી તે હોશીયાર અને મટકી તે ગાટલાં ભરો.
 એ બીબીઓ આવ્યા પેહલાં ગવધયા નિચલા દોહરા ગા-
 ડી રાગમાં ગાય છે.

“ ગોડી પુછે છુન ગોડીઆ, કોન ભલેરો દેશ;
 સુખીઆં તો દેશ ભલા, નહીંતર પરદેશ. ૧
 સુરજ તો આયમ વળ્યો, સારી આવી રાત;
 હરજો વદની હરણ ભમે, માતુ દીપક લીતો હાથ. ૨
 સાંજ પડંતી દેખકે, ચકવી એઠી રાય;
 ચલો ચકવાઉન દેશડે, બ્યાં રેન બિજોગ ન હોય. ” ૩
 હવે જોડેઓ પડદામાંથી નીકળે છે ને જોલે છે, “ગ્વા-

લગઢસે મેરેયના, ગ્વાલ ગઢસે મેરેયના. ” “ સમશેર બડા હથીયાર અંગોઅંગ આધ્યો.

નખજે ટટુ ચડીએ તો ખોત ગોઢે ખાધ્યો.

સખજે ટટુ ચડીએ તો ખોત ભાગ જધ્યો.” તાથઈતાથઈ.

વળી જોર કહે છે. “ આધજ મોરી ખાધજ મેં ગધતી ઘોતીયાં ઘોવા, ત્યાં તરક ખેડો તો જોવા. ઉઠતે તરકડે આંખ મારી તારનો જીવડો ઠામ નથી.” તા થઈ તા થઈ.

જુઠણ કહેછે.—ગંગા જમુના કે મથુરાં કે બાસી, આઠ પોહાર ભજન કરો, સમરો કાશી. તા થઈ.

બીબી કહેછે.—આ જવ મીયાં માનજી ધરખાર તુમેરા; ખી ચડી લાવ ગાંઠકી બાસણ અમેરા. એકઠે મીલકર ખાઈગે, ધી ચુક તમારા; લોક પુછેગા એકુણ હય, તો કે મીજમાન અમેરા.

જુઠણ.—ખીચડા સુલતાન, તુજે પીછે નેન કોઈ;
ભર તગારા ગારીએ તો પેટમે ઠંડા હોય.

ખાન ખાન ખાના, તેરે અંગ લાલ જમા; પરદેશી ચંગી, દખણ કે લોક રંગી, હુંવા પાતરા ખી નાચે, ફુલો કે હાર માગે, ફુલન કે હાર હલવે, સા દમરે કે મરવે. તા થઈ તા થઈ.

બીબી.—બંદી તો હિંદુવાણી હો ગઈ.

જુઠણ.—કેસી?

બીબી.—બમનકા પાણી પીયા એસી.

જુઠણ.—મેંખી હિંદુ હો ગયા.

બીબી.—કેસા?

જુઠણ.—હિંદુકા પાણી પીયા તેસા,

બીબી.—તય તું હિંદુકા રાહ ચલાવ.

જુઠણ—હિંદુવાણી તું ભલી પીછાણી, શીર પાણીકા ખે-
ડા; ભરે કુવેમાં તેતર બોયે રામ સીતાકા બેડા.

ખીખી.—હે તરકડીઆ, હે તરકડીઆ, કેહેતો ભેજીું માણે-
ક મોતી, કેહેતો ભેજીું મેવા, કાચી કળીઆં સેજમે
ખીછાઉં, કરૂં તમારી સેવા.

જુઠણ.—સેવા કર કર મેવા ખાધએ, મુનતી બ્ધ એક બા-
ત; પક્ષા પકર કર ધયું કહેતા હું, કું હે તારી જાત.

ખીખી.—હે તરકડીઆ, હે તરકડીઆ, જાત પુછીને શું ક-
રીશ, સાંભળ મુખની વાણી; અમેતો અમારું જા-
ણીએ તું તરક, હું હિંદુવાણી.

જુઠણ.—હિંદુવાણી તું સચા બોલી, જુઠે બેન બોલાવે;
પારકા પીયુકું હસકર બોલાવે, બંદેકું ફાસલાવે.

ખીખી.—હે તરકડીઆ, હે તરકડીઆ, બસની છે તો જા
વેશીઆ વાડે, અમ કને શું માગે; હું અપવાસણ
ખાળ કુંવારી, કળમે ખાપણ લાગે.

જુઠણ.—તું અપવાસણ, બંદા તપીઆ, તપ બોદાકુ કહી-
એ; ગાંડે ગપએ છોડદો, ચલો જંગલ જા રહીએ.

ખીખી.—સામા શેડે સસરેા દુએ, દીએર દુએ છે માળે;
હિંદુવાણીનો જો ખપ કરે તો, આવજો પીયુગારે.”

આ સંવાદને પ્રનીઆ અથવા ચબોલા કહે છે. એ બો-
લી રહ્યા પછી જુઠણ અને તેની જોડેઆ થોડી કુદડીઓ
ફરી, ફુદી, નાચીને જતાં રહે છે.

કંસારાનો વેશ.

વડનગર બહી ધનુશ ગામમાં ઠાકર નામે કંસારો રહેતો
હતો. ત્યાં એકવાર ફફીરોના એક ટાળે આવી મુકામ ક-

યો તેમની કને રૂ ૭૫૦ હતા તે એ કંસારાને ઘેર અના-
મત મુક્યા. કંસારો બદલાનત કરી નાસી ગયો. ફકીરો તે-
ની પુઠે શોધ કરવાને નિકળ્યા, ને આખરે તે જ્યાં સંતા-
ઈ બેઠો હતો ત્યાં આવ્યા. પોતાના રૂપીઆને બદલે તેઓ
કંસારીને લઈ જવા લાગ્યા. મુસલમાન રાજ્યમાં બાએડી
વેચવાનો, ઘરેણું મુકવાનો તથા દેવાને પેટે આપવા લેવા-
નો ચાલ હતો તે દેખાડવાને તથા મુસલમાન ફકીરોનો
જુલમ, તેમનાં ત્રાગાં અને રીવાજો દેખાડવાની આ વેશ-
ની મતલબ જણાય છે

વગાડનારા આ પ્રમાણે કંસારાને બોલાવે છે.

“દાકરીઓ કંસારો આવેરે, બેડાંને ખુજરાં લાવેરે તા.
થઈ તા થઈ.”

કંસારો વાસણનો કોથળો ખાંધે લઈ આવે છે; દહા મ-
શકરીનું બોલે છે. બીજાઓ પુછે છે કે તું ક્યાંથી આવ્યો
ત્યારે તે પોતાની વાત કહે છે. ગામ વાળા તેને રાખે છે.
પાછળથી કંસારી (તેની વહુ) આવી મળે છે. તે ગાય છે.
“ના જાણશો વાલમ પ્રીત ગઈ, તે પ્રીત તો જાશે મુવાં;
પણ સુતારી ઘેર લાકડાં, વેચી થાએ જુવાં.
મારા વાલમનો લાગ્યો સનેડો. તા થઈ તા થઈ.”

કંસારી અને કંસારો થોડું ફરીને બેસે છે એટલે મુ-
ડા આવે છે. મુડાની મેળણીમાં આમ ગાએ છે. “તેરે
ધનુશગામ કે ગાંદરે (ભાગળે) સામી સરોવર પાળ, તેરી
અલા બેલી, તેરી અલા બેલી.” પછી દાંડીઆ રમે છે.
દાંડીઆ રમીને પોતામાંથી એકને ગામમાં મોકલે છે. કં-
સારો તેને છોતરવાનું કરે છે, ને તે કંસારાને છોતરે છે.
આખરે પકડાઈ જાય છે, ત્યારે બધા ફકીરો મળી કંસારો

રીને લઈ જાય છે, તે કંસારો રોય છે વળી મુડાઓ તેની પાસે ભીખ માગે છે. કંસારો તેમને પુછે છે કે તમને એ ભીખનો હક કોણે કરી આપ્યો છે. તેઓ જવાબ દે છે કે અમદાવાદના પાદશાહ મહમદ બેગડાએ કંસારા ઉપર દુકાન દીઠ એક પૈસાનો હક આપ્યો છે, કંસારો કહે છે તમારી જરૂરીઓ ગાઓ ત્યારે ભીખ મળે. ફકીરો નીચલી જરૂરીઓ ગાએ છે.

“અમારાં અલાહી અલારે, ફકીરોશ અલાહી બેલી રે,
ફકીરોકે ગલેમે શેલી, અમારા અલાહી બેલી રે.

પીર પેગંબર સખડુચ ઝોલીઆ, સખહી મે પેગંબર
બડા, અમારા અલાહી બેલી રે.

માલન ચંપો મોરીઓ વાંકી પાસ પોહિંચી મુલતાન,
દાતા મેરે રે.

ગુજરાતમે એક બડાઇ સુખા, રાજ કરે મુલતાન અ-
મારા અલાહી બેલી રે.

તેણે ઓતર દખણ આપલો (હત્યો) કીયા ખુશ કામ કીયા.
દાતા મેરે રે.

બેગડાહી મહમદ મારીઆ પાનુમે ઝેહેર દીઆ.

અમારા અલાહી બેલી રે.

પલંગ પરતો ઝોલી આંધી, લોહી ભરાની ખાત,

બેગડા મહમદ મારીઆ, તખ ધુલ મલી ગુજરાત.

ધાર છુઓ, દીલ્લાર છુઓ, છુઓ હજરત બના,

નખી તમારા બલા કરે ધાર મુસલમાના.

અમેરા અલાહી બેલી.

પછી તેઓ કહે છે બેલ કંસારા રાહ, અલલા રખે તેરી
ખાહ; લેના ખચ્યા, દેના ખચ્યા જૂઠાં ખચન મત કહેના. બે
બેલેગા જૂઠાં તેરી બેરકુ લેખએગા ભૂત તા ચધ તા ચધ”

મીઝાં બીબીનો વેશ.

ગોવાલીચર શેહેરથી એક મુસલમાન સીપાઇ અને તેની વહુ અમદાવાદ જોવા આવ્યાં. શેહેરમાં પેસતાં કોઈ બિઝનેસની રમત જોવા ઉભાં એટલામાં મસ્તાનો હાથી છુટો પડ્યો હશે તે આવ્યો તેથી નાસા નાસ થઈ, તેમાં મીઝાં ને બીબી જુદાં પડી ગયાં. સામળિયો નામે ચાકર હતો તે મીઝાં સાથે ગયો. કટલેક દહાડે તેઓ પાછાં એકઠાં મળ્યાં ને બહુ હરખ પામ્યાં. સામળીઆએ બીબીને જોડું જોડું સમજાવી મીઝાં જોડે લડાવી. મીઝાં રીસાયા. બીબીનો ક્રોધ ઉતરી ગયો ત્યારે પસ્તાવવા લાગી ને ધણું કરગરી માથા માગી સહજા કરી. મુસલમાન સીપાઇઓની રીતમાત સમજાવવાને આ સ્વાંગ મેલે છે. એમાં ટોળ ટીખલ ને બીલત્સ ધણું છે. એમાંનું સઘળું જોલવાનું હિંદુસ્તાનીમાં છે; પણ તે ગુજરાતી હિંદુસ્તાની એટલે નહાઈ હિંદુસ્તાની છે.

એ વેશ આવવાની તર્કચારી હોય છે ત્યારે ગવધયા આસાવરી રાગમાં આ પ્રમાણે ગાય છે.

“ આશા પાસા ને વિમળજળ, ઠગ ઠાકોર ને દલાલ;
એતા નહીં અપના, અસ્ત્રી સરપ ને સોનાર. ૧

આશા સહુકો વલહી, આશા કોઈના ભગ;

આશા પુરે હે હરી, હરણા બાણ ન લગ. ૨ એસા તા થઈ તા. ”

બીબી પડદામાં આવીને બેસેછે ને કહેછે—

રાગ આસાવરી.

લાલી દેખું મેરા લાલકી, જળ દેખું તળ લાલ;

લાલ બોલાવન મેં ચલી પીયા, હો ગઈ લાલ ગુલાલ, એસા થઈ તા થઈ.

મીઝાં બીજીનો વેશ.

સૈયાં સૈયાં સળદો કહે, સૈયાં ન બુલે કોય
પણ એક દીન એસો આયગો, મેરા સૈયાં કહુશો હોય, હરે
થઈ તા થઈ.

પ્રજી બીજી પડદામાંથી બહાર નીકળીને હાથમાં દીવી
ઝાંઝે છે તે માથાના ઝોઢણાથી પોતાનું મોં ઢાંકીને ગાયકે
તે ગાણું.

આશુ મારે નેડેરે એડે હો રાજ, સાળુકાને એડેરે નેણે
હો રાજ. (એ જેચારવાર બોલે છે.)

ચારકી સાથ તોરી સંગાય બના બનું ચલનાં તોરી સં-
ગાય ચારકી સાથ બના બાનું ચલનાં થઈ તા થઈ.

ગ્વાલ ઘઢસે નીકસી બના દેખા સારા દેશ બના. ઘેં
ધેં થઈ તા થઈ.

એક ન દેખા લાલ મોગલા, બેંગન બાલે વેશ; તીદા
તીદા તીદા તા થઈ.

એકસે ગોરી સાવલી, દોનો બનડીઆ; તીદા તીદા તીદા
થઈ તા થઈ.

મેરા બનાં દેવરે મેરા, દેવર મેરા લશ્કરી.
એર સાવલા મુલતાંન; તીદા તીદા તીદા થઈ તા થઈ.
સામુ મેરી મુંદરી, સમરા ઈલખાં; તીદા તીદા તીદા થઈ
તા થઈ.

મેરા બનાં રાજે ચપેકે ઝાડ તંજે, જેલે દો જનીઆ;
મેરા બનાં ઘોડા છુટારે, મેરા બનાં ઘોડા છુટારે;
ઘોડા છુટા રાએકા મુજ નવરકો જમકાર; તીદા તીદા તીદા
થઈ તા થઈ.

મેરા મીઆ હંચા નીચા, હંચા નીચા ચોતરા, બંદી કી-
હ કહે સલામ, કીંઈ કહે સલામ; બંદી કીંઈ કહે સલામ.

ખાએલકો જમકાર બાળે, બાળે નવરકો જમકાર બાળે; તીલ થઈ.” પછી બીબી ઉભી થઈને ફરે છે, ને તેને બીબીઓ પુછે છે તું ક્યાંથી આવી ?

બીબી જવાબ દેછે.—“ અમારા આવના કીંઉ ન બુજ, સાદીચા સો બાગ, અળદલા ચંગા, માલવા મુલખ ગુજરાત, પીરાના શેહેર પટનસે ચલકરને આઈ.”

પાસે ઉભેલા કહે છે, આઈ તો ભલે આઈ પણ આપના નામ સુનાવ.

બીબી.—અમેરા નામ સુનેગા તો ડર જાએગા. તેરી કમર ખીચ ખાંધીઓ. મારા નામ તો અંકડેદાર હય. અમારા નામ તો સુખીઆ, ને દુખીઆ. દુખીઆ કેસા. દુખીઆ માણસ મત મરો, જુર જુર પંજર હોય, બહે બહેડે પંદડે તો દન દન મીલે હોય. અમારા નામ બીબી ચટકી. દુલીઆ દીવા જલ ગયા, આનકે અયા નામ રખા. તમારે એ ઉંચે ઉંચકું કીઆ કેહેતે હો?” બીબીઓ જવાબ દેછે.—“ છજ મેડી.”

બીબી—“ હિંદુગે છજ મેડી તો મુસલમાનોમે સતરે ચટારી. ઉવાં મે બીબી બેઠીથી, બાલો બાલ મોતી પડેતીથી. અમારે આગુ લીમકી છાઈથી. ઉસ નીચુ બનાયા ગદી ચોતરા. ઉપર નાળા ઢાળા. ગુલત તમચે, ગુલચપીઓકે હાર, શરાબકા શીશા, સખ તમચાર રખાયા. એસેમે મીઝાં આએ લશ્કરશે દોડશે. દો ચાર આદમી ધસ બાબુ, દો ચાર ધસ બાબુ. કાઢને આકાર કુછુ લઈ, કાઢને કુછુલીઆ, મીઝાંને ઉઠાઈ અફીણકી પુડી. અફીણને કલા કુછ, કુછને કલા ગરેશ. હોઈ ગઈ લટાપટ. મીઝાંને દેખા ઉંચા, અગને દેખા

મીઝાં બીબીનો વેશ.

નીચા; એસેમે આંખકી બાજી, ઝોર મોહોકી મોહોબત,
 હોતો મીઝ ગર્ભ. અમને કહ્યા મીયા સાહેબ સખ શે-
 હેરકા તમાશા મેતે દેખા પણ શહેર ગુજરાતકા નહીં
 દેખા. ઉસી બખત મીઝાને ઘોડેક કીઆ જીત ઝોર
 અમને અમારા માફ કીયા રાસ. હોતે ચલે ચલે જાતેથે,
 માનેક ઝોકકે આગે, તરપોલીએકે પીછું, ઉવાં ઝોક બા-
 જીગરને લગાયા બાજી. અમારા જીવ ઉસનાગ, ઝોર
 મીયાકા જીવબી ઉસનાગ. મીઝા ઘોડા રખતે દેખતે
 લગે. હમ માફ રખકર દેખતે લગે. એસેમે કાઈ સુ-
 ખેદારકા છુટા મસતાના હાથી. શહેરમે પર ગયા તાલ-
 કા. સો મીઝાંકા ઘોડા ગયા ઝોક ગલી, ઝોર હમારા
 માફ ગયા ઝોર ગલી. ઉંસ દનકે ઉસ ધડી કે હમ
 ઝોર મીઝાં બખુટે પડ ગએ. હમકું ઝોર હમેરે મી-
 ઝાંકું જો મીલાવે તો ધનામ દહં.
 બીજો કહેછે.—હોતોકું રગડ દગડ કરડું તો કીઆ ધનામ

દોગે ?

બીબી—મેરે હાથકે સોતેકી ચુડ દહંગી.

બીબી—તો ચુડ નહીં.

બીબી—તખ ઘોડા દહંગી.

બીબી—નહી મેરેકું ઘોડેપર જેઠતે નહીં આતા.

બીબી—જખ તું કહેગા સો દહંગી.

સાજંદા ગાએ છે “ આવનો કરો રે બનાં, મારા બનાં,
 આ બનાં રે, આ બનાં રે, ઝો મેરા બનાં આવનાં

કરો બના.” ઘેં ઘેં થઈ તો થઈ.

સામળીઓ આવી બીબીને સલામ કરે છે.

બીબી—તું કાંહાંસે આયા ?

સામળીઝો.—મીઝાં કે પાસસે આયા.

બીબી.—મીઝાંકી કીઝા ખખરાં?

સામળીઝો.—મીઝાંકી ખુરી ખખરાં.

બીબી.—ખુરી ખખરાં ઝો અધા ! તું કીઝા કહેતા હે.

મીઝાં કીઝા કરતા હે.

સામળીઝો.—મીઝાં તો ધાસ કાટતે હે.

બીબી.—મેરા મીઝાં તો પટનેમે જમાદાર હે, ધાસ કા-

ઝેકું કાટે.

સામળીઝો.—જમાદારી છુટ ગઈ.

બીબી.—છુટ ગઈ તો ધરકું કીઈ નહીં આવે?

સામળીઝો.—જેપાર કરતે હે.

બીબી.—કીઝા ઘોડે લીઝે?

સામળીઝો.—ના.

બીબી.—હાથી?

સામળીઝો.—હાથીસે ભારે.

બીબી.—સોના?

સામળીઝો.—ના.

બીબી.—તખ?

સામળીઝો.—ગધે.

બીબી.—મર મુવા જુઠ જોલતા.

સામળીઝો.—મેને તો મશકરી કી, મીઝાં અછે હે, આતેહે.

મીઝા આવેછે ત્યારે બીબી ગાય છે—

આ બનાં મેરા બનાં, મેરા પાતળીયાં મીઝાં, મેરા હુશીલે
મીઝાં હો હો શરે થૈ તા થૈ તા થૈ.

આ બનાં આ બનાં આવરે, તેરી જાટડી દેખું. તીદા
તીદા તા થૈ.

મેરા મીઝાં આવતા દેખું, મેરા બનાં આવતા દેખું, જો-

બાબનાં આવતા દેખું. મેરા બનાં. હાં હાં શરે;

મેરા બનાં બેરકાં લગી, બેબાબનાં બેરકાં લગી. મેરા બનાં બેરકાં લગી, બેરકાં લગી, મેરા મીયાં. હો હો તે થેં થેં થેં

આવરે તેરી બેગડી મુ'છાં, તેરી બેગડી મુ'છાં, મેરા મીયાં, હાં હાં તે થેં થેં થેં થેં.

સામળીઓ—મીયાં તેરી બગડી મુ'છાં, તેરી બગડી મુ'છાં, મીયાં તેરી ગધેકી પુ'છકી મુ'છાં.

મીયાં—અબે સામલીઓ.

સામળીઓ—ક્યા કહેતે હો મેરે મીયાં.

મીયાં—અબે બીબી સાહેબ ક્યા ફરમાતી હે ને તુમ કેસા બક્યા કરતા હું.

સામળીઓ—બીબી સાહેબ કહેતે હે કે મીયાં તેરી બગડી મુ'છાં, મીયાં તેરી ગધેકી પુ'છકી મુ'છાં.

પછી મીયાં સામળીયાના મોઝા ઉપર લૂગડાની આપટો મારે છે, ને તેની ટાપી નાખી દે છે.

બીબી—મેરા બના છોડદો છોડા, મેરા મીયાં છોડદો છોડા લોક દેગેજે મેરા મીયાં હાં હાં શરે.

સામળીઓ—મેરા બનાં હાથમાં બાલા, મેરા બનાં હાથમાં બાલા મેરાં બનાં હાંહાં શરે- મીયાં તેરા હાથમાં રાલા મીયાં તેરા હાથમાં રાલા, મેરા મીયાં હાંહાં શરે.

મીયાં—અબે સામલીઓ.

સામળીઓ—ક્યા કહેતે હો મેરા મીયાં.

મીયાં—બીબી સાહેબ ક્યા ફરમાતી હે, ને તું કેસા બક્યા કરતા.

સામળીઓ—બીબી સાહેબ કહેતી હે કે મીયાં તેરા હાથમે રાલા મેરા બના.

શામળીઓ-હાં બારેબાપ બનાવ્યે. “ (અંહી મસ નદારાં વચન બોલે છે ને મીઝાંતે ખીજવે છે તથા) ખીખીને કહે છે મીઝાં તોરે બાસતે હમેશ પુલ લાતા હે સો કાંહાંસે લાતે ખખર હે. ધસકે ધર બાગ નહી બગીચા નહી, ઝોર પુલ કાંહાંસે લાતે હે. ખીખી કહે છે ના મેરેકુ ખખર નહી. શામળીઓ કહે છે, ઝો બોહારે લોક મસીદમે નિમાજ પડતા બખત પુલાં ધરાતેહે, સો મીઝાં ચોર લાતે હે. ઉસમેસે અછે અછે રંડી કુંદેતે હે. ઝોર ખરાગ ખરાગ તોરેકું દેતે હે. ખીખી પુ-છે છે કે કોનસી રંડી. સામળીઓ કહે છે. ઝો બેશી-આ પાતર લોક કે ઉવા મીઝાં હમેશ જાતે હે, ઝોર દેતે હે.” એ પરમાણે કેટલુંક હસવાનું, કેટલુંક ભુંડું બોલે છે, ત્યારે ખીખી કહે છે. મીઝાં તુમકું લલે પી-છાને, તમારી બાતાં સુનીયાં.

મીઝા—કીઆ બાતાં સુની.

શામળીઓ—મુવેકી. તુમ રંડીકે ધર ગચેયે ઝો. મીઝાં કહે છે એ વાત જોટી, ને ખીખીને સમજાવે છે ને પુ-છે છે કે તને કોણે કહી. ખીખી કહે છે મારા લાખચે તમને જતા દીઠા. મીઝાં કહે છે તારો લાઈ ક્યાં છે. આ પંદર વીસ વરસ થયાં આપણે પરણ્યા છીએ તે-ટલામાં મેતો તારો લાઈ નથી જાણ્યો. એટલે શામ-ળીઓ નીચે પ્રમાણે ગાતો આવે છે.

“ ખીખવા જેરી જીને કાંટા મારા ઝેરી,

ખીખવા મેરા છોટા હતા, ઉસ કાંટા ઝેરી હતા.

બોલ બોલરે ખીખવા જેરી તુને કાંટા મારા ઝેરી.”

આહીં જીભને વીંછીના કાંટા જોડે સરખાવી હોય એમ જણાય છે. જેમ વીંછીનો ઝેરી કાંટો પાડા કરે છે, તે-

મ જલે લગાઈ કરાવી દુખ ઉત્પન્ન કર્યું.

બીબી કહે છે "એ મેરા ભાઈ."

સામળીઓ—નહીં મે તેરા નહીં "તું એસી હે ને તેસી હે, એમ બીબીને ગાળો ભાંડે છે. બીબી સામુ તેવું કરે છે. ત્યાર કહે મીઆં બીબી ખુબ ગાળાગાળ કરે છે. ને મીઆ રીસાઈ જાય છે. આખરે બીબી પરતાયે છે. અને કાલાવાલા કરે છે, ને કહે છે "હસતે ખેલતે હુમ લગાઈ કરમ કરે તેરી પુરાઈ. કાટેકું સીલાઈએ, રહેકું મનાઈએ જીયું તીયું કરકે આપડા ગરીબડા દેલા ચલા, તું મીઆં મના લાવ. મીઆં બિના રહા નહીં જતા, મીઆ બિના રહા નહીં જતા.

સામળીઓ—મીઆં મીઆં કીઆ કરતી હે મેરેકું મીઆ કરકેરખતે.

બીબી.—તેમ ગાળો દે છે ને ગાયે છે "મેતો હસ્તીથી, હસ્તીથી. મુએને લગાઈ લગાઈ. હસ્તીથી ચંદન ધસ્તીથી લગાઈ લગાઈ. અમારા ગુના પડા; ગુના તમ માફ કરાવો. કૃતીલા થઈ તા થઈ."

બીબીઓ મોઢ કરે છે ને ખતે થોડું ગાઈ રમીને જાય છે, એટલે બીબી વેશ આવે છે.

લાલજી મનીઆર.

ચુડીઓ વેચવાનો ધંધો કરે તેને મનીઆર કહે છે. લાલજી કરીને એક ચુડીઓ વેચનાર હતો. બીબી જડાવ નામે એક ધનવાન મુસલમાન સ્ત્રી હતી. એ બીબીને ચુલાલ નામે લુંડી હતી. બીબીના હાથની બંગડીઓ નંદવાઈ ત્યારે ચુલાલની મારફતે લાલજી મનીઆરને નવી ચુડીઓ લેવા તૈયારી, લુંડીએ રસ્તામાં કોઈ જોડે જાર કર્મ કર્યું, પછી

લાલજી મનીઆર જોડે નિકળી ગઈ. તે બંનેને પકડવાને ચંદુ મંદુ નામે પાદશાહના બે સીપાઈ દોડ્યા. એ સીપાઈ અ-
ધીણીઆ, સુસ્ત, લાંચીઆ અને આલસુ હતા. મુસલમાન
રાજ્યની પડતી સ્થિતીમાં તેમના સીપાઈ કેવળ ખરાબ થઈ
ગયા હતા તે આ સ્વાંગમાં દેખાડ્યું છે. એમાં સંવાદ વ-
ગેરે ખડી બોલીમાં છે, પણ તેમાં અશુદ્ધ વાણું છે, ને બી-
ભાસ પણ બહુજ છે.

મનીઆર પડદામાં આવે છે ને પુરવી રાગમાં દુહા ગાય છે.

“ પુરબીઆ પુરબ બશે, મુલતાની મુલતાન;

અમ બસત હે ગુજરાતમે, મીઆં શાહલમકે મૈદાન.

સાંધ્યાંસે સખ કુચ હોત હે, મૂજ બદેસે કચુ નહીં;

*રાઈકું પરખત કરે, પરખત બાગેજ માંહી.

*કોઈ પરખત નામે પાદશાહ હતો, તે એક વખત મ-
ધરાત્રે સાંધણી ખુબ ખીલી રહી છે, તેવામાં પોતાના એક
સાથીને લઈ શહેર બહાર પોતાનો એક બાગ હતોત્યાં ગ-
યો. એ બાગમાં સસલાં, હરણ, વગેરે પ્રશુઓ બહુ નુકસાન
કરતાં હતાં, તેથી તેનો રખેવાળ માળી રાઈ નામે હતો તેણે
નિચાર્યું કે એમાંથી થોડાને મારીશ ત્યારે તેઓ કેડો છોડ-
શે. તે રાત્રે કામડામાં તીરચડાવીને તઈઆર થઈ બેઠો હતો
એવામાં પાદશાહ અને તેનો સાથી બાગમાં પેદા. તેમના પ-
ગલાનો અવાજ સાંભળ્યોકે માળીએ બાંધ્યું કોઈ જનાવર
પેહું, ને તે અવાજ ઉપર તીર છોડ્યું. તે પાદશાહની છા-
તીમાં વાગ્યું, ને તુરત તેનો પ્રાણ ગયો. સાથીએ ખુબ પા-
ડી કે રાઈ માળી દોડી આવ્યો ને જુવે છે તો પોતાનો
ધણી પડ્યો દીઠો. તે ધખરાયો ને રોવા લાગ્યો. પાદશાહ-
ના સાથીએ તેને ધીરજ આપી છાનો રાખ્યો, ને કહ્યું કે

લાલજી-મનીઆરનો વેશ.

સાંધ્યાં તેરી સાહેબી, લલ્લે તેરે ઢંગ;
આપ ચિતારા હો રહ્યા, મીચાં ભાત ભાતકે રંગ. ૩
હાથી ઘોડે સખ જન્યોગે, દાટે રહેગે દામ;
ચેતનહાર ચેતીઓ, આખર ફતીઆં ફતાકા મુકામ ૪
તાં થઇ તા થઇ."

હવે મનીઆર પકદાની બહાર આવે છે, અને મેલણી પડે
ગાએ છે. "લાલ મનીઆર હો, અમારા જખા મનીઆર
હો મનીઆરા એ મનીઆગ. તા થઇ તા થઇ."

સાચ સાહેબસે પ્યારા. તા થઈ તા થઈ "
મનીઆર અહીં તહીં ફરે છે, પછી ઉભો રહીને કહે છે,
"સલામ રંગા તેરેકું બાધ સેરેક લીઆ અમને સોના,
સેરેક લીઆ રૂપા, ઉસકીં ચુડી બંગડીઆં બનાકર અમ
અમદાવાદ આવે. ફીર દેખ બાઈ ચુડી બંગડીકા ચમોલા
બનાયા હે સો કહે બતાવું. તુમ તુમેરે બાજે ગાજે સરાસ-
સ કરો.

બાઈ તેં અમલો આ કામ કર્યું છે માટે તારી તકસીર ન-
થી. પાદશાહના મરણની વાત શહેરમાં જણાશે તો બધું
રાજ ઉધું વળશે. તખ્તનેસેવા સાર મોટી લદાઈ જંગશે ને
બહુ ખરાબી થશે. માટે આ વાત છાની રાખી તને પાદ-
શાહની જગાએ બેસાડું. પાદશાહનો પોશાક ઉતારી સાફ
કરી તેને પેરાવ્યો, અને પેલા રખતે ત્યાંજ દાટ્યું. અને જ-
ણા શહેર ભણી ચાલ્યા. રસ્તામાં પેલા સાથીએ માળીને
કહ્યું કે ચલ્યા તું જીવાન છે, પાદશાહ ધરડો હતો, તારી
મુછોના વાળ કાળા છે, પાદશાહના સફેદ હતા, તારી શીકલ
ને તેની શીકલમાં ધણું ફેર છે; તે બેગમો અને દરબારી
લોકથી લોક્યું. રહેવાનું નથી, માટે હું કહું તેમ તંદબીર

ચુડસે ચુડી અંગડી, મનીઆર પકાવે;

હે કોઇ બતરીસ લખણી, યાવ હોકારે. ૧

સાત સાહેલીઆં મિલકર, મનીઆર બોલાયા.

ભીતર પડદા બાંધ, નાજુક હાથ દેખાયા. ૨

અમદાવાદના શાહઆલમનો અબોલો.

શાહઆલમકે બોતમ જોત; મકત લેટે શરખેજ;

દવા માગુ મે દાનલપીર, ગુજરાતકે બડે વજર.

કાંકરીઆ તલાવનો:

કાંકરીઆકા કાલા પાની, બીચ નગીના વાડી;

માલી સોચે મોગરા, મતખાલા પીચે તાડી.

કરવી. રાત પુરી થયા પેહેલાં બંને જણા મેહેલમાં દાખલ થયા, ને માળીને તેમાંના એક ભોંયેરામાં ઉતાર્યો. સાથીએ સવાર થતાં દરબારમાં ઝાહેર કચુંકે કોઇ મોટો હકીમ પરદેશી આવ્યો છે, તેણે પાદશાહને કહ્યું કે જો તમે છમાસ સુધી ભોંયેરામાં રહો કોઇને મળો નહિ, મોહ દેખાડો નહિ, અને કોઇ જોડે વાતચીત કરો નહિ તો એ મુદતમાં હું તમને કેવળ જીવંત કરી દઉં, વાળ ઘોળા છે તે કાળા થાએ, દાંત પાછા આવે અને ચેરોતો એટલો ફરી જાય કે ધરનાં માણસ પણ તમને ઓળખે નહિ. પાદશાહે એ વાત કમુલ કરીને હકીમ તથા પોતે ભોંયેરામાં ઉતર્યા છે; વજર રાજદરબારે ચલાવે એવો હુકમ કર્યો છે. એ હુકમ સર્વે માન્ય કર્યો. પાદશાહને ભોંયેરામાં ખાનપાન લુગડાં પુરાં પડે. ફારસી જુઆન પણ શિખવી તથા રાજદરબારની બોલવા ચાલવાની રીતથી વાકેફ કરી છમાસ પુરે થએ બાહર કાડ્યો. બધાએ છેતરાયા રાઇમાળી હવે પરચતશાહકે હવાયો. ખુદિમાન હતો તેથી દીકરાજ ચલાવતો હતો.

લાલજી મનીઆરનો વેશ.

કાંકરીઆં ચોખંડાં ભરીઆ, ખીચ પડી હે દીખી;
એક ઘોખન મેં ઘોતી દેખી. ઉસકા નામ હે લીખી.
નિચી હોકર સાખુ દેવે, જાચી હોકર નેન ઝુલાવે;
કલીઆ ચુના દેતી નવે, રસીએકા મન મોહોતી નવે
તા. થઇ.

ચાંદરની વાત પોતે તથા પેલો સાથી જે જણજી જાણે. એ
સાથી બાદશાહને નીત્ય રાજ મીનલસ મજે તેવારે સલામ
કરી છાતું હસીને જેસે. બાદશાહને તેના તાબામાં પણ ર-
હેવું પડે ખરું. નવ વરસ એમ કરતાં ગયાં ત્યારે બાદશાહે
તેને એક મધરાત્રે ચાંદરણી ખીલી રહી છે તે વખત એ-
કાંતમાં કહ્યું ચાલો નદીકાંઠે જઇ સેલ કરીએ ને ફરીએ.
સાથીએ કહ્યું પરખતશાહ કેવો મરી ગયો તે વાત જુલો
ગયા, આવખતે જવું દીક નથી. બાદશાહે કહ્યું કંઈ ફીકર
નહિ, જઈશું. અને જણુ નદી કાંઠે આવી ઉભા. ત્યાં એક
ચમતકાર જોયો. વેહેતા પાણીમાં દીવા તણાતા દીડા. એક
જય ને બીજો આવે. બાદશાહે પોતાના સાથીને કહ્યું જ-
ઓ જોઈ આવો એ ક્યાંથી આવેછે. સાથીએ અનાકાની
કરી પણ અતે જવું પડ્યું. ઉપલાણેથી દીવા આવતા હતા
તેણીમેર તે ગયો. દીવા આવ્યાજ જાએ. જતાં જતાં એક
શીવતું દેડં આવ્યું જળાધારી કને માથા વગરતું ધડ પ-
ડેલું દીડું. લીંગના ઉપર જોયે ચોટલાવતી માથું લટકતું
હતું, તેમાંથી લોહીનાં ટીપાં લીંગ ઉપર પડતાં હતાં. તે
લોહી વહી નીચે નદીમાં ટપકતું હતું, ને તેના દીવા થતા
હતા. એ જોઈ તે પાછો વળ્યો ને બાદશાહને બધો હવાલ
કર્યો. બાદશાહે પુછ્યું તે જોઈ તમારા મનમાં શો વિચા-
ર જાગ્યો થયો, સાચુ કહે. તે ધભરાયો, પણ બાદશાહે વી-
સવાસ આજો તેવારે જોલ્યો કે તે વખત મેં એમ કહ્યું

વળી મનીઆર કેહેછે, “ શેહેર ગુજરાતકા (અમદાવાદના) આર દરવાજાકા ચળેલા સુનો. ”

શાહપર દરવાજા કેલાવે, બીબી ફતેકા ઓરસ બાવે;
પાન ડુલકી રોલારોલ, શેહેરમે શાહાબદી પોળ. ૧

ઓ પ્રભુ ! પેલો માળી પાદશાહ થયો છે કરતાં આ આપડો વધારે લાએક હતો. પાદશાહ બોલ્યો તેં બરાબર કહ્યું તેં જોને ત્યાં જાયો તેજ હુંહું. એમ ન સમજતો કે તેં મને પાદશાહ કર્યો છે, મને પરમેશ્વરે કર્યો છે. પાદશાહે પછી પોતાની મુળની વાત કહી. તે રજપુત રાજાનો દીકરો હતો. તેને મોટો ભાઈ હતો. આપ મુલો ત્યારે મોટા ભાઈને ગાદી મળી ને એને તો જીવાત સાડ એક બે ગામજા મળ્યાં તેથી તે નારાજ થઈ બારવટે નિકળ્યો. લશ્કર ભેગું કરવાનો, દેશ છુટવાનો, તથા પોતાના ભાઈને મારવાનો વિચાર કરતો કરતો તે જંગલમાં ગયો, ને પેલા શીવાલય આગળ આવ્યો. ત્યાં તેણે વિચાર્યું કે અરે જીવ મારા સ્વાર્થને સાડ આટલું બધું નુકશાન કરીશ ને મારા ભાઈને તથા પુજ્જળ માણસોને મારીશ તે કરતાં હું અહીં મસ્તક પુજા કરી મરું તો મારું કલ્યાણ થાશે. તુરત તે મનસુણો તેણે અગલમાં આણ્યો. તેના સાથીએ કહ્યું જો એવું છે તો તું પાદશાહને પેટે કેમ ન જન્મ્યો. તેણે જવાબ દીધો મેં એક ભુલ કરી, તે એ કે આ નદીમાં નાહી થોઈ શુધ થયા વિના એગના એમ મેં મારું મસ્તક વાઢ્યું તેથી માળીને ઘેર જન્મ્યો. તું નિત્ય મારી સામું જોઈ હસતો હતો તે હું સમજતો; તું આપણી વાત જાહેર કરી મને ગાદી પરથી કાઢી મુકવા ચત્ત કરીશ તે વ્યર્થ જશે; માટે હોશીઆર રહેજે. એ સાંભળીને તે સાથીએ કહ્યું

લાલજી મનીઆરનો વેશ.

માનપરકી ખડકી જોલી, નદી મેસે ઘોખત જોલી;
માખત જોલી ગુમાન લરી, વે દરવાજા ખાંત પારો. ૨
ઘોખત કેહે મેરાના આયા પાર, દો હાથ બીચ એક દરબાર;
લદરકી બારી કેહેલાવે, મેલી ચોખી ઉવાંહી આવે;
ચોખી જાવે મેલી આવે લદરકી બારી કેલાવે. ૩
રાખખડા દરવાજા કેલાવે, શિકાર ખેલત રાખાં આવે;
જામ રાખતે ડાલી ચોટ, તખ હુવા રાખેખડકા કોટ. ૪
ખાનખાને ખોદાયા કુવા, મીઠા પાની ઉવાં હુવા;
બડી મસીત ને ભાગ જાએ, ને આરાં ખાનખુકા હોય. ૫
જમાલપરકા જુગનાં આરાં, શહેરમાં દેખીતાં સાંરાં;
બારે ભાગળ મેને નીરખી, નહી ભાગળ જમાલપોર સરખી. ૬
મીરકોઈ દરવાજા કેલાવે, ગાડી ગડીલી ઉવાં ના આવે;
બારે ભાગળ ગાડી ફરે; તો વે ભાગળીઆ બુખે મરે. ૭
રાખેપરમે રંગ હુવા, ભરાં હવાડા વેહેવે કુવા;
ભરા આવે ને ખાલી જાવે, રાખેપરી ભાગોલ કેલાવે. ૮
આસટોડીઆ દરવાજા કેલાવે, ભાડુકે તોરણ બંધાવે;
ઘડીઆળાં બાજે ફરમાશી, શહેરમે દરવાજા ખાશી. ૯
સારંગપર સુતરીઆ સાંત, મલકકું દેખીતા ખાંત;
મલક જેઠી ચોરે ચડી, તો સદ ઉગમણો સારંગપરી. ૧૦
કાકુપરસો ચંદેરી, ભીતર બસે લડેરી; ૧૧
લડેરીકા નવલા ઘાટ, ધાંચા ગોલા માંડે હાટ.
દરીઆપર દરવાજા કેલાવે, ખુબ ખુબ મેવા વાંધ બેકાવે; ૧૨
પાન ફૂલકી રોલારોલ, શહેરમે શાહજાદીપોલ.
ધંદરીઆ દરવાજા કેલાવે, મુવે મડદે વાંધ જાવે; ૧૩
કાઠી પાનીકી રોલારોલ, શહેરમાં ઘોળરીપોલ.
શહેરકી બારે બારે ભાગળ કેહે દેખ લાઉ, હલમરી ખં-
ડકી જુદી લાઉ;

શેહેરમે ખરકમદારકું અનેક ઓટલા, ગનેગારકું કરે કોમલા.
ખાર કોસ ચોગરદા ફેર, બીચ માનેકચોક ને ભાગળ તેર.
તા થઈ તા.

મનીચાર બોલે છે—“અમાડીસે આયા મેં પીછાડીસે આવે
બીબી જડાવ ચોર બંદી ગુલાલ, તો મીલા દી-
બચોરે.”

બીબી ને બંદી હવે આવે છે ને ગવધ્યા ગાયે છે.

રાગ પુરવીઓ.

“લાલ મેરે લાલકી, જળ દેખું તખ લાલ; લાલી દે-
ખન ગધ, તખ ભધ લાલ ગુલાલ. આનીચારે જોખનમે
લાલનકી, આનીચારે જોખનમે લાલનકી. હારે મેરા પા-
તલીચારે ખના, (ઉતાવળી ચાલે) લાલ ખનારે, સામ-
બીચારે લાલ ખનારે. તા થઈ તા થઈ,

જડાવ—સુનતી રે બંદી ગુલાલ.

ગુલાલ—કીચા કહેતે હો મેરી ખાસી બીબી.

જડાવ—ઘોડારમે છુટા ઘોડા. ઘોડા હુવા કમ જાત, ઘો-
ડાને દાલી લાત, તે આન પડી બીબી કે હાથ, બંગ-
ડી ટુટી તીન ચોર સાત. લીલી પીલી, જરદ; જંગા-
લ, હરી હરી ભાતકી બંગડી આ ખનાવકર મનીચાર
કું શેતાયસે બોલાલાવ.

ગુલાલ—હાં સાખ બોલા લાઉ. પણ એક ખાન હે. આ-
ધી રાત ગધ અમલી, ચોર અધી રાત ગઈ પીછલી,
એસેમે દાઈ મરદ આકર મેરા કાંડા પકડેતો કીચા જ-
વાખ દેવે.

જડાવ—અરે ઉસકું લાત મારી બત્તીસે દાંત તોડ ગીરાવ.

ગુલાલ—મે ભુખી હું કુચ ખાનેકા દેતે હો.

જડાવ—હાં કીચા લેગી, લકુ ખાએગી, મીઠાઈ દઉં, બ-

લાલજી મનીઆરનો વેશ

દામ ચારેલી, બરફી ને ચમચે સો બોલ.

ગુલાલ—ઈસમાં કુચ નહિ.

જડાવ—તબ કીઆ ?

ગુલાલ—હો બદામ કે ભુગડે દોલાવ, હુંગતી હુંગતી ચ-
લી નજીગી.

જડાવ—લે ચાલી જ.

ગુલાલ નચે છે ને જોયે છે કાઢને દંખારે મેરા લા-
લજી મનીઆર કાઢ કહેશે તે હું છું, તેવારે લાલજી મ-
નીઆર બેઠો હોય છે તે કહે છે હું લાલજીમનીઆર હું

કીકે આઈ ? સલામ, સલામ.

ગુલાલ—મેરી જીજીને આપકું ધ્યાદ કીએ. મેને પુમારે.

ખાતર કું કું મુલક કુંડે !

લાલજી—કાંહાં હો આઈ મેતો મુંબઈ આ.

ગુલાલ—મેજી મુંબઈ આઈથી, પણ પાયા નહિ.

લાલજી—મે સુરત આયા.

ગુલાલ—મેજી આઈથી, પણ પાયા નહિ.

ગુલાલ—મેતો શહેર ગુજરાત આયા.

ગુલાલ—મેજી આઈ, તબ કીઆ હુવાકે માણેકચોકે આગે

જોર તરપોલીઆકે પીછે મેરેક જુના પુના ઠેસલીઆમીલા

લાલજી—ઠેસલીઆ કીઆ ?

ગુલાલ—જુવાન આદમી સો સોનેકા દકા, ગુલાસો ચાટકા
દકા. (જો ઠેસીઆએ જોને મીઠાઈ ખવરાવી, પાત ખ-
વરાવ્યાં, પુલના હાર પેહેરાવ્યા તે વાત કહે છે. જો બ-
ધી લખવા લાગેક નથી.)

લાલજી—હું કીકે આઈ ?

ગુલાલ—મેરી જીજીને બોલે સો મે આઈ.

લાલજી—જીજીને કીઆ કહા

શુલાલ—ખીખીને કહા ઘોડારમે ઘોડા છુટા—(વગેરે.)

લાલજી—તું જ ખીખીકુ સલામ કહીઓ મે આતા હું.

ખીખી—ગલાલ આપ ?

શુલાલ—હાં સાહેબ આપ જોર દો ખાવન લાપ.

ખીખી—દો ખાવન કેશે ?

શુલાલ—એક અડારે ખરસકા, એક સો ખરસકા.

આ પછી કાંઈ હલકી જાતની મસ્કરીઓ થાએ છે, એટલામાં લાલજી મનીઆર આવે છે, ને ત્રણે ભેગા ગાએ છે.

રાગ સારંગ.

“ કોટ તલેરે મનીઆર જસે, જંદીઆ જાઓ, જાઓને ખોલા ધર લાઓરે લલના. ” તા થઈ તા થઈ.

સાંવરે ખાદલ તલે ખીજલી ચમકે, ઝરમર ખરસીઓ મેઘ મેરે લલના, તા થઈ તા થઈ.

આવું તો ભીજે લાલ ચુંદડીઆં, ના આવું તો ટુટે સ્નેહ, મેરે લલના, (ઉતાવળી ચાલે) સાલુકા પડદા ખંધાઓ મેરે લલના, આવ મેરે ચંદુ પરધાન મેરે લલના.

આ વખતે પડદામાંથી ચંદુ નિકળે છે. એ અફીણમાં ચંકચુર છે, ને ખેવકુક, મંદ અને સુસ્ત છે. મનીઆરને પકડી તેના ઉપર ઢાલ ઢાંકે છે ને ખોલે છે, ધીરા ધીરા, માર મારકે ઢીલા કરદીઆ; લકડીસે માર, મેકચુસે માર, મારો, મારો. મનીઆર છાનોમાનો ઉઠી નાશી જાએ છે.

શુલાલ—મીઆં કીસકું મારતે હોજી ?

ચંદુ—મનીઆરકું.

શુલાલ—કીદર હે મનીઆર, એતો ભાગ ગયા.

ચંદુ—ઢાલ ઉપાડીને જોએ છે તો મનીઆર મજે નહિ.

તે ખોલ્યો ભલે ઓ ગયા મગર, તુંતો મેરે હાથ આ.

છ. તેરે મેરે જોડા કેસા ?

ગુલાલ—કેસા ?

ચંદ્ર—જેસા ધધા ધધી, ફૂતા ફૂતી.

ગુલાલ—નહિ એસા નહિ; મા જોર બેટા જેસા.

ચંદ્ર—મર દોંગી એસા કીઆ બોલતી હે, ભત્રા તું મની-

આર લાવે તો આપના દોનોકા ભાગ.

ગુલાલ—તું છાનામાના નીચી મુડી કર બેઠ, અગ્ની લાઉંગી.

ચંદ્ર—બો, બો.

ગુલાલ—મુવા છાના રહે.

ગુલાલ મનીઆરને કહે છે, ચલોજી બીબી ખાનેકુ તેરે
ખારતે બેઠ રહી હે મનીઆર તે સાથે આવે છે કે ચંદ્ર
તેને પકડીને ખુમો પાડે છે, પકડા હે ભતીજે દોડીઓ.

મંદ્ર—ચચા ધીરા આતા હું, આતા હું, છોડીઓ મત,
દેખીઓ ભાગે નહિ.

ચંદ્ર—ભાગે કીદર, ખુબ પકડા હે; મારો મેકચુકા માર,
સોટાકા માર.

મંદ્ર—આવી કાલવા લાગે છે, પોતાના પગની હેડ કરી મ-
નીઆરના ટાંટીઆ તેમાં ઘાલે છે, ને તેને ગાળો દેછે.

મનીઆર—મેરેકુ કીજી પકડા હે

મંદ્ર—ગલાલીકી સાથ ખરાબ કામ કીઆ ઉસખાતર.

મનીઆર—મીઆં છોડદોને, ગરીબ હું.

મંદ્ર—અમેરી હાંડી ચીકણી કરદે.

ચંદ્ર—૩૫૦૦) દે જોર ચલામ.

મંદ્ર—ચાચા કીઆ મંગતે હે ઓ પાંચસે મંગતા હોય
તો મે આઠાધસો લેકર છોડદઉંગા.

મનીઆર—મેતો કૂચ નહિ દઉં.

ચંદ્ર—મનીઆરના કાનમાં કહેછે ભતીજા. આઠાધસો તો

એમ ઉતરતાં ઉતરતાં કાકો ભત્રીજે પૈશા સુધી આવ્યા,
પણ ભત્રીજારે કપ્પલ કર્યું નહિ ત્યારે જાને સીપાઈ કહે
કુચ નહિ તો છાશકા ચડવા એર તમાકૂ ચલમ તોદેભાઈ.
ભત્રીયાર—કુચ નહિ.

ચાંદુ મંદુ—જા તેરા કાલા કર. દવાઈ ખેંચ. કોન ઇસકી
સાથ જાવે એ બીચારેકું હેરાન કરના, આપને જાતે
બી હોના. બાદશાહ કીઆ બડા ધનામ દેનેવાલા હે.
(આ ઠેકાણે પેશવા ગાએકવાડના ચોકીદારોને ખુબ
બનાવે છે.)

ભત્રીયાર—હા દવાઈ ખેંચુ.

આ વેળા બધા આમ ગાએછે.—“ભત્રીયાર ખેંચે દવાઈ,
સારી રાત ગવાઈ. રાત રાત આઉં, દીન દીન ભાગ-
જાઉ. કજીઆ તેરા ભત્રીજેને ચુકાયા.” એ સાંભળી
કાકો ભત્રીજે લહેછે. એક કહે તેં ચુકાવ્યો બીજે ક-
હે તેં ચુકાવ્યો. કોરડેલડેછે, ને જતા રહેછે. બીજે વે-
શ આવતાં વાર હોય તો બીબી ગાએછે.

અંદાજુલણ.

વેશમાં આવનારા સખસો.

અંદાજુલણ—ઉંઝા ગામનો થાણુદાર.

દાગસો ... .. અંદાનો ચાકર.

ચણુગી ... .. અંદાનો ચેલો.

કાજી ઢોરચલ્લી...લગન કરાવનાર મીયાં.

તેજે વાણીઓ ... ઉના ગામનો મોદી.

તેજી મેહેલી... તેજની વહુ.

નાયક ... .. સવાલ પુછનાર.

ગોર ગેટાશંકર...લગન કરાવનાર બ્રાહ્મણ.

મનું ચલણ હોય છે) હું તો મારે સાસરે જમવા જ-
મશ, ખાસડે રમવા જમશ.’

(એમ બોલી મોડાના ચાળા કરે છે, બગલ પદાવે
છે, ને ગાંડામ કહાડે છે).

વાણીઓ—મારી ફર્ષ કેહે મર મુવા, જ તમ્બિયાર થા.
તેણે મને પાંચ રૂપીઆ ને પાંચશૈર સુખડું બંધાવ્યું.
તે લોટો ભરીને ભાગળ લગી વળાવા આવી. ભાગળે
ઉભા રહી શિખામણ દીધી કે રાત પડે તાંહાં વાસો
રેહેજે, કોઇનો વનોવાજે, ને સંભાળીને જાજે હોખા.
એમ કહી તે પાછી વળી. હું તો હેંડ્યો. પટેલનું ખેતર
આવ્યું, તેની ખોડી વાડોમાં (ખોડી પાડમાં) પગ
મેલ્યો સડ ને દહાડો આથમો દફ એટલે હું તો તાં-
હાં પાધરો બેઠો. રાત પોહોરેક ગઈ એટલે માથે ધીના
કુપા લઇને ગોળ્દ ગોળ્દ કરતા મારવાડી આવ્યા. તૈ-
મણે કહ્યું ખસ કુણસે. મેં કહ્યું નહિ ખસું, વાણીઆ
શાવકાર છીએ. દેવાળીઆના દીકરા, વેગળા જાઓ; ન-
હિ ખસીએ. અંધારી રાતે કાંહાં જવાના જાઓ તમે
પણ બેહો. મારવાડીએ પુછ્યું અધ્યા ભાઈ આહીં
કાંઇ ભો છે કે ? મેં કહ્યું ભો હોય તો અમે વાણીઆ
બેસીએ ? કશી ફકરખકર નથી. પેએલા જાવના ઘેરામાં
બેહો. મારવાડી ત્યાં જઈ બેહો. એટલે એક સોની આ-
વ્યો. તે કહે ઉઠરે ઉઠ કુણ છે. મેં કહ્યું તું કુણ છે,
મોટો ઉઠાડનાર આવ્યો છે; જ નથી ઉઠતા. અંધારા-
માં એકલો આગળ જમશ તો મારયો જમશ; જ પે-
લા ઝાડપર ચડીને બેસ, સવારે હારે જમશું. ની
ભાઈ તો ઝાડે ચડી બેહો. ત્યાર કહે થોડી વારમ
દાની પાંચેલી, ને તીરકાગઢા હાથમાં એવા, બા

અંદાજુલલુ.

આવ્યા. તેઓ કેહે ઉંદરે અલ્યા કોણુ છેરે દીયરા.
 મેં કહ્યું શું છે, વાણીઆ છીએ, સાવકાર છીએ, કાંઈ
 ચોર નથી, ગાજો કેમ ભાંડોછો, ને ચોટલા હાકાર
 શા ? ભીલો માંહોમાં કેહે અલ્યા વાણીઓ છે. મારો
 એની કંતે હોય તે ખુચી લો. એમ કહી બે ચાર અ-
 પાટા કામદાના મારા વાંસાપર લીધા; એકે ઘોલ મારી
 પાગડી ઉતારી લીધી; બીજાએ લત મારી અંગરખું
 કાઢી લીધું. પછી એક જોલ્યો હેડો હવે એની પાસે
 બીજું કાંઈ નથી. મેં કહ્યું તારી પાસે કાંઈ નથી, આ
 સુખડું મારી કંતે છે. સુખડું ખુચી લીધું ને જોલ્યા હ-
 વે કાંઈ છે ? મેં કહ્યું હોવે, આ પાંચ રૂપીઆ મારી
 રૂ. એ બધાવ્યા છે; અમે વાણીઆ સોનું રૂપું જોડે
 રાખ્યા વગર પરગામ જતા નહી હોઈએ તો. અપટ
 મારીને રૂપીઆ લઈ લીધા. એકે કહ્યું અલ્યા ગાંડીઉ
 છે, જીવેને તાંબાના રૂપીઆ તો નથી મેં કહ્યું અમે
 સાવકાર તાંબાના ના રાખીએ; પતીન ન પડે તો પે-
 લા ઝાડપર સોની બેઠો છે તેની પાસે પરખાવો. ભીલ
 ને દોડ્યા તે સોનીને પકડી હેઠે નાખ્યો ને બધુંએ હ-
 રી લીધું. પછે સુખડું ખાવા બેઠા. એક જોલ્યો અ-
 લ્યા આ સાળું લુખું છે. મેં કહ્યું લુખું પડતું હોય
 તો પેલા જેતરમાં મારવાડી ધીના કેળા લઈ બેઠો છે
 તેમની કંતેથી જોઈએ એટલું લો. તેમજો મારવાડીને
 લુટ્યા. સવાર થતાં હું હેડ્યો. રસનાગાં કોઈ પટલતું
 જરતું જેતર આવ્યું. મેં વિચાર્યું ને મારી કંઈએ ક-
 હું છે કે કોઈને વનોવાને તો લાવને આ જેતર વાડું
 કે પટલ ખુચી થાએ. માળાપર ચડી દાતરડું લાવી
 આખું જેતર કાપી નાખી મુછોપર હાથ ફેરવતો બેઠો.

એવામાં એતરનો ધણી આવ્યો. એતર જોઈ તે શેષ પડ્યો, “બાપરે આ મારી કાચી જુવાર કોણે વાઢી નાખી; મારું આટલું બધું નુકસાન કોણે કર્યું; મેં કાઠનું બગાડ્યું નથી, મારે તો કાઠ વેરી નથી. આ કોનું કામ હશે ?” મેં ઉઠીને છાતી ઠોકી કહ્યું મારા પટલ શાહેન શરપાવ આપો. પટેલ લઈ લાકડી ફડાફડ ચોડવા લાગ્યો. હું પગે લાગીને બોલ્યો બાપજી ના મારો, હું બુલ્યો, હું તો મુરખો છું. પટેલ કે જા, ઉઠો, ઉઠો, કરતો ચકલા ઉરાડતો જા. હું તો તેમ કરતો ચાલ્યો. વાધરીઓએ જાળ નાંખી હતી તાંહાં આવ્યો. મારી જુઓ સાંભળી પાંખી ઉઠી ગયાં, એટલે વાધરી તો ધીબોધીય મારવા મંડી ગયા; મારી મારીને નરમ ઘેંસ કરી નાખ્યો. મેં કહ્યું વાધરી બાધ જવા દો હું તો મુરખો છું. વાધરી કહે એમ કહેતો જા કે એકમાં બે પડો, બેમાં ત્રણ, ત્રણમાં ચાર પડો, એથી વાધરીઓને સુકન થશે. હું તો એમ બોલતો બેલતો હેંડ્યો. કાંળીઓ ખાતર પાડવા જવાને સુકન નેતા હતા, તેમણે એ સાંભળ્યું કે માર માર કરતા આવ્યા, ને ફડાફડ લપડાકો મારી, ને કહ્યું એવું ન-હાઈં બોલેછે. મેં કહ્યું કાકોર હું તો મુરખો છું, તમે કાહો તેમ બોલતો જાઉં. તેઓ કહે એમ બોલ કે એક લાવે તે મુઠીને બીજો લાવે, ત્રીજો લાવે. મેં કહ્યું ઠીક. હું થોડું હેંડ્યો એટલે શેહેર આવ્યું. તેમાંથી અનતાર હેત્ર નામે શેઠનું મડદું લઈ જતા હતા. તે દેખી હું બોલ્યો એક મુઠીને બીજું લાવો, બીજું મુઠીને ત્રીજું લાવો એ સાંભળી વાળીયા તો કહે ઉ-ભારે માડા સારા, એવું એમ બોલેછે. એકના મોતથી

અંદાજુલણ.

તો આખા શહેરમાં કેર વરતાઈ રહ્યો છે, ને ફેલે છે ને
ખીન્ને લાવો, ત્રીન્ને લાવો. એમ કહી ગાજો દેવા લા-
ગ્યા. મેં કહ્યું હું તો મુરખો છું, તમે કોહો તેમ કહું.
વાણીઆ કેહે એમ કેહે એવું કોઈને ના હશે, એવું
કોઈને ના હશે, હું ગામમાં પેટો. એક બ-
રામણને ઘેર લગન હતી, બાચડીઓ ગીત ગા-
તી હતી, ને વરઘોડો ચડતો હતો. મેં જઈ કહ્યું
આવું કોઈને ના હશે, આવું કોઈને ના હશે. બા-
ચડીઓ તો ગાજો ભાંડવા મંડી ગઈ અને ભડાભડ પ-
થરા માર્યા. હું તો તાંડાંથી નાહો, લોક મને કે એમ
જાણ આવું તમારે દાહાડી હજો. હું તેમ જોઈતો હો-
ડ્યો. ઢેડવાડો આવ્યો, તાંડાં લાહે લાગી હતી, મેં ક-
હ્યું આવું દાહાડી હજો, આવું દાહાડી હજો. ઢેડે તો
મને લઈ ખુદાને મસ માર મારો. મેં કહ્યું ઢેડભાઈ
મને માફ કરો, હું તો મુરખો છું; તમે કોહો તેમ કરી-
શ. ઢેડ કેહે કોઈનું બળતું હોય તો હોલવીએ. તે શિ-
ખ લઈ હું હેડ્યો તે એક કુંભારને ઘેર વાસો કર્યો.
કુંભાર આપડો ને પૂરોજો નજો તેને ઉતારો આપે,
આફરી કરે, વાસણુ, જાણુ વગેરે આપે. હું માર ખાધ
ખાઈને નજજો થઈ ગયો હતો, ને થાકી ગયો હતો,
તેથી ખાઈને મુતો તે મધરાતે ઉઠ્યો. તે વખત કુંભાર
હુંગી ગયા હતા, પણ વાડમાં નેનો સળગ્યો હતો, મ-
સ ધુમાડતે ભડકાં તેમાંથી નીકળતાં હતાં. મેં ઘડે ધ-
ડા પાણી છાંટી તે હોલવી નાખીને એક સોટો પડ્યો
તેવડે બધું ભાગ્યે તોડીને વીજેરી નાંખ્યું. મેં નાણ્યું કું-
ભારભાઈ ઉઠી ખુબ સાચાસી આપશે, ને ખુશી કરશે.

એ વીચારમાં મને તો હુંગે ન આવે. વાહાણમાં કું-
ભાર ઉઠીને કેહે, નખોદ નાએ, આ કેણે કર્યું? મેં
કહ્યું, મેં કર્યું. કુંભારે ગાળો ભાંડી મારીને મને કાડી
મેલ્યો. પછી હુંતો એક વાણીઆને ત્યાં બેઝામને મ-
હીને નોકર રહ્યો. તેણે મને ઢોરાં ચારવા મોકલ્યો, ને
કહ્યું બેજે કાઢના ખેતર ખરાખ કરે નહિ ને કાઢના
ખાજરીઆં ને છોડ ઉખેડે નહિ. મારા સાળા ઢોરાં તે
કેમ માને, તે તો લોકાના છેતરાંમાં ધડાધડ પેઠાં, કા-
ઢતું ઉખેડ્યું, કાઢતું છુંતું, કાઢતું ખાધું. હવે હું શું
કર? હુંતો રોવા બેઠો. એટલામાં માહાદેવજી જતા હતા
તેમણે ઉભા રહીને પુછ્યું, અલ્યા અડવા કેમ રોએછે.
મેં કહ્યું મહારાજ હું તો આવા દુખમાં છું, શીવે કહ્યું
લે આ જડીબુટ્ટી આપુછું તે રાખ. એથી તું જેને ચો-
ટ કહીશ તે ચોટશે ને ઉખડકહીશ તે ઉખડશે. જે ખા-
જરીઆં ઉખડ્યાં હતાં તેને મેં કહ્યું ચોટા એટલે ચો-
ટયાં. એમ ઢોરાં ચરાવતા ધણા મહીના વહી ગયા.
મારા શેઠ પાસે મેં મારો પગાર માગ્યો. શેઠે વિચાર્યું
આવો સારો ચાકરછે તે પગાર આપીશું તો નાશી
જશે, માટે વાંધો કર્યાં કરે. મને જે રીસ ચડી તે
એક દહાડો શેઠ શેઠાણી ખાટલે બેઠાં હતાં તે વેળા કહ્યું
એ ચોટા, એટલે ચોટયા. એકથી ઉઠાએ નહિ; ઉઠવા
નાએ કે ખાટલો બેડે આવે. લોક બેવા મળ્યા ને હ-
સવા લાગ્યા. ખધા કેહે કાઢાએ નહુ કર્યું. મારો શેઠ
કહે ના પેલો ગોરજી ધનતર મનતરમાં બેઠો હોશીઆર
છે, તેને તેડી લાવ. હું ગોરજીને બોલાવા ગયો. ગોર-
જી હંટે ચડીને નિસરયા. મેં કહ્યું ચોટ એટલે ગોરજી હંટે

અંદાજુલુ.

ચોંટયો રમતાગા એક ગધેડે ઉંટવું પુછ્યું સૂક્યું. મેં
 તેના મોડાને ઉંટના પુછડા નેડે ચોંટાડ્યું. આગળ ઉંટ
 ને પાછળ ધથેડું એમ ચાલ્યાં. આગળ જતાં એક આ-
 દમીએ ધથેડાને પીઠે હાથ અડકાડ્યો. મેં કહ્યું ચોંટ કે
 તે ચોંટયો. પાછળ ફેરતાં ભસવાં લાગ્યાં. બે કુતરે તે
 માણસની આગળ મોડામાં કડવા લાંધી. મેં કહ્યું ચોંટ કે
 તે ચોંટયો. મારા સારા શોકની ઠઠ બે બાબુએ નેવા મ-
 બીતે હશે ને કાંકરા મારે. ગોરજી પાછું નેતો જાએને લ-
 જવાતો જાએ. એમ કરતાં અસવારી મારા શેઠને ઘેર
 આવી. ગોરજીએ ઉંટ બેસાડ્યું પણ પોતાથી એકલ ઉ-
 તરાએ નહિ. હસવું ને રોવું બે થયાં. મારો શેઠતો બી-
 આરો ગજારાયો, ને શેઠાણી પોદા પોદા મુકી રડે. ઘરમાં
 શેઠની એક બેન હતી તે મારી વદા જાણતી હતી, તેણે
 પોતાના બાઈને કહ્યું કે આ અડવો કહેતો તમે છુટા થા-
 જો. ત્યારે શેઠે મારા કાલાવાલા કરી કતું અડ્યા અડવા-
 બાઈ અમને સરવેને છુટા કરો. મેં કહ્યું મારો અડયો
 પગાર મુકાવી આપો તો કરું, શેઠ કહે તારા મુસારા ઉ-
 પર છું કહે તે આપુ, પણ આ ફજેતીમાંથી છુટા કર-
 ને. તેણે મારો હીસાબ કર્યો, ને તે ઉપરાંત મસ રૂપીઆ
 આપી રાજી કર્યો ત્યારે મેં કહ્યું બધા ઉખડો એટલે
 બદ ઉખડ્યા. મને પછસા મળ્યા તેથી મારા મુખપર
 તો તેજી આવી, ને સહુ ગને અડવાને બદલે તેને કહેવા
 લાગ્યા. હવે હુંતો મારે ઘેર પાછો વળ્યો ને શેઠ કહેવા-
 ચો. મારી શેઠાણીને તેડાવી. તેની બાએડી તેજ મેહેતી
 પડદામાં આવેછે ને જાએછે.

રાગ મેવાડો. “ મેવાડો મારે સાચી બલો, ધંધ તીચોડની
 ખનીઆર;

નાકનું મોતી ઝળહળે, ચાંદલો તપે લલાટ.

બહું થયું મને રાજ મલ્યા, હુશ પોંતી હધ્યા (માં):
જેના હતા ઉઘરા, તેના પાર લીધા ૨

સજન સજનના ગોડીઆ, હું સજનની દાસ;
જે નર હુધે હેલવા, તે કેમ પીએ છાશ. ૩

ગોરાદેહનો કમકો સમજેર વાજતો. માણીલો માજ-
ગરાત; આઘજીને કેહેજો મારી વિનતી પરણ્યો મારો પ-
રદેશ રખવા જાએ. હારે પરણ્યો મારો પરદેશ રખવા
જાએ” પડે ઉઠાવીને ઉતાવળી ચાલે ગાયછે.

ચાંદલીઓ ઉઝ્યો, હરણી આથમી, તાંહાં લગણુ જોઈ
તમારી વાટ.” તેજો આઘડીના મોડા આગળ ધેલાઈ કા-
હાડેછે, તેને પગે લાગેછે; તેને ગળે હાથ નાંખી કહેછે, ત-
મે ભલે આવ્યાં વગેરે ચોલી લોકને હશાવેછે.

તેજી જરા નાચીને યેસેછે.

અડવો નાયકને પુછેછે અલ્યા નાયક આ કોણુ આવ્યું?
નાયક—એ તારી વહુ.

તેજો—તારી વહુ, તારા આપની વહુ. એ મારી વહુ,
તો હું એનો વહુવારો.

નાયક—એતો તારી અસ્રી, તારી બાયડી.

તેજો—હું એનો અસ્રો, હું એનો બાયડો. અલ્યા એ શું
કરશે?

નાયક—એ પાણી ભરવા જશે.

તેજો—હું જોડે દોરડું લઈને જઈશ.

નાયક—એ દગવા યેસશે.

તેજો—હું જોડે ચોરવા યેસીશ. હું એને જરાએ વીલી ન-
હી મેલુ” (આ પ્રમાણે કેટલીક વાત કરી ચરખટીઆ

અંદાજુલુ.

જોલે છે; એમાંનાં કેટલાંક ભુડાં છે. સારાં છે તે નીચે

પ્રમાણે ;

વાણિઓ શેઠાણીને કહેછે, “જોલે ગામથી ખેલે ગા-
મ ગયાં, કારણ આપણાં સર્વાં. આપણે બે ભેગાં થયાં

કહો કારણ થયાં.

તેજ—એવા ના કહીએ, આવા કહીએ.

કુલકગર ધાધરો, સાળુડે કસળી કાર;

અંઝરીએ દીવા બળે, હાથે નાચે મોર.

મોર કરે ટહુકડા, પારેવા કરે પ્યાર;

સંરખા સરખું તો મળે, ને લખ્યું હોય લેલા.

એના પછી થોથાં જોલેછે, તે આવાં છે.

અડવો—રાએ ઘોડો સળુગારીઓ, ઉપરવાડે નેતાં;

તે ઘોડાપર કાક એસે, તે વાતનાં થોથાં.

પાડોશીને ઘેર રાંધી લાવશી, ઉપરવાડે નેતાં;

તે લાવશી કાક નમશે, એ વાતનાં થોથાં.

(બીજાં છે, પણ તે પ્રતાણ છે.) તેને કહેછે આપણી

પાછળ ભો છે, અંદો આવશે, સંતાઈ નહાએ. (એમ

કહી બે નળુ એસે છે કે) અંદો, હાં, હાં, હાં, કરતો

આવેછે. તેજ ઉઠી નીચે પરમાણે ગાતી સામી નયછે.

“ અંદો આવે ઝુલતો રાજ. ભાંગ ચડાવી ઘેર આ-
વે, અંદો આવે ઝુલતો મારારાજ. હો અંદો આવે ઝુલતો

રાજ. ”—તા થઈ તા થઈ.

(અંદો તેજના ગળામાં હાથ નાખીને લઈ નય છે.

તે બે નાચે છે. તેને યુમો પાડેછે; બાએડીને પકડી

રાખવા કરેછે. અંદોનો નકર દાગલો વાણીઆને બાએછે.

વાણીઓ તેને મારેછે. બને સામ. સામા મારામાર લ-

ડે છે. દાગલો રડતો અંદા કને જાય છે.)

અંદો—અચા કાયકુ રડતા હે ?

દાગલો—ગાંજેકી કળી લેનેકુ ગયાથા, સો તેજ મોદીને જીતી ઉઠાઈ.

અંદો—ઉઠાઈ મગર મારી તો નહિ ?

દાગલો—નહીં.

વાણિઓ—મારીતો નહિ, પણ એના વાંસાપર મારો ર. ના) નો જોડો ફાટયો; પણ અમે વાણીઆતો ના મારીએ.

અંદો—અબે દાગલા, ટંટાકી આત જાને દે, બંદગી કર.

દાગલો—બંદગી કરેછે, અધા ભેજીઓ, ભેજીઓ સવાસો.

ગાડી મલીદા ભેજીઓ, કે મેં બેઠા બેઠા ખાઉં.

વાણિઓ—મેર મુવા, એટલુ બધું બધશિતો મરી જઈશો.

દાગલો—ભેજ અધા, ભેજ, લાલ દંતુવાલી ભેજ.

વાણીઓ—શું તને કરડવાને !

દાગલો—ભેજીઓ, અધા ભેજીઓ, લાલ ચુડેવાલી ભેજીઓ.

વાણીઓ—શું કરડવા ? તારી પાછળ ભાગવાને !

(દાગલો એથી પણ નઠારે ભુડં બોલે છે.)

અંદો—ધમકાવીને કેહેછે, એસી ખરાબ બંદગી નહિ કરના; દેખ મેં કરે એસી કરના. (એ ઠેકાણે અંદો હિંદીમાં બંદગી બોલેછે. અંદાનો વેશ વડનગરના ભવઈઆ બહુ સારો કરે છે. તાંહાં લખાએલી ચોપડી મારા હાથમાં આવી તેના બોલેબોલ નિચે ઉતારી લીધા છે. એમાં ભુલો ઘણી છે તેથી કેટલુંક સમજતું નથી અમદાવાદના ભવઈઆને એ બંદગી આવડતી નથી.)

“ જોરકા દામ કામદાર, તેરેહી આધાર;

ઝંદાનુલભ.

બાળજી ધ્યા મકરાની, ધરધર આવાદાની.
 હા હોઈ બાવા મડે, ચડનેકું ટડે;
 નેનતો નખી હે, મુખતો મકા હે.
 ચાકલતો અલા હે, પાઉતો પરવર હે;
 હાથતો હજરત હે, હકતો હલાલ હે.
 બહેકઈ મરદાલ હે, હમેતબે ગુલામ હે;
 અસલ જાહેકું સલામ હે. ૧

જંગીરી. જલ બધાએ ખુદા ન મીલતે, કયું રહેતા મનમસ્ત;
 જલ બધાએ ખુદા મીલે તો, બડ પૈંચે સખ ભસ્ત;
 બહે ભલે મન જંગીરીના હે હે. ૧

કોડે બાંધેસે ખુદાન મીલતે, કયું રહેતા મનમસ્ત;
 કોડે બાંધેસે ખુદા મીલે તો, હાડ પૈંચે સખ ભસ્ત. ૨
 દાડી રખેસે ખુદા ન મીલતે, કયું રહેતા મનમસ્ત;
 દાડી રખેસે ખુદા મીલેતો, ગાદર પૈંચે સખ ભસ્ત. ૩

બાખ લગાએ ખુદા ન મીલતે, કયું રહેતા મનમસ્ત;
 બાખ લગાએ ખુદા મીલે તો, ખર પૈંચે સખ ભસ્ત. ૪
 નાહે ધોએ ખુદા ન મીલતે, સખહી બાતાં કચી;
 નાહે ધોએ ખુદા મીલેતો, ભસ્ત પૈંચે મીઠક ઓર મછી. ૫
 જકડી. આ દેશ દેખ સાર સગદ બીચારે, આપ તરે ઓર-
 નકું તારે;

પાંચ પચીસકી થકનાખલે, ચલો કબેદ ઉલટા ચાલે;
 પંજ તનકા કરે બીચારા, કહે ગ્યાનીસો ગર હમારા. ૬
 મુમતા બલ ભલુત લગાવે, સખ દેહકે કામ બખલે;
 મનહી ગુર ઓર કરે, કામ કોધ દોહ દુર ધરે;
 પંડાલા પંડ સકોમલ ભોગી, કહે ગ્યાનીસો સચ્ચા ભોગી. ૭
 પંચ ઇંદ્રીકા કરે બીહારા, સંત સગદ ગુર ઓચારા;

નીરમલ હો કે તજ હંકારા, સીરપર રખ છોડે ગાહેરા;
 એ કાપે ખરહતની રાસી. કહે ગ્યાનીસો સચ્ચા સંતાસી ૮
 'બ્રહ્મ સો જોસો કહે બ્રહ્મા, ઉન મંડલમે રોપી ખંભાં;
 આયા મુકામપર કરે ડંડા, કામ કલેશકી મિટ ગઈ કંદા;
 ગગન મંડલમે ધરે સાધાની, કહે ગ્યાનીસો 'બ્રહ્મ સમાની ૯
 પંડીત હોકે પઠે પુરાના, પુજા ધર્મ ધરે મન ધ્યાના;
 પરમહંસ લગાવે પ્રીતી, આસા ત્રસના તજે અનીતી;
 પરબ્રહ્મકી કથા સુનાવે, કહે ગ્યાનીસો પંડીત કહાવે ૧૦
 મુલાંસો જો મનકી જાને, બાહર જાતે ભીતર આને;
 ભીતર ખસે એક પીસાંધદાતા, ઘડમે ખસે એક પીરમદદાતા;
 દીલમે ખોજે એક કદયાણા, કહે ગ્યાનીસો સચ્ચા મલાંણા ૧૧
 કાજી હોકે કૂરાન સુનાવે, મરઘી બકરી કળુ ન મારે;
 અન્ના અલાકી બાતમે રાજી, કહે ગ્યાનીસો સચ્ચા કાજી. ૧૨
 અનલે ઘટરાવત પાયા, ભવસાગર ભુલાં ભટકા;
 જગ મરણુકા ભે નવ ભાગા, પથરસે જા રીસ પટકા,
 આપો આપકી ટેક પકડકે, અધવચગાંહિ આ અટકા;
 દીન કહે સુનતા ખે ગાફલ, કયા હલાલ ઓર કયા ઝટકા. ૧૩
 વીખિયા ભીતર મરમ ન ચીના, કહું કરમ કીયા વનવ કરું;
 લાલચ લગધી દલમે દળધી, તજોને કુળધી જ્યૌહું કરું;
 મુમતા મારી અસત અનારી, સળદ સદારી જ્યૌ કરું;
 દીન કહે સુનતા ખે ગાફલ, કયા ગહ્યા ઓર કયા બકરું. ૧૪
 સચ્ચા કેળા સમજી રેળા, સરણ લેળા સરસનકી;
 સેજ ગવાદી સમણવાદી, મક્કી સંગનાદી મરસણકી,
 હસાળ દેસી અલખ આવેસી; પરખાઈ શ્રીપરમનકી;
 દીન કહે સુનતા ખે ગાફલ, બિલિહારી ઉન દરસણકી. ૧૫
 નીરમે ગ્યાની નીગમ નીસાની, નર ધ્યાનગી ધાનંગી;

પીયા પીયાલા મનમતવાલા, સંત સુખાલા સોનંગી,
દિલક દરીઆ સો ભર ભરીઆ, વીધવીધ ભર્યા વાનંગી;
દીન કહે સુનતા જે ગાફલ, ત્રીન લોક સરતા નંગી. ૧૬

સચૈયાહિંદી અળ ચેતરે ગાફલ ગિંદા, દેખ અંદાદાઓરે;
મતલી નકલા ગતિ હોયેગી, અંદગી ન ભુલે આહોરા.
નસ ખાતસે અલા હસે, નર અંધ દોસ્ત કયું હુવા; ૧૭

કરતે ખસીલા નખીસે હજુર, ગાફલ કયું હુવા
એક દન એસા આયેગા, લગાયેગા જળ લતિયાં;
છુટ જાએગી મદ છાકરે, મીટ જાયેગા ફંદ મટીયાં,
ઉસ ખાતસે અલા હસે, નર અંધ દોસ્ત કયું હુઆ, ૧૮
કરતે ખસીતે નખીસે હજુર, ગાફલ કયું હુઆ.

કુંડલીઆ, અંદા ખાજી જુકે હે, મત સાચી કર માન
કલાં બીરખલ ગંગહે, કલાં અકખર ખાંન;
કલાં અકખર ખાન, ભલકિ રહે ભલાખ;
કહે દીન દરવેસ, સુનગે ગાફલ ગંદા; ૧૯

મત સાચી કર માન, જુદ હે ખાજી અંદા.
અંદા જોહોત ન કુલીએ, ખુદા ખમેગા નાંહિ;
જોર જુલમ કીતે નહિ, મરતલોક કે ગાંહિ,
મરતલોક કે ગાંહિ, તુજરઆ તુરત ખતાવે;
જો નર કરે સુમાન, સોનર ખતા ખાવે,
કહે દીન દરવેસ, ભુલ મત ગાફલ ગંદા; ૨૦

ખુદા ખમેગા નાહિ, જોત મત કુત્રો અંદા.
અંદા કહેના મે કરે, કરજુદાર કીરતાર;
તેરા કલા સો ના હોવે, હોસી હોવજુદાર,
હોસી હોવજુદાર, બાર નર યુંહી લેવે;
અનગર કરે અપાર, નામ નારાયણ જોવે;

કહે દીન દરવેસ, હુકમસે પાન હલંદા,
કરણુહાર કીરતાર, તુહી કયા કરસી અંદા. ૨૧

ગડેં નગારા કુચકા, છીનભર છાના નહિ;
કોઈ આજ કોઈ કાલ, પાઓ પલક કે માંહિ,
પાઓ પલક કે માંહિ, સમજરે મનુઆ મેરા;
ધરયા રહે ધનમાલ, હોય જંગલમે ડેરા;
કહે દીન દરવેસ, જતન કર જીત જીમરા;
છીનભર છાના નહિ, કૂચકા ગડેં નગારા. ૨૨

રામ રૂપેઆ રોકહે, છીનભર છાના નાંહિ;
સાહેબ સરખા સેદીઆ, સો બસે નગર કે માંહિ;
બસે નગર કે માંહિ, હુડીયાં ફીરે ન પીછી;
કયા પેસુંકી પ્રીત, પ્રીત સતગુરૂકી સાચી;
કહે દીન દરવેસ, ત્યાગ જૈરાગ તપૈયા;
ખરયા ખુટે નાંહિ, રામ હે રોક રૂપૈયા. ૨૩

મોટા બોલ ના બોલીએ, કહેા સકલ સંસાર;
જો મે બોલુ સાંમપેં સૂનિયો સૂરિજનહાર;
સૂનીયો સૂરિજનહાર, તુંહી ઓર માયા તેરી;
દામ વાગમે લીન, લીજીયે કુમત મેરી;
કહે દીન દરવેસ, ખરા કેવે નહિ જોટા;

સુનીઓ સુરીજનહાર, બોલ બોલુ ના મોટા. ૨૪
મેતો પુલકફીર હું, તજીઆ તીનુ દામ;
આતીત હો રૂપૈયાત કેસો, નહે હુમારા કામ;
નહે હુમારા કામ, રામના રેવે રાજ;
આદર લંગોટી સાર, દાલ રોટી લે ભાજ;
કહે દીન દરવેસ, ધ્યાન ધારનમે ધીરા;
સુનીઓ સુરીજનહાર, રમતા પુલકફીરા. ૨૫

રોટી ચાદર ચાહીયે, કહા દામસે કામ;
સોહી દીન પૂકીરકું, ભજે નીરંજન નામ.
ભજે નીરંજન નામ, બ્રહ્મ સાગરના બુલે;
નંદા વેદા વાકી, આન કમલા નહિ કુલે;
કહે દીનદરવેસ, ખરા કેવે ના ખોટી;

૨૬

કહા દામસે કામ, ચાહીયે ચાદર રોટી.
સોભી આવે સેંજમે, માંગે નહિ પરત;
નકી એહી મુગત હે, ઉતકી એસી વગત.
કહે દીન દરવેશ, ફકીરાના હોધએ લોભી;
માંગે નાહિં પરત, સેજમે આવે સોભી.
અથ બાજંદા. ગયા બીકમ લોજ, તપ તેજ એ;

૨૭

બ્યાકે સર ઢળતે ચમર, સંગાસન સેજ એ;
મેડી મંડપ ગામ, કરોડ લખ એ;

હરહાં બાછંદ સોનર ઘેર સમસાન બાછાધ ખખખે. ૨૮
મદગલ બાંધે ભર, મુખમણુ શોભતે;
હસ હસ ખાતે પાન, પીતાંબર ઝોઢતે,
ચાકર લેત સાથ, સાહેલી ચાર એ;
હરહાં બાછંદ, ભજન બીના, એ કામ, ગએ તર હાર એ. ૨૯
દો દો દીપક જોડ, મંદરમો પોડતે;
નારી સાથે તેહ, પલક ના તોડતે;
મુઆચંદન કુલેલ કે, કાયા ચામકી;
હરહાં બાછંદ, મરદ ગરદ હો જાએ, દવાઈ રાગકી. ૩૦
આમલ મત મુજન, મેરો મન વાં બસે;
પંજર પંચ દીયે બંસ, લોવંગ મકા હસે;
જમરા આડા સીંહ, મોયેપે આએગા;
હરહાં છવ પીયાકે પાસ, સકાયે જાઅગા.

મનકુંજર મેહમંત, ના મારા નામસે;
 સુરા હોકે ખડગ, ન નચુચ્યા હામસે;
 તન મન ધંદ્રી જીત, ન ખેલા કામસે;
 હરહાં કસી ભાતસે જાયે, મીલેગા સાગસે. ૩૨

ભુખા ભોજન દેત, ઉઘાડે કપડા;
 ખાયા ગુણુકા લુણુ, જાએગા પખપડા;
 ભલી પુરી ખાજીંદ સહેવે સાહેગા, હર;
 ખીરધ કાલ ગુલામ, ગરદ હો જાયેગા. ૩૩

ચુટી સાત સલામ, કૈયો સામસે,
 દો નેતુકો જોડ, તુમારે નામસો;
 પુજા ટેલ ટગોર, હુમારી માનીયો, હર;
 હમ ચરના કી ખાખ, નફર કર જનીયો. ૩૪

ટેલી ખાંધે પાધ, ચઢે ગજ ચાલ બે;
 દો ખાંધે તલવાર, ઝલકતી દાલ બે;
 એતાહી અભિમાન, કહાં ઠેરાયેગા હર.
 જ્યૌ તેતરકૂ ખાજ ઝપટ લે જાયગા. ૩૫

જોરા જોખન દેખ, અંગ નાં મોડીયે;
 દેખિ પીયારી લજ, નેન ના જોડીયે;
 જોઈ દીયા કીરતાર, સોઈ ધન પાધય હર;
 દિનો હોયે કચીર, સોનો કેસે પાધયે. ૩૬

નેકી ખરીકા કામ, સાંયાં જળ માગસે,
 પાંઉ જંજીરા ડાર, ગરે ભર ડારસે.
 મુખપર દેસે માર, આંખ પર લુણુસે, હર.
 કરતા કાળ આપ, જયાવે કુણુસે. ૩૭

દોહા. ખાજીંદ પુત પહાણુકા, લશ્કર મલીયા જોર;
 સેનેમે સતગુર મીલ્યા, તરકસ ડારાતોર. ૩૮

અંદાજુલણ.

બાજાંદા બાજી રચી, જેસા સિંહર કુલ;
દો ધરીકા પેખણા, આખર ધુલકી ધુલ.

૩૯

અથ દીનના પાયા ચેતામણી દોહા.

નમો નમો ગુરૂ પીરાકું, ગુરૂસે પાયા ગાન;

૪૦

દીન કહે ગુરૂ દેકે, બાંચા કડા બખાન.

દીન કહે કરજોડ કે, મુનિયો સુરિજન હાર;

૪૧

અગર લખાંણી દીજીયે, કહું ચેતામણી સાર.

૪૨

દીન હનીકે જીવકું, જોડિ બડો ઉપદેશ;

બવસાગર સેજો તરે, સેવે સંત સુરેસ.

૪૩

દીન ભગન લેલીન હે, સુરત શબ્દ સરજોડ.

ગજલ

બજાજી જોદ મુજા ખુખ, અગ તું રાજદ મુન મેહુખુખ;

વે હે દીનકાતું દોરત, મનમે રાખીજો ના રોરત,

સખકા જોક હે અજા, ભક્ત મન હોયેગા ભક્ત;

આની સોઝ રહે ગંભીર, આહુ અગર પીરકા કીર,

હનમે છકરનાં કીજો, દયા દરવેશકી લીજો;

આમ શબ્દકું ખેયાન, આહો અગમકી જોલખાન;

આયા ક્યાંમુ ભાઈ, ઉતપત આદ બલાઈ;

સંતો ધરો ધારણા રે સંત, પરસત પરી બ્રહ્મ પસંત;

નહેયા નામ નહેયા ગુર, નહેયા ચંદ નહિ થાર;

નહેયા વાંજી જોર મહેશ, નહીયી સકિત બ્રહ્મા સેસ;

નહે નહેયા પાંચ તીન પચીસ, નહેયા પટદશ જોકવીસ;

નહેયી સતી સતી જાન, નહીયી જોસણી ચક્રખાન;

નહેયા મેર સાતુ સાર, નહેયા બન બાર અદાર;

નહેયા ધરણુ બલ આકાશ, નહેયા પવન શબ્દ પરકાશ;

નહેથા ઝ્યાન ધ્યાન જે રાગ, નહેથા જોગ ભોગ જૈરાગ;
 આદો અખંડ પ્રહાંડ રૂપ, સૂરિજન હાર સૂત સરૂપ;
 નિરગુણ આદ હે નીરવાણ, ધારા ધરણુકા મંડાણ;
 પ્રગટા આપહીસે તુર, મનછા આય ખડી હજુર;
 જેથી શબ્દકી કરમાણ, કીજે સેષ્ટીકા મંડાણ;
 નિપાયો ઇંડ અના ચિંત, પરગટ ભયે પાંચૌ તંત;
 પાણી ધરણુ તેજ આકાશ, અંતર પવન શબ્દ પરકાશ;
 રચીયો આપ રૂપ વેરાટ, બીજૌ પડ પ્રહાંડ ધાટ;
 દેવત તીનહી સરવાટ, બીજણુ પ્રહ્લા શંકર ઠાટ;
 પુરણુ પ્રહ્લ પોતે પાટ, નીરમલરૂ નીગમની રાટ;
 ચેસા કીયા કીતની ખાર, વાણી લીજી બીચાર;
 બિધિ બિધિ કીયે કોષ યસન, જેણે આપ સખ આસન;
 તેતો એક ગન નીરધાર, સેવે તેત્રીસ કોડ સંસાર;
 ઝ્યાનરૂ ધ્યાન જોગ જૈરાગ, તીરથ વૃત ધંધે લાગ;
 દાનવ દહીતાની સતાર, સહેજવ માતકા વીસતાર;
 ધાયા ધારણુકા ઉનમાન, પંખી ચાર ચોપગ જન;
 જલકા જીવહે જલ માંહી, તરવર મહી સૂતકે વાહિ;
 નર ભીંની રાધારી અંડ, સાયર સાત કર નવ ખંડ;
 ચક્રદે તથક આરૂ ખીન, તીજી લોક તત્વ જન;
 મુરતી ચાહે મનમે સેવ, જનતુ એક અનધડ દેવ;
 આદો એક ઉર ઉપાધ, ફૂનહે સંત ફૂનહે સાધ;
 ગાયા રૂપ આવા ગવન, બાર એકી સહી ઉતપન;
 આપે જોજ જે ભાઈ, નીરગુણ નોખ જતલાઈ;
 તુજમે જોગતા હે ક્રાન, ઝોલી અખંડ પ્રહ્લ જન;
 સતગુરૂસેં જહી પાયા, પ્રકૃત પોતે પરખાયા;
 પહેણે સાધ મંત્ર મુલ, ઝોગ શબ્દકા અસ્તુલ;
 નીચી નીચ રૂંડે જોયા, જોયા ગરજતા રૂંડા;

અંદાઝુલલુ.

ચઢીયા ખટ ચક્રર સોધત, નહે જાંજરા મરણુખી સોધ;
કાયમ ફૂદરતી કાયા, નીસાની સંત કાઈ પાયા;
પહુચા ચારસકી બુરજ્યાં, છુટે જોગકી ગુરજ્યાં;
મારા કાલ કોધકું હગ, છતાં મોહસે રણજંગ;
મારા લોભ ગરબ ગુમાન, લાલચ માર હો અભીમાન;
મારા કપટકા કરતુરચ, જાણે પાએના સ્વારચ;
રેણી પાયનમે જે સંચ, જુદી સેવના પડખંચ;
દીલા-કુચ્છિ કદાયા, મિટગઘ તિમરકી છાયા;
નહેં અગ આવણા જાણા, જમાયા આપકા થાણા;
દેખો દામણી ચમકે, ધણુણુ ધુધર ધમકે;
હણુણુ ધડીઆલાં ઠમકે, ઝણુણુ અંઝરીઆં ઝમકે;
મુખમણુ ઝાંઝરી ઝણુકે, માહાજન મોરીઆ ઠણુકે;
ઝેસી ઝગોચર અગરાજ, નીરમે નીરજનકા રાજ;
હરીગુણ હેતસે ગાયા, આતમ અલખ જોલખાયા;
હીરા હાથ જગ આયા, સોઈ સમજ પરખાયા;
સ્વામી જાલ કીરપા કીન, પાયા દીનકા ધર દીન;
પાયો બીજે.

જન મન આંદ જોમકાર, સાંધ શકલ સુરિજનહાર;
જગ જીવ માતકા બીરતાર.
હોયો જ્યાં શકલહી બ્રહ્માંડ, દરથણુ સાંચેકા એક પંડ;
ભયા જગ છતીસે પાખંડ.
જનસે ભયા જુગુઆ મત, યામે ભુલરહા જગત;
સગ એક લેખકી બીગત.
કોઈ રાગકું ધાવે, કોઈ તો કૃષ્ણસુ ગાવે;
કોઈ મહાદેવ મન ભાવે.
કોઈ જન જનત હે ભગવંત, કોઈ જોવંદ જોકળચંદ;
કોઈ રઘુનાથહી પરસંત,

નહેથા ઝ્યાન ધ્યાન જે રાગ, નહેથા જોગ ભોગ જોરાગ;
 આદો અખંડ પ્રભાંડ રૂપ, સૂરિજન હાર સૂત સરૂપ;
 નિરગુણ આદ હે નીરવાણ, ધારા ધરણુકા મંડાણ;
 પ્રગટા આપહીસે નુર, મનછા આય ખડી હજુર;
 જેખી શબ્દકી કરમાણ, કીજે સેષ્ટીકા મંડાણ;
 નિપાયો છંડ અના ચિંત, પરગટ ભયે પાંચૌ તંત;
 ખાણી ધરણુ તેજ આકાશ, અંતર પવન શબ્દ પરકાશ;
 રચીયો આપ રૂપ વેરાટ, ખીઝો પડ પ્રભાંડ ધાટ;
 દેવત તીનહી સરવાટ, ખીણુ અહ્મા શંકર ઠાટ;
 પુરણુ અહ્મ પોતે પાટ, નીરમલર નીગમની રાટ;
 ચેસા કીયા કીતની ખાર, વાણી લીજી ખીચાર;
 બિધિ બિધિ કીયે કોઇ બસન, ખેસે આપ સખ આસન;
 તેતો એઇ ગન નીરધાર, સેવે તેત્રીસ કોડ સંસાર;
 ઝ્યાનર ધ્યાન જોગ ખૈરાગ, તીરથ વૃત ધધે લાગ;
 દાનવ દહીતાની સતાર, સહેજવ માતકા વીસતાર;
 ધાગા ધારણુકા ઉનમાન, પંખી ચાર ચોપગ જનન;
 જલકા જીવહે જલ માંહી, તરવર મહી સૂતકે વાહિ;
 નર બીંની રાધારી અંડ, સાયર સાત કર નવ ખંડ;
 ચક્રદે તપક આર ખીન, તીજી લોક તત્વ જનન;
 મુરતી આહે મનમેં સેવ, જનુ એક અનધડ દેવ;
 આદો એક ઉર ઉપાધ, કૂનહે સંત કૂનહે સાધ;
 ગાયા રૂપ આવા ગવન, ખાર એકી સહી ઉતપન;
 આપે જોજ જે ભાઈ, નીરગુણ નોખ ખતલાઈ;
 તુજમે જોગતા હે કોન, જોડી અખંડ અહ્મ જનન;
 સતગુરુસેં જહી પાયા, પ્રકાશ પોતે પરખાયા;
 પહેસે સાધ મંત્ર મુક્ત, જોગ શબ્દકા અરતુલ;
 નહી તીર ન હેમા જેખી ગરજતા રેમા.

ઝંઘાઝંઘાળુ.

કોઈ દિલ નખીકી હકાત, કોઈ દિલ મહુમદકી ખાત;
કોઈ દિલ મુગદ્દર સહેવાત.
કોઈકે ચીતહે સહેમાન. કોઈ ચિત મહુમદ સલતાન;
કોઈ ચીત પાદશાહ પરધાન.
કોઈ ચિત દઇત દાણુવ નાગ, કોઈ ધર પવન જલ અતુરાગ;
કોઈતો પ્રત સખસેતાગ.
તેરાનામ હે નીરધાર, અનલે અલખકા બીસતાર;
સાચી સેત સુરજનહાર.
આપો આપહે કિરતાર, અવીગત અકલ જુગત અપાર;
બંદસા લહે એહ બીચાર.
આપવે દીન કીરપાલ, સેહેંજે મીલ્યા સામીયાલ;
પાપયાત્રાલ હંદાસાલ.

અથ મુસલમાની હરફે.
ગરતકે સો મહેજત હે, કાનસો કુરાન હે, તેન સો ન-
બી હે, નાક સો કળર હે, મુખ સો મકાહે, પાંક સો પરવર
દગાર હે, હાથ સો હજરત હે, પાઉં સો રમુલ હે, નપસ
સો એતાન હે, સુરત સો સાહેબ હે, મન સો મુરીદ હે,
અકલ સો પીર હે, તન સો સમ્યદ હે, હક સો હસાલ
હે, મેહેલ સો મરદાલ હે, ગુસા સો હરામ હે, લાવતુતરી સો
હરકત હે, કુડ સો ડોબક હે, સત સો બસ્ત હે. ૧

જરફી માંડણુની.

હાંમે મેહેલ કેહેલ સો કંચન, કુચું સેજ બાહાના હે;
તાજ માલ તવાલા હાજર, ગન ગાને તબ ખાના હે,
હસ્તી ઘોડા માલ ખજોના, મુલક મુલકપર થાના હે;
કહે માંડણુ મુન દોસ્ત હુમારે, ચિર ના રેડુના બનાહે ૧
જાન કીયાયા શુવક, કિર મરનેકા ધર ના બેયા;

કોઈ તો ભજન આગ્રધાર, કોઈ તો પુજતા ગીરનાર;
કોઈ તો કાશી આર હરદ્વાર.

કોઈ તો બદરીકેદાર, કોઈ તો જગનનાથ ગદ્વાર;
કોઈ દ્વારકાં દરબાર.

કોઈ તો સ્વેતગદગમેશ, કોઈ ગંગા જમના ઉપદેશ;
કોઈ તો જ્ઞાન ધારતા મહેશ.

કોઈ તો ભજત શીવ સગત, કોઈ ભજત મન મુગત;
કોઈ તો પુજે પારસ જગત.

કોઈ દલ રોખવનાથરી જત, કોઈ અંરી હંત જોન જમા
કોઈ દલ તીરથંકાર કીરતાત.

કોઈ તો માત કમાતા, કોઈ હેગલોજ હરદાતા;
કોઈ અંબા ગુન ગાતા.

કોઈ હનુમાન હીજતી, કોઈ ગનેશ ગનપતી;
ભજે કોઈ બીધાતા બસતી.

ભજે કોઈ ભૈરવ ભૂપાલ, કોઈ દીલ ખડા ખેતરપાલ;
કોઈ મન બીરહી બીતાલ.

ભજે કોઈ ચામંડા કાલી, કોઈ બહુચર અરદાલી;
સધે મુરત મતવાલી.

ભજે કોઈ મંત્ર જોર મુઠી, ભજે કોઈ ખાખ જોર ખુટી.
નસંધિ સરગકી તુટી.

ભજે કોઈ ભુત જોર ડાકણી, કોઈ જોરે જગન સંખણી;
કોઈના ઉડતા ભખણી.

કરે કોઈ ખુદાકી બિનગી, ઈલા ઈયાદ દર જનગી;
કહે કોઈ ચોલીયા યુનગી.

કોઈ ચીત ધરત ચૌવીશ પીર, કોઈ દિલ જોજ હકીતીર;
કોઈ દલ મુસ્તફા દસ્તગીર.

જીવકી જીવન કે કારણે, જીવન જો જેર બસાવણે કા;
તેરા ડીયા સો તું ભોગવેગા, નાણુ ઝેરકા બીજકું બાવણેકા;
રાજ કાજકું દેખકે ભુલ મતી, ઝોહા કુલકુલા સોધ નવણે કા;
તેરે મન માને સોધ કર પ્યારે, સાંધ દીનતો સાચ બતા-
વણે કા ૫

બીરબલ કહાં, અકબર કહાં, ઝોરંગજી નહેં ફેર આવણે કા;
ઝોર ખાંન કહાં, સુલતાન કહાં, તાન સેન કહાં તાન ગાવણે કા,
તેરે મન માનેસો કર પ્યારે, સાંધ દીનતો સાચ બતાવને કા. ૬
હરણુ કહાં, રાવણુ કહાં, ઇંદ્રજીત નહેં ફેર આવને કા;
ઝોર કંસ કહાં, ઉગ્રસેન કહાં, નલકંડ કહાં જીગ ચવેણે કહાં,
ચક્ર વરતી હુઆ સોધ ના રહા, આકાર દીસે સગિ બાવણેકા;
તેરે મન માને સોધ કર પ્યારે, સાંધ દીનતો સાચ બતા-
વણે કા. ૭

તેરે બાપ દાદુ ધંધ મહેલ ચણાયા, ધંધ ચરનહારે મેં કા-
ધ ન હેજ;

નરપત નીરંત કેલાવતા હે, તેરે દેશ તખત ના કોઈ હેજ,
ધસિ કેઇ તખતસે ઉઠ ચલે, લખપતકી ગત ના ખોઇ હેજ;
સાંધ દીન કહે ફકીર જકડ, ગાફલ અકડના હોઇએ જી. ૮
તેરી દેડ બદામકી સાહેબીમે, હાકમ હજુર કેલાવતા હે;
હુકમ નકીબ પૌકાર કરે, ઘર દેશ તખતના લાવતા હે;
મજુર જોડકા હોય રહા, દુર દુર મુકામ બતાલાવતા હે;
સોમે દીન કહે ચલ ચલ ગીદી, હમસે અકડ ગીલાવતા હે. ૯
તનમન રૂપીઆ અચ્છી મે, અબુજ મૂરખ ક્યૌ બુજતા હે;
તૂજે દેવ દેવનકી ગગ નાહિ, ઝોલખાન બીના અમૌઝતા હે;
સુરતા માંહિ મુરતી સહી, દરવેશકા બેસ ના બુજતા હે;
સાંધ દીન દુરસ કહે ફકીર, હરદમ સાહેબનાં સુજતા હે. ૧૦
દગત હે બાઇ માર્યાંકું, મતલબકી ગાયાં તાણુતા હે;

ચક્ષતે ફેરી લગા જુલમસે, કર પીસતાવા ફીર રોયા,
 પ્રેમ ખેતમ બના બગીચા, નામ ધણીશ ના બોયા;
 કહે માંડણ સુન દોસ્ત હમેરે, કયા જગા ફીર કયા સોયા. ૨
 દરદ ખીરાના સો નહિ જના, પડા પુરાના કો હોખ;
 લે તરાખી નહિ ખોળ્યા મનકું, બસે નીરંજન મનદોખ,
 ફેસે નાચે થાયો ખીન થલે, જપ તપ ઉડે ચિત ખોખ;
 કહે માંડણ સુન દોસ્ત હમારે, કયા એકાદશી ઓર કયા
 રોખ. ૩

યથ : ગાન ઝૂલણા સવૈયા કવિ દિનના.

હારે ગર સંત સેવક સકલ સુનો, સકલકું સાચ કહેત હેજ;
 ખરા કહેત ખુરા કોઈ મત માનો, ચરાચર શબ્દ બહેન હેજ,
 કોન હાર ખીચાર નીરધાર કીચા, પસોવારસે પંથસેત હેજ;
 પોંચ તોન પચીસ તેતીસ પડે, સાંઈ દીન આખર આખ
 હોત હેજ. ૧

દીન દેખ સંસાર ખીચાર કીચા, સંસારતો રેનકા રાપના હે;
 જન ખુજ જંજલમે કુન પડે, તહુ તાપકી ઝાલસે તપના હે,
 બુધ જીવ સાહબસે ભુલ રહ્યા, ઈસ જુગમે કોઈ ના અપના હે;
 સાંઈદીન કહે કહ્યા માન મેરા, જુગ જુગ જીયો તોઈ ખ-
 પના હે. ૨

અંધા ધંધ કે ફંદમે ફંદ રહ્યા, શીર મોત નીશાના ગડતા હે;
 સોળત સંતનકી નાહી કરે, મોહબત મહેરી મન ધરતા હે,
 ગર્ભવાસકા કાલ તું ભુલ ગયા, બેઠગાન કયા કામ તું કરતા હે;
 સાંઈદીન કહે કહ્યા માન મેરા, જુગ જુગ જીયો તોઈ ખ-
 પતા હે. ૩

મગરર મસ્ત તું કયું હુઆ, તેરે તનકું કાલ તકાસતા હે;
 ધન માલ મુલુક ના જાન તેરા, દેખ દેખતામે જુગ જાવતા હે,
 ગાફલ કયું હુશીઆર હોવે, સાહબકા લાલ ચેતાવતા હે;
 તેરે મનગાને સોઈ કર ખારે, સાંઈ દીનતો સચ ચતાવતા હે. ૪

અમદાવાદના બવઠઆને ઉપત્તી સીખામાણુ નથી આવ-
ત્તી, તેઓને નિચે લખી છે તેવી બે ચાર આવડે છે તે-
જ માત્ર જોણે છે.

જકર જકર તોતાર, ફકર ફકર ફકીરી;
આયું તું કંઠાંચા, અય તું કંઠાં હે;
ખીના જકર ખાઓકા ગોથા, ગનજા હાથમે લીની;
ખોલ દાટ બનીયા દાટ તેરા કીયા ગયા;
કે ગઈ રંગીલી જવાની, આઘ સપેની મોતકી નિશાની;
ના રહે સગયે સાથી, ના રહે મંગલે હાથી;
આયું થા શેઠેર શુંગર, ગાર મટીકા કીયા તેર;
જુલન ફકીર યુંવ કહે, યુંવ દનયુંકા ખેલ.

અથા નખીકું છયાદ કરો, પડે પાળ રસુલમે પરનાછ;
દિંદુ દોય સો અખે રામ જપો, મુસલમાન દીનકા કલમાછ;
તેરા તનમાં તસખી દો રહી, મેરે ગન મોહન ગમતાછ.
ઐક ગેદલ દનીયુંકે ફેર, અંદાશાહ ફકીર યુંવ કહે, યુંવ
દનીયાકા ખેલ.

માયા માયા કરત હે, ખરગા ખાયા નહિ;
સો નર ઐમે દનયમે, છયું બાદલકી છાદિં;
છયું બાદલકી છાદિં, ગયા નર આયા ઐસા;
દનગા નહિ જુગદીશ, પ્રીતકર બેડયા પેસા;
કહત દીનદરવેશ, કાયકું ધરીલી કાગા;
ખરગા ખાયા નહિ, કરત નર માયા માયા;
પાવનપૂરકા શેરખાં, છોડ ચલા છતુમાદિ;
તુજ છવન કે કાગે, લાયો ભલખન નાદિ;
લીયો ભલખન નાદિ, ફૂંડેખસે કીની પુરાઈ;
સાંદળ સાખા નાદિ, સાયળી ફૂછ પરાઈ;

જગતકૂ છોડ ભગત હુઆ, ભગતકા ભેદ ના જાણતા હે;
 સુણુ બેદમે બેદ ન બેદ કીયા, જાણુ બુજ અગનાન આણતા હે;
 સાંઘ દીન કહે રામ નાહિ રીઝે, તેરા દામસે દીલ રીઝતા હે ૧૧
 કૌન કાજતે ભેખ બીરાગ લીયા, અંગ રાખ કે ઉર ભમાવાતા હે;
 નીરાપેખકૂ દેખ દેખેખ ધરે, કહુ કુટમ કયૌ કમાવતા હે;
 લોભ ગરવ ગુમાન દુરમતિ, છાંડતા નાહીં ભમાવતા હે;
 સાંઘ દીન કહે ગર ગ્યાન બીના, આપ ભમેર ભમાવતા હે. ૧૨
 નીરા પેખા તીરથ અનેક કીયા, નેરા ચિત પતંગ જૈ ઉડતા હે;
 શીર મુઝ મુઝાઘ તો કયા હુઆ, તેરા માંહેલા છંદ ના મોડતા હે;
 તન મન તપાસ કે દેખ તેરો, દુરમત દીલસે ના છોડતા હે;
 સાંઘ દીન કહે કહાં માન મેરા, ધન પાસ ધરા કહાં હુંઠતા હે. ૧૩
 ગાય ભેસ ગોડી ગરધવ પોઠ, ગામ ગામસે દામ ઉગરાવતા હે;
 જીવ જાણતા હે પરમારથ કરો, જીવ જાણુ કે ફેર ભુલાવતા હે;
 ગર નામ કે કાજ ફકીર હુઆ, ફેર ફેર દરવ કયૌ ધાવતા હે;
 સાંઘ દીન ફકીર દુરસ કહે, નીજ નંદકા પદ ના પાવતા હે. ૧૪
 દેખદેખ નદી કે નીર સાગા, કુત તાણતા હે કુણુ ઠેલતા હે;
 બિધિ બિધિસે ખાત બનાવે કહે, મન લોભ લાલચના મેલતા હે;
 સખિ જતી સતી બન્યા ભેખધારી, દેખ દામપતી ગૃહ ભુલતા હે;
 સાંઘ દીન ફકીર દુરસ કહે, તેરા સાંચેસે દીલના દોરતા હે. ૧૫
 દેખ દેખ રૂપીએસે દીલ ડગે, જોગી જતી તપી મુનીયું કા;
 દેખ દેખ રૂપીએસે દીલ ડગે, કાજ પંડીત ચોર મુનીયું કા;
 દેખ દેખ રૂપીએસે દીલ ડગે, ગર શીપાત દુતીયું કા;
 સાંઘ દીન કહે રૂપીએ કે શિર, માર તડાકા જુતીયું કા. ૧૬
 દેખ દેખ રૂપીએસે દીલ ડગે, માત તાત અવગતીયું કા;
 દેખ દેખ રૂપીએસે દીલ ડગે, સલ બેઠતા જગતા મુતીયું કા;
 દેખ દેખ રૂપીએસે દીલ ડગે, અસલ કમસલ ભુતીયું કા;
 સાંઘ દીન કહે રૂપીએ કે શિર, માર તડાકા જુતીયું કા. ૧૭

અંદાજીલુ.

ખાના દુર કીયા, ઝોર ઉતકં જોલાને દાગલાકું લેખ.
ખીખી ધરમે ગાજો દેને લગી. હમ કોટકેપર ખાટ દે-
ખતા ખડા રહ્યા. ઝો આઈ જળ હમ જોલા—
આવત હે અલખેલી એકીલી, ધુંધટ ખીચ કીયા મજરા,
આપ હશે, કછુ નેન હશે, તેરે નેન ખીચ હશે કજરા;
પ્રીતકી ખાનર કીયા કહું પ્યારી, જોલ દે તનકા અચરા.
તેજ—ખાં સાહેબ, ખનીઆથી છુટા છોડા કરાદો.

અંદો—અમે દાગલા.

દાગલો—(સલામ કરીને) છ સાળ.

અંદો—ઝો તેજ ખનીઆકું પકડલાવ; દો સિપાઈ સાથ-

લેખ. દોડ.

(દાગલો અને સિપાઈ તેજને તેડી લાવે છે)
તેજે—(ધુજનો ધુજનો સલામ કરીને) ખાં સાહેબ સ-

લામ. મા-મા-મારી-

દો—કીયા હે તેરી માકું, ડ્યા હે.

તેજે—નહીં સાહેબ, એટો માડી આવડી. તે રાંડ ભામ
ગઈ સાહેબ;

અંદો—અળ એ તેરી ઝોરત નહીં. તેરે ધરકૂ ઝો નહીં
આયગી. તું છોડા ફાડ દે.

તેજે—અડે સાહેબ, આગળ વાળીઆમાં કાંઈ છોડા ફાડતા
હશે. એ રાંડને ઘેર મોકલી દો. જે ચાર ગાજો ભાંડી
ભાંડી વાળીયું.

અંદો—કયું સાળા મુનના નહીં હે કે. તેજકું છોડ દીઆ,
એસા અખી લીખ દે; નહીં લખેગાતો ગારડાલુંગા.

સિપાઈ—(જે ચાર દોલો મારીને) કિયું જે ખનીઆ સુ-
નતા નહીં હેકે.

તેજે—ના મારો બાર્ડશાખ, તમેતો માખાપ છો. (રડેછે.)

કહેત દીનદરવેશ, રહે કોઈ નામ સરીખા;
છોડ ચત્રા છનુંમાંહિ, શેરખાંત પાલનપુરકા.

ઝંદો—હમ ચાર ભાઈ થે. ગાજીખાં, ગરગડખાં, કૃતેખાં,
ઝોર જોગરખાં સો હમ પોતે. બાદશાહ કે મોહ આ-
ગે અમને ચારેને તરવાર મારી સો જીને ખુશ હોકર હ-
મકું થાને દીએ; એકકું બડનગર, એકકું જીસાનગર,
એકકું પાટણ, ઝોર છોટારે ભાઈ હમકું જીએકા થાના
મે રાખા. હમારી ખોપસે ગામડી ભાગ ગઇ. હમને ક-
હા કોઇ એસા હેકે ગામકૂ આખાદ કરે. તેજે બનીએ
આ કે સલામ કીની, ઝોર બોલા કે હુકમ હોયગાતો
મેં ગામ આખાદ કર દજીગા. હમને ઉનકૂ સરપાવ દીયા
હમારા થાનાકા ગામ થોરા બખતમે ખુબ આખાદ હુ-
વા. એક દીન હમ સરોવરકી પાલકેપર બડકી બડવાઇ
પકડકર ઝુલતેથે ઓ દેખ ગામકે છોકરે બોલને લગે
ઝંડા ઝુલતા હે. ઉસ દિનસેં હમારા નામ ઝંદાઝુલત
હુવા. ધરમે બીબીકી સાથ ટંટા હોનેસે એક દીન ત-
લાવપર આકાર હમ ઝુલતેથે, એસેમે તેજ બનીઅન
પાની ભરનેકૂ આઈ. ઉસકૂ દેખ કર અમારા ગુરસા ઉ-
તર ગયા, ઝોર ઉસકી સાથ નીકા કરનેકા બીચાર મન-
મે ઉઠા. હમ અધા હો ગયા. હમ ઉસકે પર આશક
હો ગયા. અમારી ઉસકી મોહોબત હો ગઇ. તેજ કહે
બનીએસે છેડા છોડાવ, ઝોર સાદી કરો. ઓ પાની
ભરકે ધરગઇ તથ અમને દાગલા નફરકું તેજ કે ધર
આચાર લેનેકૂ લેખ. તેજને સોનાકા કટોરેમે તોફે આ-
ચાર ભરદીઆ, ઝોર ઉપર જરીકા રંગાલ લપેટ લેખ.
ઓ દેખ કર હમ બોલા ઓ અલા ! જેસા આચાર
તેસા ઉસકા બીચાર ! જય તેજકૂ દેખેગે. તથા આઈગે.

અંદાજુલુ.

હું ભણું છું-અગડમ બગડમ ભડમ, ધ્યારી પી-
યારી લડે તેની સાંસુ બીજાડી.
ઝોટલામાં બસુસ કાગળ લાવી અંદાને આપેછે. અંદા
વાંચતાં પડી બચે.

પ્રાણજી-રાગબોલો ભાઈરામ. (તેજી ધબરાય છે.)
અંદા—(સાવધ થઈને) કમળત બનીઆ ઝોર ગામકે

મહાબન લોક દુકાન બંધ કરકે હમારાપર ફરીઆદ ગ-
યે. પાદશાહને હમેરા બડા ભાઈપર રૂકા લેજા. બડા

ભાઈ જોત કુકા હો ગયે. ભારે ઠપકાકા કાગદ અમારે
પર લેજા. ઉસમે લખા હે કે જે વાંચ રામજોગા નહીં
તો હાથીકે પાઉસે બંધ માર ડાકુંગા. ઝો બાંચકર

હમ જોત દક્ષીર હો ગયા. હમકું જોત શરમ લગી.
ફીયા મો લેકે ગામમે નીકશે. ઝોસા પસતાવા આયા હ-
યકે ફનીઆ છોડ ફકીર હોકે મકેકી હજપર બનોકા

દ્રાગલો—ચાકર તેજા વાણીઆની દુકાને જઈકેહો, અજો
બનીઆ ચત્ર ખાંસાહેજા જોલાતેહે, તેરા હીસાબ ચુકા-
ના હે. દેજા ઇતા લેતા આઈઝો-લીલી પીલી સાત સો-

પારીઆં, દહીંકા ઘડા, પાનકા પડા, શેલડીકી ભારી,
ઝોટીઆળા નારીઝેર, ઝોર મીલનેકા રૂપીઆ, ઝો લે-
કર ચલો. બકરીઆં ગાતીહે, પાતરા ખાતીહે, ” વગેરે
ગાંડુ ગાંડુ જોલેછે. વાણીઓ પણુ તેવાજ નવાજ દેછે.

થજે અંદાકને જઈ નીચો વળી સલામ કરેછે, ને ઝોપડો
ઉઘાડી પાના ફેરવેછે, ને તેમાંથી અંદાના નામની રક-
મો કહાડેછે. મશકરીઓ ફરી હસાવે છે. અંદાને હીસા-
બ આવડતા નથી તે પણુ અહીં દેખાડેછે. પછે અંદો
જોતાની ચાપણુ વાણીઆને બેર મુકેલી તે માગેછે, તે-

તેજી—(રડતી રડતી) ના મારે શાહેય ખીચારા ગરીબ છે.

અંદો—સાથેકું ઢોટડીમે લે બકર સમજાઓ.

તેજી—ખાં સાહેય, એને મારી નાખશો નહીં; પાપ લાગશે.

અંદો—તું કાયકું ડરતી હે પ્યારી. જો અગ્ની ડરબનયા.

ખનીઆકા ભાર કીયા. દેખ સીપાધ ઉસ્કા રાજનામા લાયા,

તેજી—તો હવે ગોરને ખોલાવો જે આપણે એને પરણાવે.

અંદો—મેં મુસલમાન બમનકુ કીયા ફરં. મેતો કાજકું ખોલાઉ.

તેજી—મે હિંદવાણી છું કેને, મારે ગોર નેધએ; મીયા તમને કાજ પરણાવશે, ને મને ગોર પરણાવશે.

અંદો—ઠીક પ્યારી, જેસી તેરજી મજી પ્યારી. અણે દા-
ગલા, બજો કાજ ઢોરઅલ્લીકું, ગોર ગોર ગેટાશંકરકું
જલદી, જલદી, જલદી ખોલા લાવ. સિપાધ નેડે ગો-
રને કાજ આવેછે. જેહુ બડા ગોળમગોળ મોટી દુડ-
વાળાછે. ગીયાંની દહાડી લાંબી દુંટી સુધી ખોહોંચી છે.
ગોરે નાતુ ઘોતીયું દુંટી નાચે પંદર્યું છે, કપાળે સુકેડ-
ની થાપ દીધીછે, માથે કાન ઢાકણી ટોપી, ને ખાંધે
અંગ વસ્ત્રછે. ગોર સિપાધને કહેછે—અરે રાંડે શી મો-
કાણુ માંડીછે ? ને મને એમ ઝાલી બજોછો ? સિપા-
ધ. ખોલ મત સાલે. ખાંસાહેય ખદ્દા હુએહું, માર ડા-
લેંગે. ને કહેસો કરકે ચલા બજો.

કાજી—એસા કયુ નહીં દેખા મુસલમાનકે ધરમે રાંડ હિં-
ડવાણી કેસી રહેગી.

અંદો—આજો તુમ દોનો અમેરા નેડા કરો. કુચ તકર-
રકી ખાત મત કરો. કટપટ થોડા કરકે ચલે બજો.

ગોર—એજ કેને શાહેય. જો આ દેખું હાથમે લઈ પા-
ણીયતે હાથ ધુઓ, ને એક એકના હાથ ઝાલો. હવે

અંદાઝુલાણુ.

ખીસો—તેરી છોટીસી છખી સખી જનુ, તેરે કનચુ કલી
અનાર હેજી; હમારે તન કે મન જસ ગઘ, અલખેલી
તેરે નાજીક લખે બાલ હેજી, ઝુલન આશક યુવ કહે-
વે, તેરે ગાલ ગલોલેસે લાલ હેજી.

તેનાં—જીઝાનગર. સોહામણુ રે, વસે મહાજન લોક; તેજ
તાહરે હો કારણુ, અંદાઝુલાણુ લીધો જોગ. વેહેલા ઘેર
આવજો, હારે ખાન અંદાને કોઈ વારો; અંદુડે તો કડો

લીધો છે અમારો.

અંદાને—કહું ખીસો ખુખ, સુતો દીલકે મેખુખ; હય હમ
જાત કે પકાણુ રહેતે દીલી સુકામ; ગામ ઉંઝા ગયે, હ-
મ હવાંકે થાનેદાર હુવે; ઘોડે પચીસ તેનાત, અસલી
નહે સાથ; ડેરા સરોવરકી પાલ, અસેમે હુવા જોટા
ખ્યાલ, દીલખીએ ભુરકી લગી; જીને એસી ખરાખી કી-
ની. પ્રીત એસી પરખાઈ, અરચા લોકને ચલાઈ; હમને
જુતીયાં ખુખ ખાઈ.

તેનાં—તેનાં પાણીલાં ઝો સાંચરયાં રે, ઘડુલે ધુધર માળ;
રક્ષા કરે ઝો જળ દેવતા રે, તેનાં તે નાનેરૂ ખાળ.
વેહેલા ઘેર આવજોરે રાજ. હારે ખાન અંદાને કોઈ
વારો, અંદુડે તો કડો લીધો અમારો.

અંદો—તેરે નાગડદી નાક ઝુલાખ સોહે, તેરે આગડદી અ-
રક્ષ ભાવ ન્યારા; તેરી લટીયાં પટીયાં ખુલ રહી, તેરી
અંખીયાને મુજે મારડાલા; શીરપર ભમર તો યુંજતા
હે, કાલે જલકે નાગની બાલ કાલા; આશક ઝુલન તો
યુવ કહે, તેરે ગોરે ગાલપર તીજ કાલા; પડા મોહેની-

કી જાલ, જોટા ખેલકા મુહ બાલ.
તેનાં—અંદો ધંડાવે મને અંઝારાં, ચાહુ ઠમકતી ચાલ; લોક
દેખે લાજે મરૂં રે, અંદા કાકરડી મતગાર. વેહેલા ઘેર
આવજો રે રાજ. હારે ખાન અંદાને કોઈ વારો, અંદુડે
તો કડો લીધો અમારો.

વારે વાણીઓ અવળા પાધડા પહરો માર્ય આળ હોડીને
કહેછે—મેં તો દેવાળું કાઢ્યું. તેં માડી બાયડી લીધી; મેં
તાડા પૈશા ખાધા ટો હીસાખ વલી રહ્યો કેને. પસ્તા-
વો થાયછે તો આપને માડી બાયડી. ને કેવી ફડીઆ-
ડી કરી ? હડામ ખોડ. (અહીં કેટલીક મશકરીઓ થ-
યા કેડે તેજ ગાએછે, ને તેના જવાબમાં અંદો દોરા વ-
ગેરે બોલેછે.)

તેજાં—શેહેર દલીથી અંદો નીસરા, આવ્યા ગુજરાત માંહે;
મહમદશાહે થાણે મોકલ્યા, આવ્યા ઉંઝા માંહે.

અંદો—શેહેર અનોપમ શોહામણા, બસે અઠારે નાત;
લેખ લીયા સાંઘ ઇશિકને, જૂઠ્ઠી કરે જુગત ખાત.

ઝુલણો—ઉંઝા ગામમે ધામ સો ધામ બની, ધણી બસ-
તી બની બહુ ઠાઠ પેજ. અંદા રાણાકા જોરસે બસ રહ્યા,
સેજસર ઉમર ખાન પાટવેજ. તલાવમે જલ નીરમલ
ભરા, ભરે પનીઆરી બેડે ધાટપેજ; બાદશાહને થાના
જોર કીયા, જુજરખાનપે ઘોડે સો સાઠજ. તા થઈ.

તેજાં—ઉંઝે તો વાડી ભલીરે; વા તાંહાં આવે સોએ; તે-
જાં કરોડની ઓ કામની રે, અંદાઝુલણુ ચાંપલા છોડ.
વેહેલા ઘેર આવજો રાજ. તાહરા ગુણે મોહી રે તેજાં
નાર, લાડુડા લાવજો રાજ; અરે ખાન અંદાને કોઈ વા-
રો, અંડુડે તો કેડો લીધો અમારો; મારો કેડો મેલને
અંદા છેલડારે, લાલ અંદાને કોઈ વારો; અંડુડે લીધો
કેડો અમારો.

અંદો—મોતન વાડી પ્રેમકી, પુલ ફલ અપાર; નેન કમલ
સુધધ ધણી, તેરે કછ દો કલી ગુલાખ હે. કંચનરી
કાયા સોભાગ બની, તેરે દો નેન બને શ્રીરાગ હેજ.

ખાન ઝંઘને ઝો કેમ મારો રે, મારે પેલા તે ભવની
પ્રીત. વેહેલા ઘેર આવજો રે રાજ. હારે ખાંન ઝંઘ.

ઝંઘો—તેરા હસના જૈસા ફુલ હે, ઉડે સુધંધી ખાસ;
ઝુલન ફફીર યુવ કહે, હુવા ખુદાસે નિરાસ.

તેજાં—હંઝે માંડે સાસરું, પીચેર વડનગર વાસ; પીતા મા-
રો તેજશી, સસરો દેવીદાસ. વેહેલા ઘેર આવજો.

ઝંઘો—તેરા ચલના હથી ચાલ હે, તું જોયે મીઠા જોલ;
ઝુલન ફફીર યુવ કહે, મેં હુવા ખુદાકો ચોર.

તેજાં—તેજાં ઉઝાની વાણીચાણી, ઝંઘો દીલીનો શેખ;
આતે ભવની પ્રીતડી રે, પેલા ભવના લેખ. વેહેલા
ઘેર આવજો.

ઝંઘો—પાન જેસા તેરા પેટ પ્યારી, મેં ભૂલસે તંજોલ લાયા;
ઝુલન ફફીર અખ પરતાવે, જોત જીતીઆં ખાયા.

તેજાં—તેજાંને માથે જોદડાં રે, ઝુલનને માથે ખાટ; ખરે
ખપોરે નીસર્યાં, ઝાલી વડનગરની વાટ. વેહેલાઘેરઆવજો.

ઝંઘો—પાપી પનીઆરન તુજ દેખ કર, મેં હુવા નાદાન;
ભૂડાં છંદમે ઝંઘ પડા, પીયા ઝેહેરકા પાન.

તેજાં—હાથમાં દોરી ઝંઘ હીરની રે, માથે ટોપી લાલ;
સાસરે જઘને શું કહે, ઝંઘઝુલણુનો પડયો ખ્યાલ. વે-
હેલા ઘેર.

ઝંઘો—અમલ જોર ઉન્નમત હુઈ, કરી અંદે તુમેરી ચારી;
ગાલ તમાચા અખ લગાઉ, ખડા ગુનાહ કીયા જખમારી.

તેજાં—ઝંઘો પડયો દોલીએ રે, તેજાં દોળે વાય; આપણુ
જેને પરણાવશે, ઘઠ ઘડર કેરો રાય. વેહેલા ઘેર.

ઝંઘો—તું પરનારી, હમપર ખુશ, જોગ આપના ન હોય;
લે ફફીરી ચલો મકકે, કખર નખીડી આગુ રોય.

ઝંઘો ને તેજાં—માડન નાચોકે ભાવન જોડીઓરે, જોલણુ
જે ચાર; ફીરત ઝંઘ તેજલી રે, પોંકી સમુદર પાર. વે-

અંદો—તેન તમેરે તીર હે, મોઝે લગે કલેજે યીય; કંકરીમે
કીયા હોત હે, સુંદર કાઝેકું યીન. ગુજરાતસે ગાજ-
ખાન આઝે, કીની ઝુઝારખાં ઘેર તાનમ હેજ; મે ઉગ-
રાવ પના સખ છોડ દીયા, લીયા ફફીરીકા સાજ હેજ;
જુગતમે નાગ જાહેર હુવા. મોહોળત કે ડંડે યાજતે
હેજ. ઝુલન કહે મોહોળત પ્યારી, અળ લાજકા કીયા
કાજ હેજ. તગડતીના તગડતીના તા થઈ.

તેજાં—રૂપા કેરો રેંટીઝો, સોના કેરી ત્રાક; છુણી પુણી-
ઝે કાંતતાં રે, જોતી ઝુલણ કેરી વાટ; વેહેલા ઘેર
આવજો રે રાજ. ખાંન અંદાને કોઈ વારો.

અંદો—માસુખકે નાક સફેત મોતી ચળકે, જેસા ચાંદ કે
પાસ રોસન તારા; તેરી ખુણી મેં કયા પરસન કંઈ, તેરી
અંખીયાને મુજ મારડાલા. લેલાટસો ચાંદ ખીલ રકા,
છુટી જુલફા સો નાગ કાલા;

ઝુલન આશક યુવ કહે, તેરા નાક ખુલાખવાલા હે.

મેતો ભૂલા ભાગની, મેરી ઈજત હો ગઈ બદમકી.

તેજાં—તેજાં દેહરાં પુજતી રે, ઝે હિંદવાણીની રીત; હવે
મસીદે દીવો કંઈ રે, અંદાઝુલન કેરી પ્રીત. વેહેલા ઘેર
આવજો રે રાજ. હારે ખાંન અંદાને.

અંદો—તેરે હોઠપર મધુ પાન હે, દાંત દાડેમકી કલીઆં;
અંદર દોઝક ખાડ હે, અંદા ઝુલન ઉસમે ઢલીઆ.

તેજાં—અંદો લાવે લાડવા રે, તેજાં લાવે દુધ; ભેગાં બે-
સીને આરોગીઝે રે, જીવે મહાજન કેંઈ જીથ. વેહેલા
ઘેર આવજો રે રાજ, હારે ખાંન અંદા.

અંદો—તેરા મુખ કમલકા પૂલ હે, તેરા હાથ કમલકા પાન;
જૂઠા ફાંડમે અમન પડે, ભૂલ ગયે સખ ભાન.

તેજાં—મહાજન ઉઠ્યું મારવા રે, ખોલામાં ધાલી જાંદ;

છેલખટાઉનો વેશ.

છેલખટાઉનો વેશ.

છેલખટાઉ.....દીલીનો શીકલીગર લુહાર
સાંતેલ.....પાદશાહનો પેગ (ખખર લાવનાર)
રાણીમોહના.....હમદનગરના પાદશાહની દીકરી.

રંગાશુ તથા ખીન્ન આદમીઓ.

મેલણી. લાલ સાંતેલ આવે પાદશાહી ખખર લાવે તા
થઈ. તા થઈ.

સાંતેલ આવેછે ને જોલાવનારને કહેછે—દેખ લાઇ
અગાડીસે આયા મેં, પીછાડીસે આવે લાલખટાઉ, તો મી-
લાત્રીજીએ તે.” પછી નીચેના હુકા જોલે છે.

મેરે કૈઆને રંગ દીઆ, સો રંગ કરંગ ન હોય;

દાના પાની અગલા, મીટા ન શકે કૈય;

અસના હકુગત મેરે સાહેબકી, દીવા બત્તી તેલ,

પવન ફેરકે મીટ ગયા, યુંન દુનીયુંકા ખેલ.

મુકા મંડર કાશ્ટકા, લીઆ ખાંધ અડાય;

મીઠ કીસીકા હય તહી, ફીર આપઈ ઢાલ બનય.

છેલખટાઉ આવેછે તેની મેલણી.

અકબરશાહને માનારે, અરે બડે પાદશાહને માનારે, અ-
ત્રીએ અમારા લાલખટાઉશુ રે. તેરે દલીકે દરખાશમાં કોન

ખડા અગવારહો, લીલા ઘોડા, કોઇ સાગલા, પાતલીઆ
અસવારા હો. શાહ ઝોરંગ ઉતરે બાગુમે, કીસ મસ દે-
ખને નહ. મેરે હાયમે લડે પુલ જાગડી માલન હોકર નહ.

(કિતાવલીઆલ) માલન હોકર નહરે, માલન હોકર નહ-
ઉરે. તા થઈ તા થઈ.

રાગઆસાવરી.—દુજોરે હનરતકી કરણી, સાહેબને કે-

હેલા ઘેર આવજો ”.

અંદો ફકીરી લઇને દુનીયા દોલત છોડીને જાયછે તે વારે તેજ તેની જોડે જવાની ના કહીને આગમ ગાય છે.

(ચાલ દેશી.)

તારે મારે અંદા નહીં બને, નહીં બને, નહીં બને, નહીં બને, રે; તારે મારે અંદા નહીં બને.

હું તો બનીઆની બેટી, અંદા જાતનો પઢાણ; તારે મારે અંદા નહીં બનેરે. ચારે તું જાતકા મુસલમાનરે, તારે મારે અંદા નહીં બને; નહીં બને, નહીં બને, નહીં બનેરે, તારે મારે અંદા નહીં બને.

એ સાંભળી ઢ્રાધે ભરાધ અંદો કેહેછે—અબ કીયું નહીં બને રંડી, મેં તેરે ખાતર ખરાબ હોગયા; મેરી માલ મીલકત સબ ખાઈ. સબ દુનીયામે મેં ફજેત હુવા. ચલ કાફર ચલ અબ કાંહાં જાવે.

તેજ ના કહેછે ને બને ગાળાગાળી લડેછે. આંતે તેજ માફ માગેછે, ને આમ ગાગેછે—

જાને અજાને રાગે તુંસે બોલી, રાગે અંદા હાથ નેડીને પાગે લાગું, રાગે અંદા તારી જટાનો મોહ મને લાગ્યો, રાગે અંદા; હવે તારી લલુતના કોડ મને રાગે અંદા. રાગ અંદા મેં પાપણી મેંતો થઇ દીવાની; પણ્યા પીયુને છોડી તારી પાસે આવી. હું થઇછું અપરાધી અંદા માફકરો; તેજ મોદી માફકરો; ગામ લોક માફકરો; માતાજી માફકરો; ઇશ્વર માફકરો. સહુ માફકરો રે માફ કરો.

અંદો કેહેછે—જબ અમ જાગે મકકે, તમ જાગો કાશી; તમેરે અમેરે દીલકી ટુટ ગઇ ફાંશી. ”

એમ કહી બને જતાં રહેછે, ને વેશ પુરો થાયછે.

હેલખટાકો વેશ

ને ધરા, તથા ઉસ ઉમરાવ ઉસ ઉમરાવ સાગતા દેજે, જો-
 ર ઉસ ઉમરાવ ઉસ ઉમરાવના સામે દેજે, કોઈકી ગીજલ
 નાહો કે બીડા લેવે. જોસેમે મોરાદશાહ બાદશાહકા બાતી-
 ના ચીગનશાહ લડકાને આકર બાદશાહકું સલગ કીની
 જોર બીડા ઉડાયા. બાદશાહને પુછા બીડા કીને ઉડાયા.
 વચ્ચર જોસે ચીગનાનશાહ આપકા બાતીજાને. બાદશાહ
 જોત ખુશ હુવે. ડેરેકી બાત ડેરેમે હુધ, દુસરા કોઇને ઉ-
 ઠાયા હોતા તો દીલીકે બીચમે બડાધ્યાં ખેંચતા. બાદશાહ-
 ને ગકના હામી દીઆ, રણુછત નગરા દીઆ, લીલે પીલે
 તંબુ દીઓ, પંચહનરી કે મુનસફ દીઓ. કુચ બર કુચ,
 મુકામ બર મુકામ, નગરા ઠોક દીઆ, લશકરકૂ ચલાદી-
 આ. પંદલા અરધ આનીકા ઘાટ ઘેર લીઆ; અગ આ-
 બી દખન લીની, અરધીકા લેના કીઆ. જોસેમે દારગો-
 લી ખુટને લગી. ચીગનશાહને લશકર મે ફાંડી ફેરાધ કે
 કોઇ જોગા પેગ હે કે દીલીમે બાદશાહકૂ ખચર કરે. ઉવાં-
 મે દારગોલી આવે તો માર સગ દખનકૂ ઘેર લેવે. જો-
 સેમે ચાર બાઇ આજે, લાલખાં. નમાલખાં, કુલખાં, ટો-
 લખાં. ઉને આકર કુનસકી, જોર જોલે, પકી રાતળ ખી-
 લાજોતો અગ દીલીમે ખચર કર દેવે. ચીગનશાહને પુછા
 કીસ તરે ચલતે હો. ચાર બાઇ જોસે બાવડી આવે કુંદ
 પડે, કોટી મોટી ગાગડી આવે તો કુંદ પડે, જોસા ચલતે
 વાલે હે ચીગનશાને હુકમ દીઆ-અજા તથા બજો. ચા-
 રે બાઈ દીલીમે આકર મોરાદશાહકું કુનસકી. તથા બાદ-
 શાહને પુછા તુમ કહાંસે આતે હો. ચાર બાઇ જોસે દખન
 સે આવન બાદશાહને પુછા દખનકી કયા ખચરાં. ચાર
 બાઈને નવાળ કરા. આધી દખનલીની હે, જોર આધીકા
 લેના કીઆ. દારગોલી ખુટ પડી. સો પોંચાવ તો માર દ-

સે આદમી બનવાએ હો. એક સગળ બીચારા અનાજ દેતા સાહેબને ઉસકા લડકા મરવાયા હો. શિશકાટ ખાંડણીએ ખંડાયા પણ આખર ખાના નહીં ખાયા. * દસરથરાય કે દો પુંગડે ઝોરત લેકર ચલે, લંકાં બીંતર હુધ લડાઈ, રાવણ કે ધર ધાલે. એક પંચભાઈ મીલે ઝોરત પાઈ, જોદાને ઉસકા ખગોના કીતા; હેમા જાકે હાડજ ગાલે, સોમ બણે જગ જતાં. બાદશાહને પરમાના ભેજેલાલખટાઉ જોલવાયા; દારુ ગોલી સલેખાના શેહેર દીલસે ભેજવાયા.

ખટાઉજી-સલામને રંગાજી તમારે તૈં. એક દીનકા બખત મુરાદશાહ બાદશાહ બેડે તખત. ત્રીન મુલખ બાદશાહ કે કબજ. એથા મુલખ જો દખણ સો બાદશાહ કે કબજ નાહી. તથ ત્રીન ખુન કે રૂપયે પાદશાહ કે ગોદમે લાકર કોઈને રખાતા, બાદશાહને પૂછા એ રૂપયે ત્રીનખુનકા કીંઉહે. દરબારમે બેઠેલેઉમરાવ જોલે જાંહાંપના ત્રીનમુલખ અપને હાથ હૈ. એથા નહીં. બાદશાહને પૂછા કોનસા નહીં. વજર કેહેને લગે દખન અપને કબજ નહીં. બાદશાહને પૂછા દખન કેસા હૈ. અમીરોને જવાબ દીઆકે કરડા હૈજી. કાગદકે બનાવે હાથી, કાગદકે બનાવે ઘોડે, જમીનપર બીજાવે રાજ, એક પલીતા છોડે તો સારા લશકરકું જલા મારે, એસા મુલક હૈજી. બાદશાહ જોલે એ મુલુક લે દેવે એસા કોઈ હૈ. બતીસખાનકા બીડા બાદશાહ-

* સગળ વાણીઓ અને અધોરી બવાની વાત ધણુક લોકના સાંભળવામાં આવી હશે. એ વિશે એક કવિતા પણ છે. હિંદુઓની બીજી દાણીઓની માફક એ પણ વેહેમ અને ગપ્પાં ભરેલી છે. પણ તે ઉપરથી એટલું કહી શકાય કે આગળ આદેશમાં માણસનું માંડસ ખાનારા આદમી હતા, ને તેઓ અધોરી પંથના કેહેવાતા.

હેલખટાઉનો વેશ.

ગા, રાનીમોહીનાકૂ લેકર. ચીમનશાહને હુકમ કીઆ આપ-
ના ચાર પેગકું પકડનેકૂ લેજો. સો ભાઈ મેરેકું તો એ
ચાર પેગ ધુંડતે હૈ. ઝો આ પડે તો મેરેકું ખચર કરીઝો.
સાંતેલ (ખટાઉજીને) સલામજી તુમ કહાંસે આયે, તુ-

મારા નામ કીઆ. તુમ કહાં રહેતે હોજી.

ખટાઉ—હમતો દીલી રહેતે હું.

સાંતેલ—હમણી દીલી રહેતે હું. આપન એક બતની હું,

તુમારા મકાન કહાં ?

ખટાઉ—બાદશાહકા મેહેલકી આગુ નકરે રહાસો હમારા.

પન તુમેરા કહાં ?

સાંતેલ—આપલા ચીપલીમે, જહાં લાલતંબોલન બેઠતી હૈ ઉવાં.

ખટાઉ—વાહવા, ચલો અપન એક બતની હુવે.

સાંતેલ—આપકા નામ સુનાવ.

ખટાઉ—અમેરા નામકા કયા કામ, નહીં કહું.

સાંતેલ—ભલા નામ વગર કૈસા ચલે, મેં તુમકું બોલવુંકૈસા.

ખટાઉ—મેરેકું બાદશાહકા ડર હૈ મેં નહીં બતાઉં.

સાંતેલ—ચરે મેરેસે ડર કીઆ દોસ્ત.

ખટાઉ—મેરાનામ લાલીઆ, જતકા સીકલીગર, બાદશાહને
લાલખટાઉ રખા, રાનીમોહીના લેકર ભગા હું; હસમે

નામ છુપાતા હું.

સાંતેલ—લાલખટાઉ તેરા નામ ? તુંઝ ભાગા ? તખ પી-

છાના હૈ, પકડા હૈ.

ખટાઉ—જાગે કીસકું પકડતા હૈ. મેંતો હસતાહું; મે બ-

ટાઉ નહીં.

સાંતેલ—મેળી હસતાહું. તુમ લાલખટાઉ નહીં તખ મેં

પેગ નહીં. અખ સચ્ચા બોલો.

ખનકૂ ઘેરકર લેવે. બાદશાહને દુંડી ફીરાઇ કે કોઇ એસા
 હૈ દખનમે દારગોલી પોચા દેવે દુંડી ફીરતી ફીરતી જ્યાં
 લાલીઆ લવાર, ચંદન લવારકા બેટા, બૈઠાથા ઉવાં આઇ.
 લાલીઆ લવારને આકર દુંડીપર હાથ રખા. ઔર બોલા
 મેં પોંચાઉગા. મેરે બાપદાદને પોંચવાયા હૈ. દુંડીવાળા ઉ.
 સીકું બાદશાહકી હજુર લે ગયા. હજુરમે આકર કૂનસકી
 ઔર બોલા એ સખસને બીડા લીઆ. બાદશાહને પુછા
 કીઉ બાઈ તુ પોંચાયગા? લાલીઆને જવાબ દીઆ, જ
 આશુ મેરા બાપદાદને પોંચાયા હૈ, ઔર મૈબી પોચાઉં-
 ગા. બાદશાહ બોલે તેરી પાસ સામાન હૈ. લાલીઆને ક-
 હા આધા લશકર જોઢે, આધા લશકર પેરે, ને આધા લ-
 શકર લઢે ધત્તા મેરે ઘરમે તથઆર હૈ, ઔર બાકીકા આ-
 ધા એક રાતમે ખના દઉં. બાદશાહ ખુશ હુવે. વાવા બાઈ
 તેરા નામ કીઆ? લાલીઆ લુવાર ખાવંદ. બાદશાહ બો-
 લે નહી નહીં, એ નામ દુર કીઆ, ઔર લાલગટાઉ છેલ-
 ગટાઉ તેરા નામ આજસે રખા.

લાલગટાઉને સાતસો પોઠી દારગોલીકી ભરી, ઔર
 ચાલીદીઆ. શાહ નીજમકી જોર. ઔર ઇલિશાહકી બેટી,
 જો રાની મોહીના, ઉંને પુછા કે એ નોખત કીસકી ખજ-
 તી હૈ. બંદીઓને કહા લાલગટાઉ છેલગટાઉકી. મોહીના
 રાની બોલી મેને છેલગટાઉ દેખા, લાલગટાઉ નહી દેખા-
 ફીર એ સાતસો સાહેલીઓકી સાથ, સોને રોપેકે ધડધડુલે
 લેકર કુવેપર આકર ખડી. એસેમે લાલગટાઉખી આકર
 ખડા રહા. રાનીને પીક દાલીસો લાલકી પગડી લાલ હુઇ.
 ગટાઉને પીક મારીસો રાનીકી ચોલી લાલ હો ગઇ. એ
 રાનીકું લેકર ચલા. દારગોલી ચીમનશાહકૂ પોંચાઇ. બાદ-
 શાહને પુછા લાનેવાલા કીદર હૈ. નૌકરોને કહા આતો લા-

હલખટાઉનો વેશ.

ગા, રાનીમોહીનાકૂ લેકર. ચીમનશાહને હુકમ કીઆ આપ-
ના ચાર પેગકું પકડતેકૂ બેન્ને. સો બાઈ મેરેકું તો ઝો
ચાર પેગ ધુંડતે હૈ. ઝો આ પડે તો મેરેકું ખખર ફરીગો.
સાંતેલ (ખટાઉછને) સલામજી તુમ કહાંસે આયે, તું-

મારા નામ કીઆ. તુમ કહાં રહેતે હોજી.

ખટાઉ—હમતો દીલી રહેતે હું.

સાંતેલ—હમણી દીલી રહેતે હું. આપન ઝેક ખતની હેં,

તુમારા મકાન કહાં ?

ખટાઉ—બાદશાહકા મેહેલકી આચુ બનકે રહાસો હમારા.

પન તુમેરા કહાં ?

સાંતેલ—આપકા ચીપલીમે, જહાં લાલતંજોલન જોઠતી હુ હવાં.

ખટાઉ—વાહવા, ચક્ષો અપન ઝેક ખતની દુવે.

સાંતેલ—આપકા નામ સુનાવ.

ખટાઉ—અમેરા નામકા ક્યા કામ, નહીં કહું.

સાંતેલ—બત્રા નામ વગર દેસા ચલે, મેં તુમકું જોલવુંદેસા.

ખટાઉ—મેરેકું બાદશાહકા ડર હુ મેં નહીં ખતાઉં.

સાંતેલ—અરે મેરેસે ડર કીઆ દોસ્ત.

ખટાઉ—મેરાનાગ લાલીઆ, બતકા સીકરીગર, બાદશાહને
લાલખટાઉ રઆ, રાનીમોહીના લેકર ભગા હું, હસમે
નામ છુપાતા હું.

સાંતેલ—લાલખટાઉ તેરા નામ ? તુંજી બાગા ? તખ ખી-
છાના હે, પકડા હે.

ખટાઉ—બખે કીસકું પકડતા હે. મેંતો હસતાહું, મેં ખ-
ટાઉ નહીં.

સાંતેલ—મેળી હસતાહું. તુમ લાલખટાઉ નહીં તખ મેં
પેગ નહીં. અખ સચ્ચા જોલો.

ખટાઉ—લાલખટાઉ.

સાંતેલ—તખતો પકડા.

ખટાઉ—ખતાવ તેરા પરવાના.

સાંતેલ—લે એ રહા.

ખટાઉ તે કાગલ વાંચેછે. “ હમ ખુશીહે. તુમકું ખોત
ખોત સલામ. પેગકું ખુળ જુતી મારીઓ, એ ગધા હે”
વગેરે મશકરીનું બોલેછે, ને પછી બંને દોસ્તી કરી મળી
જાયેછે. ને ખટાઉ કહેછે—મામલા આમલી અપને બે
એક, અગાડીસે આયા તેં, પીછાડીસે આયા મેં, અબ
આવે રાની મોહીના હમકું મીલા દીજીઓ તેં.

મોહીના રાણી પડદામાં આવેછે ને આ દુહો ગાયેછે.

અમાણી તને વિનવું, કરતી શાહેલા રાય;

સાર કરે માતા સારદા, રખ્યા કરે મોરી ગાય,

ત્યારપછી મેઢાણી ગાયેછે—હોજીરે જીરે, હું વારી મારા
લાલ, લુણાવાડુ ગામ જીરે. થઇ, થૈ, તા થૈ હોજીરે જીરે.
હું વારી મારા લાલ, લુણાપર ગામરે, કધપેરે જાણીએ.
હોજીરે જીરે, આડી અવળી નદીઓ વાંક વળામણા જીરે,
હોજીરે જીરે, મારા લાલ, આડા અવળા ડોસીલાના હાટ
મનડાના ધોતીઆં. (ચાલ) લાલ ઘેર આવો, વાલમ
ઘેર આવોરે. થઇ તા થઇ. એ મારા લાલ મનડા ના મા-
ન્યાજીરે, મારે ઘેર આવોજીરે. લાલ ઘેર આવો, વાલમ
ઘેર આવો.

સાંતેલ—ચોપ, ચોપ, ચોપ, ચોપ, ચોપ.

ખટાઉ—એ કોન આયા હે ? એ કયા બકવા હુવા ?

સાંતેલ—સાહેબ આઈ.

ખટાઉ—આઈસો કોન ?

સાંતેલ—તમારી દાદી આઈ, મામણી આઈ ચચાણી આઈ.

છેવળપટાઉનો વેશ.

પટાઉ—સચ બોલ, ફીરસે પૂછ કમળખત.

સાંતેલ—સાથે ભવૈએ બોલો કોન આધ ?

ભવૈઆ—છ રાણી મોહીના.

પટાઉ—ઉનકે સાથ કોન હે ?

ભવૈઆ—દાલુઆ, શેરવા, લંબક લંબા, કોટે કાપા, છોક-
રેકા બાપા, શય હે સાહેબ.

પટાઉ—સાંતેલ, રાણીકી સાથ ને લોક આએ સો લુખે
હે કે કેસે ?

સાંતેલ—કીયુંબે ખાનાખાના ખાકર આએ હોકે લુખે હો ?

ભવૈઆ—સગી સાંજમે તો ખાના ખાયાથા, અખી રાત
આધીક ગંધ સોકુચ હોય તો નાસતા ફરે.

પટાઉ—સાંતેલ નાઓ ઉતોકું પુછી તુમ અમારા ખાઓગે?

ભવૈઆ—ના સાહેબ અમ તમેરા ના ખાઇએ.

સાંતેલ—તુમ હિંદુ કે મુસલમાન ?

ભવૈઆ—હમતો મુસલમાન.

પટાઉ—નાઓ કોરા દીલાવ.

સાંતેલ—અમે ઓ આવો કોરા લો.

ભવૈઆ—કોરા સો કયા.

સાંતેલ—કોરા દીકરા, કુંભારકાથરકા.

ભવૈઆ—સાથે નહી ચઇએ, જોતો તુંમ રખો.

પટાઉ—સાંતેલ, કોરા લીઆ ?

સાંતેલ—કોરાકાતો ના બોલતે.

પટાઉ—તય કયા મંગતે ?

ભવૈઆ—નગદ નગદી દીલાવ.

પટાઉ—નાઓ દેડ હનર રૂપિયે દો.

સાંતેલ—અમે ઓ ભવૈએ મેરા સાહેબ દેડ રૂપીઆ દેતે

ભવૈએ—કાંહાં ?

સાંતેલ—જાહાં ઢેડવાડે મેં, ઝો તુમારી ચમડી નિકાલેંગે;

ઝ્યાર તું મ એ લોકકી ઝોલાદ નિકાલીઝો.

ભવૈઆ—દેડ રૂપૈયેમે કયા લેવે; જસતી દીલાવ.

સાંતેલ—ખટાઉજી, એ લોક દેડ હજારસે રાજી નહી, જસ-
તી મંગતે.

ખટાઉ—જખ સાંતેલ કયા દેંગે ?

ભવૈઆ—કુચ નિશાની દોકે આપકું યાદ કરે; ભલા રા-
ણીકું લેકર આએ હે.

સાંતેલ—ઝો લોક નિશાની મંગતે.

ખટાઉ—કયા દેંગે સાંતેલ ?

સાંતેલ—આપકી કમરમે છુરી ખુરી હે ?

ખટાઉ—છુરીકા કયા કામ ?

સાંતેલ—ઈસકા નાક કાટેંગે, જખ જ્યાં જાએંગે હુંવા ઇ-
આદ કરેંગે કે એ ખટાઉજીકી નિશાની.

ખટાઉ—નહીએ ઇસેતો અપની ક્યુરી ચલે.

સાંતેલ—આપની ક્યુરી, મેરીતો સાખાસી ખધેગી, કે કોઈ
ભલા આદમીને કામ કીઆ.

ખટાઉ—સાંતેલ, જ ફીરસે મંગતેકા જોલ.

સાંતેલ—અખે ભવૈએ. જોલો ફીર મંગો.

ભવૈએ—કુચ એસે દો કે જેઠેઘ આવે.

સાંતેલ—ખટાઉજી એ લોક જેઠે ખાતેકા મંગતે.

ખટાઉ—ભલા સાંતેલ કયા દેંગે ?

સાંતેલ—આપકી તલવાર મેરેકું દો, મેં ઉતકા હાથ પાંઉ
કાટું કે પીછે જેઠે જેઠે આવે, ક્યુ ઉઠાઇ નહી જાવે.

ખટાઉ—નહીં, નહીં, જ સુરત શહેર દે.

સાંતેલ—ભવૈએ, મેરે સાહેબને સુરત શહેર દીએ, ઝ્યાર મે-

ને આખા મુલક દીઆ.

ભવૈઆ—કીયા કરે ?

સાંતેલ—ભીખ મંગ ખાઓ.

ભવૈઆ—ધસમે ક્યા દેતો હો, ઓતો ખુદાને દીઆ.

ખટાઉ—સાંતેલ ઓ લોક રાજ હુવે ?

સાંતેલ—નહીં સાહેબ, ભીખારી લોક કમુ નહી હોતે; મુર-
રત નહી લેતે.

ખટાઉ—જા આપના મકના હાથી દે.

સાંતેલ—અમે ભવૈઓ, મુરત શહેર નહીં લીઆ તો અમેરે
સાહેબ મકના હાથી દેતે. ઉસકી મુઠ તુમારે ધરમે

ફીરાધઓ.

ભવૈઆ—મેરે સામે ઓ ક્યા દેતા, ફીરાવ તેરે ધરમે.

[આવી જાતની મશકરી વખત પરમાણુ થોડી કે ધ-
ણી કરેછે. માંહે બીજરત વાણી પણ વાપરે છે. મુખ્ય લો-
કને હસાવવા એજ એમાં મતલબ છે.) ને આપે તે લે-
વાની ભવૈઆની ના સાંભળી આખરે ખટાઉ ગુસ્સે થઈ
જાએછે ને સાંતેલને કહેછે “ જા ઓ લોકકું નીકાલ દે. ”
સાંતેલ તેમને ગાળો દધને હાંકી કાઢેછે.

ખટાઉ—સાંતેલ ઓ લોક ગયે ?

સાંતેલ—હા સાહેબ.

ખટાઉ—ગયે.

સાંતેલ—હા સાહેબ ગયે.

ખટાઉ—નકી ગયે ?

સાંતેલ—(ચીડાઈને) કીયા ગયે ગયે કરતા હો, મેરા છ-
વ ખાયા, મેર તું.

ખટાઉ—સાંતેલ, સીધા ખાત નહીં કરતા, તુમ મેરી ખરો-
બરી કીયા ?

છેલ્લખટાઉનો વેશ.

ઉસ લાતુસે સુખ ઉપજે, ઉસ ખાતુસે ધર જાત.
 ચતુરકું ચિંતા ધણી, મુરખકું સુખ રાજ;
 ભલી ખુરી જાને નહી, વાંકું પેટ ભરેસે કાજ.
 પ્રીતમ પતીઆ ને લીખું ને કંછુ અંતર હોય;
 અમ તમ છવરા એક હે, દેખન કે તન દોય.
 રાણી—પ્રીતમ પ્રીત લગાય કે, દુર દેશ મત જાઓ;
 રહે અમારા નગરમે, અમ લાવે તુમ ખાઓ.
 ને મેં એસા જાનતી, પ્રીત કીએ દુખ હોય;
 નગર કહેરા ફેરતી, તુમ પ્રીત ન કરીઓ કાંય.
 પ્રીત કરી સુખ લેનકે, ઉલટ ભઈ દુખ દેન;
 પહેલી આગ લગાય કે, દોડ્યો પાની લેન.

ખટાઉ—ચક્કી ફીરતી દેખકે, તમ મત ખીનો કાંય;
 દોપડા બીચ આપકે, સાચુત ગયા ન કાંઈ.
 આસ પાસ ને ફીરે, નકટ પીસાવે સોઈ;
 ખીલે લાગા ને રહે, વાંકું પીસને વાલા નહી કોઈ.
 ખાયા પીયાસો અપના, લીયા દીયા સો લખ;
 એક દીન એસા આપગા, સો છોડ ચલેગે સખ.

સમસ્યા. રાણી—એક નર તેને બહુ નાર, આવી રહી હલાસે;
 ભોગવે માસ એ ચાર, પછે કોઈ ના રહે પાસે.

ખટાઉ—અતી રંગે રૂપે ધણી, તેનું સહુકો વસની થાયછે;
 એ સમસ્યા તમે ચતુર કહી, તે ભરે ચોટે વેચાયછે. (ફેરી)

રાણી—પથર મટી થઈ પ્રેમદા, ભોજન કરતાં ગાય;
 અરધું અંગ ફેરે કુદડી, તેનું એકું સહુકો ખાય. (ધંટી)
 એક નર તેને બહુ નાર, નર નાનો છોટો
 તેને નારો દેછે માર નર કાઢેછે દોટો.
 થોડાક આપશિમાં અતર્યો, માસ એકમાં મરી જાયછે;

એ સમસ્યા ચતુર કોહો, પુઠે નારીઓ શતી થાયછે.
(દડો ગેડી)

નાનીસેક નાબુક નાર, તે જઈ ચોરે બેસે;
આવે કરવા હાર, પુરૂષના પેટમાં પેસે;
તેણે કાળું કીધું મુખ, જગતમાં સૌકો જાણે;
ઉજળ નરનો સંગ, તે નર ઉપર નાણી માણે
ચૌદ વિદ્યા ગુણ જાણ સૌકો તેને કહેછે;
નથી નગુણી નાર, તેના મુખમાં રામનુ નામછે;
એ સમસ્યા ચતુર કહો, તે સો હજારે નામછે. (લેખણ)
એક નર તેને ત્રણ ધડ, ધડે ધડે પગ ચાર;
પગે પગે ત્રીસ આંગળીઓ આંગળી આંગળીએ
નખ આઠ;

નખે નખે ખત્રીસ પાંખડીઓ, ચતુર કરો વીચાર. (વરસ)
આ વેસ બહુ વાર પોચાડવો હોય તો હિંદુસ્તાની કે
ગુજરાતી કવિઓના બનાવેલાં કવિતો, સમસ્યા વગેરે બો-
લે છે. ત્યારપછી ચવાકરા કહેછે.

ચવાકરા.

ખટાઉ—ચંદ્ર બદની, મૃગલોચની, ગદ ગદ ચાલ ચલન;
અવગુણ તુજમે એક ભયો, તેરી છબ બોત હલન.
રાણી—મેં જાનુ સખ મુરખ મર ગયે, મુરખ હજી હવંત;
રસ ચડે ગીદાસ બધે, મેરી છબ ગાયન કરંત.
ગીરી વરસે પરીએ ધાય, જાય સમુંદર દુખીએ;
મરીએ માહા જીખ ખાય, પન મુરખ ગિન ન કીછએ.
જગદ્ર દુખા નિકસે. જો ક્યુ તારા હોય;
તેન રોહ પ્રીતમે, દુખા નીકસે ન કાય;
ગીરી ચડેસો ઉતરે, પંથ જાયસો આય;
અમલ કરે રૂખડે, ચડેસો ફરી ન આય.

છેલખટાઉનો વેશ.

જનની જનની કીયા કરો, જનની ખુરી જલાય;
જળ જનનીસે જનની ગણે, તળ જળાકી જનની જાય.
લાગી લાગી કીયા કરો, લાગી નહી લગાય;
પન લાગી જળ જનનીએ, સો હોય જો વાર અપાર
પ્રીત છુપાઈ ના છુપે, અંતર ગત કો હેત;
મુખસે ગારી દેત હૈ, તેન જલીઆ લેત.
જરદી હરદી ના તજે, અટરસ તજે ન આમ;
સજજન ગુનકૂ ન તજે, ગુનકૂ તજે ગુલામ.

અહીં માન ફેરવી ઉતાવળી ચાલે ગાઅ છે.

તન તાલ બેદીદર, લાગઈ તારતાર; દલકા સ્નેહ સ્નેહ
મદન ચાર ચાર; ચાર ચાર ચારે, પરદેશ કીયુ સધારે; પર-
દેશ ગવનકી તાલ, હમને ખીજવાલીતા નેતુમે નન આવે
દ્રટદ્રટરે કસાઈ, તીને આશકી લગાઈ, લાલમ સો લાલ
મેરા. લાલી લગાયા હે. બાદલા ભયા હે કાળા, ચોદશ લ-

ગાયા તાળા. ફંગર ચડી પોકાર, વે સજજન કહાં ગયા હે.
સુન સુનએ ઠકરાણી, મેં પ્યાસાયા પાની, તેં જરો
જર આની, તેને દીયા, મેને પીયા. રોજ દરી ખાના. આં-
શક ખીચારા જીને રેખતા સમારા. તીલ તીલ તા થઈ.

સુરત કસ સુરત, સાદ નજરખાન, નજર ઝોતરકી.
ભોમ નજર કાશી કેદાર નજર, નજર ગંગા હર દુવાર.
નજર માલવા મુલતાન, નજર હોમ નજર સોમ, નજર
શીરોહીકી તલવાર. મીઠી ચાલ, લંબે ખાલ, ગોરે ગાલ.
હરદમ ખોલ ધુલટ ખોલ, હાય હાય તેરા હરને દેદાર.
તીલ તીલ તા થઈ.

ખટાઉ—અમે સાંતેલ, જો કાગળ લે જાકર રાનીકું દે.
સાંતેલ—અમે હો, રાનીકે સાથવાલે, તમારી રાણીકે ખ-
બર કરોકે તુમારા બાદશહી પેગ આયા.

રાણી (જીભે સ્વરે)—વાલાજી ઉનકું આતાર્ધ છોડો. (સાં-
તેલ રાણી પાસે આવીને બેસે છે, ને રાણી તેને પુછે
છે કે તું કહાંસે આયા ?

સાંતેલ—મેં જટાઉજી કે પાસસે આયા.

રાણી—જટાઉજી કીયા ખજર ?

સાંતેલ—ખુરી.

રાણી—મેર મુઆ ખુરી કીયા.

સાંતેલ—તખ અછી.

રાણી—જટાઉજી કીયા કરતે હે ?

સાંતેલ—ધાર કાટતે હે.

રાણી—મર મુવા એસા કીયા બોલતા હે. જટાઉજી કહાં
બેઠે હે ?

સાંતેલ—તાજખાનેમે.

રાણી—અરે મુવા ખરાખ બોલતા કેસા ?

સાંતેલ—ભુલ ગયા, દીવાનખાનેમે.

રાણી—તું આયા સો કાગદ લાયા ?

સાંતેલ—નહી મેંતો મુખ જુખાની લાયા.

રાણી—મુઆ આયાને કાગદ ના લાયા.

સાંતેલ—ભુલા, ભુલા, એ લાયા હું.

એગ કહી કાગળ રાણીના હાથમાં આપે છે. તે રા-
ણી વાંચે છે, ને સાંતેલને પણ વાંચવા આપે છે. સાંતેલ મ-
શકરી કરે છે, ને ભુડું ભુડું બોલે છે. ત્યારે રાણી કહે છે,
જટાઉજી એસા ખરાખ કાગદ ન લીખે. એ ઉસકા નહી.
ઉસકી મોહાર છાપકા હોય સો દે. એ વખતે સાંતેલ બી-
ન્ને આપે છે તે વાંચી રાણી કહે છે, અછો લીખો હે.
અખ મેં લખતી હું સો લે નર્દગો.

મેં પ્યારી કહુ સુન પ્રાન ખીયાજી, તુમ સાહેરા, મું-

છેલ્લ્યાડતો વેશ.

ખસે મુખ જોરો, કુલનમે કુલ બાસ ધણેરી, કાચી કહી
તુમ કાયકું તોરો. મેતો દોર ગલે લપટાય રહું, તુમ મોહ-
ન મેરા ખ્યારોરો. પાઉ પર તુસે યુવ કહું, છોરોજી, છોરો-
જી, છોરોજી, -તતથા થઈતા થઈ.

બાર સખી મેતો થાડી હુતી, સનગાર સજી જીમ-
ના તટકી, મેતો ભરી મટકી, રહી લટકી, દષ પડી મોહ-
નકી, અંગીઆં લટકી, ચુંદડી ચટકી, મેતો દોર ગલે લ-
પટાય રહું જૈસી, બાદલમે બીજલી ચમકી. તતથા તત
થા તીદ થઈ તા તા.

હુહા. કાગદ લખુંતો કરડજો, બીચમે લખુ સલામ;
જા દનસે તુમ હમ બીજરે, મોયે રાતકો નીદ હંતમ.
સજ્જનન ચણુગારી ખ્યારકી, રહી કસેજો લાલ;
જૈસી ધુની અતીતકી, જળ જોલુ તળ આગ.
સજ્જનન બાત રોહકી, પરમુખ કહી ન જન્ય;
મુગેકું સપનો ભયો, સગજ સમજ પસતાય.
ખ્યાસા ચાહત નીરકું, થકા ચાહત હાય;
હમ ચાહત તેરે ગીલનકું, કર કર લંબી બાહે.
સજ્જનન તુમ મત જાનીજો, દુર દેશકા બાસ;
કાયા હમારે બસ નહીં, પ્રાન તુમારે પાસ.
સજ્જનન જો દીન કુંસે, તુંમ સકર હમ ધી;
અળ લિખુંસે કીયું ખટે ભયે, તરસ નલજો મારે જી.
સજ્જનન અળ જીગ સંરસ હે, જળ લગ પડો ન કામ;
હેમ હુતાસન પરખું, પીતલ નિકસો સામ
સજ્જનન તુમ યુવ જાનીજો, તુમ બજરે નહીં ચેન;
દાન્તે બનકી લકડી, સલગત હે દીન રેન.
સુવૈજો બાગની ચુલબાસ, મંદરગાહે જેલી;

ખુદાને રૂપ દીઝ્યા, જાને રાય ચંબેલી;
 છોર છોર મેરો અંગ, પીયા માંહે પતીજે;
 ખાહાર ખડા દરવેશ, ઉનકૂં ભીખસા દીજે;
 ભલા જો કોન બખત, બોલી રાની;
 ઉપરસે મેવલા બસેર, તો રેહે કીચર પાની;
 કોટમે તુલસીકી માલા, દેખોતો ચાર હગારા;
 મોઘ મોઘ કુંઝરી બોલી હધયેમે લાગે હોલી;
 હુનાળા રત્ના સાથી, તેરે ઘેર જુએ હાથી;

આવરે સાથી તેરે ઘેર રંગ રેહે રાતી. તીદાતીદાતાથધ.

રાણી-સાંતેલ એ કાગલ બટાઉજીકું દે. પન મેં ચરખા
 કાંતું સો દેખતા જા. (એમ કહી રેંટીઓ કાંતતી
 હોય તેમ હાથના ચાળા કરે છે, ને ગાએછે) વા-
 રીયારે, વારીયારે, વારીયારે, પૈસેકી મેં રૂઠ મંગાઈ,
 ટકા દીયા પીજવાઈ; જીસ ઘેર ચરખા જીલન પડા ઉ-
 સઘેર પડી રે લડાઈ; ઉવાં, ઉવાં. ગુમે, ગુમે ચરખા-
 મે વારીયા રે, ચરખા તું મન જલજો, ઓર ના જ-
 લીજો, તેરા ધરકા ખસમ મરીજો, તું ના મારીયો
 મેરા ચાર. પુણી હાથ, તકરમે તારકી, પાણી ચાગ
 પાર ખાંધી હે ખુબ હે; સંસાર ભલો સકલ અશકમે
 દુખ હે, જીને પકર ખેલાયા ખીછુ સો કીયું ડરે; જી-
 સકું લગા નેહ અશકખીન કિયું રહે. ”

હવે રાણીને દીકરો અવતરેછે, ને સૌ બોલેછે બેટા ચાચા
 બેટા ચાચા, વધધ્યા દો. લો ભવૈયા બધાધ્યા, લો હી-
 નડા બધાધ્યા લો વગેરે બોલેછે. ગાએછે. ગાણુકચંદા
 મેરા હો લાડનારે, મેરા હો લાડનારે.

હવે છોકરો માંદો થાયછે, ને રાણી સાંતેલને હકીગને
 વવા મોકલેછે. હકીગ આવેછે; મશકરીઓ થાએછે.

ખટાઉને મોહીનાં ઉભાં થાયછે ને રાણી ગાયછે—લટકે પ-
ધારો રે મારે ઘેર આવો રાણુ; લાલ ઘેર આવો, વાલમ
ઘેર આવો. તા તા થઇ તા થઇ.

ખટાઉને રાણી એક એકની તાળીઓ લેછે, ને હાથ ઝા-
લેછે. તે વેળા સાંતેલ તે ઉપર લુગડું વીટાળી કહેછે બાંધે
હે, પકડે હે.

ખટાઉ—કીયું, કાયકું ?

સાંતેલ—તુમને છીનાળા કીયા.

ખટાઉ—યાર કેડે રે યાર આયા, યારકા દીલ રખીએ;

યારને પકાયા ઝેર તોળી થોડા બોત ચખીએ.

અમે રંગલે, આશકરી મોહોળત કે ચબોલે હે સો કેહેતા
જાવે હમ, ઔર સુનતે જાઓ તુમ.

ખટાઉ—શેહેર દલાંસે ચલે મુસાફર, આએસો અમદાવાદ;

ખુબ શહેર તેરી અમદાનગરી કુલ પીરોકા ખાસ.

શેહેર દલીસે ચલે મુસાફર, પુઠી એક સંદલ ખાંટ;

ફટપડો તેરી અમદાનગરી, સીધો નદીઓ રાન. તા

થઇ તા થઈ.

રાણી—અમદાનગરકા ગાંદરે, એક ટાંડો ચલીઓ જાય;

કોન પરદેશી પતલો, મેરે મોહોલા નીચે આય.

ખટાઉ—ઉંચી પાળ તીંદોલકી, પાની બરે પનીઆર;

તેરે ધડકા સીલાપાની, ખાસીફૂં પીલાવ.

રાણી—ઉંચી પાળ હીંદોળકી, પાની બરે પનીઆર;

કીસ પાસ તુમને પાની મંગા, હમ સાહેલી સેં ચાર.

ખટાઉ—ધન આગલકી ધન પીછલકી, બીચમેકી પનીયાર;

તેરે શીર સોને રૂપેકે ધડ ધડુલે કહેતો ખીલ ઉતાર.

રાણી(શુભા-) મેરે શીર સોને રૂપેકે ધડ ધડુલે, રેસમકેરીદાર;
નગાં કહેછે) રતનેજડી મેરી ઉધાણી, સવાચાળ ટકોહયમોલ.

ખટાઉ—તેરે શીર કચ્ચી મિટિકે ઘડ ધડુલે, આલે આગકે દોર; ફાસ ફાસકી ઉધાણી, રાણી કોડી તેરો મોલ.

રાણી—તુમ પાનીકે પ્યાસે, પાની પીઓ મેરે લાલ; દો નેના દેખને ભૂલી, મેં જીસ રાણીકી ગોરડી, પરદેશી પનઘડો મોલ.

ખટાઉ—પનઘં મને સવાલાખ, રાણી તું દમડી દો ચાર; કાંઠાં રહેતે મેં છેલ પરદેશી, તું કાઠાંકી પનીઆર. અમેરે મલકમે ઐસી ઝોરતાં, તીન તીન બદામે રખડતી હે, પણ આશક લોક થુ થુ કરતે.

રાણી—કમરે કટારી વાંકડી, ઢલકતી તરવાર; મેં તુમ પુછું છેલ પરદેશી, તુમ ઘેર ફેરી નાર ?

ખટાઉ—પાનુ જૈસી પતલી, દો કુલોકા બાર, ઘઠમાળવકી પુતલી, ઐસી ખટાઉ ધર નાર. તતથા તતથા થઈ.

રાણી—પાનીસો પીઓ મેરે લાલ, સાપ ગારે, મીન લે, સીંહ કે શીરપે હાથધરે, મોયે તારે ગીન ગીન દે, સો માકા રસલે.

ખટાઉ—મેતો ગાડરી હોકર મીન લહુ, ભમર હો હાથ દઉં, ધુવાહો આસમાન ચહું તોય તારે ગીનકર દઉં, તોય તેરા રસ લઉં. સુનજાઓ મોરી ખાત, મારચો દો નેનોકો ધાવ, ઘેલે લોક કુંડો ચડાવે દોશ, પરદેશી ખાવનવીર, રાનીકો પેનાયો ચીર, રાની તરકસ-માંકો તીર, ચંચલ છેલ ખટાઉ. બલે તીદા તીદા તીદા તા થઈ તા થઈ.

રાણી—જ્યા હમારા તુમને લીઆ, તુમ હમકું ફૂચ દો. મેં તુમોપર વારી ફેરી, દીલ ચાહેસો લો.

ખટા—રાણીતો ખુશ હોગઈ સો ગંગ લેતા હું—કલકે આ-જો હમ ભુજે પ્યાસે, કીનને નલી સંભાળ; ભટ પ-

હેલખટાઉતો વેશ.

હો તેરી અમદાનગરી, રાણીકું ડસીઓ નાગ.
 રાણી—અખ મેં ખાના પકાઉં—મેને ચાવલ બોએ ક્યારે
 મે ખાણીઆ ખેરકી દાલ; પકાનારી ઝુલે પારણમે,
 ખટાઉથ ખાના તીચાર.

ખટાઉ—તેરા ખાના ઉતાવળા, મેરે ચલના સમુદર ખેટ;
 હાલીકીમાં હાલા જતેકી, તો અછરા જોકે પેટ. તત-
 તા તતતા તીદાતી.

રાણી—તખ કોદરી ખાઓએ ? ખન ખન રાંધુ કોદરી,
 માંહે મસુરેકી દાલ; રાણી ખટાઉથ જમતે બૈદ, મુ-
 સાફરીકા ચાલ. તતતા થઈ.

ખટાઉ—પેતો હમારે કપરે, ચકો હમારે સાથ; લંબે લંબે
 પાઉ ધરો, જેસા મરદ ચલા દરખાર.
 એટલું કહી હેલખટાઉતે મોહીનારાણી ખેશેછે, ત્યારે એક
 ડોસી આવેછે. તે કહેછે એક ખેટા મેરા દખણુ ગયા, એક
 ખેટા મેરા લાહોર ગયા, કાંહાં ગધરે મેરી બહુઆં.

ખટાઉ—કોન સોર કરતા હે ?
 બોલાવનાર—આઈ રાણીજીકી સાસ, લેગતઓ પખાજકેપાસ.

રાણી ઉઠીતે—સાસજી, બાંદી તુમેરે પાંઉ પડતી હું.
 ડોશી—મેરે પાંઉ કાટ, છખ છનાર, ટપકમકૂહી, નાતે છો-
 કરા કે દોસલાવણી બહુઆ, તીતે ચોલી કાંહાં કાડી?

રાણી—ભમરે પલંગપર સોતીથી મેરે લાલ, કંચુઓ નવ-
 રંગ; સીવન સીવન ઉઘડગો, મેરા જોઅન મોડયો અંગ.

ડોશી—તેરે ચીર કાંહાં કાટે ?

રાણી—અમુર ખીખરમો નિંકસી, હાથમે આવનવીર; બ-
 નનરે ને દોલીઓ, મારો કાટો નવરંગચોર.

ડોશી—દોલીએકે સીર કાઢતો, મેરે દોલીએકું બોલ.

ગાનારા—તેરા ફેલીઆ આયારે, તેરા ફેલીઆ આયારે,
તેરા બેટા આયારે.

ડાશી—મેરા ફેલીઆ આયારે, મેરા ફેલીઆ આયારે. તી-
દા તીદા થઈ તા થઈ.

ફેલીઓ—(ડાશીને) ઓ રંડી, ઓ રંડી, કીદર ગઈથી.
મેં તેરેકું ધુન ધુન કે થકા.

ડાશી—રંડી કેસી, માકું ગાલી કેસી દેની, તું કાંહાં ગયાથા બેટા.

ફેલીઓ—મેતો મળીકા સકાર બેઝેનેકું ગયાથા, પણ તું
કાંહાં ગઈથી રંડી.

ડાશી—મેતો સુત બેચન ગઈથી બેટા સુત બેચન ગઈથી.
જા બેટા કસુંબા નિકાલ, ઉસમે ઝેર દાલ ચૈર બ-
ટાઉજીકું માર. ફેલીઓ કાહાડવા આવેછે ને બટાઉ-
ને કહેછે, ‘સલામનેજ, આવજ, કુચ કસુંબા નિકા-
લેજ. એટલે બધા ગાય છે.

કસુંબો કાડો મારા રાજ, કસુંબો કાડો મારા રાજ;
અમલી રાતો માતો ઝોકા ખાતો મેરા રાજ, કસુંબો કાડો
મારા રાજ. ઠકરાજીઓરે પ્યાલા પીઓ, તુંતો મેરી બેરન
બસી કલાલ, કસુંબો કાહાડો મારા લાલ.

બટાઉને કસુંબો પાએ છે; તેને વીખ ચઢે છે, તેથી
મરી જાય છે, ને ફેલીઓ તરવાર લઈને રાણી પાસે આ-
વે છે ને કહે છે, તરવાર ધોવરાવો મેને બટાઉજી મારા.

રાણી—રોસ ભરી તેરી અંખીયા, લોહી ભરી તરવાર;

મેરે આગન સીદ આયો, આયો બટાઉકુ માર.

ફેલીઓ—તેરી સાસને મરવાયા.

રાણી—પટરે સાસ કસાઈણી, તેરો કચુઆ ભાસો ન હોય;
તેરે સીરપર પડો બીજલી, મેરો સાઈ કરેસો હોય.

છેલખટાઉતો વેશ

માણી દેશીના લોલ, ખેમરા મોટી જોડરે માણસને મ-
રણતણી; દુજી લખ કરોડ પણ એ જેવી એક નહીં. મર-
વું મમશા, મીઠી દૂનીઆમાં મહાલવું, છોડવો જગત સં-
સાર, કોઈ ચડે પીઆણે ચાલવું. આછ પછેડી હોડને સુતો
સોડ તાણી, જગાડવો જગે નહીં, ધારણ પડ્યુ ધરધણી.
(ઉતાવળી ચાલે) અલખેલી અલખેલી પરખત દોલે, ઉડ-
તા જનાવર લાલ મમોલા ક્યા જાતુ, ક્યા જાતુ, ક્યા જાતુ
કોઈ અપને મેહલમે એકલી રોઈ, ક્યા જાતુ મેં બાલી
લોલી. તતથા તતથા થેઈતા થેઈ. ઝંડો અસમાન ફકીર
આવે છે તે કહે છે—

હાકીક માગુ લીખ, બીખી હવા, કુની રોટી ફકીરકું
દવા, ના દેવે તો કુટે ઇસકા તવા. અલ્લાને અલ્લાઈડી,
તે ખોદાને ખોદાઈડી, એ દોતો બેકે ચોપટ ખેલતેયે, એસે
મે હમકું બોલાય કે એસે ઝંદા અસમાન તુમ મરત લોક
મે જાઓ, મરદ પડા હે, તે મેહુરી રોતો હે, ઉસકું જતા
કર આઓ.

મેં હુવાસે જતા કરનેકું આયા હું, કોઈ રાણીકું ખ-
ખર કરો જાઓ. બોલાવનાર ખખર કરવા જાઓ છે તે ક-
હે છે રાણીજી ખુદાકા વલા આયા.
રાણી—પાખ હે?

બોલાવનાર—હાજી સાહેબ.

રાણી—સાંઈ અલ્લાઈ અલ્લા.

સાંઈ—મેરે અલ્લા દેદાઈ અલ્લા અલ્લા કરે સખકા લલા
કોન બોલા ?

રાણી—એતો સાહેબ મેં રાણી.

સાંઈ—ફીતે ખરસગે હે ?

રાણી—સો ખરસમે.

સાંધ—દુર દુર હાથસે દૂર, કીચા ફકીરકું ડરાને ચાઈ.

રાણી—અલ્લાઈ અલ્લા.

સાંધ—કોન ?

રાણી—મેં રાણી.

સાંધ—કીતને ખરસમે ?

રાણી—સોલ.

સાંધ—હલકે હલકે અપના દૂધકા કલશીચા લાવના. મુઠ્ઠા-

રા મત બળવના સુનાત કીચા તુમારા.

રાણી—સાંધ દેખોને એ ખટાઉજી મર ગયે.

સાંધ—કીચા કીચા સો મર ગયે ?

રાણી—મેરા વાસ્તે મર ગયે.

સાંધ—મેળી તેરે ખાતર મર જાઉં.

રાણી—મરો.

સાંધ મરી જાય છે, ને રાણી સાંધને ઉઠાડીને કહે છે
ખટાઉજીકું જીતા કરો.

સાંધ—કુચ ચરાકીકા દો. એમ કહી ખટાઉની આસપાસ ફરતો આમ બોલે છે—અછી કરે, ખુરી કરે, નેકી કરે અલ્લા તું ઉઠ નહીતો કુટ માથુ, જાને મેરી બલાં. ઉઠ્યે ઉઠ.

ખટાઉ ઉઠે છે ને તમાશગીરોને સલામ કરી જાય છે.

કુનેડાનો વેશ.

કુનેડાનો વેશ.

વેશમાં આવનારા માણસો.

મિરતીઓ ઠાકોર.....વર.

ઠકરાળા.....વડુ.

રંગસો..... ઠાકોરનો સાથી.

ઠાકોરની મા, ઠકરાળાંની મા, વગેરે.

મિરતીઓ ઠાકોર પડદામાં આવે છે તે વખતે નીચેની
મેળણી ગવાય છે.

રાગ સામેરી. આવે મારો ધડિરગઢનો રાય, આવે
મારો મિરતીઓ ઠાકોર, આવે મારો રાણી જયો રજપૂત
એસા યમતા થઈ ઠાકોર પડદામાં બાહાર આવી કહે છે-
આવી સભામાં ઉભા રહ્યા, તરવારે મુખ જોયાં; દશ મ-
નના કરયા કડક, દુખડા સરવે જોયાં. સાચુ દીલ રાખીયે
ધરા, તેને નવનિધ ઉપર હાય. નહી નાટક, નહી નરત,
માહાદેવચું. જન જનીએ ભોજોનાથ; જેને વીશંબર પા-
નહી રાસ, ખત્રેખારી; નહી મધુગર ને મેણ, નહી કામ
કામાળી; નહી સરોવરસે જળ, નહી વાવ ફૂવા ઠંઠવાડી;
નહી છેલ જે ચાર, નહી કસુંજો રંગાડી; જે ગામ આપે
પુરીના દેરવ્યા, લધુ માલણુ ચોરસ નવ કરે, તે ગામ સ-
મસાન; ત્યાં છેલ મેલ રહી કશો કરે. કશો પરચો બોલ
ના પાળે, કશો નદીઆજો નીર નીર સુક જન્ય ઉનાળે; નાર
હો નલજ, ગાયા તોરી, જળ ઉનાળે સુકસો, કવિ ગત કહે
સુણુ દરેક ગેલ પુરખ વાય સુકણો. ધોતી પોથી ને સં-
વેસરો, વાંસા ફેરો ખરજ, આપે તોરીના લીડીએ તે પં-

ચવાના અસત. માગન મેલે લુગડે, ને વેશીઆ જોખન હે-
ણુ, કારકુન કામથી ઉતરયો એ ત્રણે દેશે દેણુ. ભાંગ તો
ભોળી, અફીણુ તો કપરો, શરો પીએ તેને છાક ચડે, દૂધ
પીએ રે માનવીએ, દુધ પીધા કંડે કાયા ઠરે.

પખાજી ઉભો પ્રેમશું, લુગળીઆ બે જોડ;

તાલ ગડતો ટોળે મળ્યો, રવાજી મન મોડ.

ભક્ષા વાજાં વગડાવીએ, પાસે રંગલો ઉભો રહ્યો;

અસાધત મુખથી એ ચારે, કન્નેડો રમતો થયો.

ચાચર તાંહાં જતર ભલી, જોતતણી જગ મગ;

ધણા ગુણીજન રમી ગયા, તેના પગની રજ.

ભવધ કરીએ ભાવશું, અંખા મોટી ધશ;

જોષ્ટું અદક આવડે, તમે રહે ન ધરશે રીશ

મુજ, મેલા, ને પાધડી, ચોથી જતુરી જાણુ; તે ના-
નપણથી ના આવી પાધરી તો કદી ના આવે ઠામ. તેરે
તરીઆં, ટાકરો, તોરી અઢારે માસ, પચીસે પુરૂપ ના ની-
પન્યો તેની મેલો આશ.

હે રંગલા, અમારે ઘેર ચાર પરોણા આવ્યા.

રંગલો—હે રાજ, કીયા કીયા.

ઠાકાર—એક ઠકરાળાનો આપ, ને એક અમાને સસરો; ઠ-
કરાળાનો ભાઈ, ને એક અમારો સાળો.

રંગલો—એ તો બેના બે થયા ઠાકાર.

ઠાકાર—ઓ બાગેડ, તારીના કાન વઢાવું, ચાર થયા.

રંગલો—મારે ક્યાં સીધું જોખનું છે, લોને ચાર.

ઠાકાર—હે રંગલા. ઠકરાળાએ મંગાવ્યું બસેર ધી, અમે
લાવ્યા ચાર શેર. ઠકરાળાંએ મંગાવ્યો બસેર લોટ, અ-
મે લાવ્યા ચાર શેર. જમવાની વખત થઈ ત્યારે રીને

કન્નેદાનો વેશ.

તો તાડાવાના પાણી આપ્યાં, અમને ડોણુ આપે. અ-
મે અમારે હાથ પગ ધોઈને બેઠા. સાને પાટલા આ-
પ્યા અમને ડોણુ આપે. સાવરણી ભાગેલી પડીયતી તે
ગાંડ તમે ક્ષમ બેઠા, જાણે ધરના ધણીનતો. સાને ધા-
ળીઓ આપી, અમને ડોણુ આપે. કચરો ભરવાનુ ભા-
ગેલુ દીકરુ પડ્યું હતું તે લાવી મોઝા આગળ મેથ્યું,
તે અમેતો બેઠા. દુકાણાંએ દોરો ચુંગટ તાણીઓ છે,
હાથમાં ધીની વાદી છે, તે છગ છગ કરતાં ધી પીરસવા
આપ્યાં. અમારા સાગી દોદી નન્દે આંખો કાઢીને જો
યું, એટલે અમારાં તો પેતીયાં દીલાં થઈ ગયાં. તે
વારે દુકાણાં બોલ્યાં. દાકર બેઠા પડેલા સાથ, પાણુ
જમશે અમારે હાથ. પાડોશીનું ડોણુ છે તે પાઈ આ-
વે; કાદા વાદી આપે તો છોકરાંની આંખોમાં પુલાં
પડશે.

રંગસો—દાકર છો નાના તે છોકરાં કેનાં? તેમેજ છોકરું
છોતે.

દાકર—હે રંગસો. અમેતો ઉઠ્યા. તલાવ હતુ હુંકું, ડો-
ખાને છોડ્યું.

રંગસો—હે રાજ, હુંકું તે ચેટલું, જેતરવા, જે જેતરવા,
મામને બાગોળે, એક માક, જે માક ચેટલું?

દાકર—તમ માકને તરબેટે, અમેતો ઉઠ્યા. ડોણુનો ઉતા-
વળું લેડે.

રંગસો—ચેટલુ ઉતાવળું, ચારે પગે દોડે, ધગક ધગક ચાલે,
દાકર—તોજો ઉતાવળે.

રંગસો—ચેગ દેડ?

દાકર—લેન લાલેતો ડોણું લાલે.

રંગસો—તને ગરદન માફ તને ડોળાં. દાકર તમે ચેગ ક-

રથું ઠાકોર ?

ઠાકોર—અમેતો માથું દધને ઠેલવા માંડયું ને બોલ્યા હેંડ હેંડ. એટલામાં ડોળે અગારા માથા ઉપર કરચો પોદ-
જા. તેમાં અમે દટાઈ ગયા. એવામાં તારાપરીઆનુ પુ-
ન તેથી ડોખુ મુતરું, તેથી છાણુ ઘોવાઈ ગયું, ને અમે
ઢાલ તરવાર લઈ ‘ ઉગર્યા છીએ, ઉગર્યા છીએ,’ એમ
કહેતા નેસર્યા. ડોખુતો હેડયું તે તલાવમાં પડયું તે ને-
સરે નહી. ત્યારે અમે તેને સાદ દેવા માંડ્યા. ચાંદડીરે
ઓંચ, તારૂ ભોડુ પડે ભોંચ, ચાંદડીરે ઓહો, તને ખરે
ખપોરો ખો. તોએ ના નેસરે, પછી જળ પોતીઆં કર્યા.

રંગસો—જળ પોતીઆં તે શું ? પીતાંજર પેર્યાં, કાશ પે-
ર્યાં ? કે શું કર્યું ?

ઠાકોર—કાશ કાડીને માથે મૂક્યા.

રંગસો—ત્યારે એમ કહેને કે નાગા થયા.

ઠાકોર—અમે-તો તલાવમાં જઈ ડોળાંને આંગળી કરી, તે
ઓંચ કરતું કે નાહું. હેંડ્યા હેંડ્યા દરબાર ભણી ગયા.
ભાભીઓનાં ટોળાં મળ્યાં. તે કહે ઠાકોર તમારી આગળ
શું ? તોકે ડોખું. ડોળા પાછળ શું ? પુંછડુ. પુંછડા પા-
છળ શું ? તારો બાપ કલ્પેડો રાત અમે. હે રંગલા. અમે
આલ્યા આલ્યા જઈએ છીએ. એવામાં મામીઓનાં ટોળાં મ-
ળ્યાં. તેઓ પણ ભાભીઓની પેઠે પુછવા લાગી. એક દે-
ગણીમી મામી હતી તેણે લઈને કાંકરી મારી, અમે તેથી
શરમાયા. ભાગોળે આવ્યા ત્યાં ઢેડીઆના છોકરા એ પક્ષી
પે પક્ષી રમતા હતા. અમે કહ્યું તમારીના કાન વઢાવું અ-
ગારાં લુગડાં કાંઠાંછે ? ઢેડના છોકરા કહે તમારે માથે. અ-
મે જોયુંતો માથે લુગડાં. હે રંગલા, કેહેવું હસવું કર્યું !

કુન્નેડાનો વેશ.

રંગસો—હે રાજ, ગાંડાછતો ફરી.
 દાકર—હે રંગસો, અમેનો ચુલે જઈને તરવાર તાણીને
 ઉઠા, ને ક્યું તારીના ધન વઢાવું તારાપર ચડ્યું હતું તે
 ક્યાં ગયું. (બાઈડીથી ખાંતો હતો માટે ચુલોને પુછ્યું.)
 ચુલે ક્યું જાગો દાકરજી પાસે આગને શું પુછાછો. કાઠા-
 રમાં નેહજોતો રોટીલીઓના ઢગ.

રંગસો—શેરની, જે શેરની !

દાકર—ઢગ.

રંગસો—ચાર શેરની, દશ શેરની, ચેટકી ?

દાકર—સાચે ધાગે જે રોટકીઓ. તેના કંકડા ફરીજો
 તો કંકડામાં મારે તેથી ધસી તેવું અટામણુ ખાધું.

રંગસો—જોટશે શું ચાપ ?

દાકર—ચોખાનું હાંક્યું નેચું. તેમાં ભાતનો ઢગ જોગો.

રંગસો—શેર, બશેર, ચેટકો ?

દાકર—માર ચોખા. જોતર, દખાણુ, પુરવ ને પછગ.
 માંહે દાપ ધાકીએ તો નીશાની હતી, કુતરાની બગાઈ મે-
 લી હાંકી મેલ્યા હતા. બગાઈ હાથે લાગે તો કંકડામાં લાથ
 કાપી નાખે. મેંતો માથું ધાલ્યું. માથું તો નેકજો નહીં ને
 ખરબડ ખરબડ ચાપ. કંકડામાં માંડેશીને મેર માથું નેવ-
 ઝવત્તાં હતાં. માંડેશીજે કંકડામાંને ક્યું તમે લાવો દાતરકું,
 અમે લઈએ સાંમેયું, જે ખરબડ કરનારનું ધનીને માથું
 વાદીજો. અમે નાચવા લાગ્યા. વચ્ચે આવ્યો ઢગસો તેથી
 હાંક્યું તો ફૂટી ગયું ને કાંટે રહ્યો કાંકડો. અમેતો ચારે ગ-
 યા. સરખા સરખા બાઈખંધ જોઠા છે, ક્યુંબા કાઢ્યા છે,
 લો દાણના રાગ, લો બાણના રાગ, એવું કહી રહ્યા છે. જો-
 વામાં અમે ગયા. અમે ક્યું કાંકડો ક્યાર છે. તેમણે પ-

છયું ઠાકોર આ ગજે શું ? અમે કહ્યું કેદાર ગયાતા તે કાં-
કણ પેરી આવ્યા દેશ બદેશ જાણીએ, સાંભળ સમાચાર
મોરે લાલ, ઘેલી ગોલવાડથી અમે આવ્યા, અમારું ના-
મ કુન્નેડારાજ આગળથી આવ્યા અમે, પછવાડેથી આવે
ઠકરાણાં તો સમેળો કરજો તમે.

હવે ઠકરાણા આવે છે તેની મેલણી. રાગ મેવાડ—નેણુ
પદારથ નેણુ રસ, નેણુ નેણુ મિલંત; અન્નણ્યાશું પ્રીતડી,
પ્રથમ નેણુ કરંત થઇ થઇ તા થઇ. અની જીરે સનેહડો
નેણારો લાગ્યો રે, મેં વારી નેણાનો લાગ્યો રે, તા થઈ
|| થઈ. (ચડાવીને ગાયએછે) ઓ સનેહડો રોહો રે જાવા
।હી દહં મારા વાલમડા, સનેહડો રહેજો જાવા નહી દહ
મારા વાલમડા. મારા વાલમનો લાગ્યો સનેહડો. ” એમ ઠ-
કરાણાં ગાયએ અને ઠાકોર તેના ગળામાં હાથ નાખવા જા-
યએ તેના ગાલ મચડે છે.

ઠાકોર—હે રંગલા, લાવને નેસરણી.

રંગલો—હે રાજ, નેસરણીને શું કરશે ?

ઠાકોર—ઠકરાણાંને ગાલે જચી કરવી છે.

રંગલો—નેસરણી કાંહાંથી લાવું લો મને જચી કરો.

ઠકરાણાં—કાઠારે ઘઉંની રોટલી રે, માંહે માળવીઓ ગો-
ળ; નાનો નાવલો. તેડી જમાડું મારા નાવલાને, કાંઈક ખા-
ઈને મોટેરો થાય; નાનો નાવલો. ખાઈજી તમારો એટડોરે,
મારી નણદી તમારો વીર; નાનો નાવલો રે. (ચડાવીને)
મારા વાલમનો લાગ્યો સનેહડો રે. તા થઈ તા થઈ. ઓ-
ખા મગની ખીચડી રે, માંહે ગવરીનાં ધી; નાનો નાવલો
રે. ખાઈજી તમારો એટડો રે, નણદી તમારો વીર; નાનો
નાવલો રે. તેડી જમાડું નાનો નાવલો રે, કાંઈ ખાઈને મો-

કુળેડાનો વેશ.

ટેરો થાય. તા થઈ તા થઈ.

હાકોર—હે રંગલા, આશો નઈ પાછો નઈ હકરાળાંને
પુછ કે તમે શેવશે પધાર્યો.

રંગસો—ભાભીજી તમે શે કામે આવ્યા છો?

હકરાળાં—તમને ખગર નથી, તમારું હૃદયું કુટયું છે.

રંગસો—તમારું હૃદયું કુટયું છે.

હકરાળાં—અમે તો હાકોરને રાડીએ આવ્યા છીએ, હાકોરને
વગોવવા આવ્યા છીએ.

રંગસો—હે રાજ તમને વગોવવા આવ્યા છે.

હાકોર—ચ્યાં ચ્યાં વગોવશે ?

રંગસો—હે હકરાળાં ચ્યાં વગોવશે ?

હકરાળાં—સરખી સરખી સાહેલીઓમાં. તાંયા પીતળનાં
ખેડાં લઈયું, રમક ઝમક કરતાં દેવાપર નઈયું, હા-
કોરને ત્યાં વગોવીયું.

હાકોર—હે રંગલા. અમે કાંડાં વગોવીયું ? સરખે સરખા
ભાઈખધ ખેડા હૃદયું, રેઢીઆ કચુઆ કાઢીયું, ત્યાં હક-
રાળાંને વગોવીયું.” રંગસો એ વાત હકરાળાંને કહે છે.

ત્યારે તે કહે છે કે અમે સરખે સરખી સહજેરે ગળીયું
રાયાગળમાં ખેસીયું, રેઢીઆ કાંતીયું ત્યાં વગોવીયું.”

એ વાત રંગસો હાકોરને કહે છે. ત્યારે હાકોર કહે છે, અ-
મે ખેતી કરીયું ત્યાં માળો ઘાલીયું, તે સરખે સરખા ભા-
ઈખધો ખેસીયું, તે હકરાળાંને વગોવીયું. ત્યારે હકરાળાં ક-

હે છે અને ભાત આવવા નઈયું ત્યાં વગોવીયું. ત્યારે
હાકોર કહે છે અને સાંકે સાંકે વગોવીયું. ત્યારે હકરાળાં ક-

કહે છે અને પાણીકે પાણીકે વગોવીયું. ત્યારે હાકોર કહે
છે, અને દાણું દાણું વગોવીયું. ત્યારે હકરાળાં કહે છે અ-
મે થુળે થુળે વગોવીયું.

ઠકરાણો વગોણું ગાય છે—“ મારી રે અંબાળ મા-
તા, હું માગું ધણાં ધણાં માનજીરે; નાનો સરખો મારો
નાવલીઓ રે, તીને હઠડિ દીજો માતા સાનજી રે. કરમે ક-
ન્નેડુ મારે બાહાર વગોણું, મારી સાહેલીઓમાં મેણું; સા-
હેલીઓનાં મેણાં માથે જન્મારો કેમ જાય. જેની મારો જ-
ન્મારો કેમ જાય. ” (ચડાવીને) સાહેલીઓમાં મેણાં, મા-
રો જન્મારો કેમ જાયરે, મારો જન્મારો કેમ જાય રે.
એસા થઇ તા થઇ. ભાગોળે જઇને રાંઢવા અમલાવે, ઘેર
આવીને મને ગાળો બોલે; આ પરણ્યાથી મારે કાંઈ ન
સીજે, મારે તરખલાને તોલે. થઇતા થઈ. કન્નેડે રાતે ક-
રસન કીધી, માહે હજી દાભ; આ પરણ્યો મારી સેજે આ
બો ત્યારે તુટીને પડીઓ આભ. નાનો સરખો મારો ના-
વલીઓ, હાથમાં ઝાલે બાલો; આ પરણ્યાથી કાંઈએ નવ
સીજે, એથી કૂંવારો ભવ સારો. (ચડાવીને) સાહેલીનાં
મેણાં માથે જન્મારો કેમ જાય. ” તા થઇ.

ભવાયા ધણું કરીને આ ઠેકાણે મસ્તક પુખ્ત ગાયછે.
વડનગરમાં સખી નામે તરણીએ; પોતાનો વર પોતાથી
ધણોજ નાનો હોવાથી, મહાદેવના દેહરામાં પોતાનો જીવ
આપવા માંડ્યો હતો એ ગરબો છે.

મસ્તક પુખ્ત.

પોળના ગણેશ તમને વિનવું રે, અજેપાળ લાગુ પાય;
સખી તાતાની વીનતી રે, સારા નગરમાં ગવાય;

એતો વર નાના માટે રે. ૧

કિયું મારા જીવને સાટે રે, સૈએરોના મેણાજ મારે;
સારસં વેઠ્યું ન જાય રે, સભાગીયા મોટા ન થાય રે.

એતો વર નાના માટે રે. ૨

કળ્લેકાનો વેશ.

સાંભળો અન્નેપાળ સાગી રે. આણે નાનોજ પામી;
 પેલે ભવે ભવે દેજો દેજોજ કામીરે. એતો વર નાના. ૩
 વડનગર રળિયામણું રે, રૂડી સમેલાની પાળ;
 રૂપ ધણું ધણી લક્ષ્મી રે, એવી ચતુરાં ચંચળ નાર. એતો. ૪
 વડનગર રળિયામણું રે, વસે નાગર લોક;
 સખીએ શીશ ચડાવીયું રે, તેતો નાના વરને શોક. એતો. ૫
 દાડે દાડે ઘટતી ગઈ રે, મારી દુખે દાડે દેહ,
 માહાદેવ તુજને દયા નાવિરે, મારા હૃદયમાં પડિયાછેહ. એતો. ૬
 કુંભેશ્વર કુંભેશ્વરને વિનયું રે. અન્નેપાળ લાગું પાય રે;
 મસ્તક પુન ને કરે, તેતો વર મોટેરો થાય રે. એતો. ૭
 સખિ તાતા જે સેયર સમાણિ, જેને વર વરવરવાની જાડ;
 હાદેવ છે મંછાનો દાતા, એતો આપે ભલેરી જોડ. એતો. ૮
 માસેમાસ અમાવાસ્યાને દાડે, પરણ્યો તે આવ્યો ઘેર;
 નાગો થઈને પાણીરે માગે, તારે હવે શું કરીએ પેર. એતો. ૯
 હાથ સાંધને મેડિ લિંગો, પાડવા લાગ્યો યુમ;
 વાંકિ પાઘડી ઉછાછસો આલે, જાણે પરદેશી દુમ. એતો. ૧૦
 સોલે વરસે સુવારે આલ્યો, એક દન દીઠો વાંકો;
 નાનેરો વરને મોટી કન્યા, તેનો છ પોળમાં સાજો. એતો. ૧૧
 સાંજ પડે સડ સુવારે આલ્યું, હમે તે કચમ પાસે સુધએ;
 આપણુ જેને દુખ છે રે, નહ મહાદેવને કહિએ. એતો. ૧૨
 મિયાં શેખ તમને વિનયું રે, વચન અમારું ન ઉથાપો;
 જાન હમારે કામ પડ્યું છે રે, તરવાર તમારી આપો. એતો. ૧૩
 સખિ તાતાએ વિચાર કીયો, રાખી રહ્યામાં વાત;
 ઇચ્છા વરતો આપણુ પામિયે, કોને ઉતમ ધાત. એતો. ૧૪
 સખીએ તે તરવારજ સાંધ, ન દેખાએ એમ ઝાલી;
 કુંભેશ્વરની વાટકિયે રે, સુસ્તકપુન કરવા ચાલી. એતો. ૧૫.
 વિચાર કરીને જે નિસરી, સાગી મળી છે એની મારી;

જમવાની ઘેર વેળા થઈછે, તુંતો વહેલી વળજે પાછી. એતો.૧૬
 રાવળ વાવમાં નાહી ઘોઘને, સુરજને હરવદીને;
 કુંભેશ્વરના દેહેરા માંહે, ચાથો મુસ્તકપુગ્ન કીજે. એતો.૧૭
 કુંભેશ્વર તમને વિનવું રે, સાચા શંભુ ઈશ;
 વરે મોટેરો આપજો રે, હમે ચડાનીશું શીશ. એતો.૧૮
 તરુઆર કાઠી હાથ ધૂળ્યા, અવે શી કરીએ પેર;
 સખીને તાતે ઇમ કહ્યું રે, હવે ચાથો જઈએ ઘેર. એતો.૧૯
 ફટ ભુંડી ફટ પાપણી રે, તારી પેર મેંતો જાણી;
 રાવળ વાવે નાહીં ઘોઘને, શીઠ સગરખ્યું પાણી. એતો.૨૦
 તરુઆર કાહાડીને ગળે માંડી, એઠી આંગળ એ;
 મહાદેવ છે મંછાનો દાતા, તેતો સ્ત્રી હત્યા કેમ લે. એતો.૨૧
 ઉંઠ ચારતો રખારી આવ્યો, તિણે ને જુમજ દીધી;
 કુંભેશ્વરના દેહેરામાં, કિણે મસ્તકપુગ્ન કીધી. એતો.૨૨
 નાગરી નાતમાં હલો રે થયો, સહુકો જોવાને ચાલ્યું;
 કુંભેશ્વરના દેહેરામાંહે, સખીએ શીશ ચડાવ્યું. એતો. ૨૩
 અખો કુંમાર એ વાહારે રે ચડીઆ, ગડગડે નિસાણુ એ ચાર;
 અસ્વારીનો પાર નહીં રે, પાળાની સંખ્યા અપાર. એતો.૨૪
 માંતાતો એની રાતી આવી, માશી કુટે પેટ;
 દિકરિ તો એને શેને અવતરી. તને જણુતે ઉઠી વેદ. એતો.૨૫
 એ અકરમિ અભાગિયો રે, હસતો ચાલે લોક;
 સાસરે જઈને શું કહું રે, માખાપની મુકું પોક. એતો.૨૬
 ઈશ્વર પુળ્યા પહાણીએ રે, પારવતીને છાંટી ધુળ;
 મુઠ નહું એ મોટો ન થયો, આતો દેણી થઈ કુળ. એતો.૨૭
 જાળી ધાલી ઘેરજ લાગ્યા, તેડાગ્યા ભાણુજી વધદ;
 નાડી સાહી એમ કહે રે, ઇને જીવાડે જગદીશ. એતો.૨૮
 પંદર દહાડા પડદે રાખી, સેશે ધાલ્યું પછે પાણી;
 મુસ્તકપુગ્નની વિનતી રે, એતો દેશ પરદેશે વખાણી. એતો.૨૯

કર્નેડાનો વેશ.

છયે પોળમાં વિવા રે કરજો, કરજો નોઈ વિચારી;
નાનેરા વરને મોટી કન્યા દે, તીને હત્યા છે હમારી. એતો ૩૦
વડનગર રણિઆમણું રે, માંચે ભવૈયાનો વાસ;
મોટા વરને પરણાવજો રે, સખી તીની દાસ. એતો. ૩૧
વડનગર રણિઆમણું રે, વસે નાગર લોક;
નાનેરા વરને મોટી કન્યા, તેનો તે વિવા ફાક એતો. ૩૨
હેલી વારની ને હગર રે, મરં તે મહા વિખખધ;
ભલિયા સુત એમ વદે, જીણે મુસ્તકપુજ ગાઈ. એતો ૩૩

એના પછી દકરાળાં નીચેનું ગાય છે.
કર્મે કર્નેડું મારે જુગમાં વગોણું દુખ દોને કહીએ, ક્યાં
સુધી મહીયરમાં રહીએ. માએ બાપને અમે શું કહીએ, ને-
ડું નવ નેયું, નેબન માઈ અકારજ જાયું. લોકના રંગ
ભોગ નેધને ભરાય છે હધયું. વર છે નાનેર છધયું. ભ-
ગર પલંગપર સુઈ રહેવા જાગે તારે સુખ મરડીને સુવે,
હાથ લગાડુંતો રમે. ગુણીએલ હોય તો ગાઈને રીઝું, હ-
સી રમાડું છેલ; પણ મુરખને કંઈ પેરે રીઝું, આતો છે
નાનકડો બેલ. તા થૈ તા થૈ.

સાસુ કહે તમે સુણો વહુવરજી, કાલ મોટા થાશે, પછે
ભવનું દુખડું જાશે. પારકા લોકમાં નિંદા કરતાં છકેલ થઈ
જાશે, પછે દીલમાં પરતાશે.

દાકાર—હે રંગલા, લાવ પેંગડું.

રંગલો—પેંગડાને શું કરશો રાજ ?

દાકાર—દકરાળાંની કૂડે ચડવાં નેધએજે.

રંગલો—હલા રોડો હું કહી આવું; સાંભળોછો ભાભી

આ દાકાર કહેછે તમારી કૂડે બેસીશ.

દકરાળાં—તમે ગાંડા થયા છો કે શું ?

રંગલો—એતો કેહેછે નહીં એસાડોતો રોધશું.

ઠકરાળાં—લાવો ધરમાં, કોઈ દેખતું તો નથી ?

રંગલો—માનવી હજાર જે એક દેખે છે, તમે ને હું જે આંધળાં છીએ. એમ કહી ઠાકોરને તેની વહુની કેડે એસાડોછે.

ઠાકોર—હું રંગલા હવે કાણુ મોટું. અમે કેવા દેખાઈએ છીએ?

રંગલો—મણે માએ દીકરો તેડ્યો તેવા.

ઠાકોર—કેડે એસી વહુને તેના ધરેણાના નામ પુછેછે. આ શું? જવાબ આંદલો. આ શું? તુશી, વગેરે પુછી લો-અને હસાવેછે.

ઠાકોર છાતીભણી આંગળી કરી—એમાંથી શું નિકળે?

ઠકરાળાં—છેયાંને ધાવવાનું દુધ.

ઠાકોર—લો ત્યારે અમે ધાવીશું.

ઠકરાળાં—ન ધવાય. તમેતો મારા ધણીછો; આપણાં છો-રાં ધાવે.

ઠાકોર—તો અમે રોધશું.

રંગલો—કાંઈ કરતાં ધાવતાં રહો ?

ઠાકોર—હો, ઠકરાળાંને દોહવા ભેંસ, અને અમને ચઢવા ઘોડું આપેતો રહીએ. (આ વખતે ભવઈ કરાવનારા કાંઈ ભીખ આપે છે તે ભઈ ઠાકોર કેડેથી ઉતરે છે.)

ઠાકોર—અમને મારે છે, કૂટે છે તે શું અમારે ઉપરાણુ નહીં હોય ? આવરે કળ્પેડાની આપ્ર. ઠાકોરની મા આવી કહે છે, ‘આવી મારી જાઈ, મને ગામને દેડે સાહી; આવીરે દોશી આવીરે.’ તીગદા તીગદા તા થઈ.

ઠકરાળાં—આ ઉપરાણુ કેતું આવ્યું ?

રંગલો—ઠાકોરનું.

કળેડાનો વેશ.

ઠકરાળાં—અમને નહીં હશે કે, અમને તો આવડા આ-
વડા દાંત છે.

ડોશી—મને કીને જોલાવી.

રંગલો—તમારા કળેડાએ.

ડોશી—ક્યાં ગયો મારો કળેડો ?

ઠકાર—આ રહ્યો. પેલા પાંચ રૂપીઆ આપ્યા હતા તે
ગયા ?

ડોશી—આ નેને મોટો રૂપીઆનો હીસાબ માગવા
લાવ્યો છે, હું તો દવારકાં ગઈ હતી, ત્યાં મને કાળે લુંટી.

ઠકરાળાં—ઠકાર તમારે ઉપરાળું આવ્યું છે તો અમારે
નહીં હોય ? આવરે રૂપૈની આપ.

આપ—આવી મારી જાણ, મને ગામને ગાંજે સાધ.
(ગાય છે) આજ મને વાહાલાંરે જોદાવરી, કામકાજ વી-

સર્યા રે જોદાવરી. જે બદામનું જોપીચંદન, ઉસૂ ટીલું ક-
રીએ, રામજી આપે રંડાપો તો તીરથ કરતાં ફરીએ; આજ

મને વાહાલાં રે જોદાવરી. પાંચ પાનાનું પતરાળું ને જે
પાનાનો પડીઓ, જોદાવરીના સંગમાં રંડીરાંડો વઢીઓ;

આજ મને વાહાલાંરે જોદાવરી. એકે મેલો રેડીઓને બી-
જીએ મેલી પૂણી, જોદાવરીના સંગમાં તો રંડીરાંડો મુ-
ણી; આજ મને વાહાલાંરે જોદાવરી. મને કીને જોલાવી ?

રંગલો—તારી દીકરીએ.

ઠકરાળાં—હું આ રહી ગયો.

આપ—આવ મા મળીએ.

જાને ભેટે છે, ને આપ કહે છે ઠરને ને ઠાંગરનેમાં.

ઠકરાળાં—આઈલાં તમે મને પેલું નાનું ઢેચું પરણાવ્યું
છે તે મને દહાડે કચ કરે છે, રાતે કચ કરે છે, મારે છે.

આપ—રાતે મારે છે કે દહાડે (વીગરે જોલી હસ.વેછે)

હકરાળાં—જો માઈ શરીર કહેવું થઈ ગયું છે. જાઓ
કળેડાને શીખામણ દો.

આઈ દાકર લણી જઈને જાંડે છે, એટલે દાકરની
મા લડવા આવે છે. ખેડુ ખુબ લડે છે. પણ અંતે સલાહ
કરે છે ને કહે છે, ‘આવોને વેહેવાણુ આપણે શાને વડી
મરીએ. ધણી ધણીઆની રાહ, ને જવાસાની વાડ. ધણી
ધણીઆણી રાહ, તો કીઆ કરે મીઆં કાહ. આપણે તે-
લ ધાલીએ આવો.’ એક ડોશી ખેસી ખીજના માથામાં
તેલ ધામે છે, ને વળી હાક કરે છે, ને લડી ધામધુમ ક-
રી જતી રહે છે, એટલે એ કળેડાનો વેશ પુરો થાય છે.

રામદેશનો સ્વાંગ.

મેલણી—રાગ પ્રભાત.

શ્રી રંગા રે, શ્રી રંગા રે; દાકર માવડીને પુજે રે.

(ચડાવીને) ઝાળખ તારી ખેલી ને દોહેલી રે, આ-
વે મારા હકરાળાં, આવે મારો ઇડર ગદનો રાય, આવે
મારો મેરતીઓ દાકર.

રાજા રામદેશ આવીને તરવારમાં મોહું જોય છે,
હાથ હંચો કરી પુજા કરતો હોય તેમ છાંટા નાખે છે ને
હથેલી હલાવે છે, એટલે જુગોજો વાગે છે—ધં ધં ધં.

રામદેશ—હે રંગલા.

રંગલો—હે રાજ.

રામદેશ—દાહજ ઉતાર્યા દેવલસુ, મુખ તરુઆરે જોયાં;

* આવી સગામાં ઉભા રહ્યા. એવા પાકોર વણાઈ.

રાગદેશનો સ્વાંગ.

દશગનના ક્યો કટકા રે, દુખડાં સધળાં જોયાં,
 પળાછ ઉભો પ્રેમસુ, રવાછ મન મોડ;
 તાલગર ટોળે ગળ્યો, ભુંગળીઆ જે ભેડ.
 ભુંગળીઆ જે ભેડ કે, આગળ રંગસો ઉભો રહ્યો;
 ઠંચી રીતે અસાધતિ જોયરે, હવે રાગદેશ રંગતોયયો.
 ચાગર તાંડાં બાતર બકી, ભેતતણી નગ મગ;
 ઘણાએકે શુણીનન રમી ગયા, તીહાંના પગની રગ.
 સદગ સભા તો જેડી બકી, સડ સકતરો દાશ;
 બાવે બાવે સાંભળે, તેની આંખા પુરે આશ.
 સદગ સભા તો જેડી બકી, સઉની દુરમતી હરો;
 અસાધત શુખથી જોયરે, હવે રાગદેશ રંગતો કરો.
 આંજે આંજે ને નરો, આંજે મોટી ધંશ;
 જોખું અદકું જોડીએ, તમે રમે અગવો રીશ.

છંદ માનાછનો.

પાંજો નમું માતાને. ઉમીયા શુભધારી;
 પ્રથમ જેવેલી પ્રગટી, મહાભેત મોખરી.
 રૂપ ધર્મ શક્તિ તણું, શી શોભા કહું તીહારી;
 જેવેલાં ચરણા ચુંદરી, કંગવો નરતારી.
 છબિ ખીસાને વેણ. હાંત મેળ સોનારી;
 આંખો જાણુવંધ જોરખા, દસ દસસુ બંધારી.
 દશ આંગળીઓ વેદ, ભુલ જોડ તજારી;
 જેવેલાં કડલાં કાંપીઓ, વળી વેણુવા ઠગધારી.
 તલ ખીસાને માતને, કમર માંહે કટારી;
 વેણા નંબ કર શ્રેણ, માંહે રાગ ઉતારી.
 મંડ મકી ઉતરી, મહા ભેત મોખારી;
 મેર ઉપર ઉભાં રહી, વાત મનમાં નિચારી.

અ'બા કહે હું એકલી, નહીં કાઈ ધરણુધારી;
 પેહેલા બ્રહ્મા બણાવીઆ, દુબા દેવ મોરારી.
 તે કર જોડી ઉભા રહ્યા, તુહી માત હમારી;
 તેને બાળી પ્રલે કર્યા, પડીઆ તીની ઠારી.
 કાળ ચડ્યો માતને, વાત ફેર વીચારી;
 ત્રીજો માથે બણાવીયો, શંકર સરદારી.
 જો તું વળતું બોલીઓ, તો ગત એહની તે તારી;
 વળતું કથન બોલીઓ, બીજું વૃત ધારી.
 એહ બેને બેઠા કરો, એ બે જોડ હમારી;
 બીજા બે રૂપ બદલ કરી, બેઠાં કર્યાં તીઠાં ઠારી.
 એક વરી મહારાજને, દુબા દેવ મોરારી;
 વીજણુ વૈકૂંઠ ગયા, બ્રહ્મા તે ધરધારી.
 વાસ આપ્યો કૈલાશમાં, શંકર સરદારી;
 ખાઓ પીઓ ખેંગટ કરો. માંડો ધરખારી.
 હાસ વીનોદ કરતાં, વધે વસતારી;
 અંગ થકી ઉપાવીયાં, એક નર દુબા નારી.
 પહેલો પવન બનાવીઓ, સરવ જીવજાત તમારી;
 સરવ સુખ્યું બ્રહ્માને, સરવ મૃટ્ટી તમારી.
 વીજણુ વાહાલા રાખજો, ભાવ ભગત તમારી;
 જે જોઈએ તે આપજું, હું છું માત તમારી.
 ઈમ જોતમ વાણી જોયરો, જે પુરો આશ હમારી.

આણી ભોમખર થઈ ગયા બાણાપત બાર; આણી ભો-
 મખર ખખીઆ જોહેણી (જોહેણી) અઢર; આણી ભો-
 મખર રાગને રાવણુ દો રઠવટીઆ; આણી ભોમખર છ રા-
 ના ચક્રવે ખડીઆ; સામત તો સોળ, મંડળીક બાર, શરા
 સો; દરજોધન સંગ્રામ કીઓ. એતો રાજા મોરી મોરી ક-

રામદેશનો સ્વાંગ.

રતા ગયા, પણ કોઈ ભોગ સાથે ન લે ગયા. કોઈ ધારા સાથે ન ગઈ, કોઈ ધારા સાથે ન જાશે. ભોમે ધણાને ખાધા, ને ભોમ ધણાને ખાશે. કેતા રાવ રમાડીઆ ને કેતા ગયા નરાશે. માનધાતા મહીપતી તે સાથે ભોગ ન ગઈ. પણ મુણ મુણ સાંતલતણા તુજ સાથ ભોમ આવેનહીં.

બાર બાણાવળીની કહેવત.

પ્રથમ બાણાપત શ્રીરામ, જીજ્ઞે સતે શાહેર બાંધ્યો; દુલ્લે બાણાપત લખમણ ઇંદ્રજીતથી બુધ જીતો; ત્રીજે બાણાપત શીવશંકર, ત્રીપુરાસુર દહત વધેયો; ચોથો બાણાપત અરજન, જેને ધારાખંડ વખાણ્યો; પાંચમો બાણાપત ગટોરગઢ, જીજ્ઞે મોત ભગવાનનો આંક્યો; છઠો બાણાપત અભેમન, ચક્રાવો ગઢ જીત્યો; સાતમો બાણાપત ભરત, જીજ્ઞે હનુઓ ધરણ પોંચાયો; આઠમો બાણાપત લવ, બુધ રામચંદ્ર કીતો; નવમો બાણાપત કુશ, બાંધ્યો લવ છોડાયો; દશમો બાણાપત કરણ, જીજ્ઞે બાણાપત ગંગા નિમાઈ; અગીઆરમો બાણાપત સુધનવા, જીજ્ઞે અરજનનો રથ હઠાડ્યો; બારમો બાણાપત મિસ્મપિતામા, જે બુધ ફરસુરામસુ જીત્યા વળી; કવિગદ કહે મુણ ઠાકરો, તારાએજી નિપજાવ્યા બાર બાણાવળી*

* વડનગરમાં લખાએલા એક જીના ગ્રંથમાં નિચે પ્રમાણે બાણાવળી લખ્યા છે. પ્રથમ બાણાપત શ્રીરામ, જીજ્ઞે દાનવ વંસ નકંધ્યો; દુલ્લે બાણાપત લખમણ, જીજ્ઞે વંસ રાવણનો વીંધ્યો, ત્રીજે બાણાપત ભરત, જીજ્ઞે દેશ દેશ નમાયો; ચોથો સત્રુગણ કીજીએ, કુણાગર ચલાવ્યો. કુશ બાણાપત પાંચમો, અરવ સાયવરો તાણ્યો; લવ બાણાપત કીજીએ, જીજ્ઞે અંત રામનો આણ્યો. સાતમો ગટોરગઢ,

અંબા કહે હું એકલી, નહીં કોઈ ધરણધારી;
 પેહેલા બ્રહ્મા બાણવીઆ, દુબા દેવ મોરારી.
 તે કર નેડી ઉભા રહ્યા, તુહી માત હમારી;
 તેને બાળી પ્રલે કર્યા, પડીઆ તીની ઠારી.
 કાળ ચડ્યો માતને, વાત ફેર વીચારી;
 ત્રીજો માયે બાણવીયો, શંકર સરદારી.
 જો તું વળવું બોલીઓ, તો ગત એહની તે તારી;
 વળતું કથન બોલીઓ, બીજું વૃત ધારી.
 એહ બેતે બેઠા કરો, એ બે જોડ હમારી;
 બીજા બે રૂપ બદલ કરી, બેઠાં કર્યાં તીઠાં ઠારી.
 એક વરી મહારાજને, દુજ દેવ મોરારી;
 વીજણુ વૈકૂંઠ ગયા, બ્રહ્મા તે ધરધારી.
 વાસ આપ્યો કૈલાશમાં, શંકર સરદારી;
 ખાઓ પીઓ જોગટ કરો. માંડો ધરખારી.
 હાસ વીનોદ કરતાં, વધે વસતારી;
 અંગ થકી ઉપાવીયાં, એક નર દુજ નારી.
 પહેલો પવન બનાવીઓ, સરવ જીવજાત તમારી;
 સરવ સુખ્યું બ્રહ્માને, સરવ સૃષ્ટી તમારી.
 વીજણુ વાહાલા રાખજો, ભાવ ભગત તમારી;
 જે જોઈએ તે આપજું, હું છું માત તમારી.
 ઈમ જોતમ વાણી ઓચરો, જે પુરો આશ હમારી.

આણી ભોમપર થઈ ગયા બાણાપત બાર; આણી ભો-
 મપર ખાળીઆ જોહેણી (ક્ષોહેણી) ચઢાર; આણી ભો-
 મપર રામને રાવણ દો રઢવઢીઆ; આણી ભોમપર છ રા-
 ના ચક્રવે ખડીઆ; સામત તો સોળ, મંડળીક બાર, શરા-
 સો; દરજોધન સંગ્રામ કીઓ, એતો રાજા મોરી મોરી ક-

રતા ગયા, પણ કોઇ ભોમ સાથે ન લે ગયા. કોઇ ધારા સાથે ન ગઇ, કોઇ ધારા સાથે ન જાશે. ભોમે ધણાને ખાધા, ને ભોમ ધણાને ખાશે. કેતા રાવ રમાડીઆ ને કેતા ગયા નરાશે. માનધાતા મહીપતી તે સાથે ભોમ ન ગઈ. પણ મુણ મુજ સાંતલતણા તુજ સાથ ભોમ આવેનહીં.

બાર બાણાવળીની કહેવત.

પ્રથમ બાણાપત શ્રીરામ, જીજ્ઞે સતે શાહેર બાંધ્યો; દુલ્હે બાણાપત લખમણ ઇંદ્રજીતથી જુધ જીતો; ત્રીજે બાણાપત શીવશંકર, ત્રીપુરાસુર દમત વધેયો; ચોથો બાણાપત અરજન, જેને ધારાખંડ વખાણ્યો; પાંચમો બાણાપત ગદોરગજ, જીજ્ઞે મોત ભગવાનનો આંક્યો; છઠો બાણાપત અભેમન, અક્રાવો ગઢ જીત્યો; સાતમો બાણાપત ભરત, જીજ્ઞે હનુઓ ધરણ પોંચાચો; આઠમો બાણાપત લવ, જુધ રામજી સુ કીતો; નવમો બાણાપત કુશ, બાંધ્યો લવ છોડાયો; દશમો બાણાપત કરણ, જીજ્ઞે બાણ ગંગા નિમાઈ; અગીઆરમો બાણાપત મુઘનવા, જીજ્ઞે અરજુનનો રથ હઠાડ્યો; બારમો બાણાપત ભિસ્મપિતામા, જે જુધ ફરસુરામસુ જીત્યા વળી; ક્રવિગદ કહે મુણ ઠાકરો, નારાએજી નિપજ્જવ્યા બાર બાણાવળીઃ

* વડનગરમાં લખાએલા એક જુના ગ્રંથમાં નિચે પ્રમાણે બાણાવળી લખ્યા છે પ્રથમ બાણાપત શ્રીરામ, જીજ્ઞે દાનવ વંસ નાંધ્યો; દુલ્હે બાણાપત લખમણ, જીજ્ઞે વંસ રાવણનો વીંધ્યો, ત્રીજે બાણાપત ભરત, જીજ્ઞે દેશ દેશ નમાયો; ચોથો સત્રુગણ કીજીએ, કુણાગર ચલાવ્યો. કુશ બાણાપત પાંચમો, અરવ સાયવરો તાણ્યો; લવ બાણાપત કીજીએ, જીજ્ઞે અંત રામનો આણ્યો. સાતમો ગદોરગજ,

આણી લોમપર ખપીયા ખોયણી અઢાર તેની કહેવત.

પાંડવ સતીઆ ને નિરગુણ પોઢા, જુઠ ખોલતા ના
એક જરા, આપ સવારથ ધશમર્યા, જઈ ધરા લેવા ધર્યા.
કુંતા સરખી નહીં કોઈ સતી, તિને દેવે આવીને પુત્ર દી-
ધા. પંચને ઉગારવા પ્રેમદા જઈ ધરી કરણના ભાથા લી-
ધા. ચત્રુભુજ ખોલ ના ચુકતા તે જુધમાં ભડચાયા. શે-
હેદેવ ખોલ સંભાર લાયપે યત્ર કેલાયા. આઠપણે હંકારી,
પીતા આડો પડયો; નવ દીવસ ગયા નીગમી, કોરણ પીક
કલકાયો; મોતીએ થાલ ભરી કાગની પીતા પ્રતે કરે સ-
લામ; અજાણે પીતા એમ ઐચર્યા, થાશે તમારું કામ; ખ-
ડખડ હર્યા ત્યાં કુપતી, ગંગા સુતને એહી ઘટે, મોટાનાં
થયાં વાએક કોહો પીતા હવે કેમ મટે. ત્યારે સીખંડીઓ
કરજો સારથી ભામની તોરો બ્રાત, માતુની તુજને મલીઆ
માવજી નીકર રણ ખેલેત મહા ધાત. ત્યારે દરજોધન જળ
ડર પાયો ને સલીતા મંત્ર સાંધ્યા, હરી કહે હેસનાપુરહા-
રો તો બળીઆ કોન આવે બાથાં, નરપત કહે જો નિ-
સર મોહન રાખો. કરણ ચરણ ભેલા કરી શ્રીકૃષ્ણે બતા-
વી સાન, થાપડીઓ બો થાય તળ ભેમડ પાયો ભેદ. એહે
રાપત ઉથાપકે ગરજે જુહું ગાઈ જો. વિસંભર કીધા વંક,
દળરી કાજ હોય દામોદરા કાંઈ રાજ કીધા રંક.

જીણે મૃત્યુ મોહનરો આંકયો; વ્રજા કહેત કણુરો, જીણે બા-
ણ ત્રકુદશ તાકયો. ધન ધન દ્રોણાચારજ, જીણે અઢાર
ખુમ ઉડાડી; દશમો કરણ રાખીએ, જીણે વદ્યાબાણ ઉભા-
ડી. અગીઆરમો અભેગન રાખીએ, જીણે તોલ બવન
ત્રણ તારવો; કવી ધગ પીંગળ કહે જો, ચરજન બાણાપ-
ત બારમો.

રામદેશનો સ્વાંગ.

મંડળીક રાજાનાં નામ.

અહીં કંઈશ મંડળીક, અવર મંડળીક તે રાવણુ;
કેશીકંસ મંડળીક, કાલનવન કહીએ; મધુકીતી મંડળીક વ-
ળી નલધર તે બાણુ; જરાસેન મંડળીક, શૂર શશીપાલ
વખાણુ; મંડળીક તો બાણાસુર હુવો, નરકાસુર કહે વળી
ત્રેપાન વધેરો ત્રીલોવન પતી, તે બારે કહીએ મંડળીક.
અથ. દેવ વંસી રાજાનાં નામ લખ્યાં છે.

(વડનગરવાળા લેખમાંથી.)

આદિ રાજા દુષ્ટ પરજાપત, તીહાની ઝોગણુસાઠ પૂ-
ર્ણ દીકરીઓ. ત્રીમાંથી તેર દીકરી ઇંદ્રને ઘેર પરણાવી, બી-
જી તેર પરણાવી કાશ્યપને ઘેર, સતાવીસ પરણાવી ચંદ્રને
ઘેર, ચાર પરણાવી ધરમને ઘેર, એક પરણાવી અકરુડને
ઘેર, એક પરણાવી માહેશને ઘેર. તેમાં કાશ્યપનો વીસ્તાર,
પેહેલી દીતી તેહના તેનીશ કરોડ દેવતા; બીજી અદીતી
ત્રીના સાત કરોડ દાણુવ; ત્રીજી કંદોષતી, ત્રીના નવકુળ
નાગ; ચોથી શુભામા, ત્રીના નવ લખ તારા તે ચંદ્ર; પાં-
ચમી ભાતુકસી ત્રીના બાર સુરજ; છઠી વીનતા, ત્રીના સા-
ત અરણુ તે એક ગરુડ; સાતમી સુખવાસની, ત્રીના અ-
ઠારી હનર રૂશી; આઠમી સુતમામા, ત્રીની નવસેનવાણુ
નદીઓ; નુમી કનક દિક્ષા, ત્રીની અઠાર ભાર વનસપત્તી;
દશમી ખડકનેત્રા, ત્રીના ઝોગણુ પચાસ પવન, તે છત્રીશ
રાજકળી. અગીઆરમી મેઘા દે, ત્રીના બાર મેઘ, તે નવ
ઝોયણુ; બારમી સખદ્ર, તેના અટકુલ પરવત; તેરમી ન-
સીલકા, તેની સાત ધાતુ. એટલે કાશ્યપનો પરવાર.
લેખમાં લખ્યું છે કે એના પછી ' પેડીઓનાં નામ
આપડે તો લેવાં. એ નામ મને મળ્યાં નથી. પછે માપ.

ના કવિત છપ્પૈ—ત્રહુ તલ જળ હોય, તળ એક જવ ક-
હીને; હેવા ત્રહુ જવ જળ હોય, તળ એક તસુ કહીને;
હેવા ચાર તસુ જળ હોય, તળ એક મુઠ કહીને; હેવી
આઠ મુઠ જળ હોય, તળ એક ગજ કહીને; હેવા ત્રહુ ગ-
જ જળ હોય, તળ એક ધનુષ કહીને; હેવા શેહેસ્ત્ર ધનુષ
જળ હોય, તળ એક કોશ કહીને; એવા શેહેસ્ત્ર કોશ જ-
ળ હોય, તળ એક દેશ કહીને; હેવા શેહેસ્ત્ર દેશ જળ હો-
હે, તળ એક મંડળ કહીને; હેવા શેહેસ્ત્ર મંડળ જળ હો-
ય, તળ એક ખંડ કહીને; હેવા નવે ખંડ જુગુવા ખરા,
કવિત ભેદ પીંગળ કહે; એ પૃથ્વી પ્રમાણ માપ તે, કવિ-
તા ધણી પેરે લહે.

ત્રણ વંશ, ત્રણ વાત, કૃષ્ણ ત્રણ કાળ કહીને; ત્ર-
ણ આયુધ, ત્રણ રથ, ભોગ ત્રણ રાયો ભણીને; ત્રણ દે-
વ; ત્રણ દાનન, જોયણ ત્રણ, સાખા ત્રણ જાણું; ત્રણ વ-
સ્ત્ર વાહાન, વાજ ત્રણ વેણ વખાણું; રૂપ પશુ ત્રણ પે-
ખીએ, પ્રેમ બંદ જોમ વેદ તરે; ધડા બંધ કવિત વેહે,
કવિતા પીંગળ આચરે.

હાર હનુમાન છપ્પૈ.

પ્રથમ ફોડ પંચાસ, લીધી મણ લાખ અગીઆરે;
બાર શેહેસ્ત્ર બતરીશ, ઉપર વળી સતર સારે; એના મણ
એક બાર, હેવા અઠાર બાર જુગુવા કહે; વનસ્પતી એ
પરમાણુ, કવિત ભેદ મન પિંગળ લહે. સોળ શેહેસ્ત્ર જોજ-
ન, પંદર પાખાણુ બાણીને; નવ દશ લોહા મેહે, તીહાં દા-
નવ વાસ વસીને; ત્રીસ શેહેસ્ત્ર ત્રાંચા મેહે, તીહાં ગંદ્રવ
લીલા કરીને, બાવીસે સરૂપા મેહે, તીહાં ઇંદ્રાણી કી-
ડા કરીને; એવીસે સસોવણુ મેહે, એ હંદ્રાર ગર સર ર-

હે; પુબ્યા તે નર પામશે રે, કવિતા ઇમ પીંગળ કહે.

એના પછી રાંઝ ગરધવની વાત કહેછે પણ તે મારે હાય લાગી નથી. એ વાતના પછી સાખો કહેછે—પેહેલા ક્ષત્રી પંચ, અંગ શૃહે આચારે; નામ ઠામ વ્યાસ કુળે, તીની સાખ બધી ગોહોપારે. પેહેલા ક્ષત્રી પરમાર, તીની સાખ પાંત્રીસ જાણું; દુગ્ધ ક્ષત્રી રાઠોડે, ગાન ધાત સાખ તેર વખાણું; ત્રહુ નામ જલદવ, કૃષ્ણે વીશે સાખે તાર્યા; ચોથું નામ ચહુઆણ, સાખ ચોવીસે વધાર્યા; પાંચમે પંડ સોલંકી તણો, સાતે સાખે સુશ્રયે; એ નવાણું સાખ સત જગતણી, દુગ્ધ અડીલ યુગ્યે.

સાખ પરમારની—જકે વંશ જાળીઆ, પગી ખેર રહોરને ખોટાના, કાલગા, ગડુઓલ, મેહોલ, સેજવાળા, જટ ઉગટ ને ચાવડા, વરણ ને હરણ વણહોલા, પંજેલા પલાણીઆ, વંશતાતા, ઘુટેઆ, જોખર, ઢાંકણ ને ખડેખડા, ધડસીઆ, રાજસીઆ, સહુવાણ, નરકલગામી, હડીઓલા, હેમોલા લે-જોલા, લેકવા, વોમાળા, જોડાણ, જેહેરાણસરા, અસાધત મુખ આચરે રે, પાંત્રીસ સાખ પરમારનાં નરાં.

રાહાડની સાખા—પ્રથમ સુરસેધલા, ચંદા, યમગી-હોલ, નરસેયા, હાદરાયે, રાઠોડ, તકીઆ, દાંતેતરી, જલ-ખેડીઆ, કમધણ્યા, ધનધુહડીઆરાજન, અવજલા, હેમ-પટ, કોટેઆ, જમનાજલ જુઝણ, ખતરીઆમાં, ખડેઆ, આરગીર, વીરકપાળીઆ, ખડગ રાજ ન જસવંતસરા; અ-સાધત મુખ આચરે રે સખા તેર રાઠોડોનરાં.‡

---

‡ ઉપર પ્રમાણે વડનગરમાં લખાઓલી ચોપડીમાંછે અમદાવાદના લવાયા નિચે મુજબ કહે છે—મેર, મસાણી-આ, ને મેડીઆ, સુરસુરમાં ને સુરખરેરીઆ, અલેક ને ય-

સાખ જાદવની—અલેક ને ભેચાણી, અજળસીને
ખળીયા, જડીયા ને જેદવા, હળદર ને કાછેલા, ખોચા,
ખાવા, પઢીઆર, નળહળા, દેદાહળા, દામા, તામા, સામા,
ચુડેચા, જટ ને જાડેચા, ખખતાવર, મથીઓરા, વાવેણા,
સંદાણા, વળાણા, ખુડુગીર, વરા; અસાધત મુખ ઓચરે,
વીસ સાખો તો જાદવા નરા.^૧

સાખ ચહુઆણની—ગલેચા ને ગોગડા, ચાહેચા,
ચીખી ને ચાવડા, દેવરખી, નવડા, હાડ હીડા ને હાડા.
ખડ ખીચી ને ચંદા, વીર, વીહોલ ને વેહેદા, નાદલા, ન-
રવાણા, રાવ, રાણા, અહવાણા, ખગસીસ, ખુહોલા, વરા;
અસાધત મુખ ઓચરે, સાખ ચોવીતો ચહુઆણ નરા.^૨

જા, ઘેલ ને ખરેલ, રાઠોડ, નર, ખત્રીઆચારણ, ખત્રી-
આ આખ્રણ, કવિગત કહે સુણ ઠકરો ૧૩ સાખો રાઠોડા
કુળ.

૧ અમદાવાદના ભવાયાએ આ પ્રમાણે જાદવની સા-
ખો લખાવીઓ. મરમસીણી, મીઠીઆ, ખુમાણ, ખચી,
આદ અવલ સખલા, મેહોલ, દાના, દેડા ને જાડેચા, મા-
ડેચા, ને શીરોજા ને સંખલા, ને પઢીઆ, ને મયા, ને
માણેક, ખાખર, ખુમાણ, ખચોર, વડી સાખતે વશીઆ
દ્વીપમાં દેવ પ્રગટ હુવા ત્યારે વીશે સાખે જાદવ વશીઆ.

૨ અમદાવાદના ભવાયાના કહેવા પ્રમાણે—ગોહેલ
ગલેચાને ડોડીઆ, ખીશીને છાજે હોર, હુનદ ને જાળીઆ;
વથવડ ને આદેચ, સઘેણા ને વઘેણા, કાલમાં ને, ભટકી-
આ, ને ટાડ, ને કંછલીઆ, ને હાડા, સળવી, લીમડા, વી-
ઓળ ને વળ; કવિગત કહે સુણ ઠકરો ચોવીસ સાખ ચુ-
વાણા કુળ.

કાગદેશનો સ્વાંગ

સાખ સોલંકીની-વરપેરવીરપરા, હાલેખીર વીહોલ, ગા-
 રલુ ગજલુ, વાઘે ઝુખતા વાઘેલા, મહીકાંઠે મહીડા, ઝા-
 ને નળેકરે નકોળા, ભાદરવા સગોતર ભણે, ચાર ભમર
 ચોરી ચહે, કુળરી પાટ રાવત ભણે; અસાધિત ધમ ચો-
 વરેજો સાત સાખ સોલંકી લહે. ૩

ગડ છત્રીશ—આદ ગઢ ઝોંકાર, ચહુદશચાર, પ્રથમ આદ
 પરમાર.

પૃથ્વી પરમારાંતણી, ધરા ઉજલુ ધાર, ચોથો ચરખ-
 તગઢ જસણો, આયુગઢ ઝોંકાર, સોનેલગઢ ઉતપત, ના-
 જોરગઢ ચહુઆણુ; જાદોરગઢ મહીડા, આદગઢ ઘેસોતર,
 પ્રજ્ઞાનગઢ બારોડ, યુદ્ધગઢ હાડા, ચાંદગઢ ચાંદેલા. આસ-
 ગઢ દાકે, કસનગઢ ડોડીઆ, નેતલપર નેતાણા, નેતળગઢ
 ડોડ, સુનેગઢ પઢરીઆ, ગાજલુ જાપરા, જસત શેહીલા,
 નેરાલમેર ભાદી, પાર ગઢ કાઠી, કતોજ ગઢ રાંકોડ, હુમેલ
 દાય તુમેલા. મુંગ વાઘેલા, રાયયુગઢ સાંજલા, પડવાનડીભી.
 વડનગરમાં લખાએલી ચોપડીમાંથી આ ગઢ ઉતાર્યા છે.
 જીવન કેટલાકે લખ્યાછે પણ તે ઉકલી શક્યા નહીં. અક્ષ-
 રે અક્ષરનો ઉતારો કર્યોછે. એમાં 'ગઢ' છે, પણ અમદા-
 વાદના બવામાના જોલવામાં 'ઘઢ' છે. તેમણે નિચે પ્રમા-
 ને લખાવ્યા.

ઝોંકારચત્રી ઉત્પન હુર્ક, ચોદેશે ચાર, પ્રથમ આદ પર-
 મા, પૃથ્વી પરમારાંતણી, ધારા, ઉજલુ, ને ધાર, ચોથો

૩ વીરપરા ને વીરપરીઆ, હાલાવશી, ને ગાજ ને
 ગાજના, વાંધેયા ને વાંધેલા. મહીકાંઠે મહીડા, ઝાઝાજા
 કરે નકોળા, જીહોલ, કાલરી, પાટ, રાવતાં, ભાદરવે સગો-
 તર ખમ; કનિગત કહે મુળુ દકરા સાત સાખ સોલંકીતણા.

સાખ જાદવની—અલેક ને ભેગાણી, અજળસીને
બળીઆ, જડીઆ ને જેદવા, હજદર ને કાછેલા, બોચા,
પાવા, પઢીઆર, નજહળા, દેદાહળા, દામા, તામા, સામા,
ચુડેચા, જટ ને જડેચા, બખતાવર, મચીઓરા, વાવેણા,
સંદાણા, વજાણા, ખુડુગીર, વરા; અસાધત મુખ ઓચરે,
વીસ સાખો તો જાદવા નરા.^૧

સાખ ચહુઆણની—ગલેચા ને ગોગડા, ચાહેચા,
ચીખી ને ચાવડા, દેવરખી, નવડા, હાડ હીડા ને હાડા.
ખડ ખીચી ને ચંદા, વીર, વીહોલ ને વેહેદા, નાદલા, ન-
રવાણા, રાવ, રાણા, અહવાણા, બગસીસ, ખુહોલા, વરાં;
અસાધત મુખ ઓચરે, સાખ ચોવીતો ચહુઆણ નરા.^૨

જ, ધ્રેલ ને ખરેલ, રાહોડ, નર, ખત્રીઆચારણ, ખત્રી-
આ આમ્રણ, કવિગત કહે સુણ ઠાકરો ૧૩ સાખો રાહોડા
કુળ.

૧ અમદાવાદના ભવાયાએ આ પ્રમાણે જાદવની સા-
ખો લખાવીઓ. મરમસીણી, મીઠીઆ, ખુમાણ, ખચી,
આદ અવલ સખલા, મેહોલ, દાના, દેડા ને જડેચા, મા-
ડેચા, ને શીરોત્ત ને સંખલા, ને પઢીઆ, ને ગયા, ને
માણેક, બાખર, ખુમાણ, ખચોર, વડી સાખતે વશીઆ
દત્રીપમાં દેવ પ્રગટ હુવા ત્યારે વીશે સાખે જાદવ વશીઆ.

૨ અમદાવાદના ભવાયાના કહેવા પ્રમાણે—ગોહેલ
ગલેચાને ડોડીઆ, ખીશીને છાજે હોર, હુતદ ને જળીઆ;
વથવડ ને આદેચ, સધેણા ને વધેણા, કાલમાં ને, ભટકી-
આ, ને ટાડ, ને કછલીઆ, ને હાડા, સળવી, લીમડા, વી-
ઓળ ને વળ; કવિગત કહે સુણ ઠાકરો ચોવીસ સાખ ચુ-
વાણા કુળ.

રામદેશનો સ્વાંગ.

ખી પરજ નીવળ્યા. ૫. લાંબી જરછી કુંડી છેડ, હાલો
હલ બરાય; જેતો કાપડ દામયુ વેર, એતો ચોખીમાં સ-
નાય. ૬ નીરગળ નીર જોમતીતણાં, રૂડા રણુછોડરાય; છ-
ખજેદ જતણે નહી તે, જોખી પરજ કહેવાય. ૭.

કાંઠાવટીયાની વજયા—શુ રાય હય ખાખર સજે,
સજે સયળા સરદાર; કુજે સકળ વસુધરા, પડે ખુમ વણી
આપર. ૧. મધકાંઠે સાજરમતી, કહેલુ કોતર કરડ; દન ક-
જે હુચકવળાં, સાંજે રણુપટ શર. ૧. બાંજે દલ ઝડી ભ-
રે, ધામ ધર શુન્તરાન; આદશાઈયાં ધાકા પડે તે; ગરવર
બજે ગાત ૩. હુંદુ એરે કાંઠાવાવડે, વડી ન શકે કોઈ વા-
દ; મુલા રોડા શોખતા, મગ ખ્યાલા ઉદગાદ. ૪. અમકાં
રામ રંગ કુકલે, કહેલુ કહે લદાન; મેગ કાકોર મારકારે,
કાંઠાવટીયાની વજયા. ૫. તરઆરે તાળીપડે, જરછી ખીચ
ખંડાય; જેડા મારે ગાપત, આગ એટાને (મારવા ધાય.
૬. કાંઠાવટીયા દોગ આગલા. ચડયા તોરી સયંગા; આં-
જે દયીઆરો અગલ આરોજે, તે કાંઠાવટીયા નીવળ્યા. ૭

વજયા પાટણુવાડીયાની—હાકમસુ શર રહે, પટ-
લાસુ વણી પ્રીત; જટે ખટકલે કપટે, રાજે એકડી રીત.
મેર ગાયાં બેસાં મુબટ, મલો દુધ દુધ ભરીયાં ગાંટ; ધર
ધર કાયા લિંગનણી, એરે મક્કીઆ દાટ. ૨. સાદા સરપાવ
ખેરજે, ગાડાં જદલ ગરડ; વણુ તણી કે વજયા, સાગા અ-
ડીઆ શર. ૩. હાકમની કહે ગાકરી, પટલની માજે રતન;
ખુમ પડે પટલ કોટે, પાટણુવાડીયાની વજયા.

વજયા દેશવાસુઆની—આંખા લિંગુ આંખસો,
સુરસ મુલાખ સોરંગ; કેતકી ગંધો ને કેવડો, જોસર સા-
દ અનંગ. ૧ ગિરંમોટા ગીર જંગાર, વન શુન્તરે વાવ; સુ-

આખુધઢ બેસણો; આદગઢ છીલોતેર, આહાણુધઢ આરેડ, તા-
સમધઢ તાક, કશનધઢ ડોડીઆ, તેલપરડોડ, પાટડીએ જા-
લા, પાટસીસોદીઆ, આકરોળ મહીડા, રહતાકધઢ છક, આ-
ગડધઢ બેરસદા, ગાંજણે બોપરા, ખાંડાણે ગોહેલ, પાટણ
આવડા, રાણુધઢ સંખલા, ચોતડધઢ મોરી, ગાડણુધઢ લકું-
ચ, વેજલપર વેજ, તરવરધઢ આહોર, નાગોરધઢ ભાએ-
ણી, વાવડધઢ કાઠી, અમરધઢ આગતા, ઝાલોરધઢ રાંઠ,
અમીરધઢ અઢીહોલો, આંદધઢ આંદેલા, કપડવન દાબી, દ-
લ્હીએ તુવાંર, મથુરાં જાદવ, જુંદી હાડા, જોધપર રાંઠોડ,
પાવેધઢ ચુહાણ. કૂમલી જેઠવા, ભોલડધઢ બીલોડ, પ્રતા-
પધઢ પદીઆ, સોનધઢ આદેપાણ, ધન ધન ક્ષત્રીયાં વાર-
વળી, કવિગત કહે સુણે ઠાકોરો કે છત્રીશે રાજકળી.

તેમાં છ રાજા ચક્રવે થયા તેનાં નામ.—વડોવણ પડી-
આર, કરકાહુસા સેનાલીના; રાજાખલ રાંઠોડ વસોદા વામ-
ન કર દીનો; ત્રીજો બુધમાળ જાદવ છણે ઇંદ્રસુ જુધ
લીનો; ચોથો અજેપાળ અહુઆણ, છણે આપેકરી જસ
લેણો; પાંચમો મરવાહન પરગાર જેણે સેખનાગ ભયો અ-
ળવે; છઠો માનધાતા મહીપતી રે, રાજ કયાં ખટ ચક્રવે.

અથ દેખો (આદ્યો) લખી છે.

દાહા.—ચંગા નર તાતા તોરી, ચોખાની શીર પાથ;
રાજ કુંવર રળીઆમણા, અસહિલો લે રાગ ૧—પછમ
દેશ મોઠા સુભટ, રાજધારી રજપુત; આદશા ઇયા ઝાલા,
પ્રગટે સાહેલા રાખણ સુત. ૨. ગાજે ને ગરગડે, રાજ કરે,
રણુછોડ; ગરડે તીરથ ગોમતી, કટીયા પ્રાછિત કોડ. ૩.
ઝાલાધર જુગત માલમ, સુણો ચક્ર જુતણ; કાછેલા કવિ-
આણુ કરે, એહ વજ્યા એહ લાણ. ચોખાની આંધે પાથ-
ડી, ચડવા તોરી સચંગા; લડસડતા ખેહેરે વાધેલા રે ભો-

વેણા મુરતક ધારણી, કવીયાં મુખ દે આધાર.

રામ રે જપે પ્રાણી રામ જપે, અવર મુખ રાગ નહીં
જપાય;

જે મુખ રામ ન ઝોચરે, તે મુખ લોહે જડાય.

રામ દેજે રડા દહાડલા, કવિજન ખોલે ધર દવાર;

મેખી દુઝે અતી ધણી, જેને નેત્ર ધુમે નાર.

રામ વંકા તેને નવ ગૃહ વંકા, વકે રાવણની વાર દશે;

દસરત સુત કોપીઓ, ત્યારે રાંક ઘેર રતન કેમ રહે.

રામ મળ્યાનું મન થયું, સપનું લાણું સાર;

જાણું નાવ કાંડે રહ્યું, અમે ઉતર્યા પેથે પાર.

રામ મળ્યાનું મન થયું, કે સંગાતે કાઢાવું;

યાળ જાડ સગ મોતીરે, શુણી રામ વધાવના આવું.

કુંવારી કર કંકુ પડ્યો, મુખ વચન એવું કહ્યું;

રાગ મળે મુખ ઉપન્યું, ગાડ દુખ દરીય તેડે રહ્યું.

ધન દિવસ સખી આજનો, શુણીઅલ રામ મળશે આજ;

હાઠઆતણાં હેત ઉઘડ્યાં, સધળાં સરીઆં કાજ.

રાગ—હે રંગલા, એમને એટલાં મુખ થયાં ત્યારે અમ.

ને કેટલાં થયાં તે સાંભળો.

સરોવર સો પરમાણુ, જેમાં શેહેજળ હોય પાણી;

નાણી સો પરમાણુ, પંચે વખાણી;

શ્રીરત સો પરમાણુ, દેશ વહેશે જાણી;

રાગ સો પરમાણુ, જેને મોહોલે હોય રાણી;

દીવ ધોધેથી આવતાં, કેને ન પુછ્યાં કે તણા;

ગોરાદે મેહલે પધારતાં, અમને લાભ થયા સોસો ધણા.*

* વડનગરના પૂરતકમાં રાગનો જવાબ આ પ્રમાણે
છે—જ્યે પધાર્યા રાગ, આજ હમે સુખીઆ થયા; દુખ તે

યર સામર ને રેંછ ધણા મનખ ન લાધે ગાગ. ૨. કેરી મહુડાં કરોડ. નીત ઉઠ ખાયે ધણે નેહ; ઈડર ધરાની વજ્યા, દેશ વાળા સરદેહ.

વજ્યા પાલીઆની—ખાટી કેરી ખાઇજે, માંય તાડીની જાત; ભુખે ખોસ શરમ રીસ વાસો વસે, પાલીઆની વજ્યા.

વજ્યા રાઠોડાંની—ઘઢ તે લંકા ગરૂડપંખાં, મે પરખતા મોડ; ચંદન વનાને વ્રજભોમાં, ઈમા રાજ ક્ષી રાઠોડ. ૧ જોધાણાના ઉપમાં, દક્ષીથી ભોડાં; ઉમરાવ અજીતસંગ, થાને રંગ હો રાઠોડાં. ૨

સલવણા.

દેશ વદેશ ન જાણીએ, સુણ રંગા મોરી વાત;
દમણ દીવ ધોધેથી આવિયા, હમારૂ નામ રામદેશ રાત. ૧
દીવ ધોધાનો પાટવી, સાચું ગામ શીહોર;
સલુણી ઘેર સુભારજ, જીવ પાવાગઢ પીયોર; ૨
રાજ—હે રંગલા, ઠકરાણાંને ખોલાવો.

રંગલો—હે રાજ, આવે છે.

રાણી આવી ગાએ છે. રાગ. રામકળી.

“શ્રીવ્રજલાલને ગુણગોપાલ નારાયણેશ્વરે; દુંદાજો દુખભનજનો
સદા ખાજે વેશ, પ્રથમ જીને સમરીએ ગવરી સુત ગણેશ;”
એના જવાબમાં રાજ રામદેશ નિચેની સ્તુતી ખોલે છે.

સવૈયો—આનંદ કે કંદ જુગવંદ શવનંદ કૌ, અગ્રકે ધુપ
દે નામ લીજે; ખીવન કે હરન સુખ કરન તારન તર-
ન, ચરણ ગૃહ નામ લીજે, દેવ દરબાર ગજપત સો-
ભા રચી, પ્રીત કે કાજ નવનીત-લીજે; શીશ સિંદુરમે
રહત ગરકાવ, ગનપતકું સમર કર ગવન કીજે. ૧

રાણી—સરસતી તું ભગવતી, વંદતી વાણી સાર;

રામદેશનો સ્વાંગ

અંગ ભાગી ભુકો કરી, સઉકો ખાવા ધાય.
કાથો ચુનો એલચી, વીધ વીધ બીડું ગુથાય;
અસાધત મુખ જોયરે, તે સોપારી કહેવાય.

રાણી—નીચ સરોવર ઊંચ જળ, તે જળ પંખેરે જણાય નહીં;
તે તણું ફળ લાવજો, તે માછલીએ માણ્યા નહીં.

રાજા—વીવાહ મંગળ ધમળ ગડે, શક્તી સેવા માંહે;
પેહેલું તો હવન ચડે, પછે લાડલો કરમાં સાહે.

જેણ નાહે જ્યાં પંખી ચડે, માછલી જળ ના નાહે;
ખાતાજે જળ સદા વસે, ઉંચુ આકાશ માંહે.

તમે મંગાવ્યા અંગ પાસે, સમજી લોતે નાર;

અસાધત મુખ જોયરે, તે લીલાં શ્રીફળ સાર.

(ખીછરીતે) સીવના નામ સરીખું સોહીએ, મુસ્તક તેને જરા;
લોચન તેને ત્રણ કહીએ, જાણીએ ઝાડના સખા.

વળી હવન હોમ જગમાં તે, આપણે સંભારીએ;
અસાધત મુખથી જોયરે, શીફળ મગ્યું મોકલાવીએ.

રાણી—ત્રણ મુખ તે તેર પગ; સાંભળ ચતુર સુખણ;
નર ઉપર નારી ચડે, પછે હુછે તાણા તાણ.

રાજા—મેખી પગ ચાર, ચાર સમુ ભણી ને;

તરપૈઆના ત્રણ, જુગલ દોહોનારના કીજે.

કહી સમગ્રયા નાર, ચતુર મન રંજન કારણ;

નેમ પીધે દુધ, દુખ થાય નવારણ.

તેમ થાય મુખ, સફળ સમાને સો ધણું;

અસાધત મુખથી જોયરે, ને નાર વાહાણું તે દુજાણું.

રાણી—આખાંતે અણીઆળાં, સુડા પંખાં નેહ;

રામ પધારે નવરંગ બાગમાં, મોકલાવજો તેહ,

રાજા—વન રહંતા પડદા ધણા, પવન વેલ ન ખાય;

કે મછાએ ગરધન કે દિન ગળ્યો.

રાજા—કૌરવ પાંડવ જુધ કીયો, પડીઆ જોધા અપાર;
મદગલ દળ મતો કીયો, અગર હસ્તી હાર.
મગદ્ધે શીઆળ વળગીઆ, રજની પહોર રહી જહાં;
અસાધત મુખ ઓચરે, સરગ શીઆળ જોલીઆં તીહાં.
શીતા વાળી લંકા બાળી, સમુદ્ર બાંધી પાજ;
રાણો રાવણ રોળીઓ, દીઓ ભભીક્ષણ રાજ.
રામ અજોધા આવીઆ, નગરલોક હરખાવીઆ;
સીતાનું કલંક ઉતારવા, હુતાસન પ્રગટુ તીઆં.
કંઠે કમળ બાંધીયું, જનકી જવાળા માંહે;
અસાધત મુખ ઓચરે, અગનસર કમળ ખીલીયું તાંહે.
ત્રીપુરારી ત્રીસુળ ગૃહો ગેદા કડળી વન;
અરધઅંગ ઉમીયા ધર્યાં, વાળ્યાં ચોરાસી આસન.
તપ માંડયું તેહ વેળે, ધુમરપાન અપાર;
શીવે સત તપ આદ્યું, નમ્યા ધરણીપર સાર.
શીવ લેલાટે આંદ્રો, મુસ્તકને ચોધર વળ્યો;
અસાધત મુખ ઓચરે, સસીઅર ધરણી તે દન ઢળ્યો.
કસો હુવો કુળ જોનમાં, કૌરવદળ મોટો થયો;
પડી જોધ અપાર જુધ, રૂધીર નદી જળપુર વહો.
પંખ સમારે પાંખણી, સમુદ્ર મછ નદમાં મળી;
આવટી જોરણી અઢાર, સોદન મછા ગરધન ગળી.
રાણી—નગરમાં નાગી ફરે, વનમાં પેહેરે ચીર;
તે તણાં દુળ લાવજો, મારી સગી તણુંદના વીર.

રાજા—વન વસંતી નારી, આવી નગર માંહે;
જુધડ નર સોદો કરે, બહુ હાટડે વેચાએ.
રાજવીયાં રંકાં વળી, સહિદા વસણી થાય;

રામદેશના રવાંગ

અંગ ભાગી ભુકો કરી, સહોદા ખાવા ધાય.
કાથો ચુનો એલચી, વીધ વીધ બીડું ગુથાય;
અસાધત મુખ જોયરે, તે મોપારી કહેવાય.

રાણી—નીચ સરોવર જાય જળ, તે જળ પંજેરે જણાય નહીં;
તે તણાં ફળ લાવન્ને, તે માછલીએ માણ્યા નહીં.

રાજા—વીલાહ ગંગા ધમળ ગડે, શક્તી સેવા માંહે;
પેહેલું તો હવન ચડે, પછે લાડલો કરમાં સાહે.

એણે નાહે બ્યાં પંખી ચડે, માછલી જળ ના નાહે;
પાતાળે જળ સદા વસે, હંચુ આકાશ માંહે.

તમે મંગાવ્યા અગ પાસે, સગછ લોતે નાર;
અસાધત મુખ જોયરે, તે લીલાં શ્રીફળ સાર.

(ખીછરીતે) સીવના નાગ સરીખું મોહીએ, મુરતક તેને જટા;
લોચન તેને ત્રણ કહીએ, જાણીએ ઝાડના સખા.

વળી હવન હોગ જગમાં તે, આગણે સંભારીએ;
અસાધત મુખથી જોયરે, શીફળ મળ્યું મોહલાવીએ

રાણી—ત્રણ મુખ તે તેર પગ; સાંજળ ચતુર મુનણ;
નર ઉપર નારી ચડે, પછે દુધ છે તાણ તાણ.

રાજા—મેળી પગ ચાર, ચાર સમુ ભણી ને;
તરપૈઆના ત્રણ, જુગલ દોહોનારના કીજે.

કહી સગર્યા નાર, ચતુર મન રંજન કારણ;
જેમ પીચે દુધ, દુગ થાય નવારણ.

તેમ થાગ મુખ, સફળ સમાને સો ધણ;
અસાધત મુખથી જોયરે, જે નાર વાલાલું તે દુનણું.

રાણી—આખાંતે આખીઆળાં, સુડા પંખાં નેહ;
રાગ પંચાસે નવરંગ આગમાં, મોહલાવન્ને તેહ,

રાજા—વન રહું તો પડદા ધણ, પવન વેલ ન ખાય;

જખ નાર ખખર ચલી તખ, અંગ ઉઘાડે વેચાય.
 અંગ ઉઘાડાં કરે પર હાટડે, રંગ પાંખાં કીર;
 રાજદારે સાંચર્યા, ત્યાં આધુ ઢાંકણુ શરીર.
 મજલસ ઓપણુ મુખ શોભણુ, મુરખ ઉપજવણુ સાન;
 અસાધત મુખ ઓચરે, રાજ મંગાવો તે પાન.
 કાયે હીમાળો સેવીઓ, ચુને સેવી આગ;
 સોપારીએ કરખત મુકાબ્યું, નાગરવેલને કાજ.

રાણી—રવી ચકથી ઉતર્યો, કરમાણો ચરણે;
 ચાર પોહોર અગતી ચર્યો, ભાગો કમણુ ગણેશ. (ઘોડો)

ખાટ ખટુકાના દોહા.

પરદેશથકી પીયુ આવીઆ, અસ્ત્રી હરખ ન માય;
 સજ સોળ સણુગારને, પીયુસુ મળવા જાય.
 કરે આરતી પીયુતણી, જેઠી પીયુની પાસ;
 પાન ખીડાં લે પ્રેમશું, ઉરમાં અતી ભરી હાસ.
 વાત કરે હસે ચંતની, અંગમાં વ્રેહ જાગે;
 ઝાળરત વીપ જે અંગમાં, વેરી થૈ લાગે.
 ગાનની થઇ મન ભંગતા, સખી સખ હસે ઝરજે;
 અસાધત મુખ ઓચરે, તીણે ખાટ ના ખટુકે.

માતીનું હાલીયું.

પીતાના છોરડા, તીનો હુવો ધરસુત્ર;
 છેડું રહે અતી ધણું, તીણે જાઓ પુત્ર.
 નાર તે ન્યારી રહે, પીયુ પાસે નવ જાય;
 મુખ દેખતાં માસ રહે, તે કૌતિક સરખું થાય.
 માતા તો મેહરામણ વસે, પીતા વસે કૈલાસ;
 જુના જોઇએ તો મોકલાવીએ. નવા તો આસો માસ.

સમંદેશનો સ્વાંગ.

ઝાઢીયું મુખપાલતું.

પીતળ પેહેરે પદમણી, ચાલતી ઝોળાય;
 નખળા ઘેર નીપળે, સખળા ઘેર સોહાય.
 ચંદ્રવદની ચમર ઢળે, દીસે ઝાંકે ઝમાળ;
 હુંખા હુંખા કામની, પરણે ઝાંકેઝમાળ;
 મરદાં કંઘે મલપતી, આપ લઈ અસવાર;
 પદમણી નાગ પાલખી, આવી રાજડુવાર.
 ઉગર તપ છૂણે ક્રીયા, દોષા અભેપદ દાન;
 આઠ પહોર હરી જખ્યા, છતું સંત વધારણુ માન.
 ધર્મ ધર્મ કરી દેહ ધરી, અવતરીઆ સંસાર.
 હાથી ઘોડા તોખતો, પાખ્યા ગરથ ભંડાર.
 પુત્ર પરિવારે આગલા, સત્રુ ગંળ્યા કડોર;
 ચોર ચોરી ન કરે, નલમ ન કરે નેર.
 હરી હરી ભગતી કરે, હરીજન હરના લાલ;
 આસાઈત મુખ ઝોચરે, તે બેસે મુખપાલ.

વીજણાનો કુહો.

ગરમી ગંજણુ શરીર શીતળ, તનમન મુખ દેવણુ ધણો;
 આસાઈત કહે ગરમી દનમાં દંકરાળાં મંગાવે વીજણો.

કુંકડાનો:

ત્રેકોટે પગડે થયો, કુંકડ કરે કીચોલ;
 અઝી સમારે કંચુઓ, પુરસ સમારે મોલ.

ત્રેહુના કુહો.

વદેશ પીયું વણુ એકલી બેઠી મેહેલની માહે;
 તડતડ કોટે કંચુઓ, તીનો ત્રેહ ગાંજ્યો નવ નય.
 મેહેલનો મહા વન સરીખો, ખાલ ખટકો થાય;
 આળસ મોડે ને ધસ ગૃહે, કંઠણુ બીડી સાય.

મેહુણી મેહે આગવી, તે રજની દોહેલી થાય;
 સખી સગજાવી મોકલી, તું રસીઓ લેવા જાય.
 પાંચ ખીડાં, પાનનાં, તું દેજે રસીઆ હાથ;
 મેહેલ બોલાવે માનની, પૂછે અનોપમ વાત.
 સખી ચાલી ચૌટે, કંઠે ફુલનો હાર;
 પાંસેટ ઉપર પાંચ વધ્યા, તે સજી ઉભો ખજર.
 સખીએ જાય ખીડાં દીયાં, ચાલો હમારે સાથ;
 સચંગ હસો તો શોભશો, રંગ રસીલી રાત.
 ચડવડ ચાલો ઉતાવળા, ચંદ ઢળકી જાય;
 સો સીંડી પગથીએ ચડી, આવ્યા મેહેલ માહે.
 ધડકે છાતી સાસ બહુ, નાક ધમેળુની ધાર;
 તુટા લમણ નેણ ગળ્યાં, કહો કેમ ઉપજે પ્યાર.
 સામું થઈને શીર ધુણ્યું, દાશી થઈ અજળ;
 નવ તેરા દશ આગલા, સો યોગ્ય નહિ સજળ.
 એ રસીઓ પથર સરીખો, હું પટકું છાતી માંહે;
 મારી આગ ગરમ ધમે, તે ધણુ કેમ સમાય.
 સખી સાથ પોચાવીઓ, મારું એક ન સધરું કાજ;
 મન મારીને થર કર્યું, મારી હરીએ રાખી લાજ.
 પરણ્યો પરમેશર જાણીયો, નારીએ ગૃહો આપ;
 અસાધિત મુખ ઝોચરે, બીજા બંધવ કે બાપ.

અહીં રોટલા ખવડાવે છે. રંગલો કહે છે હું ઘોઘેથી
 આવ્યો ને હાટોરને ત્યાંથી ખજર કહે છે, ને ખેમ કુશળતા
 પૂછે છે તે સંવાદમાં માલ નથી.

રાણી દુદા કહે છે.

તેતર વરણી વાદળી, ધારોણે નીર ઢળીઆં;
 સંદેસો કહેજો મારી સધએર, ઘણું દિવસે મળીઆં.

રામદેશનો સ્વાંગ.

આજ રામચંદ્ર રંગે રમી, હુતી જાળપણની પ્રીત;
પડદો તો પાછો કરું, તમે રાખો રાજવીઆની રીત.
બધા ભવૈયા જોશે છે 'થઈ થઈ તા થઈ, ભવેરે ભાઈ ભણે.'
આ વખતે સવાર થયું હોય તો નીચલી સ્તુતી જોલે છે.
અત્રિચતમ્ દેશવમ્ રામનારાયણમ્, કૃષ્ણ દામોદરમ્
વાસુદેવહરે;

સીદ્ધવગ માધવમ ગોપીકા વલભમ્, જનકી નાયકમ્ શ્રી
રામચંદ્રહરે.

પછી આંખડા અથવા જોખડા ગાય છે.
અહીં હો સહુજાણરે, આજ મારા રામને મેળાવોજીરે.
જેન જોલો કેટલીવાર ગાઈને થઈ તા થઈ કહે છે.
'મધઠણી મેજો રાઠ, ચાંદજો તપે છે લેલાટ.' થઈ તા થઈ.
અની હો સહુજાણરે જીરે, મોતીડું ગોરાદેહને નાકેરે રામ;
અની હો સહુજાણરે જીરે, આવ બીડો ગોરાદેહને હાથે.
અની હો સહુજાણરે જીરે, કાલડી અંબુકે કાંબે કાને. થઈ
તા થઈ.

જીરે પાલવડાને બાંધ્યારે રામ, રાજને પાલવ બાંધ્યા રામા;
રાજનો પાલવ નહીં મેલું હે રામા. થઈ તા થઈ.
અહીં રંગજો ટોલ કરે છે. રામદેશના અંગરખાની
આજને ચોતાના નાડે બાંધે છે ને મશકરીતું જોલી હસાવે છે.

દાકર—હે રંગલા. આ શું કર્યું ?
રંગજો—શું કર્યું શું આતો આપણે વીવાના બધાયા, આ-
પણી વીવા થશે.

દાકર—બાયડી કાણુ ને બાયડો કાણુ ?
રંગજો—હું બાયડી ને તમે બાયડા. હુંતો હવે ગાઈશ,

તે સાંભળો.
લાગ તારે દોરડીએ દશ ગાંઠ, હો લાગ દોરડો ના

છુટે. લાડ તારા બાપનો બાપ, તેનો બાપ. તેનો બાપ, ને તેનો બાપ, તેડાવે લાડ દોરડો નહીં છુટે. લાડ તારો સધળો સાથ તેડાવે, તારો બાપ ભુંગળીઓ તેડાવે, લાડ દોરડો ના છુટે. ઉંઉં, ઓ, ઓ એમ કરી રાયછે.

રામદેશ—અલી કેમ રૂએ છે ?

રંગલો—મેંતો કુંભારનો ચાક ના વધાવ્યો; હુંતો કામાગણેશની માટલી નથી લાવી. (એ ભવૈયાની નાતની રીતો છે.)

રામદેશ—જા હવે લાવ.

રંગલો—તેમાં કાંઈ મુકવાને જોઈશેને ?

રામદેશ—હાવે પાંચશેર અખ્યાણું, એક નાળીએર, ને એક રૂપીઓ.

રંગલો—તેતો મારી પાસે નથી.

રામદેશ—ટકો નાખજો એટલે ચાલશે.

રંગલો માથે લુગડું હોડી ફરે છે ને ગાય છે, “હા-જના ધર કેમ જાણીએ, શોભા શ્રી રામની રે; હોજો પો-ઠીઓ છે ઢાલીએ, હોજી ઢોળે છે વાય. વાય ઢોળતાં પુ-છીયું, શોભા શ્રી રામની રે; ગામની પટલેણને ચુડસો એ-વો મને પેહેરાવે.” હોજો કહે હમણાંતો નથી હું નવરો, પછે નંગ વેહેરાવે. વળી રંગલો રડે છે ને કહે છે મારે ઘેર કોઈ બાયડીઓ કામે આવતી નથી. સૌના વીવા હો-ય છે ત્યારે હુંતો દોડતી દોડતી જાઉં છું, ને આજ મારે ઘેર વીવા આવ્યો ત્યારે કોઈએ આવતું નથી.

ઠાકોર—તારે ઘેર તે શું આવે ? તું સોપારી ના આવે, ખારેક ના આવે.

રંગલો—મેંતો સોપારી ને ખારેકની કોથળીઓ બારી મુ-

રામદેશનો સ્વાંગ.

દી છે. મારો હાથ કંકુવાળો છે, તેથી હાથે લેતે હું કં ના
કહું. મારો માડી નયો વીર ના આવ્યો, આ વખત મા-
રાં બાઈ ભોળાઈ નથી.

દાકાર—તે કંકોતરી મોકલી છે ?

રંગસો—હોવે મોકલ્યો તો.

દાકાર—કોને ખાલણુને મોકલ્યો તો.

રંગસો—ખાલણુતો નાહવા બેઠોતો.

દાકાર—ગાયજીને મોકલ્યો તો ?

રંગસો—મારો પીટ્યો હોળ ખેડોતો.

દાકાર—ગાળીને મોકલ્યોતો ?

રંગસો—મારો પીટ્યો કુલ વેણુવા નતોતો.

દાકાર—ત્યારે કેને ?

રંગસો—ભંગીઆને.

દાકાર—મેર રાંડ ભંગીઆને વીહીવાની કંકોતરી અ-
પાત્ર ?

રંગસો—એમાં શું ? *

દાકાર—લે લે આવ્યો તારો બાઈ પેલા ચંગ વાચ
સાંભળ.

રંગસો ગાય છે-કોણ આવ્યું ને કોણ આવશે,
આવ્યો મારી માડી નયો વીર લાડકડીને ઓઢણે. છરે
આગતો મેં અડદા પરવત નોતર્યા. અડદા છે તમે મારે

---

* અમદાવાદ તથા આસપાસના ગામોમાં મરણની
ખબર નેવા (નળીઆ) ઉપર લખી ભંગીઆ લેડે મોક-
લે છે એ રીવાજ કણુગી વગેરે નાતોમાં છે. અધી વરણુ-
માં નથી. શેહેરના એક બાગમાંથી બીજા ભાગમાં પહો
ભંગીઆ એ રીતે ખબર કરે છે.

પાપડ વણવા જોગ, મારે સજન મેળાવો જો મળે. જીરે
 આજતો મેં ચોળા પરવત નોતર્યા. ચોળા તમે છો મારે
 વડીઓ મેલ્યા જોગ, સજન મેળાવો જો મળે. જીરે આ-
 જતો મેં ઘઉં ગોરડીઆ નોતરીઆ; ઘઉંઆ તમે તો મારે
 કંસાર ભડવા જોગ, મારે સજન મેળાવા જોગ; (ચડાવીને
 ગાય છે) “ સાચે સોચેરે સોહેલા સોગતડું, મારે માંડવે
 મેલ્યું પુમતડું. પુમતડુંતો ફરકે છે, હોજી બેઠી ધુરકે છે.
 હોજી ધુરકે શે માટે, અખ્યાણું થોડું તે માટે. ધુપ પડે
 ધરતી તપેરે, પડે નગારાની ધુસ, ભમર તારી જનન; મા-
 રી લાડકડી ચડીરે કમાડે સુંદર વરને નીહાળવારે.” રંગ-
 લો કહે છે, નાચે છે ને તમાશગીરોને હસાવે છે. તે કહેછે
 સવાસો રૂપીઆ આપો તો નાડું છોડું. વેદ ભણે છે. મુ-
 વાતું ને લગનતું ભેળસેળ કરી બોલે છે ને હસાવે છે. પ-
 છે નાડું છોડી દે છે.

રાણીનું નામ સલુણા છે તે પડદા બાહાર આવી લાજ
 કાઢાડી ફરેછે ને આંખડા ગાયછે—“ આની હોરે સલુણા રે
 રામા, હોરે સલુણા રે રામા, આની હોરે સલુણા રે રામા.
 એસા થઇ તા થઇ.

પાછી પડદામાં જઇ પેહેરેલું ઝોઢણું બદલી બાહાર નિ-
 કળેછે ને બીજી આંખડું ગાયછે.

“ સુંદર મુખને ભામણે ચાલી આવો ગોરાં દેહને આ-
 ગણે રાગા. ” એસા થઇ તા થઇ. (વળી લુગડું બદલી
 આવેછે ને ગાયછે) “ હુંતો ખાંડા ખેંડા પરવારી રે,
 રાજને મારી લે બલીહારી રે રામા. એસા થઇ તા થઇ.

“ હોજી જીરે જીરે ચમકતી ચાલે આવો રે. ઢળકતી
 ઢાલે આવો રે, તમોપર વારીરે રામા. ” (ઉતાવળે) ત-

રામદેશનો સ્વાંગ.

મોખર વાગીરે રાગા. મોરીડે મોહો લાગ્યો રામા.' એસા
થઈ તા થઈ.

સહુણા પડદામાં જઈ હુગડાં બદલે તે વારે રામદેશ કે-
વિન બોલેછે.

કવિત. જગડી બીના કુપ કહા, એમ લઈન બીન રૂપ
કહા; એમ તરીઆકો બખાણુ કહા, ખારોરકો એત કહા;
ગુણુકાકો હેત કહા, પુતડી કપુત કહા, દૂઓ કળ બનવો;
ગુનીજન ગાયગા, કીરતન જનાયગા, સખદૂં સુનાયગા; જો-
બનસે જરૂર હૈ, એત તીરથ પ્રેગા, તીલક છાપ ધરેગા;
રીકો નહીં વાસવાસ, સો નર માયકા મજુર હૈ. ૧. સ-
ત્રીએર ન કીઓ અકલંગ, ધડી કાયા અમર ન કીની; સો-
ડા ધર દાલીદર દીઓ, લઈ લેઈ કરપીન ધર દીની; તેન
દીયા કોરંગો, તેન હેનકા નારી; નાગરવેલ અકળ કીની,
બહુ ફલ લાગ્યો તાડી; સોનામાં સુવંધ નહીં, શ્રી રતના-
ગર નીર ખારો દીઓ; કવિગત કહે સુગો દાકરો. દાવ દાવ
પ્રભુ બુલ ગયો * ૨.

કુહા. મન ઘોડે ચિન બિંગડે, તાણી બીડીઆ તંગ;
દાકો દાકો જો હુવા, તે રાખ્યા ન રહન. ૧. છણી રી-
તે જગ માયસ એસે ચારો છેડે મોર; નિણી રીતે ત્રણ
સંચરે, આકર માગણુ તે ચોર. ૨. માગણુ તો કણુએક ધર
રહે, ચોર ચોરવા ન જાય; આકર બીચારા કયા કરે, માત્ર
પરણા ખ મ. ૩.

કવિગત કેવળ મુર્ખ જણાયછે. પરમેશ્વરની એણે બુલ
જનારી છે તે બુલ ન હોતાં મોટી જુગી છે એવું વિકાનો
એવ જનારી સહેછે એ કવિતનો હથેલો છે પણ મતે જ-
ઓ નથી.

છપા. ફટ દાન વણ માન, ફટ વારતા કલારી; ફટ રેણી ખીન ચંદ, ફટ ખત્રી વેવારી; ફટ નાયક વિણ નેહ, ફટ જોગી ગર હિણા; ફટ વેદ વીણ વીપ્ર, ફટ ચારણ ગુણ હિણા; ફટ પુત્ર કૂળ લખવો આપણો, લખમી કર પીણ ધર વસે; ફટ જગત જે માનવી, જીણે રહે હરીગુણ ના વસે. ૧. જળ વિણ સરોવર મેલ, મેલ તરવર કૂળ હિણો; કાયર ખત્રી મેલ, મેલ સાયર જળ કૂળ હિણો; મેલ પુલ વિણ વાસ, મેલ તોરી જે ન તેજો; ગુણ વિણ અસ્તિ મેલ, મેલ બધવ જે ન હેતો; વિદ્યા મેલ ગુર ખાહેરી, વિણ પંડીત શ્રવણ સુણી; અદાતાર મેલ ડાળો કરી, જીમાં દાન તુછ ને ડાયમ ધણી. ૨. મેહેગળરો મધગળે, રાય પોળ ભાંજતાં; કેસરી રવસ ગળે, સીંહ સાંકળ જડતાં; તારણીનો તેજ ગળે, વદસુ ખેલ કરતાં; વિદ્યારો માન ગળે, મુઠસુ વાદ કરતાં; એકીલી પંજર ગળે, મુઠ આગે પંડિત ગળે; કવિગદ કહે સુણ ઠકરો જે, દાન વિના ગુણ ધમ ગળે.* ૩.

દાહા. હોય સદ્રક્ષણ કામની, જેમાં રૂપ ગુણ અપાર; પોહોર રાત રેહે પાછલી, તારે નિંદ્રા તજે નાર. પ્રભાત હવે ભાણ પ્રગટયો, જાગી મેહેલાં માંહે; ચાર પોહોર પીયુ શુ રંગ રમી, વસ્ત્ર જળ ભીજ્યે. કાંકણ ચુડી ચુડલો, ખળકાવે વારોવાર; કાંકણ ચુડો ખળહળે, તોયે ભરનિંદ્રા ભરથાર. ધુધરી ધમકે નેવર ઠમકે, નાયો તે નિંદ્રા માંહે; ધુધરી ધમકે નાયો ન જાગ્યા, તારે આપ અંગુઠા સાહે. નિંદ્રા તજ નાયો જાગીઆ, ગળમળ ઘાલે બાથ; ઘેંગો લોટો જળ ભરી, હજુર જોડે હાથ. હાથ જોડી ઉભી રહી, પ્રેમ તે નેણા માંહે; એકવાર અલી કહે, તારે હજાર-

*કવિગદ મોટો વીખારી હશે. ભીખારીઓ એવું કહેછે.

રંગલો હા કહી પછી અંગના ચાળા વગેરેથી ઠઠા

કરી હસવાનું કરે છે.

દાકેર—સાંભળ, સાંભળ કુલનો ચોડો કહું.

કુલે ચંપો રાય, તેને જાઈ જુધ પટરાણી;

તાસ કુંવરં કેવડો, વળી ગાંહે કેતકી વખાણી;

ગલગોટા ખીલે ધણા, ચંગેલીની તરી કર ખેવાસી;

કુલ્યો પાધર ખોરસલી, ગાંહે મોગરો મેવાસી;

હુલ્હીઓ પરધાન વળી, મુચકંદ મોગરો રહે;

કર જોડી દુરગો કહે જે, રાજ રીતી તે કુલે રહે. ૧

છપ્પા. સોમ સુત કુળ હેણ, તીહાં દરવ જોહોજ
આપ્યા; સુરો ને દાતાર, સો નર નિરંધન કરી ચાપ્યા; ના-
ની હોય દૂળ સુધ, તીહાં વર હિણુ લક્ષાં; નર ચૌદ વિદ્યા
જાણુ જાણુ, તિને ગજે પથર ખંધા; નાગરવેલ નિરંજન ક-
રી, સેગરકુલ અકરણા; કવિગદ કહે સુણુ હકરો જે, ભુ-
લ્યો હો ભવતારણા. ૧ અસ્ત્રી ચરીત્ર નવ લાખ, જેઠી
ખડુગન જોડે; દને ખીલે દોરડો, રાતે વસીઅર ફણ મોડે.
સેજ થકી લડ થડે, ચડે દુંગર સીલાડે; ઉંદરથકી ડરે, સ-
હેજ સીંહ જથાવે, સુત્રી નહી દૂખી ગરે, સાત સમુદ્ર સ-
હેજે તરે; કવિગદ કહે સુણુ હકરો જે, અસ્ત્રી ચરીત્ર જો-
તા કરે. ૨

દોહા—જાણી છેક ન ગાનીએ, નવ જામજો કુતાને
સાથ; અસ્ત્રી ચરીત્ર નવ ગાનીએ, છવે ધાલે પાથ. ત્રિદગ
ત્રિયા ન ધારીએ, જે શીર દાખી દેત; નદી કીનારે રખડા,
સીંચે સમુદ્રાં લેત.*

* અગળા જનની આ જુડી નિંદા છે. સ્ત્રી જેમ
વીરવાસનાત, જળબેદ વખતે કરે છે તેમ પૃથ્વી પણ કરે છે.

રામદેશનો સ્વાંગ.

છપ્પા—નમે તોરી બહુ તેજ, નમે દાતાર દાન દ-
હંતો; નમે આંગ બહુ ફળો, નમે જળહર વરસંતો; નમે
કામની ફૂળ સારી, નમે ગજવેલ સમારી; કુંદન તો કસોટી
નમે, મેણુ બંગ સાચુ ચણે; અજાણુ નર ને મુકો કાટ, તે
ભાગ પડે પણ ના નમે ૧

છોડ વાળ્યો લસણનો, વાડ ચંદનની શીધી; કેસર
ક્યારો કીધ, ખાતર કરતુરી દીધી; કોસ કુંદનનો કીધ. પા-
ય ગંગાજળ પાણી; સીચનારી સઉ કાય, આપ સીચ પ-
ટરાણી, કરોડ જાતન કરી જળવ્યો, તેગ તેમ ગંધે અધીક
ભરો; કવિગદ કહે મુણો દાકરો તે, જાત કંજત ન ગટે
નરો. ૨

કવણુ તરણથી ટુછ, કવણુ સોનાથી સારો; કવણુ કું-
ધથી ઉજળ, કવણુ કાજળથી કાજો; કવણુ લોહથી કંકણ,
કવણુ અગનીથી તાતો; કવણુ વીછીથી ડંક, કવણુ મદીરાથી
માતો; કવણુ રવીથી તેજ વધે, કવણુ અંધાથી અંધ વ-
ળી; કવિગદ કહે કહો દાકરો, સાકરથી હોય કવણુ ગળી. ૩

મુરખ તરણથી ટુછ, સપુત સોનાથી સારો; મુણુ
દૂધથી ઉજળો, કલંગ કાજળથી કાજો; સોમ લોહથી કંકણ,
કાગ અગનીથી તાતો; ફૂવેણુ વિશુથી ડંક, અમલ મદીરા-
થી માતો; નેત્ર રવીથી તેજ બહુ, કામી અંધાપે અંધો વ-
ળી; કવિગદ કહે મુણુ દાકરો ને, ગરજ સાકરથી હોયગળી. ૪

ઉમીઆ આગળ ધ્રિશ, મધરાત નાટા રમતા; વન
રાવનમાં કાન, એ પણ એમજ કરતા; મુરખ હુઆ માવ,
મેલા કારણ મુછ મુકાયો; ભાણુ મતીરો ભોજ, ખાંધ ચડી
હેમં રસાયો; આદથી તે આજ લગી, વીરલા કોધક વંચી-
આ; કવિગદ કહે મુણુ દાકરો, ને નારી આગે ના ના-
ચીઆ. ૫

પંડીત વસ્યો કુઆમ, નગણુ ઘેર સુધડ સમરપી; દા-
ખ ભખ જંબુક, ઘન ચડ્યો હાથ કરપી; પાન ગયો ખર
ખાયે, લોહ લેકે સર જડીઓ; મળીઆગર ચંદન, તે લઈ
મૃતકને ચડીઓ; નાળ કેમ ખાધી મંડકે, મમલ વલંઠો
નિરમાણુ; કવિગદ કહે સુણુ ઠકરો જે, ઇમ ગુણુવંતી દેવી
અમાણુ. ૬

જેસો દીવસરો ચંદ, યેસો ઝડપરો પલાસો; જેસો
ધુણીરો ખેત, યેસો જંગલરો વાસો; જેસી જવાસા વાડ,
શાવણુ જાય સુકતાં; યેસો ન ગુણુ શું નેહ, દન દન જાય
ટુટતાં; ધુણી ધુઆ ઉપરે, તંબોલ રસ નાખ્યો જસો; ક-
વિગદ કહે સુણુ ઠકરો જે, અણુ પ્રજો માણુસ અસો. ૭

રૂપવંત ગુણુહીણુ, સખી તેને કાય કરીજે; મોતી ઉજ-
ળવાન, ખાંડી કાય ખીચરા ધરીજે; મસ્તક વેણુ રસાળ,
આપ કાંચ છાંચ ખેસીજે; હેમ છરી હોય હાથ, આપ કાંચ
પેટ હણીજે; ખાંધીએ પાળ વેણુ તણી, નિરમળ નીર તે
કમ રહે; કવિગદ કહે સુણુ ઠકરો જે, નગુણુ શું નેહ કંઈ
પેરે રહે. ૮

હવે—ચોથું ઝોંખડું રાણી ગાયછે.

સરોવર ગયાંતાં પાણી રે, ગુણુવંતો ખેડો દાણી, મને
દેખે મહીચરના લોક રે; લોક દેખી લાજ ભરાણી રે. મેં-
તો ગુંગટ લીધો તાણી રે.

એ ગાતાં ગાતાં ઠકરાણાં પાણી ભરવા જાયછે, ને વચ-
માં ખેસી જાયછે.

રામદેશ—હે રંગલા, આ ઠકરાણાં પાણી ભરવા જાય-
છે, તે શું અમારી લોકો વાતો નહીં કરે? રજવાડામાં અ-
મારી ક્યેતી નદી થાય ? અમારા કુંવરને સામા પાંચસે

રામદેશનો સ્વાંગ.

ટાટલા, જે હાથીના હુંહા, તે જે હજાર રૂપીઆ રોક ગુજી
આવેછે. પણ આ વાત નજીતો નહું રહે.

રંગસો—પડ્યું ! પડ્યું ! પડ્યું ! ઠાકોર પડ્યું !

ઠાકોર—શું ?

રંગસો—આભયું ઉપરથી પડ્યું !

ઠાકોર—કેમ ?

રંગસો—તો શું તમે આ જુહી જેડસાઇ હાંકોછો. આ
પાસે ભાઇતો વાંઢો ઉભોછે તે સીદ ગપ્પો મારોછો

ઠકરાળાં—રંગજી ઠાકોર અહીં આવો.

રંગસો—હાં ભાભીજી, હાં ભાભીજી, હું મરી નહિ, આ
આવ્યો.

ઠાકોર—અલ્યા તું મારો ભાઈ કીયા દાહાડાનો કે ભા-

નીજી કહેછે ?

રંગસો—હું તમારો ભાઈ ખરો.

ઠાકોર—કેહેવો ભાઈ, મસીઆઈ ?

રંગસો—મસીઆઈ તેતો ખસીઆઈ.

ઠાકોર—પીતરાઈ ?

રંગસો—પીતરાઈ તો લાકડીએ આવીએ.

ઠાકોર—મોળાઈ મોળોલા ભાઈ ? કેવા ?

રંગસો—ધધાઈ.

ઠાકોર—તે કેવા અલ્યા ?

રંગસો—તમારો ડોસલો ને મારો દાજી.

ઠાકોર—અરે કમગખત મારાને ડોસલો કહેવાય ?

રંગસો—હ્યોને તમારો દાજી ને મારો ડોસલો એમ. ત-

મારા દાજીએ રેવાજીનો સંધ કાહાડ્યો.

ઠાકોર—કેવડો હતો ?

રંગસો—મોટો ?

ઠાકોર—કેટલો મોટો ?

રંગલો—બહુ મોટો !

ઠાકોર—કેહેને, હાથી કેટલા, ઘોડાં કેટલાં હતાં, ઉંટ, રથ, વેહેલ, ગાડાં, પાળા, એ કેટલાં કેટલાં હતાં ?

રંગલો—મસ !

ઠાકોર—મસ તે કેટલાં ?

રંગલો—અકે નહી !

ઠાકોર—તુંતો કેહેતોતોને કે સંઘ કહાડ્યો હતો.

રંગલો—એક ખેતરું હતું તે ધરેણુ મુકી, છોકરાંને રજાળતાં કર્યાં ત્યારે જત્રા જવાયું. શાટા દુટા પગમાં જોડા, માથે જુની પાધડી ને અંગમાં થીંગળાવાળો ડગલો પેહેરેલો, હાથમાં લાકડી ને કંમરે ખાંડું, એવા વેશે નિકળ્યા. મારો ડોસલો જોડે ચાકર થઇને, ગયો. અમલપાણી કરે રોટલા ખાય ને હીંડ્યા જાય. ત્રણ ગાઉ રેવાળ રહ્યાં ત્યાંને મુકામે તમારા દાણ રોટલા ઘટતા હતા, ને મારો ડોસલો પાણી ભરવા જ્યાતા, એવામાં તીરથ આવ્યું.

ઠાકોર—તીરથ તે શું ?

રંગલો—તીરથ એટલે ધધાડું. તે ચોક્કામાં પેહું ને ક્રમે કર્યું જાય નહીં. તમારા દાણે પાડી ખુમ. મારો ડોસલો દોડી આવ્યો, ને ધધેડાને એક કાન ઝાલ્યો, તમારા દાણ ખીજો પકડ્યો, ને ખંને મળી ખેંચતા ખેંચતા વેગજે તેને મેલી આવ્યા. તેથી હું તમારો ધધાધ ભાઈ કેહેવાઉં.

ઠાકોર—હીકતો મારો દાણ ને તારો ડોસલો ખેંચે મરી ગયા, હવે આપણી સગાઈ ઉતરી.

રંગલો—લોને ફરીને આપણે ચડતી કરીએ.

ઠાકોર—સાંભળોછો રંગજી ઠાકોર, પાણી નહીં જઈ-એતો ઠાકોર ખીશે શું.

રામદેશનો સ્વાંગ

રંગસો—તરશે મરશે.

ઠકરાણાં—પાણી ભરવા હમે ગયાં તેમાં અમારો વાંક નથી.

રંગસો—ત્યારે કેનો છે તે કહી દેખાડો.

ઠકરાણાં—ઉભાં થાયછે ને ગાયછે. ભુંગળીઆ ભુંગળ વ-
ગાડેછે. આત્ર દેશી. આની હો ઠાકોર કાંઈ એમાં મારો
વાંક નથી; આની હો ઠાકોર હુંતો પાની ગધ પસ્તાની રે
રામા; આની હો ઠાકોર છોડી ધાયણીના કામ રામા; આની
હો ઠાકોર આપણા કાકાજીના કામ રામા.

રંગસો—રોહો, રોહો, અધા છાના રોહો. તમે મને કા.
જી કોહોછો તે કેમ. હું તમારો કાકાજી શાનો ?

ઠકરાણાં—રંગજી ઠાકોર, તમે કાકાજી કેમ નહી. તમા.
રે હમારે પીયરની સગાઈ છે.

રંગસો—હુંતો સાસરાની સગાઈ રાખું છું.

ઠકરાણાં—ત્યારે પીયરની જોટી ?

રંગસો—ના જોટી કેમ, હું એએ રાખું છું, એક કાયાના
જે સગાઈ.

ઠકરાણાં—જે કેમ ?

રંગસો—માથાથી કેડ સુધીનું અડધું શરીર પીયરનું, તે
ખાકીનું અડધું સાસરાનું.

ઠકરાણાં—એ જીદાં કરોતે.

રંગસો—ના તેમ ના થાય.

ઠકરાણાં—રંગજી તમે જાણોછો ? આ ઠાકોરને પરના-
તીપર ત્રીત લાગ્યું છે. ગાયછે આની હો ઠાકોરનું પરનાર
ત્રીત લાગ્યું રે, મારું તેજુકરીદીલ લાગ્યું; તમે જીડા ગ-
જે હાથ વાગ્યો, તમે મુજને મારી ઘેર જાઓ. જો જીરે
જીરે તમે સનેહરી સીદ લગારો રે રામા, તમે સનેહરાના
વેરી રામા. (અડાવેછે) સનેહરાના વેરી રામા, સનેહરાના

વેરી રામા, રનેહરાના વેરી રામા. ” એસા થઇ તા થઇ.
પડદો કરી ઠકરાળાં માંહે જાયછે.

ઠાકોર—હે રંગલા, આ ઠકરાળાંએ મારે માથે જૂઠું ક-
લાંક મેલ્યું છે. હમે એમાંનું કાંઈ જાણતા નથી. પરનારી-
માં જાણતો હોઉતો સોગન ખાઉ.

રંગલો—ખાઓ સોગન.

ઠાકોર—કલેડામાંની સલ્યા મારે હાથએ પડે.

રંગલો—કલેડામાંની સલ્યાતો મારે હાથએ પડે ને
જોડે વાડકો દાળ; પેલો પથર તમારે હાથએ પડે એવા
સગ ખાઓ. બાબીજીને કહ્યું એ વના ખીજ ખાઓ.

ઠાકોર—લે ફરીને ખાઉછું. હે સુરજ નારાએણુ જો
હું સાચો હોઉતો મારે દીકરા થાજે ચાર.

રંગલો—છી, છી, ભુલ્યા, ભુલ્યા ઠાકોર, પાંચ જોઈએ
ને ચાર કેમ બોલ્યા.

ઠાકોર—પાંચ કેમ બોલ્યા ?

રંગલો—ચારતો તમે મરશો ત્યારે ખાંધ લેશે, ને પાં-
ચમે હોયતો દુણી લે.

ઠાકોર—તારે તું પાંચમે. તું અમારા ધરતો ચાકર એ-
ટલે દીકરો ખરોડેને.

રંગલો—તે ખરું. પણ મારામાં એક કટેવ છે. હુંતો
મડદાને સગજવુછું.

ઠાકોર—તારો બાપ મરી ગયો ત્યારે કર્યું હતું ?

રંગલો—હું તાંહાં નહોતો.

ઠકરાળાં પડદા બાહાર નીસરી ગાય છે ને કહે છે—

રંગલા અમારે ઠાકોર જોડે રોસણું થશે, રંગલો જવાબ
દે છે કે ઠીક, રોસણું ગાઓ. ઠકરાળાં ગાય છે

ચાલ દેશી. “ જીરે જીરે અખોલા લીધા રે રામા, વેગલા રહેજો રે રામા; હાંથી પરો જાને રામા, અરે મારી સોઠના બંભેચી રામા, નજરે ના આવે મારા વેરી, ઓ જીરે નજરે ના આવેરે મારા રામા; જીરે જીરે અખોલા લીધારે રામા.” એ છેલો બોલ ચાલીને ગાય છે, ને રોય છે. ઠાકોર વળગવા જાય છે તેને ઠકરાળાં ખસેડી દેછે. પછી બે જણા લડે છે. ઠાકોરની ઢાલ છીનવી લે છે. રંગલો ઠકરાળાંની તરફ થાય છે. ને ઠાકોર ઉપર પોતાનાં પાંધડી લુગડાં ફેંકે છે, કુંદે છે, ધુણે છે ને લોકોને હસાવે છે.

ઠકરાળાં—રંગલો અમારેને ઠાકોરને રાઠ થઇ તેવારે તમે ક્યાં ગયાના ?

રંગલો—હું મારા જાનરીખની વહુને તેડવા ગયોતો. હોતતો અચકાં ભરત.

ઠકરાળાં—હું ને ઠાકોર સોગટાની બાજુ રંગતાંતાં તેમાં ઠાકોર જુડી ચાલ ચાલ્યા, તેમી રાઠ થઇ. અમે, ને ધારણી, દુમતી, રાયજેલ, અમદાણી એ સાંચે મળીને ઠાકોરને માર્યા, ઠાકોર નાસી ગયા. અમે ઢાલ પડાવી, પથુ તરવાર લઇ નાઠા. જાઓને તરવાર લાવેને, સમજાવીને છેતરીને લાવજો.

રંગલો—જાબીજી લાવુજી, એમાં મોટું શું કામ છે.

ઠકરાળાં—જાઓછો તો હું તમને સીઆમણુ ફકરુ તો સાંબજો. ઠાકોર રાડી કરીને ગયા છે, હજી અગલ નહીં કાર્યો હોય, તમે તરવાર લેવા જાઓ એટલામાં ઠાકોર તમારું માથું વાઢી નીચે પાડે તો બોલશે નહીં હો. હું તમને રૂપીઆ દસની પાંચડી બંધાવીશ.

રંગલો—માથું પડ્યા પછી પાંચડી કાંઈ બાંધું? દેવજી બાંધું ?

ઠકરાણાં—હાથ વાઢે તો બોલશો નહીં હું તમને સોનાનાં કડાં પેરાવીશ. (વગેરે કહે છે) જાઓ તારે માતા જાતા જાઓ. રંગલો પરભાતીઉ માતો જાય છે. જાગીએ જોપાળલાલ, કેસરીઆનો ભેનો રે. ઠાકોરને ઝવાર કરે છે.

ઠાકોર—આવ રંગલા આવ્યો, કેમ આવ્યો.

રંગલો—આપણા દરબારમાં ભજકચથી જીવો સરાણીયો સારી સારી તરવારો લાવ્યો છે, તેથી તમને ઠકરાણાંએ સંભાર્યા છે. તે કહે છે ઠાકોરની તરવાર ઉતરી ગઇ છે, તે બદલી નવી લેવાને મંગાવી છે. તરવાર આપોતો બદલાવી લાવું.

ઠાકોર—અમે ખતરી હુધીઆરાં વગરતો નહીં રહીએ.

રંગલો—લો આ લાકડી. એમ કહી તરવાર ઝુટવેછે.

ઠાકોર મુકતા નથી.

રંગલો લઇ લે છે ને કહે છે એ લઈ ગામનાં દોર ચારી આવો, ને મારો આખસો પણ ચારજો. જીઓ આ ઠાકોર જોવાળીઆ થયા !

ઠાકોર—લાકડીમાંતો નવ ગુણ છે તે સાંભળ આંધળાની આંખ, પાંગળાનો પગ, જે ઘેર નાર કભારજ તે ઘેર દંડ સભાવ, કુત્તા મારન, ને કુનર સાસન, જળ તારણ, છોર, ગોર, ને સરપા હાંકલીઆં; કવિગદ કહે સુણો, ઠકરો નવ ગુણ લાકડીઆં.

રંગલો ઠાકોરના હાથમાંથી લાકડી પણ ખુચી લઇ નાસી જાય છે, ને ઠકરાણાં કને આવી કહે છે, જીવોને આ તરવાર વેચાતી લાવ્યો કેટલી કીમતની છે.

ઠકરાણાં—લોહાની શી કીમત ! એતું શું આલ્યું. રંગલો મસ્કરી કરે છે, ઠકરાણાં તરવાર ખુચી લઇ તેને મારી

જાહે છે રંગયો ઠાકોર પાસે જાય છે.

ઠાકોર—હે રંગલા, તરવાર લાવ્યો ?
રંગયો—હે રાજ, દરબારમાં બર્બરોએ લઈ લીધો.

ઠાકોર ઠકરાણાંની પાસે તરવાર માગે છે પણ તે આપતાં નથી તે વારે સમજાવવાને આ પ્રમાણે કહે છે.—
વાલમ કહે વધુ ચાલવું, હુવો તે પ્રાતસકાળ; કામની કહે
વેહેલા આવજો, આજી ઢાળ હો સંભાળ. પેટી જલ્દર ને
બંકડી, ધનુષ ને તરવાર; બગદો બંનદ બંકડો, દો ધા-
રી તરવાર; કેગરી છરી ચુકણી, ધાયો શીવણી ધામ; ઝ-
લર કટાર ને વાઘ તખ, ઉપટ પટ આમ; દાલ શેર
ને કામડી, ધનક ને કાખાન; દોરી ગુપતી ધાયોટી, મુરખાણુ
મસુ દોલી; ધનક નાગણી ને ટકોરા, છંકડ તખલ ત્રાટક;
કતલી મુસલી, નયો ચક્ર તે પાંતરીશ; કવિગદ કહે મુણુ
ઠકરાં એસાણુ આયુધ એ છતરીશ. અંગે આયુધ ભીડીયાં,
જનવું પરદેશ માંહે; કર લેધ પટ ભીડીયાં, તારી કામની
કસા સાહે. હરીએ હયોચાર બંધાવીયાં, ફરીજન ફરે
કાજ; જીજી બાંધે રણુ છતીએ, તે કેમ છોડું આજ. શો
કેમ છોડું આજ, હું સાંભળ મધુણુ દેહ તારી; જીતે બાંધે
દશમન કાંધે. તે કેમ છોડીએ તરવારી.

પણ ઠકરાણા માનતાં નથી ને તરવાર આપતાં નથી
ત્યારે ઠાકોર તેની સાથે લડે છે ને રીસાઈ જાય છે. રંગ-
લો ટિખળ કરી લોકને હસાવે છે. ઠકરાણાં ઠાકોરને મના-
વવા જાય છે ને ગાય છે. સકળ સગા રણીઆમણી, મા-
રા રામાને મનાવવા જઈ; એ જીરે જીરે અખોલા રાજ
ભંગાવે. જીરે ઠાકોરાને ચકવાને ઘોડો ઠકરાણાંને દોઆ
નેટડીઆ; ચીર જ્યારે લાવશે ત્યારે હરીને બોલીશું;
હસીને બોલીશું તે ઠાણુરે. તા થઈ ના થઈ.

ઠાકોર—હે રંગલા, હવે અમલ ઉતરી ગયાં, ધારણીને બોલાવો કસુંબો કાઢે ને પાય. હે છોરી ધારણી અમલનું પોતું. પાણીનો છાગળ લઇને હેંડ.

છોડી નથી આવતી તે વારે રંગલો કહે છે, અરે રાંડ ધારણી, ગુલામડી આવને. તોએ નથી આવતી. ઠકરાણાં બોલાવે છે એટલે હાથમાં કંકુની થાળી ને પાણીની છાગળ લઇને આવે છે. ત્યારે ઠકરાણાં ગાય છે ધારણી તું વેહેલી આવે, અમલનાં પોતાં લાવે; સાકર હોયતો લેતી આવેરે, અમલનાં પોતાં લાવે;

ઠકરાણાં—ધારણી તુ કહીં ગઈતી ?

ધારણી—મુંગાઈ ગઈતી. તાંહાં બાર મહીનાએક કંસારાને ઘેર રહી. આ બે ભુંગળીઆ. એ કંસારાના દીકરા છે.

ભુંગળીઆ—સલખે સાલી જુઠી. આ બે ભુંગળો કંસારાની બનાવેલી ખરી. અમેતો ભવાયાના બેટા છીએ.

ધારણી—મુખઈથી સુરત આવી. ત્યાં ડબગરને ઘેર રહી. તેનો દીકરો આ પખાણ.

પખાણ—જુઠી રાંડ જુઠી. પખાજ ડબગરે મઢેલી. હુંતો ભવૈયાનો દીકરો છું.

રંગલો ને ધારણી લડે છે, ને ઠઠા મશકરી કરે છે પછી જાય છે. ઠકરાણાં ગાય છે તારો કસુંબો કેસરવણો, અમલ ભાંગ આરોગો મારી નણદીના વીરા. હાંજ આરોગારે (ચડાવીને) તા થઈ તા થઈ.

ઠાકોર—હે રંગલા, અમલ વના અમલીઓ, નિરધનને શીઆળો; અમલ વીના અમલીઓ, ઘોડો ચડ પાળો, અમલ વીના અમલીઓ. દુધ વિના બાળો;

રામદેશનો સ્વાંગ.

અમલ વિના અમલીઓ, ઉનાળો અંગારો. હે રંગલા,
 અમલ ખાતે અમલીઓ, માતા થાતે મલ, રાયાંખદો
 રમાડવા આયો તઠે અમલ. કોટ ઉપર કાંગરા, ઘેંધ ઉપ-
 ર લાલ, એમ રણુ વચે અમલી ફરે, જેમ મોતી વચે
 લાલ. બના સારાં સુખડાં, જોર સુખડાં અવલ; ધણી વ-
 ખત થાતે ધયાદ કરાં થેં આતે સેણુ અમલ. ગડદાંતણી
 હોય ગરજના, મલ અખાડે મલ; ધણી વખત થાતે ધ-
 યાદ કરા, થેં આતે સેણુ અમલ. સાંઝ સમે કામની મ-
 દમાતી, કંથ મળવા ઉગંગ ધરે; કામની કીકી કરે કમ
 કાળી, જેતો પીયુ ના રાતડી આંખ કરે. રાતડી આંખ
 ને રગ પણુ રાતો, રાતો માતો આવ બણી; ઘોળી આંખ
 ને દીલ પણુ ઘેળો, પછે ઘેળે મુઠે માં આવ ધણી. શી-
 રા પૂરી સાકરાં, આછો ભાત અમલ; જંખા ફેરી ગુગત
 બતી, તઠે આયો સેન અમલ. સોફીડાની નાર, નત ઉઠી
 જલડા કરે; હું તારાને વાર, મારેતો પીધે સરે. જલહરન
 બલ હરન, કામ હરન દ્રવ હરન; અમરત છોડ બીખ
 ખાત પીયા, કાન બલપન બન. ઘડતોડન, મૂખ મોડ-
 ન, સેન રમાવન સામ; અમરત છોડ બખ ખાત હે, ત-
 રીઓ ઝોષ બલપન બન." એના મળી કસુઓ કાઢે છે
 ને કાકોરને પાય છે, તથા ગાય છે-એકવાર લોને રામા,
 બીજી વાર લોને રામા, ત્રીજીવાર લોને રામા. હોજી હ્યો-
 ને રામા (ચડાવીને) થઈ તા થઈ.
 કાકોર કકરાળાને કહે છે તમે પીઓ ત્યારે કકરાળાં
 કહે છે સકળ સમાને તમે જઈ પુછો કાઠ બેરાં અમલ
 આરોગે, મારી નણુદીના વીરા. જીરે પેટમાં દુખે રામા રે.
 અર્થ થઈ તા થઈ. (જાંતેને સહલા થઈ.)
 કાકોર—હે રંગલા હાલો હાલો જે નર હુવા, રા-

ખ્યા નવ રહંત; મન ઘોડે ચિત્ત પીંગડે, તાણી ભીડ્યા તંગ. રાણા ભેમસંગજીના પટા લખ્યા તે માટે હમે ઘેર રહેવાના નથી. ઠકરાણાં તેને ઘેર રહેવાને કહે છે તે મહિના ગાય છે.

દુહો—કારતગ માસ નહીં દઉં ચાલવા, કામની કહું કરજોડ; અખળા મન ઉલટ ધણો, ગોરી ઉભી આળશ મરોડ. કારતગ માસ નહીં દઉં ચાલવા, શીળા હુવા પરવેશ; મારો પીયુ પસ્તાને જઈ રહ્યા, ઘેર અખળા પાળેવેશ. અંતડામા ચોડો લાગીઓ, તરવર પોકચાં તીર; એણી રતે ઠાકાર ચાલીઆ, મારે નયણે ઢળીઆં નીર. ગાણું. જીરે જીરે રાજ રોહો રોહો રે, જવા નહીં દઉ રામા, રાજ મારા અવગુણ પાલવ ના પાંધોરે રામા. એવું મેલી કેમ ચાલસો જીરે જીરે રામા.

ઠાકાર—હે રંગલા, આ કારતગ મહીનો ઠકરાણાંએ વખાણ્યો તે કારતક કહેવો છે તે સાંભળો—કારતક મહીને ચાલશું, અખળા મેહેસો વાદ; સાથીડા સુંઢાવશું, શુભ ચાલશું પ્રભાત. કારતક આગળ ને રવી નિરમળ, જગહી અંતર જળકજળ; કાજળસર દીપઆળ વસ્ત્ર ઉજળ, મનમે મનજન, સફળ અંગ સક્રોમળ; તરણી બોહોખળ, કંડ એકાવળ, ગુજગળ, રતનજળ, રૂપ સખળ, તરીઆ હુધઅત શળહળા સમાન, પાતળ રે મન રેન ખટકે એની રત.

દુહો. કારતક માસે અમે ચાલશું. કાંકરો કલપંત; કાલ અમો ધર આવશું, હકજો હરખ ધરંત. કુમ કુમ લઈ કરો ચાંદલા, સમજરો મળી વધાવીએ; અસાધત મુખ જોયરે, કુશળજેમ ઘેર આવીએ.

ઠકરાણાં—માગસરમાં નહીં દઉં ચાલવા, અખળા

રામદેશનો સ્વાંગ

બાળેવેશ; ત્રેહ વાઈ નવ કરે, પીયુ કાંઠાં ચાલ્યા પરદેશ.
 ગાણું. માગસર મન છે માહેરું; મારું ચિત ના રહે ઠામ;
 તમે જીવો નાજ્ય જોશીઓ, એક વાત પડી છે વરાંશ.
 આંખડીતું કાળજી લખી રહ્યું; મારે અંગે ચીર ના સોહા-
 ય, એની રતે ઠાકોર ચાલીયા, મારી ભરીયા જોખન
 નય. જરે જરે રાજ રોહો રોહોને નવા નહીં દહં. રાજ
 મારા અવગુણ પાલવ ના બાંધો. એવું મેલી કમ ચાલ-
 શો, જરે જરે રામા.

ઠાકોર—માગસર માસે અમે ચાલશું અળખા દો
 આશીશ; શુભ સકતે અમે ચાલશું; તમે રહે ના ધરશો
 રીશ. હુઓ પગસર ગગસર. શીતકમર, તપેતમર, તેલ મ-
 શલ, ઘોમ અગર, પસર મસર; નારી નર, ઉત્તરવાને દખે
 દીનીચર, દખજીતર, પરવુજને વધીયા તગર, પોલવળાવે
 પળવટ, શળહળા સમાન પાતંગરે, મન રેન ખટકે એની રત.

હકરાણાં—આગે ઝોરડે પોઢતા, નથી ચાલ્યાનો મો-
 ખ; એણી રતે નહીં દહં ચાલવા, ઘેર ગાજો મહીનો
 પોસ. પોસ માસની પ્રીતડી, ખરી દોહેલી નય; મદ મ-
 રતમાં મેલી ગયો, કેમ કરે મોરી ગાય. અળખા તે જીરે
 એકલી, આળસ થાય મારે અંગ; એણી રતે ઠાકોર આ-
 લીયા, મારા જોખનીયાના દન.

ગાણું. જરે જરે રાજ રોહો રોહોને નવા નહી
 દહં. રાજ મારા અવગુણ પાલવ ના બાંધો. એવું મેલી
 કમ ચાલશો, જરે જરે રામા.

ઠાકોર—હે રંગલા, રાણીએ પોસ વખાણ્યો, હવે હ-
 મે વખાણીએ તે સાંભળ. પોસ માસે ચાલશું; તાણી ભી-
 ડ્યા તંગ; અળખા મને આરત ધણી, પીયુ મળવા ઉજ-
 ગ. કુપહી નીર કળ કળે. અન કળકળ કામની ઉર, ધુવર-

તો હીર ખીર ધરે, અંતઃકરણથી અમરત ઝરે. ખાણું ના
છંદુ તરીઆ નામ, નાગ ખાણું રાફ ન છંડે; પુરણ પોસ
જઠરા અગન, પાનરસ અનેક જાત શળહળા સમાન, પા-
તળરે મને રેન ખટકે એની રત. પોસે પ્રીત ન વીસરીએ,
ને સુખે કરીએ પરીઆણુ; અંતે યોજોના ધાલીએ, તમને
દાજ કરી આણુ. હઠીલી હથીઆર બંધાવીએ, કે અમે
સકન માગીને સધાવીએ.

ઠકરાળાં—માહા માસે નહીં દહિં ચાલવા, તપે તર-
ણીનો તેજ; ભમર ભોગી સાહેબા, આપણુ રંગભર રમ-
શું સેજ. કામની કહેરે હું કેમ રહું, આ વીહીલો માહા
એક માસ, મારા પીયુ સંગાયે એક પ્રીતડી, રંગ ભીના
રહ્યા અવાસ. જીવશે તે જાણશે, જોખન હશે વીનાશ;
એણી રતે દાકોર ચાલીઆ, મારે રેણુ જાય ખટ માસ.
જરે જરે, રોહો રોહો.

દાકોર—માહા માસે ચાલશું. મેગળ બાંધ્યા બાહાર;
જાંટે હાથર ભીડીઆ, ને કામની સજે સણુગાર. જેની ર-
તે અનળ ન ફરહરે, તેની રતે થરથર રહે અનળ; કમ્પુ-
એકે વા વાય શીતળ, કમ્પુ એક તરવર ઝરે, કમ્પુ એકના
ઝરે. નકો દન ભયા પળવટ, શળહળા સમાન, પાતળરે
મને રેન ખટકે એની રત સમાન. માહા માસે આવી
મળી, ને લાવી ચોસર હાર; કંઠે હમે ધાલીઆ ને તલક
ક્યાં વીશાળ. ગોરાંદેહ કંઠ વળગી રહી, અમે તેથી સુખ
પામ્યા સહી.

ઠકરાળાં—ફાગણ માસે નહીં દહિં ચાલવારે, કામની
કહે સુણુ કંથ; અગ્નીલ ગુલાલ ઉરાડશું, આપણે રમશું
માસ વસંત. ફાગણ માસ ફરફીઓ, કેશુ કરે કસોલ; જેમ
જેમ વાલમ સાંભરે, મારા નેણુ કમ કમ લોલ. જળવટ

રામદેશનો સ્વાંગ.

ગયાં કેમ વીસરે, તરવર પોંચ્યા કંથ; જોણે રતે દાકાર
ચાલીઆ, મારા મુનાં રહ્યા વસંત. જો છરે છરે.

દાકાર—ફાગણુ માસે ચાલશું, આવી રત વસંત;
અખીલ ગુલાલ ઉરાડશું, નારીઓ કરશે નરત. ખાખર
ખર્ચા ને ફેશુ ટુંક્યા, કુપળ તરને ફુલ ઝર, રંગ ફેશર અ-
રંગ અંગ, ચુંઝ ભમર દોડોલા શર પરમળ, પરમલ ના-
રી નેના ભત ફાગસો, ફાગ શોભાગ દન ફેશર ભંગન તે
રમત ભંત શળહળા સમાન, પાતળ, મને રેન ખટકે જો-
ની રત સમાન. ફાગણુ માસે ફાગ ખેલતી, આવી ગોરાંદે
પાસ; ફેશર ઘોળી કળશ ઝારી ભરી, સાત સાહેલી સાથ.
અખીલ ગુલાલ બહુ છાંટતાં; મન ગમતી જોઠ અમે
આપતાં.

દકરાળાં—ચૈતર માસે નહીં દઉં ચાલવા, ધુપ પડે લુ
વાય; દમરા મરવ કેતકી, ફાગની કંઠ ના સોહાય. ચૈતર
માસની છાંયડી; ચંપક મોરી મોરી નય રે; ચુવા ચંદન
અરગજ, મારે અંગે તેજ ના સોહાય રે. અંગે તે મારે
ત્રેહ ઘણો, સવાગી પધાર્યા ગામ; ટચલી આંગળી ફેરી મુ-
દ્રકા, લલીલત લાગી બાહે. ચૈતર ચંપો મોરીઓ, મોરી તે
દ્રકાગ દાખ; આંગે સુડા ચગમગે, કોયલ સરજો સાદ.
લાખ લમને સાટવો, એટલી મુજમાં હાણ; ટચલી આં-
ગળી ફેરી મુદ્રકા, લળી આવી ગોરાંદે બાંહ. છરે છરે રા-
ન રોહોને નવા નહીં દઉં.

દાકાર—ચૈતર માસે ચાલશું, પાદર મોરી મોરી ન-
ય; અખળા મન આરત ઘણી; મને ધર રહો ન સોહાય.
ચૈતર વન પછે પવન, ફળીઆ ફળકે દન, મુજ નેમન
પુજ દન. ગજો ચંદન છાંટીઆ, ભમર શીર ગુહાણુ,

નીશા ઘટે ને દન વધે સુરજ દે લગન; નીકોદન ભયા પ-
ળવટ, શળહળા સમાન, પાતળ રે મને રેણુ ખટકે એની
રત સમાન. ચૈતર માસે ચંતા તળે, કાં સહો આંસુ ધાર;
સાથી જીવે ભાગોળ વાટડી, સુકો હઠ થાય અમને વાર.
મુખથી કહો તમે જાઓ, ને માનુની સહુ મંગળ ગાઓ.

ઠકરાળાં—વૈસાખે વન મોરીઆ, મોરી તે દાડમ દ્રા-
ખ; એને વન સુડીલા ચગમજે, કોયલ સુણાવે મધુરો
સાદ. વૈસાખે વને મોરીઆ, મોરી તે દાડમ દ્રાખ; મોરી
તે મરવા કેતકી, મોરી તે આંખે સાખ. કાચેલડી કલવલ
કરે, વનમાં તે અતી ધણી ભીડ; એણી રતે ઠાકોર ચાલી
આ, હધડે જોળનીઆની પીડ.

ઠાકોર—વૈશાખ માસે ચાલશું, સજેખાતા કાહાડયા
આહાર; ઘોડે જીન માંડીઆ, હધ્યાં અનઝાર વાર.

વૈશાખ જમીઆણુ, છળળળ છતીઅન, તેજતો અ-
નળ, ને વેળતો એતમ ફળે બોહોખત, ગળે ચંદન ચા-
તુરી, તતખયન, નેત્ર ટાડો પદમની, આમ રસ ભંગ રસ,
કોકમ સરસ, ગ્રહે ગ્રહે સુડા નાના પંખ ગત, શળહળા
સમાન.

ઠકરાળાં—ધુપ પડે ને તન તપે, જલમ મહીનો જો-
ઠ; એણી રતે કેમ ચાલશેજી; ગોરી ઉભી છળ હેઠ. જો-
ઠ માસમાં જળ ભલાં, ને ભલાં તે આંખા વન; ભલી તે
સજન ગોઠડી, ભલાં તે ફાફલ પાન. આગે તે પંડીત ભા-
ખતા, જોશી તે જોતા જોશ; નાવલો તમારો આવશે, ત-
મે રહે ના ધરશે રોશ.

ઠાકોર—જોઠ માસે ચાલશું, આંખે પાકી સાખ;

અનેક ફળ તાંહાં આવશે, મીઠી દાડમ દ્રાખ.

સરોવર નીર ખેચીઆ, આંખાગળ વેડ વમળ, ફળે

રાગદેશનો સ્વાંગ.

દોડેમ, સફળ ફળ, જળ જળ જેઠ તળ આજે સખી રસ,
તે ભણે કવિ કીરત ભત. શળહળા સમાન.

દકરાળા—ઝરણુ ઝરે ને તન તપે, વીજ તણા ચ-
મકાર; જોણી રતે કેમ ચાલશે, પીયુ આવ્યો માસ અ-
શાહ. માસ ભલે આવીઓ, ધટા ગરવા વરસે મેહ; ય-
પૈયા પીયુ પીયુ કરે, ને કાયર કંપે દેહ. એક અધારી
જોરડી, ફળે વીજ તણા ચમકાર; જોટલાં વાનાંતો ભલાં,
જેને મંદીર હોય ભરથાર. જોણરે જરે.

દાકોર—અસાહ માસે અમે ચાલશું; ગાળે વીજ

ધનધોર; અપૈયા પીયુ પીયુ કરે, મીઠા બોલે મોર.

જળરી અગર ડગર, ઘોરહી બાદલ લીલ ધટા, ચા-
ત્રુક પીયુ પીયુ ચલે, બીજ બીજહી દાદુર વટ, અળ અળ
અળે, જળ અજળ નિજળ ઝરે, ધર ધર ધરકે મોર, કરે
કોયલ કોકો, સર પરગલ, ભરવા સરોવર લહેરભર ધડ
અસાહે જોની ઝટ. શળહળા સમાન.

દકરાળાં—શાવણુ માસે નહીં દહં ચાલવા, ભીજે તં-
યુ દોર; ફંગર જોદેશે તાણીઆ, જણા જણા ટઉકે મોર.
શાવણુ માસની સુંદરી, જોરી ઉભી સરોવરીઆ પાળ; વે-
ણુ રાખડી સગારે, નાકે મોતી ઝાકે અમાળ. લેલાવટ ટી-
લડી શોભતી, કંઠે અકાવળનો હારજી; સોળ વરસની સું-
દરી જીવે, નાવલા ફેરી વાટજી. શાવણુ માસની સુંદરી,
જોરી ઉભી સરોવર પાળ; મુખ નિહાળે પોતાતણું; વેણુ
રાખડી સુંગમ રે. ફંગરીઆ દશ આંગમાં, મારગ વસમાં
ધાર; સરોવર ઉભી સુંદરી, જીવે નાવલા ફેરી વાટ.
દાકોર—શાવણુ માસે ચાલશું; નવી આવી સાલ;
પરજી પાર ઉતારશે, ઘેર આવીશું કાલ.

શાવન ખીન ખીન, શાવન ઘોર ધરન લીલવરણ,
હરણ વરણ પંગરણ સોહી જડે ચુડે ધરન સોરન સોહી-
જે, રાગ મલાહાર મન મોહીજે, ઘડીઅર પગખત શાળ
હળા હળ.

ઠકરાળાં—રામ ધન ગાજે ને અમરત ઝરે, પીયુ-
મળવાની આશ; એણી રતે કેમ ચાલશેજી, રાજ અળખા
મન ઉદાશ. ભાદરવો ભરથાર વના, મને દિન દોહલો જન-
ય; દહી દુધ અતી ઘણાં, સવાદ સઘળા થાય. સખર અ-
ખર છાયલો, ઘટા ગરબા વરસે મેહ; એણી રતે ઠાકોર
ચાલીઆ મારી દુખે દાજે દેહ.

ઠાકોર—ભાદરવે અમે ચાલશું, જોશીએ જોયા જોશ;
પારકા પટા લખાવીઆ, તમે રહે ન ધરશે રોશ.
ભાદરવો ખતું એક ઉજળ, ખતું એક લીલો ને
ખતું એક પીળો, ખતું એક વરસે ને ખતુંએ રહે, ખતું
એક માતા લીલી રત. શાળ હળાહળ.

ઠકરાળાં—આસો માસે નહી દઉં ચાલવા, નવ દ-
હાડા નવ રાત; દસેમે દસરા પુજશું, આપણે રમશું કાળી
ચાદશની રાત. આસો માસ દીવાલીઆં. ઘેર ઘેર મંગળ
ગાય; તમે ઉઠો સધાઅર સલક્ષણી, કાપડ પેહેરો સાર. મા-
રે આગળ વાલું એલચી, તોરણ નાગરવેલ; આરે મહીને
ઠાકોર ના આવીઆ, મારે મહીરે વળાવી મેહેલ.

ઠાકોર—રજપુતાના એટડા રાખે પરાયાની વટ; ઠ-
કરાળાં મનાવે ઘેર ના રહે, ઈમ કહે અસાધત જાત. આ-
સો ઉજળ ને તુછ જળ. સાથ વમળ, સમુદરા રંગી વાદ-
ળ, પુલ્યા કમળ, નકોદન બયા પળવટ. શાળ હળાહળ.
ઠકરાળાં—સાંભજોહો રંગજી ઠાકોર. ઠાકોરના રહ્યા એટલે
અમે ઠાકોરને જમાડીશું.

રામદેશનો સ્વાંગ.

રંગસો—હું રેહેવાનો છડું ને મને જમાડાવેતે.
 દરગાજાં—સાંભળો, સાંભળો; ચીત ચુરમુ ને મન
 વાગસી, ઉગર ધીની ધાર; કોળીએ કોળીએ હું ચોખતી,
 દીવસમાં દશવાર દાકર ચાલ્યા ચાકરી, મને મેંડી નોંધા-
 રી; મુજ સરખી રાજ તમને નહીં મળે, કોક મળશે કુ-
 તારી. દાકર ચાલ્યા ચાકરી, ઉપલાણે પદાણુ; છતે સરે-
 વર હયાં ધોતીઆં તે પથરા લાલ સોરંગ કાંકન વેચું રા-
 જ ઘેર રહેા, વેચું હમ્યાનો હાર; ઘેર બેઠા મોજ માન-
 ને, મુજ નોંધારીનો આધાર. મુરજ હું તને પુજતી, કર-
 તી આદીત વાર; ધડી બેચાર મોડા ઉગાળે, મારે પીયુ છે
 માલવદાર. કુંઝડીઓ સરવે ટાળે મળી, દશ ને વીશ;
 તેનો પરણ્યો ઘેર નહીં, તેની ગોરી ચપે ઈશ. મોતી મ-
 ગ મગ જેવડાં, તેના આડા અવળા વેડ; જુજવા માયા-
 પનાં છોરવાં, તેના આવડાશા નેડ. મોતી ભાગ્યું વીંધતાં,
 મન ભાગ્યું ક્યોલ; કોક ફેરે જોલડે, પરણ્યા બાંધી પ્રીત
 ન તોડ. રામ મારે મન મોતીનું જુગાણું, હું પરવાળી
 વેલ; ને મન ના માને પીયુ તાલેકું; તો મારે મડીએર
 વળાવી મેલ.

દાકર લીંડ્યા ને વારે શુકનનો દુહો રાણી જોલેછે.
 ડાળેથી દેવા ઉતરે, ને જમણે દરમાન હોય;
 તાંદાં ખમ દેલ્લે ખેંગડે, તમને વેરી ના ગંજે કાપ. .
 ખછે વલામણુ ગાય છે. રામ સામેરી. (ચડાતીને)
 હાગા હાગા જમને રે રામને વળાવીએ. ઉભા ઉભા
 વડ પીપળીઆની છાપ, નેણુ સજુણી ગોરાંદેને વેડ ધણો.
 આડાં આડાં દરગાં રે રામ તમને ઉતરે, દરણા તારે કોટે
 કુધરમાળ; એને રે મડાકું દરણા તારી સીંધડી, મારા રા-
 મને પાછો વાળ. નેણુ સજુણી ગોરાંદેને વેડ ધણો, કુંગરી

એ ચડીને રે રામ તને જોઈશું, મારા રાજ, હુંગરીએ છે
 દેવા કેરા વાસ; ભુતળનું ભમતું ગોરાંદેને ખીવરાવશે, હોશે
 મારા જોખનનો વનાશ. નેણ સલુણી ગોરાંદેને વ્રેહ ધણો.
 જીને જીને આંગણે ગંગોદક નદી વેહે, તેની ગોરી છીદરી-
 એ સીદ જાય; જીનો જીનો પરણ્યો રામ સરીખો પાતળો,
 તેની ગોરી મહીએરીએ કેમ જાય, નેણ સલુણી ગોરાંદેને
 વ્રેહ ધણો. માન ફેરવીને હવે ખીજ ઢાલ ગાય છે. વળાવી
 આવીને ધરમાં રોય છે. સાગ સીસમના ઢોલીઆ, ડમરા
 મરવા તે વાએ સોવાએ; ઉપર રામજી પોઢતા, મૃગયાને-
 ણી તે ઢોળે વાએ. પાદર મોરી રે રાજ પાદર મોરી રે,
 પાદર મોરી પુલડે, વનમાં મોર્યો ફેશ, ગોરાંદે મોર્યા ભર
 જોખનમાં, જેનો ખીયુડો ચાલ્યો પરદેશ.

ફરીને સંદેશો મોકલે છે, ઘોડો ને ઉંટ મોકલે છે તે-
 નું ગાણું.

“ સુંદરી સંદેસો મોકલે. ઘેર વલણ કરો, જેના ના-
 થ સામળીઆ. જીરે જીરે મારા અવગુણ પાલવ ના ખાં-
 ઘો રે રામા. જીરે જીરે પુરવની પ્રીત સંભારો રે પાત-
 ળીઆ. ચડવા ઘોડો હમશલો, કેરો લાઘવારે ઉંટ રે રામા.”

(વેશ સંપૂર્ણ.)

સુરાસામળાનો વેશ.

સુરાસામળાનો વેશ.

રાગ સામેરી. એક સામેરીરે, ફૂલે શામવેદ, ત્રીજી
નારાયણ નામ, ચોથું વૃત એકાદશી, પાંચમું ગંગા સ્નાન.

ઉંચો રે ધઠ દીસે દવારકાનો, પથરા લાખ કરોડ;
સામે રતનાગર ગરગડે, ત્યાં રાજ કરે રણુઓડ.

માગણુ જાળે માગવા, મન ધરજો મોહન;
રેવંત ચાસે કુદતો, પાવા પત ચુહાણુ

માસો મન જઈએ દવારકાં, કરીએ ઉત્તમ કામ;
જાતાં ભેડીએ જાદવો, વળતા રાવળ જોમ.

સુરો પડદા બહાર આવેછે તે વેળા ગાવાની મેલણી-
મનના પ્યારા કેમ કીજીએ, આપણા રે મારી સધએર,

મનના પ્યારા કેમ કીજીએ આપણા રે મારી સધએર. ”
એજ ચઢાવીને ત્રણ ચાર વાર ગાય છે તે ફરે છે. પછી
હો હો હો હો એમ હોકારો કરે છે એટલે ભુંગળો વાગે
છે. પછી સુરો ઉભો રહે છે તે નીચેના ફૂલો બોલે છે.

ધન ધન મોહન નીધરા, ધન કુંવર લખ ધીર;
પાવેથી સાગ પ્રગટયો, અધ રાજવી હમીર.

રાખી ખતરવટ રજખુતાવટ, સખ ધીરાગાં સમધીર;
શરીર વીધાંણુ ભાલડે, તોએ નયણે ન ખંચે નીર.

હો હો ભાઈ નાએક આ વેશ કીના કહીએ ! સુરા
રાઠોડનો કહીએ. તે સુરો ક્યાં થયો ? જોધપરા રાઠોડ
જોધપરથી આવી સંખેડ *આદલપર આવીને રહ્યા. માધ-
વ તે કેશવ જે ભાઈ હતા. માધવદેવનું સાસરું જેડેભાદ-
રવે. માધવદેવ એક દી જાંબાને એઠા તેવારે કહ્યું આજ-

* એ ગામ ડભોઈની પાસે છે એવું મેં સાંભળ્યું.

એ ચડીને રે રામ તને જોઈશું, મારા રાજ, હુંગરીએ છે
 દેવા કેરા વાસ; ભુતળનું ભમતું ગોરાંદેને બીવરાવશે, હોશે
 મારા જોખનનો વનાશ. નેણ સલુણી ગોરાંદેને વ્રેહ ધણો.
 જીને જીને આંગણે ગંગોદક નદી વેહે, તેની ગોરી છીદરી-
 એ સીદ જાય; જીનો જીનો પરણ્યો રામ સરીખો પાતળો,
 તેની ગોરી મહીએરીએ કેમ જાય, નેણ સલુણી ગોરાંદેને
 વ્રેહ ધણો. માન ફેરવીને હવે બીજી ઢાલ ગાય છે. વળાવી
 આવીને ધરમાં રોય છે. સાગ સીસમના ઢોલીઆ, ડમરા
 મરવા તે વાએ સોવાએ; ઉપર રામજી પોઢતા, મૃગયાને-
 ણી તે ઢોળે વાએ. પાદર મોરી રે રાજ પાદર મોરી રે,
 પાદર મોરી પુલડે, વનમાં મોર્યો કેશ, ગોરાંદે મોર્યા ભર
 જોખનમાં, જેનો ખીયુડો આલ્યો પરદેશ.

ફરીને સંદેશો મોકલે છે, ઘોડો ને ઉંટ મોકલે છે તે-
 નું ગાણું.

“ સુંદરી સંદેસો મોકલે. ઘેર વલણ કરો, જેનો ના-
 થ સામળીઆ. જીરે જીરે મારા અવગુણ પાલવ ના બાં-
 ઘો રે રામા. જીરે જીરે પુરવની પ્રીત સંભારો રે પાત-
 ણીઆ. ચડવા ઘોડો હાથસો, ડેરો લાઘવારે ઉંટ રે રામા.”

(વેશ સંપૂર્ણ.)

મુરસામળાનો વેશ.

ડીમાં પેટી. આવો કહે રંડી મોડી ક્રિયું આપ. અસ્ત્રી કહે
 ગાહારાજ મારો ધણી આવ્યો છે. આવો કહે રંડી ભાંગ
 રંગડ. અસ્ત્રીએ ભાંગ વાટી તપચાર કરી આવો પાઈ.
 ને ગાંજતો સહ્યો પણ પાયો. પછે જતે ઉઘી ગયા. મા-
 ધવદેવે એ સરવે જોયું. મારેલા વાધનો કાન કાપી લીધો
 હતો. જતેનાં ગળાં કાપવાને તરવાર જેંચી, પણ વળી
 મનમાં વિચારયું કે રે રામ અસ્ત્રી હત્યા નહિં લઈ એ-
 કલા આવો મારું. મડીમાં જઈ આવના ગળાપર તલવાર
 મેલી ને ચાંપી તે માંથુ વેગળું જઈ પડ્યું. પછી પોતે
 ખારણે નીસરી એક ઝાડપર ચડી બેઠા. આવના લોહીએ
 કરી અસ્ત્રી જાગી, ને જોય છે તે આવો મારેલો ભાળ્યો.
 લઈ તરવારને બાહાર નીસરી. એ જેતરવા આણી મેર
 દોડી એ જેતરવા પેલી મેર દોડી પણ મારનાર માલમ
 પડ્યો નહિ પાછી આવી આવના લોથ ખારણે લાવી હા-
 થમાં જળ લઈ બેલી, હે મારા બાવા ચારે ચૌદે ને વારે
 તારો મારનાર મજે તે વારે તારું વેર લઈં તોજ હાસ
 બેસું

“કીણે મારા હણાં હૈયાં, કીણે લીધી મારી કુડ;
 પત રાખું પરિયા તણું, શીશ કાપુ સમશેર.”
 એમ કહી જળ મેલ્યું ને આવો દાટ્યો. પછે તલવાર
 હાં હાં કરી ફેરવી. તરવારનો કટકો માધવદે બેઠા હતા-
 ત્યાં જઈને ચાંચ્યો. તે લઈ માધવદેવે હાલના ભંડારીઆ-
 માં મેલ્યો ને ઉતરી અસ્ત્રી પેહેલાં જઈ દોલીઆ ઉપર સુ-
 તા. પછવાડેથી અસ્ત્રી આવીને સુંતી. સવારે ઉઠી કાઢને
 કલા વગર માધવદે એકલા ચાલ્યા ગયા. ઘેર આવીને બા-
 બીને કહ્યું એ અસ્ત્રી કામની નથી. ભાભી કહે ક્રમ ન-
 થી, માધવદે જોડ્યા.

ની કઢી સારી થઇ નથી. ભાભીએ મેણું માર્યું, સારી ખા-
વી હોય તો વહુને તેડી લાવો. તે સાંભળતાંજ ઠાકોર ઉઠી
ઘોડે ચડ્યા.

હુહો.

માધવ રેવંત પત્રાણીઆ, સાસરે તેડવા જાય.

ઝટપટ વેહેજા પધારીઆ, મને ખરી વમાસણ થાય.

પોતે ઘોડે બેસીને સાસરે ગયા. ત્યાં ખતરીસે રસોઇ
તઇઆર કરી; તેત્રીશ ભાતનાં શાક કર્યાં. રાડોડ જમ્યા.
તેમને સારૂ મેડીએ ઢોલીએ ખીછાવ્યો. માધવદેવ સુવા
ગયા. પછવાડેથી અસ્ત્રી આવીને ઢોલીઆપર બેઠી. માધ-
વદે મોહોપર લુગડું નાખીને જગના પણુ આંખ મીચીને
સુતા હતા. આએડીએ પછેડી ઉપાડી જોયું પણ ઠાકોર
ઉંઘતા જણાયા. ઠાકોરે એની પરીક્ષા જોવાને એમ કર્યું
હતું. આએડીએ વિચાર્યું ઠાકોર ઉઘે છે એટલામાં હું મા-
રા આવતે આજ ગળી આવું. એમ કહી વીરકાછ વાળી
દીધોઃ ઢાલ તરવાર હાથમાં લીધાં, ને નીચે ઉતરી. કરરર
કરતી દરવાજાપર જઇ સાંકળ ઉઘાડી આગળ ચાલી. સા-
માં અધારી રાત સમ સમ બોલી રહી છે. માધવદેવ ઠા-
કોર કેહે જોઈ અસ્ત્રી કાંઠાં જાય છે ને શું કરે છે, હું એ-
ની પાછળ જાઉં. ઢાલ તરવાર લઇ તેની કેડે થયા. અ-
સ્ત્રીને સામા નવ ચોર મળ્યા. તાણી તરવારને પડી તે ન-
વે ચોરના માંથા વાઢી નાખ્યાં. આગળ હીંડીતો સામે
ઓં ઓં કરતો વાઘ મળ્યો. હાથે રૂમાલ વીંટી તેના મોઝા-
માં આપ્યો ને ખીજે હાથે ઝટકો એવો માર્યો કે તે ધડ-
ને શીશ જુદાં કર્યાં. ત્યાંથી ગંગાપર ગઈ. મહીસાગરમાં
જળ જે કાંઈ ભરેલા છે, ને પ્રવાહ ખળ ખળ વેહે છે.
અસ્ત્રી માંહી પડી પેંચે પાર તરી ગઈ. જઇતે આવ્યાની મ-

જોઈતી કુળ સુંદરી, જોઈતી ખરી ખાપ;

જો લાવું ઘેર આપણે તો, થાય પરીઆતું પાપ.

વેરી ઉઠ્યો દાવ લે, વસીચર ચંપો ખાય;

વસન વળુદી ગોરડી, વીખ દધ પરધેર જાય.

એ અસ્ત્રી સારી નથી. બાભીએ ફરીને પૂછ્યું કેમ સારી નથી. ત્યારે માધવદેએ જે જોયું હતું તે બધું કહ્યું. તે સાંભળી બાભી બોલ્યાં.

“ જાઓ માધવદે પાછા ફરી, હરખે તેડી લાવો એ નાર; તેના પેટશું આવે પૂત્ર રે, તે બાદશાહશું બાંધે તરવાર.”

માધવદે પાછા ગયા ને બાએડીને તેડી લાવ્યા. ધર સુતારે બાંધ્યું, (એટલે ધર કરી રહ્યાં) તેને પેટ ત્રણ દી-કરા થયા, સુરો, સામલ, ને જુંગો. છ, સાત, આઠ વરસના થયા. હવે એક દહાડો સમાજેગ છે. માધવદે પોતે નાહાવા બેઠા. અસ્ત્રીને કહે પેલા જોરડામાંથી થેપાડું લઇ આવો. અસ્ત્રી ધરમાં લેવા ગઇ. જોરડામાં કાઠીઓ વચ્ચે બિલાડી બેઠી હતી, ને પુર અજવાળું નહોતું, બિલાડી આંખો ગરગાવતી હતી, તે જોઇ ખાધી એના આપ એમ કહી તે બાઇ પાછી ફરીને અસ્ત્રી ચરીત્ર કરવા લાગી. માધવદેવે પૂછ્યું કેમ અસ્ત્રી શું છે? તે કહે મનેતો બિલાડી કરડે છે, મને બીક લાગે છે માધવદે બોલ્યા શી વાત કરોછો, એ અસ્ત્રી ચરીત્ર શાં કરવાં.

વાધ પડારણ જળતરણ, નવ શીશ કાટયા જેણ;

આજ મંજરે બીવરાવ્યા. અસ્ત્રી ચરીત્ર તેણ.

અસ્ત્રી કહે સામીનાય તમે શું બોલ્યા. એ વાત બોલી છે. માધવદે કહે બોલી છે તો લાવ મારી ઢાલના ભંડારીઆમાંથી તરવારનો કટકો ને વાધનો કાન. અસ્ત્રીએ

સુરાસામળાનો વેશ.

કે તેમનાં પેહેરેલાં ચીર પણ બહુનું સુગંધીદાર થાય છે. રાજ તે સાંભળી પાછો વળ્યો ને મોહોલમાં આવી સુધ્ધ ગયો. સવાર થતાં તેણે માધવ કેશવ પરધાનોને તેડાવ્યા ને કહ્યું મહીકાંઠાના ઠાકરડા ખંડણી નથી ભરતા. લશ્કર લઈ ન્હાઓ તેમને વસ કરો. રાજની આજ્ઞા માથે ચઢાવી ખંડે ભાઈ મહીકાંઠે ગયા. ત્યાં જઈ ડેરા તંબુ તાણ્યા છે, માંહે કચેરી ભરી છે, મેહેવાસીઓને એકઠા કર્યા છે, કોઈ ખંડણી લાવ્યાં છે, કોઈના નમીન લેવાય છે, કોઈને ખાંચા છે, કોઈને સીપાઇઓ મારે છે, એમ થઇ રહ્યું છે. માધવ કેશવ નાગર હતા. અહીં પાટણમાં રાજાએ પોતાની દાસી મોકલી તેમને ઘેર પદમનીઓને કેહેવડાવ્યું કે રાજ તમારે ઘેર જમવાને આવે છે. પદમનીઓએ જવાબ કહાવ્યો કે ભાઈ બેનને ઘેર નય, બાપ દીકરીને ઘેર નય તેમ આવજો. દાસીએ રોકે એવું ન કહેતાં કહ્યું કે તેઓ કહે છે રાજા. જુએ આવજો, અમે વાટ ભેળે એકાં છઇએ. રાત પડતાં રાજ ગયા. નાગરીઓએ સુંદર રસોઈ કરી જમવા બેસાર્યા. રૂપાના થાળમાં ગત્રીસ રસોઈ ને તેત્રીસ શાક પીરસ્યાં. હાંડી અને જુમરના દીવા જળકી રહ્યા છે. પદમનીએ જાણું વસ્ત્ર પેહેર્યું હતું, સોળે સણગાર ધારણ કર્યા હતા, ચોટલાની લટો છુટી મેલી હતી, અંગમાંથી મોગરાના અતરથી વીશેશ સુગંધ આવે છે, એવી રમઝૂમ કરતી હાથમાં રૂપાની વાલી લઈ રાજને ધી પીરસવા આવી. લુગડું મોઢાપરથી ખસી ન જાય માટે દાંત વચે રાખ્યું હતું તે ધી રેડતાં ખસી ગયું ને નજરે વા-

હાકારને નિશાળ સોંપી ગયો હતો. તે છોકરો ખંદો છે, એ કામ કદાપિ તેનું હશે. રાજા કહે એને મારી નાંખું; મારી કુંવરીને એ છેડનાર કોણ. રાજાને ક્રોધ ભરાણે જોઈ પરધાન બોલ્યા ખમા મહારાજ ખમા. એ કુંવેર રાડોડ છે ને ઉંચા કુળનો છે, હાલ શોધ્યો એવો વર ગળનાર નથી. રાજા કહે દીક્ર છે ત્યારે એની વેરે લગન કરે. ઘડીયાં લગન લઈ પરણાવી દીધાં. પરણાવીને મોહોલ રહેવાને આપ્યો, હાથી, ઘોડા, ચાકર, નકર, દાસ દાસીઓ, જગીર, ખજાના આલ્યા. જાને ખાય પીએને મોજ કરે.

એક રાતના રાજા ફરણું નગર ચરચા જોવા નિસંધા. ફરતા ફરતા દરવાજા બાહાર આવ્યા. ત્યાં તલાવપર ઘોળી લુગડાં ધોતો હતો. પુનમનો ચંદ્રમા માથે આવી રહ્યો છે. ઘોળી સોહી સોહી કરે છે. રાજા તેની પાસે ગયો ને બોલ્યો.

ઘોળી કેના ધુવે છે કપડાં, સરોવર તીર;

હું તુંજ પુછું પરીએટડા, તું કેનાં પળાળે ચીર.

રાજા—અલ્યા આ વખતે, અરધી રાતે કેનાં લુંગડાં ધુવે છે તે મને કહે.

ઘોળી—માંધવ કેશવ દો બંધવા, રાજા તણા વચર;

તેને મોહોલે વસે જે પદમની, તેના પળાળું ચીર.

રાજા—દહાડે કેમ નથી ધોતો.

ઘોળી—એના ચીરમાંથી એટલી ખુશખો નીકળે છે કે ભમરા આવી મને ચુંટી ખાય છે. રાત્રે ભમરા હુંગતા હોયછે માટે રાતના ધોતીછું.

રાજા કહે અલ્યા એટલી બધી સુગંધી શાની. ઘોળી કહે પદમનીઓના પરસેવાની એટલી સુવાસ હોયછે

કે તેમનાં પેહેરેલાં ચીર પણ બહુનું સુગંધીદાર થાય છે. રાજ તે સાંભળી પાછો વળ્યો ને મોઢોલમાં આવી સુઈ ગયો. સવાર થતાં તેણે માધવ કેશવ પરધાનોને તેડાવ્યા ને કહ્યું મહીકાંઠાના ઠાકરડા ખંડણી નથી ભરતા. લશ્કર લઈ જાઓ તેમને વસ કરો. રાજની આજ્ઞા માથે ચઢાવી જાને ભાઈ મહીકાંઠે ગયા. ત્યાં જઈ ડેરા તંબુ તાણ્યા છે, માંહે કે ચેરી ભરી છે, મેહેવાસીઓને એકઠા કર્યા છે, કોઈ ખંડણીલાવ્યા છે, કોઈના જમીન લેવાય છે, કોઈને ખાંધ્યા છે, કોઈને સીપાઈઓ મારે છે, એમ થઈ રહ્યું છે. માધવ કેશવ નાગર હતા. અહીં પાટણમાં રાજાએ પોતાની દાસી મોકલી તેમને ઘેર પદમનીઓને કેહેવડાવ્યું કે રાજ તમારે ઘેર જમવાને આવે છે. પદમનીઓએ જવાબ કહ્યો કે ભાઈ જેમને ઘેર જાય, જાપ દીકરીને ઘેર જાય તેમ આવજો. દાસીએ શંકે એવું ન કહેતાં કહ્યું કે તેઓ કહે છે રાજાએ સુખે આવજો, અમે વાટ જોઈએ છીએ. રાત પડતાં રાજ ગયા. નાગરીઓએ સુંદર રસોઈ કરી જમવા બેસાર્યા. રૂપાના થાળમાં જત્રીસ રસોઈ ને તેત્રીસ શાક પીરસ્યાં. હાંડી અને જુમરના દીવા ઝળકી રહ્યા છે. પદમનીએ જીભ વચ્ચે પેહેર્યું હતું, સોળે રણગાર ધારણ કર્યા હતા, ચોટલાની લટો છુટી મેલી હતી, અંગમાંથી ગોગરાના અત્તરથી વીંશ સુગંધ આવે છે, એવી રમઝૂમ કરતી હાથમાં રૂપાની વાઢી લઈ રાજને ધી પીરસવા આવી. લુગડું મોઢાપરથી ખસી ન જાય માટે દાંત વચ્ચે રાખ્યું હતું તે ધી રડતાં ખસી ગયું ને જાણે વા-

દળામાંથી સુરજ નિકળ્યો તેવું થઈ રહ્યું. તેવું મુખડું રાજની નજરે પડ્યું. રાજ તુરત મોહ પામી ગયો. તેની શ્વશુર જતી રહી ને દગમુઝ થઈ ગયો. પેલી ધી રેડી જાય છે પણ રાજ ખસ કહી શકતો નથી. થાળ ધીથી ભરાઈ ગયો. રાજની બોલાતું નથી. પદમની પાછી વળી જવા લાગી કે તેના પગના ઝાંઝરના નાદથી રાજ જાગૃત થયો. તેણે વિચાર્યું હું એની જરા મશ્કરી કરી પરીક્ષા નેઉં. ઘોખો ભરી ધી તેની પીઠ ઉપર છાંટ્યું. તેવી પદમની કરોધ કરી બોલી ' ને જીને કોઈ હોય કેતી તો આ વાઢી છુટી મારી માથું ભાગી નાંખુ. પણ શું કરું તું મારો રાજ છે. જા જવા દઉં છું.

કેશરી મુઠ ને ભોરંગ મેણા, શોડા શરણાગત;
કરપીતું ધન ને સતીનો પાલવ, તે મુવે જાય પરહય.

એ પાંચ વાના મુવા કેડે પારકે હાથ જાય છે. હું તો સતી અસ્ત્રી છું. શું કરું જે તું મારા જાપને ઠેકાણે છે. નીકર આ વાઢી એવી મારત કે માથાના કપાસીઆ કાઢાડત. એમ કહી તે ચાલી ગઈ. રાજ ઉઠી પોતાને મેહેલ આવ્યો. પદમનીએ તેજ વખત પોતાના સ્વામીને કાગળ લખ્યો કે મારા નાથ રાજ તમારાપર ક્રોધો છે માટે આ વાંચતા વારને ઘેર આવજો, પાણી પીવાને પણ ખોટી રહેશે નહીં. હલકારા સાંઢણીએ બેસી ગયા તે મધરાતે પોતા. તાંહાં કચેરી ભરાએલી હતી, ભરણું ભરાતાં હતાં, લખત લખ્યાં હતાં. કાગળ વાંચતાંવાર તે ડેરા તંબુ ઉઠાવી જાને ભાઈ સાંઢણીઓ ઉપર અસવાર થયા. મોહ ફાટતાં શેહેર બાહાર આવી પોચ્યા. ત્યાં પો-

સુરાસામળાનો વેશ.

તાની અસ્ત્રીઓને બોલાવી લીધી તે તુરત દાલી ભણી રવાને થયા.

અલાકદ્વીન ખુની એ વખતે બાદશાહ હતો, તેની હજુરમાં નંધ સલામ બજાવી. બાદશાહે પૂછ્યું કાંઈક સે આંતેહોં. નાગરો કહે ગુજરાતસે. બાદશાહે પૂછ્યું ગુજરા- ત કેસી હય ? કેશવ માધવ કહે પદ્મીમે છોગા, મોહોપર મુછ, વીંટીમે નગીના, એસી ગુજરાત હય. બાદશાહ બો- લ્યો હમકું લા દેગા. નાગરો કહે નસીબ તમેરા. ટેગ હ- મેરી, તરવાર તુમેરી, રસ્તા હમ દેખાયગા. બાદશાહ તેર તુંગા લશકર લખતે ચેડ્યો. કુચપેર કુચ, અગાડીતું પ- છાડે તે પછાડેતું અગાડી, એમ કરતાં પાટણની ભાગળપર આવી મુકામ કર્યો. રાત્રીને ખજર થંધ કે નીમકહરામ કે- શવ માધવ બાદશાહ ફેજ લાવ્યા છે. બત્રીશ પાનતું બી- હું રાજ સમામાં મેંલી રાત્રીએ કહ્યું એવો ઢોધ છે કે બાદશાહતું લશકર નેધ આવે, તે ખજર લાવે કે ફર- મનની ફેજ થોડી છે કે ઘણી. થોડી હોયતો લડીએ તે ઘણી હોયતો હાય નેડી તામે થઇએ. બીડુ ઉઠાવવાની ઢોધની હીંગત ચાલે નહી. ત્રણ દલાડા મુધી તે પડ્યું ર- લ્યું. ચોથે દિવસે સુરજ સામેથી કચેરીમાં આવતો હતો. તેને ઢોધએ મશકરીમાં પટકાર્યો કે ભડે સુરજ આવે છે તે આ બીડુ લેશે. તે સાંભળી સુરજ આવતાં ઉભા રહ્યું. મુછોપર હાય ફેરવી બીડું ઉપાડ્યું તે માથે મેલ્યું. તે વેળા તેની અસ્ત્રી બારીએથી નેતી હતી તે બોલી.

“સામ સોહંદા પાંદડા, ગંરવા કંઠં પોશાય;
લખ શકેતો લેવરાવજે, નીતર શર સાથે અધાય.”

તેણીને સુરાએ ઉત્તર વાળ્યો કે,
કંધ લીધા કાંઈ લેવરાવીયા, હું લીધા સમરથ;
રણ વગે પડે ખુમડી, તાંહાં નેજે મારાં હાય.

એવું કહી પોતે ઘેર આવ્યો. સાંજ પડી તે વારે વાળુ કરી સુવા ગયો. સવામણ પુલની સેજ પથરાઈ હતી તેમાં અસ્ત્રી બરથાર પોઢ્યાં. અસ્ત્રીનો હાથ પાસા તળે આવ્યો તેથી ચુડની ચીપ ટુટીને તેની ચપટી સુરાને આવી. તે હાં હાં હાં કરતો ઉઠ્યો ને કહે મને કાંઈ, કરડયું. જોતે દીવો લઇને એ શું છે. અસ્ત્રી કહે સ્વામીનાથ કાંઈ નથી. સુરો કહે સાપ કરડ્યો હશેતો લોક કહેશે જેરે મુવો માટે દીવો લઇને જોતે. અસ્ત્રીએ દીવો લઇને બધા પુલ ઉત્તપાલટ કરીને જોયું પણ કાંઈ દીકું નહી, તેલવાળી આંગળી સોનાની ચીપે લોહોતાં તેને છુટી દીકી ત્યારે તેણે કહ્યું સામીનાથ આના ખુચવાથી હાં હાં કરી ઉઠ્યા ને આટલા બીધા, તો કાલે પારકી માના જણ્યા મળશે, ને જે વખત તરવારોના પરછટ પડશે તેવારે તમારી શી વસ્ત્રે થાશે. સુરે જવાબ દીવો કે સેજ પર આવીએ તે વખત પુલથી કુમળા, ને લઢાઇ પર ચડીએ તે વેળા લોઢાથી કઠણ એવા અમે છીએ. આ ચુડો ઉતારી મેંત્રો, હું કાલે પાદશાહના હાથીને માઈ ને તેના દંતુશળનો ચુડો કરાવું તે પહેરજે.

સવારે નાહી ઘોષને વસ્ત્ર પહેર્યાં ને ઘોડો તથ્યાર કરી શકન જોય છે, એટલે માથા ઉપર ગરધને ભમવા માંડયું. સુરાએ ઉંચુ જોયુંતો માથે ગરધન ભમતી દીકી. તે વારે દુહો ખોલ્યો.

ગરધન માં ભમ ઉતાવળી, પલાણું તાં લગ ધીર;
શર એસાઈ આપણે, નકર સામા તણે શરીર.

એવામાં માલણ આવી, તેણે સુરાના કોટમાં હાર નાખ્યો. બાંધ્યો હાર હતો માટે અપશુકન થયા, તેપર નિયલો દહો કહ્યા.

માલણ તું મારી બેનડી, છુટાં આંધે પુલ;
સુરો જાડું લઢવા, જેમ આશાડા પુર.
જોમ કહીને હાર પોતાની અસ્ત્રોને આપવા માંડ્યો,
ત્યારે માલણે કહું ગાહારાજ અસ્ત્રીને શાને આપોછો એ
કાંઈ તમારી હારે આવનાર છે? આ આપના ઘોડાને પે-
હરાવો. તે સાંભળી સુરાની સ્ત્રી બોલી.

ઘોડો માધણ મરાવીએ, ને મુખ ભર્યા લોહાં;
કુટ્ટી આંધે જે મરે, હું બલીહારી માલણ તુહાં.
એના જવાબમાં માલણ કહે છે.
ઘોડો માધણ મમાણુધણ. ધણુ જશે અવળા;

ઠાલાતણે ઝમુકડા, તમે શેહેશો એ જણા.
સુરાએ ઘોડાનાં ગળામાં હાર નાખ્યો. અસ્ત્રી ધણીને
પુત્રે વધાવીને પાછી વળી. સુરો આગળ વડ્યો. મારગમાં
પોતાનો જવાન ભાણેજ મળ્યો, તેનું નામ વધાવો હતું.
ભાણેજે પુછ્યું માગા કાંઈ નવોએ. સુરો કહે બાદશાહ
ના લશ્કરમાં લઢવા જાઉં. વધાવો કહે મને જોડે લોને મેં લ-
કાઈ જોઈ નથી. સુરજ કે હાક આવ મારી પાછળ બેસી
જા. શેહેરના દરવાજા બહાર નિમર્યા તેવારે બાદશાહનું
લશ્કર જાયું. વાદળ ચડ્યું હોય તેવું દૂરથી દેખાણું. બા-
ણેજે કહું જુવોને માગા વરસાદ કેવો ચડ્યો છે. સુરો
કહે આ એ વરસાદ નથી એનો પાદશાહનું લશ્કર છે.
દગદગતી ઢાલ પ્રકરતા તેજ, એ દળ દીસે બાદશાહતણા.
મામો કહે મુણુ ભાણેજ, આપણે મરીયું ખરા પંથુ
મારીયું ધણા. મંધરાતે દળમાં પેડા. બાદશાહનો નાંહાં કે-
શ હતો ત્યાં પોંચ્યા. ચાગડાનો કોટ હતો તે કાપ્યો તે
અંદર ગુસ્થા. ખાહી આવી તેમાં ખેરના અંગારા ધકી ર-

છા છે. ઉંટો ઉભાં હતાં તેમાંના કેટલાંકને મારી અંગા-
રા ઉપર નાખ્યાં ને તે પર થઈ ચાલ્યા ગયા. આગળ
જતાં વાઘની ચોકી આવી. સુરાએ લુગડાનો દડો નાખ્યો
તે જોવો વાઘ લેવા જાય છે કે અટકો મારી તેનાં ધડ
શીશ જુદાં કર્યાં. છેલ્લે બાદશાહના તંબુમાં દાખલ થયો.
ત્યાં ત્રણ સખસ હતા, એક વાકાં નવીશ, એક બાદશાહ,
ને એક મુગલ સીપાઈ. સુરાએ બાદશાહને ત્રણ સલામો
કરી, બાદશાહ અચરજ પામ્યો ને સામુ જોઈ બોલ્યો
‘અમે હિંદુ તું કાંહાંસે આયા, ઝોર ત્રીન સલામ કીયું
કીની સાત કરના. સુરો કહે સાહેબ એમાંની એકે આપ-
કું નહિ. બાદશાહ બોલા તબ કીનકુ. સુરો કહે જ એક
મેરે માતપીતાકું, જીને મેરેસે જનમ દીયા ને લેનેસે કોરા
કીઆ. એક સલામ ઉસકુ કી, ઝોર દુસરી સલામ અમે-
રા રાજ ઘેલારા કરાણુકું, કે જીસકા મેં નીમખ ખાતાહુ.
ત્રીસરી ધાર ભવાની જો મેરી તલવાર ઉસકું કી. ઈસસે
સારા દળ કાટના હે. બાદશાહ કહે કીઆ ગજબ બોલતા
હે, એક ધા ઝોર સાત ટુકડે. એવી અસારત પોતાનો ક-
ને મુગલ બેઠો હતો તેને કરી એટલે તેણે કમાન ઉપર દ-
કોરો ચડાવી જોસભેર ફેંક્યો. સુરાએ તે ચુકાવ્યો ને એક
ઝાડને વાગો. તે ઝાડના બે ફટકા થયા. સુરે કહ્યું આપ-
કા બચન ખાલી ગયા. સાત ટુકડા ના હુવા, ફક્ત દો
હુવે. દેખો અબી મેં કર દેતાહું, ઈસતરે ધા ના કીજીએ,
ચું ધા કીજીએ. પોતાનો ઘોડો લાવી કાઢેદે કર્યો ને તે
પર એક ધા કર્યો તેથી તેના સાત ફટકા થયા. ઘોડાની
ડોકપરથી અટકો માર્યો તે પગમાં થઈ પુછડી સુધી ઉતા-
રી નાખ્યો, તેથી માથું, ધડ ચાર પગ, ને પુછડું એ સા-

નુસસમજાતો વેસ.

તે જાણ જુદા પડ્યા. બાદશાહ કહે 'તોણા તારો મરે,
હિંદુ બુદ્ધ હે.' પાસે થોડાની કોડી હતી તેનાં તરફ તે
તેના કોટ ઉપર ચડીતે ઉભો. નુસે બાદશાહની માનો કો-
હીવાળી નાગી તરવાર લઈ ઉભો તે કહ્યું હુકમ હોયતો
લડું, એવામાં એક મોગલ પાકળથી આવ્યો, તેને ખાંચે
એ બકરા તે હાથમાં એ સીસા હતા. નુસાએ તેને લાખ્યો
નહિ. બાદશાહે તે મોગલને ઈશારત કરી તે પરચો તેણે
કરા તે સીસા લાંચે ઉતારી બાથમાંથી ટકોરો કઢાડી
મે વાગ ચડાવી ને મુક્યો કેતી કે નુસાનું મથું નીચું પ-
ડ્યું, તેજ વખત માથાનો આસપાસ તરવારથી કુંડળું
કરી ને ધાયો તે લાખો માથા વાકી નાખ્યા. ચોગરદત્ત
કરી વળ્યો. પોતાનું અંગ ભાલાથી વીંચાઈ ગયેલું છે તે
થોડીની ધારા આખે શરીરે વડી રહી છે. ભાણેજ તેના
ધડ કને ઉભો રહી કહે વાહવા મારા મામા ! વાહવા
મામા !

રાખ્યો ખતરવટ રજામુતાવટ, સમધીરમાં સમધીર;
શરીર વીંધાણું ભાલડે, ધારત ખંચે નીર.

બાદશાહ કહે એ જોણતા હે સો કોન, જોર લડતા
હે સો કોન ? તોકરો જવાબ દે છે, સાહેબ એ લડતા હે
સો મામા હે જોર જોણતા હે સો ઉસકા ભાણેજ હે. બા-
દશાહ કહે અરે તોયા એ શીર વગરકા ધડ એસા લડતા
હે તય શીરવાળા લડેગા તય કીયા હોયગા. જોમ કહી
વધાવાને પ્રછયું તું કય લડેગા. વધાવે કહ્યું મેરા મામા
ગીરેગા તય મે લડુંગા. બાદશાહ કહે મુહાન અકા, તય-
તો કોન જાને કીયા ગજબ હોયગા. તેરા મામા કય ગીરે
ગા, ભાણેજ કહે તીન આંતાં હોવે તો મેરા મામા ગીરે.
બાદશાહ કહે કીયા સો જોણ. ભાણેજે કહ્યું એકતો અમેરે

જીતે આદમી આપકે ઉવાં જંદીવાન હે ઉસકુ છોડો, દુસ-
રા આપકા લશકર સાડાતીન કદમ પીછા હડે, તીસરા અ-
ગારા ઘેલારાકરણકી દવાઈ આપકે લશકરમે સવાપોહાર
ફરે. બાદશાહએ કમુલ કરી તેમ કરયું પણ સુરો પડ્યા
નહિ તે જોઈ બાદશાહ વધાવાને કેહે કીયુંગે એ ગીરતા
નહિ. ત્યારે વધાવે કહ્યું હાં ખમાં મામા ખમાં, હિંદવાણે
હન થઈ, બાદશાહ તોળા કરેછે, મામા ખસ થઈ હવે આ-
વો. એ સાંભળી સુરો પોતાના માથા આગળ આવ્યો. એ-
ટલામાં પોતાની અસ્ત્રીને બાદશાહના હાથીના દાંતના ચુડા
કરાવવાની વાત સાંભરી આવી તેથી તે પાછો દોડ્યો ને
બાદશાહનું હાથીખાનું હતું ત્યાં જઈ સાતસે હાથી માર્યા
ને દતુસત્રો પકડી શેહેર ભણી નાખ્યા. તેના હગલા દર-
વાજા આગળ થયા. પછી પાછો માથા આગળ આવી તર-
વારને પોતાના અંગરખાની ચાળ વડે લોહીનાખી સાફ
કરી બાણેજને આપીને ધસારતથી કહ્યું જેવું દીહુ તેવું
તારી માંમીને જઈ કેહેજે. બાણેજ સાર કહી શેહેરમાં ગયો.
રતનબાઈ સુરાની અસ્ત્રી વાટ જોતી ગોખમાં બેઠીછે કે કોઈ
આવેતો ખચર પુછું. વધાવાને તરવાર લેઈ આવતો દેખી
તે બોલી,

કેહે વધાવા રૂડી વાતડી, સસીએર ન લજજે જેણ;

કેતા સુરે ઘેમડ ગુડીયા, કેતા હણ્યા પરીએણ.

વધાવો ઉત્તર કરેછે,

સાતસે ઘેમડ ગુડીયા. સોડા સંખન પાર;

મસ્તક વના ધડ લડે, હે મામી તુજ ભરથાર.

રતનબાઈ—લે વધાવા રૂડી લોભડી, લાખ પસાર આલીશ;

છની આવે મારા પીયુ ચડ્યા, તીની આવે ચડીશ.

ઝેવામાં વધાવાની વહુ આવી પોંચી તેણે કહ્યું,

સુરા પાસે ધર કરી, લક્ષી લજની મોરા કંથ;

તું રહ્યોહોત ધર ઝુંપડે, તો મામા સાથે લડવા જાહંત.

અરે ભુંડા કોરોને કોરો કાળું કરીને શું આવ્યો જે

ઝટકાએ ખાધાવના આવ્યા. ક્ષત્રીનું નામ જોખ્યું! છી! છી!

વધાવો—માથું ટુકું ધડ ધસ્યું. પાસાં ગાઠાં નેય;

ઉપર બીજરા મોરીઆ, જેના ફળ આરોગસે કોય.

રતનવહુ—સુરાતું માથું ટુકું ને ધડ ધસ્યું, પાસાં ગાઠાં નેય;

ઉઠશેતો આરોગશે નહીંતર આગ ચરતા નેય.

પછી તે વધાવાને કહેછે ઉઠ તું મારી સંગાતે ચાલ,

આપણે મારા સામીનું મસ્તક લાવીએ. તે જોળામાં લધ

હું બળી ગરીશ. વધાવો બીકથી ના કહેછે ને ધબરાયછે ને

કેછે હું મામી હું આવી શું કરીશ. મામીએ સમજાવ્યો,

ધીરજ આપી. આ તું ના આવે તારે કોણ આવે. હું એ-

કલી જાહંતે તે શી રીતે જાણું કે માથું ક્યાં પડ્યું છે. વ-

ધાવો તેની નેડે ગયો. હાથીના દંતુસળના ઢગલા આવ્યા.

દંતુસળ સીંદૂરે રંગ્યા હતા તે જોઇને બાઈ બોલી,

ઝો દીસે સુરા સીંદૂરીઆ, આ દીસે ગજદંત;

રાહેજ બોલ્યાતા બોલડા, પાળ્યા મોરા કંથ.

થોડીવારમાં દુશ્મનની જાવણીમાં દાખલ થયા. માથું

પડ્યું હતું ત્યાં જાહંતે કહ્યું

વાએ ફરકે તારી મુછડી, રસન ઝખુકે દંત;

કાગા રણે શું પોલીઓ, મુજ મવાગણ પંથ.

હે સામીનાથ આમ પડ્યો તે દીક નહીં. એમ કહી તે

રેવા લાગી. પાદશાહને ખબર થઈ કે સુરાતું શીર તેની

ચાત્રી લેવા આવીએ. તેણે હુકમ કર્યો હાં જાઓ તેને થેરા

કાખાનો વેશ.

કુંબરમાં એક પુતળી બાંધેલી હોયછે, તે છેલ્લીવારે અવળું
ડાકું પેહેરે છે.
ઉપર કહેલી અસંભવીત અને અશક્ય વાતો ભવૈયા
નથા અજ્ઞાન લોક સાચી અને ખરેખર બનેલી માને છે !

કાખાનો વેશ.

ગાવા વગાડવા ઉભા રહેલા હોય તેઓ કહે છે, રા-
મ ભજો, 'રામ ભજો, રામ ભજો ભાઈઓ રે રામ ભ-
જો; એસા થઈ તા થઈ.'

પ્રાહ્મણ આવે છે તે કહે છે, "હું પ્રાહ્મણ ગાગમાં
આબ્યોશ્ચું મહારાજ, હું ગંગાપારી પ્રાહ્મણહું, મારો કાંઈ

આટો કુટો થાય એવું છે માહારાજ."

નાએક—હા, ગામમાં જ ટેલ નાખ તારો આટો ફૂટો
૧શે.

પ્રાહ્મણ—વાર જનમાન રાજ, ભગવાન તગાર ખુરં
કરે, હું ટેલ નાખુછું.

ભટને કુંવારો કુંવારો કહે છે, પીતરાઈ મેણાં દે છે.
ભટને પરણ્યા વના કેમ ચાલે, ભટના મંદીરમાં કોણ મહાલે.
જેવા ચર્ધતર વૈસાખના તડકા, એવા કુંવારા પ્રાહ્મણને ભડકા.
ભટના સસરાનું નામ છે પંડ્યો, મને ખુણે ધાણોને દંડ્યો.
ભટની સાસુનું નામ છે લાક્ષી, રૂપક્યા માગે એક પાક્ષી.
ભટની સાળીનું નામ છે વેલી, એને નાખો કુંવામાં ઠેલી.
માહારાજ મને આટો મળ્યો, હવે હું રસોઈ કર-
વા એસુછું. એકા કરતા હઉં. માહારાજ તમેરા મુલકમે

કાયકા ચોક્કા કરતે હો.

નાચેક—ગાચેક ગોળરકા.

પ્રાહ્મણ—ગાયક ગોળરકા ! છી ! છી ! ગાયતો ધા-
સ ખાય, પુસ ખાય, વાકો ખરાળ ચોક્કા, ઉનકો ચોક્કા
અમારા મુલકમાં ના કરે.

નાચેક—તય તુમારા મુલકમાં કાચેક કરતે હો ?

પ્રાહ્મણ—માણસકા ગોળરકા.

નાચેક—ખરાળ તુમેરા મુલક ખરાળ !

પ્રાહ્મણ હાથે ચોક્કા કરતો હોય તેમ ચાળા કરતો
બોલે છે, 'ચોક્કા કરો નારાયણ, ચોક્કા કરો નારાયણ.'
પછી નાહાવાના ચાળા કરે છે ને કહે છે, અસ્નાન કરો
નારાયણ, અસ્નાન કરો નારાયણ. પછી અંગ લોહે છે.
પગથી લોહોતો ઉપર ચડે છે ને કહે છે તુમ ગુજરાતી લો-
ક ખરાળ હો, તમ મોહોકા તેજ પાઉ ઉપર લાતે હો,
હમ નીચેકા ઉપર લાતે હૈ. અગતો ભાખર કરતા હઉં.
રોટલા કરવાના ચાળા કરે છે ને પછી ખાવા બેસે છે ને
કહે છે 'અગ કોઈ આવેતો મેરેકું કહેના હો. દેખ ભા-
ઈ કુત્તા આયગાતો મેં નહીં ખાઉંગા, ભંગીયા આવેગા
તય મેં નહીં ખાઉંગા ભીસ્તી આયગાતો મેં નહીં ખા-
ઉંગા. ફદીર આયગાતો મેં નહીં ખાઉંગા.'

નાચેક—ટુકડા રોટી ડાલીઓ.

પ્રાહ્મણ—કોન હે ?

નાચેક—કુત્તા આયા ઉઠ નન.

પ્રાહ્મણ—કુત્તાકા મોહોમેસે લેકર જાવો ને ને
તો પ્રાહ્મણ હઉં.

એક—ટુકડા રોટી દોડીઓ.

બ્રાહ્મણ—કોન હે ?

નાએક—ફકીર.

બ્રાહ્મણ—ફકીરકી ઝોલીમેસે લેકર ખાઉ અસા હઉં.

નાએક—ટુકડા રોટી દીજીઓ.

બ્રાહ્મણ—કોન હે ?

નાએક—બીસતી આયા તેરે ઘરમે પાની દાલતા હે.

બ્રાહ્મણ—ઉસકા પાની નહીં હોના, નેન મત પીઉંગા.

નાએક—ટુકડા રોટી દીજીઓ.

બ્રાહ્મણ—કોન આયા ?

નાએક—ભંગીઆ આયા.

બ્રાહ્મણ—ઉં, ઉં, હુગને જેઠાહું ખાતા નહીં. ભંગીઆકું નહીં દઉંગા. ચલો ભાઈ અખતો જતાહું, મેરેકું દુવારકાં જાતેકા મારગ કાઢ દેખાવ. મેને અસ્તાન કીઆ, ખાના તથાગાર હુવા, અખ મેં જાઉંગા. કાઢ રસ્તા અ-તાવ.

નાએક—એક લંગા રસ્તા હે, જોર એક હુંકા હે, એક છ મહિનેકા, દુસરા એક મહિનેકા.

બ્રાહ્મણ—મેરેકું હુંકડા હોયસો દેખાવ.

નાએક—હુંકડા મારગપર લો હે, હુવાં કાળા લોક લુંટતે હે

બ્રાહ્મણ—મેરે પાસ પીરજમલાકા ઘોંસા હે સો સા-લા મર જાય. મેરી પાસ ધલમ હે, મેરેકું કોન લુંટતે વાલા હે.

નાએક—ન તખ.

બ્રાહ્મણ જાય છે, ને કાઓ આવે છે તેથી મેલણી મેલે... ગાએ છે—

કાયકા ચોકા કરતે હો.

નાએક—ગાએક ગોળરકા.

બ્રાહ્મણ—ગાયકા ગોળરકા ! છી ! છી ! ગાયતો ધા-
સ ખાય, ટુસ ખાય, વાકો ખરાય ચોકો, ઉનકો ચોકો
અમારા મુલકમાં ના કરે.

નાએક—તય તુમારા મુલકમાં કાએકા કરતે હો ?

બ્રાહ્મણ—માણસકા ગોળરકા.

નાએક—ખરાય તુમેરા મુલક ખરાય !

બ્રાહ્મણ હાથે ચોકો કરતો હોય તેમ ચાળા કરતો
બોલે છે, ‘ ચોકા કરો નારાયણ, ચોકા કરો નારાયણ.’
પછી નાહાવાના ચાળા કરે છે ને કહે છે, અસ્નાન કરો
નારાયણ, અસ્નાન કરો નારાયણ. પછી અંગ લોહો છે.
પગથી લોહોતો ઉપર ચડે છે ને કહે છે તુમ ગુજરાતી લો-
ક ખરાય હો, તમ મોહોકા તેજ પાઉ ઉપર લાતે હો,
હમ નીચેકા ઉપર લાતે હો. અગતો ભાખર કરતા હઉં.
રોટલા કરવાના ચાળા કરે છે ને પછી ખાવા બેસે છે ને
કહે છે ‘ અગ કોઈ આવેતો મેરેકું કહેના હો. દેખ ભા-
ઈ કુતા આયગાતો મેં નહીં ખાઉંગા, ભંગીયા આવેગા
તય મેં નહીં ખાઉંગા ભીસ્તી આયગાતો મેં નહીં ખા-
ઉંગા. દૂધીર આયગાતો મેં નહીં ખાઉંગા.’

નાએક—ટુકડા રોટી ડાલીઓ.

બ્રાહ્મણ—કોન હે ?

નાએક—કુતા આયા ઉઠ ન.

બ્રાહ્મણ—કુતાકા મોહોમેસે લેકર ખા નહ, મેં ગં-
પાંડી બ્રાહ્મણ હઉં.

નાએક—ટુકડા રોટી દોડઓ.

બ્રાહ્મણ—કોન હે ?

નાએક—ફકીર.

બ્રાહ્મણ—ફકીરકી ઝોલીમેસે લેકર ખાઉં એસા હઉં.

નાએક—હુકડા રોટી દીજીઓ.

બ્રાહ્મણ—કોન હે ?

નાએક—બીસતી આયા તેરે ઘરમે પાની દાલતા હે.

બ્રાહ્મણ—ઉસકા પાની નહીં હોના, મેરા મુત પીઉંગા.

નાએક—હુકડા રોટી દીજીઓ.

બ્રાહ્મણ—કોન આયા ?

નાએક—ભંગીઆ આયા.

બ્રાહ્મણ—ઉં, ઉં, હુગને બેઠાહું ખાતા નહીં. ભ-
ગીઆકું નહીં દઉંગા. ચલો ભાઈ અખતો જતાહું, મેરેકું
ફુવારકાં જાનેકા મારગ કોઇ દેખાવ. મેને અસ્તાન કીઆ,
ખાયા તથઆર હુવા, અખ મેં જાઉંગા. કોઇ રસ્તા બ-
તાવ.

નાએક—એક લંગા રસ્તા હે, જોર એક હુંકા હે,
એક છ મહિતેકા, દુસરા એક મહિતેકા.

બ્રાહ્મણ—મેરેકું હુંકડા હોયસો દેખાવ.

નાએક—હુંકડા મારગપર લો હે, હુવાં કાળા લોક
લુટતે હે

બ્રાહ્મણ—મેરે પાસ પીરજમલાકા ઘોંસા હે સો સા-
લા મર જાય. મેરી પાસ ધલમ હે, મેરેકું કોન લુટતે
વાલા હે.

નાએક—જા તખ.

બ્રાહ્મણ જાય છે, તે કાળો આવે છે તેથી મેલણી

ગવૈઆ ગાઓ છે—

‘આ હેડી આયોરે રામા, આ હેડી આયોરે, કાઓ

આયોરે.' એસા થઇ તા થઇ.

કાળો બ્રાહ્મણને હુટી લેછે, તેથી તે રોતો રોતો આવે છે ને કહે છે મેરેકું મારગ જતાનેવાલા મરે, મેંતો હુટાયો.

નાએક—તેરો કીયા ગયો? ચંગો ભયો કે નંગો?

બ્રાહ્મણ—ચંગો કીયા નંગો ભયો. સેરેક સોતો ગયો, સેરેક રૂપો ગયો, પાની પીનેકી કરચતીઆ ગઇ, ફૂતા મા-રનેકી લકીઆ ગઇ, રામ ભજનેકી માળા ગઇ, ઘોતી ગઇ, પોથી ગઇ, સળ મેરો લે ગયો.

નાએક—તું અજ રોતો કીયા, તું કહેતો હોતો મેરી પાસ પીરજમલાકો ઘોંસોયો, સો કીયુ મારો નહીં.

બ્રાહ્મણ—અરે ભાઇઆ એતો મેં ભુલ ગયા. સાક્ષે કાળો મેરેકું મારને લગો એસો કે મેસળ ભુલ ગયા, અ-જકો આવેતો માર.

નાએક—આ હેડી આયોરે, આ હેડી આયોરે કાળો આયોરે. લે કાળો આળ્યો. બ્રાહ્મણ છુંમંતરની કુંક મારી તેને ઘોંસે મારે છે એટલે કાળો લાંગો સુધ જાય છે; જાણે મુવો હોયને તેવો. બ્રાહ્મણ કહે છે સાલેકું ધાઉગ્ન કરનેહો એમ કહી પાટાં મારે છે ને ગાળો દેછે. તેના પગ એક ઉપર એક ચડાવીને હાથને તેમ કરવા જાય છે, કે કાળો પગ છુટા કરી નાળે છે, પગ પાસે લાવે છે એટલે હાથ છુટા કરી દે છે, એમ જો ચાર વાર કરે છે.

નાએક—અજે આ એતો હિંદુ હે, ઇસકી કરીઆ-તો કર.

બ્રાહ્મણ—કીઆ કર? ઇસકે મોહોમે મુત ઢાલું શકરી કરે છે.)

કાળાનો વેશ.

નાગેક—અને જમન ઇસકી જમરી બડી જમર હે,
સેા તેરેકું મારદાયેગી.

બ્રાહ્મણ—મેરેકું કીયા કરનેવાલી હે.
કાળાની બાએડી હાથમાં નાગી તરવાર લધને શોક
બરેલા સાદે ગાતી આવે છે.

“મારી બાળી લોળીતો નાવ કેને મારીલોરે, મારી-
મારા નંગલકેરે નાવ કેને મારીલોરે, મારીલોરે.”

એ બોલો ગાતી નય છે ને ફરતી નય છે. પેલો
બ્રાહ્મણ સંતાઈ નય છે. પછી કાળા પાસે બેસે છે, તેના
હાથ તપાસે છે, પગ નોચ છે, મો તપાસે છે ને કહે છે
તમે દાટયું છે તે ક્યાં છે, મને દેખાડ્યું કેમ નહીં. પછી
જરા કુટે છે ને મોઢું ઢાંકી વીલાપ કરે છે, ને દુહા બોલે છે.

એમરા મોટી ખોડ, માણસને માથે મરણતણી;

દુછ લખ કરોડ પણ, એ નેવી એકે નહીં.

આછી પછેડી ઝોકતે, મુતો સોડતાણી;

નગાડયો નગે નહીં, ધારણ પડયું મુજ ધરતણી.

કાલજ જેડું કટારીએ, સેકું અંગારે;

જેના વના ધડી ના ચાલતું, તેણે વીસાર્યા જનમારે.

લાખા લેજે લાખ, અજીકી એક ધડી;

પરોડીએ નશે પ્રાણ, તે પંખારી પેટે પડી.

અમે પરદેશી પાન, વાએ વંટોલે આવીઆં;

કેને ન દીધાં માન, અહીંથી આવેરે હાલીઆં.

કટારી પું કરનાર. સોચ કીધી સરાણીએ;

વાદાલાની વેરણહાર, પું લોહીઆળી લટક્યાં કરે.

એ વખતે બ્રાહ્મણ કહે છે કાએક રોતી હે, મેરે ધ-

૨ ચક્ષતે. એ ચોર મુવા સો અછા હુવા. રાંડ લોકતે છુટ-

વા સાને મોકલ્યો. લોકને લુટી ધરેણા લાવે તે પેહેરવાં જોઈએ માટે રોય છે; લુટતા અજા લાગતા રંડી, ધરમે રખા હોતતો કાઈ મારતા નહીં.

કાળી મોઢું ઉઘાડીને કહે છે, મારો ઝટવા કીને મારો ભાઈ.

નાએક—બાઈ તું કાએકું રોતી છે. તેરે ધણીને ચો ગંગાપારી બ્રાહ્મણ આપોયો. ઉસકું લુંટીઓ, સો ઉને પી-રજમલાકો ઘોંસો મારો સો મર ગયો. અજ તેરે આહે સો કર.

કાળી—એ મુવો ગંગાપારી બામણ ગયો. કાંહાંસો મને બતાવો.

નાએક—ગામમાં છુપા રહ્યો છે સો બોલાવ.

કાળી—ઓ હાથ કેસા આવે.

નાએક—ગામમે એસા નોતરા ફેરાવ કે કાઈ પરદેશી બમન હોયગા તો ઉસકું લડુકા સીધા દેના છે.

કાળી—રે ઈસ ગામમાં કોઈ પરદેશી ભરામણ છે, હું તેને શેર ધી, શેર સાકર અને શેર આટાકા સીધા હઉં.

પેલો બ્રાહ્મણ સંતાઈને જોઈયો હોય છે તે ગાંડા ક-હાડતો આગળ આવે છે ને કહે છે, ‘તું લડુ ખીલાતી હૈ,’ મેં પરદેશી ભરામણ હઉં.

કાળી—તું ગંગાપારી બામણ છે ?

બ્રાહ્મણ—હા મેં ગંગાપારી હઉં.

કાળી—તુંમ લડુ ખાયગા ?

બ્રાહ્મણ—હા ખાઉંગા.

કાળી—જોઈ નાહા.

બ્રાહ્મણ—હાથમાં થુ થુ કરી હાથ શરીરે ચોળે છે ને કહે છે લે નાહા.

કાળી—એ કેમ અસ્તાન ?

પ્રાહ્મણ—એ શું અસ્તાન.

કાળી—એડ કાયમે ખાયેગા ?

પ્રાહ્મણ—એ કપડા પ્રાથરા. લાવ ઈસમે.

કાળી—દાલ કાયમે લેગા ?

પ્રાહ્મણ—જુતીમે.

કાળી—અથા, તું ગંગાપારી ભરામણ ખરો કેમ !

એમ કહી ચોટલી ઝાલી તેના ગળાપર તરવાર ધ-
રે છે તે કહે છે લે મુવા એ વડુ ખા.

પ્રાહ્મણ હાં હાં હાં કરી બુમ પાડે છે તે મહારાજ છે.

કાળી—તેં મારા ઘણીને માર્યો,

પ્રાહ્મણ કહે છે ના મેં નહીં, આણે માર્યો; કોઈ
ખીજતે ખતાવે છે. કાળી તેને પકડવા જાય છે તેટલામાં
પ્રાહ્મણ નાસી જાય છે. કાળી તેની પાછળ દોડે છે તે ગા-
ય છે, 'કીતે મારીસોરે મારા ઝવારે.' એના એ જોલ
ફરી ફરીતે ગાય છે તે પ્રાહ્મણની પુઠે દોડે છે. પ્રાહ્મણ પ-
કડાય છે તે કહે છે, મને ક્યાં પકડ્યો હતો હજમધું, ત-
માશે નેવા આવ્યોહું, હતો ગાંનેહું મસાલ ઝાલવા
આવ્યોહું. કાળી માનતી નથી ત્યારે તે કહે છે હતો
પોંજરોહું, તે મોડે પોંજર જોલાવે છે; પછી કહે છે હું
વાવરીહું, દેવ દતાર ને પોપટ આવવા આવ્યોહું.

કાળી કહે છે નહીં તું પ્રાહ્મણ છે, તારા દોડમાં જ-
તોષ છે. તેંજ મારા ઘણીને માર્યો, તુંજ મારનાર, ખીજે
કોષ નહી. પ્રાહ્મણ રોષ પડે છે તે કહે છે મારો સખ લાં-
નો તખ મે મારો, મેરો સેર સોતોલીતો, સેર રૂપો લીતો,
લહી, ફર ખતી, ઘોતી, પોહી સખ લે ગયો, તખ મેં મારો.

કાળી—તારા સખ પીછા દઉંતો તું મારા પીયુને જીતો કરે ?

આલ્હણ—હા મેરા પીછા દે મેં જીતા કરું.

કાળી—લે રે આલ્હણ તેરી લઠીઆ લે રે, ઘોતી લે તે-
રી પોથી લે, પાણી પીનેકી કરળતીઆં લે, રામ ભજનેકી
માળા લે, તેરા રૂપો લે, તેરા સોના લે, સખ તેરા આયો ?

આલ્હણ કહે છે હા આયો. અખ એક ભંગીકુ બો-
લાવ કે ચો આકર એ મડદાકું ધસડ લે જાય ચોર દાટે.
એમ કહી નાસે છે. કાળી તેને પકડીને કહે છે રે મુઘા
હોંગા તેરા સોના રૂપા સખ પીછા દીયા અખ કીયું નહીં
જીતા કરતા ?

આલ્હણ—મેરો થો સો મેરેકું દીઓ, ઈસમે તેરે
બાપકો કીયા લીઓ.

કાળી—મુઘા તેરો કાં થો, તુંતો રાતોથો, તેરા સ-
ખ ગયાથા.

આલ્હણ—લે, જીતા કર દેતા હું.

કોઈ પાસે એક પૈસો લઈ કાળીની આસપાસ ફરીને
કહે છે ‘અદ્લા બે અદ્લા, કાપુ તેરા ગલા, ઉઠે નહીંતો
કુટ મારું, જાને મેરી બલા; ઉઠ ઉઠ ખડા હો જા.’

કાળો ઉઠી જતો રહે છે ને વેશ પૂરો થાય છે.

વીક્રોસીસોદીઆનો વેશ.

વીક્રોસીસોદીઓ.

મેલણી. “ ગારા રસીઆ બાલમ રે, ગાગર ધઢતો
ગારા રસીઆ બાલમ રે, ગાગર ધઢતો.” ઝોસા થઈ તા
થઈ.

વીક્રો ઉદેપુરના રાણાનો ફટાયો હતો, તેનો આ વે-
શ છે. એક ભવાયો રજપુત સરદારને વેશે આવે છે ને
મારવાડીમાં બેસે છે. ભલો કરે રે એક લંગ મહાદેવરા;
કાહીશ રાય, એક લંગ મહાદેવ ફડા હુવા ધણેશે કહેવત.

દેવતો મહાદેવ દેવ, સાચે મને કીધી સેવ;
ગોફડી ઝટામાં ગંગ, આલુખણ બીરાજ અંગ;
ચડતી કળા ઉછંગ, બીરાજે લલાટખંદ;
આંખતો ધખંતી આગ, જલે થલે જગ બાળ;
મેખજેશી રંઢમાળ, ઉમીઆ શીહીએ અર્ધંગ;
ખભેતો ત્રલથુલખંડ, ઝોધારીઓ છમ ડમ;
દમર વાગે દાકીલ, નાટા રામ લીલ લીલ;
વજરે ચડો લંગોટ, ઉપરે તખરી ઝોટ;
જોગી મંત્ર સેવખંડ, વડેહી વડેહી ચંક;
ના નાણું કોઈ નાત ભાત, શંકરા શબ્દ સાખ;
આકડા ધતુરા આંખ, પ્રેમે ચડાવે પાણ;
પ્રતએ ભોળો ભુપાલ, પ્રભાતે કીજે પખાલ;
ધ્યાન ધર્યો જગપ્રશ, જટા મુગટ શર બંધ્યો;
વાળ્યાં ચોરાશી આસન, જોગ જગત સંધ્યા;
સોળ કળા સંપુરણ, ચંદ જો મુસ્તક આગો;
ઝરીઓ અમરત બંદ, તખ ચાખ ચેતનકું પાગો.
આક ધતુરા કર ગૃહ, રંઢમાલ કંઠ ધરે;
નાગ બેલનકું મારણુ ધશે, તખહી સંકર હાં હાં કરે.

મહાદેવ જોડા હુવા સુન બાબા. ભત્રો કરે અમરસંગ રાઠોડરો, હો કાહીરા રાય. અમરસંગ કેડો હુવો ધણેરી બાત મેં કડું સુનરે દાદા-શાહજહાં પુછે ખેરખેર અમરકી કમરમેં કહો કાંહાંકી કટારીથી ? જોધખર જડાધથી, ગઢ સાંકળે બાંધીથી, સાપજેસી સલક ગઈ, બીજલીસી બેહેગઈ. કહો કીતે ઉમરાવકુ કીતો દુખ દે ગઈ. એનો જવાબ એકનકું લગાધમાં, મેર દુદનકી પુદમે દવાક જેસો દેગઈ, કાલ જેસો કરકડે. ફેફરોસો ફરફરે, ગરદન સારો તોડ બા-યો, લોહ સારો પીગઈ. જેસો સલાખતખાં મારડાયો, અ-જનકો કાન કાટ ખુચો કર લે ગઈ. ખેલનમે શીકાર, છ-યું મરગન બાવરા, પાવસેર લોહસે હલાધ પાદશાહી, જો હોત શમશેર તો છીનાલેને આગરા, બધોડ ઘોડ ઉઠીઓ મેરરો બાધોડ ઘોડ, અસો અવસર મે કહે પાવા. અમરને મેલું સરગ જાવનતો આગરે લડેવા કહે આવાં. નાખ પડો પેરો પાદશાહસું લડવડ કામરો કાટ સાચો કમાયો. અ-મરરો વેર તીસરે પોહોર ઉછેલો તો બધુ બાંધ મોર સરગ આયો. કરકેસરમાં ગરકાવ વાગા, શેરા બાંધ હલકાર સાં-ધા. અમરરો વેર ચોથે પોહોર ઉછેલોતો ફલીને આગરો હુવા બાયાં. અમરસંગ રાઠોડ જોડા હુવા.

ભત્રો કરે વીકોસીસોદીઆસે, કાહીરા રાય, વીકોસીસો-દીઓ કીજોરે દીન હુવા. જવાબ. એક દીનરો વખત હે, મને ક્યેની હુવા. થારે મને સાન સુધ રહી નહીથી. થારે રાણી રતનાવળે લખીબરો બોલાયો, માહાંકી નાડી દેખાઈ. થારે જો તખીબરે કહો ધનરે મધુપાન પીલાઓ, ઈજોરે આછો હો જાશે. થારે રાણી રતનાવળે મને મધુપાન પી-લાદીઓ. થારે મને આછો હવો. થારે મેને રતનાવળે જા-એ પુછો કે મને કાયસે આછો હવો. થારે મેને કહો હર

હર જોખીંદ મે રજપુતરા દાવડા કે માકો એકલંગો ધર
 હે થે મને મંડુગાન પીલાયો. મેને જ્નેશારે પૂછો કે મંદુ-
 પાનરો અધરો મીથ્યા હોશે ? જ્નેશોએ કહો હા સવાશે-
 ર શીશો ઉકાળીને થે પીયોનો. ઇતરો દોશ નવારણ હોશે.
 તો સવાશેર સીસો મેને પીયો સો મને હજમ હુંવો. તદી
 માકો નામ વીક્રાસીસોદીઓ હુવો. એક માકો નામ વીક્રા
 સીસોદીઓ, એક માકો નામ વીક્રા હેકુ. વીક્રા હેકુ કીનારે
 દીન હુવો? એક દીનરો વખત હે, રાણી રતનાવળ મેહેલ-
 મે પોઢ્યાં હે, થારે માકા મોહોદારે રાણાનાં મોહો આગે
 નાકે ચુગલી કરી કે આછી આછી ધુગાધઓ વીક્રાસીસો-
 દીઆને ઘેર વે, આછા આછા ઘોડીલા વીક્રાસીસોદીઆકે
 ઘેર વે, આછા આછા મોહેલ વીક્રાસીસોદીઆ કે ઘેર વે.
 આડીચુગલી જાય કરી થારે રાણો માકા ઉપર ખોત ખકા
 હુવો, થારે ચારસે ઘોડીલા માકે ઉપર બેળ્યા. થારે મને
 રતનાવળે જમાયો કે ચારસે ઘોડીલે આપને મોહોલ નીચે
 ખડ્યા હે. થારે મેં ઉકર દાલ તરવાર લેકર અંદર પ-
 ડ્યો, એટલે ધણિરે મને હડરક માગ દીયા. જાને મેં રા-
 જાને કુનસકીઓ. થારે રાણે માકા ઝવાર ના લેઓ, મને
 અવળે પાન ચુનો દેવડાઓ, માકા પાંચ ગામડાં પીછા લી-
 આં ને મને દેશવડો રાણે દીઓ, મેં અહીંશે નીકર્યો થા-
 રે મીરહાઇને જગર હુધ કે વીક્રાસીસોદીઓ રાણારા પા-
 સસે ગયો. રાણારા ધરમાં તાનીતરવાર વીક્રાસીસોદીઓથો
 તેતો ગયો થારે મીરહાઇરી ફાળ આઇ તે રાણારો શે.
 હર ઘેર કીઓ. થારે રાણાએ રજપુતરા દાવડા એકીટા
 કીયા. સવાગણ કેસર ઘોર્યો થારે જરખીરી અણીએ ટીકા
 ટીકા ભાગ ના આગો. એતરા રજપુતરા દાવડા એકીટા

હુવા. રાણે કહો કોઈ એકો હેકે મીરહાજરા હાથીને ફૂંભ-
સ્થળમાં સવામણુ લોઢાની સાંગ દેવાડે ને ફેાજ હડાવે એ-
કો કોઈ હે. કોઈ રજખુતરી હીમતના પોંચી થે દન મને
રાણે ઇઆદ કીયો કે આ વખત જો વીક્રાંતીસોદીઓ હો-
ત તો સવામણુ લોઢાની સાંગ હાથીના ફૂંભસ્થળમાં રાડ
દેવાડે. થે દન મને રાણે સાંઢણી ભેજને ખોલાવ્યો. થે દન
મેં સવામણુ લોઢાની સાંગ હાથીરા ફૂંભસ્થળમાં રાડ દે-
વાડી એટલે હાથી પાછો ભાગો ને ફેાજ હડાઈ. ચાર કો-
શ તલક પીછી હેઠાઈ ઇણારે દીનસે માકો નામ વીક્રા હે-
ડા હુવો. આગેસે આયો મેં પીછેસે આયો મારો મોતી-
ઓ; માગણીઆત સમેલો કરન્ને થેં.

મોતીઆ માગણીઆની મેલણી. આહારે મૃગનેણી-
નો જોખન જાચરે ભલે આયો આયો કુમડો; (ચડાવીને)
આયો આયો. કુમડો.

મોતીઓ માગણુ, તેની વહુ ગંગાગોર, ને તેનો છ-
ઠ્ઠો ગુલીઓ એ ત્રણે જણુ આવે છે. માગણુ સક્ષામક-
રે છે ને કહે છે, ભલા ભલા સરદારાંને મુજ મોતીઆ મા-
ગણીઆતણો હોયરાજ રે માધ યાપ.

ગંગા—વડા વડા સરદારાંને માકો ઝરપલીરો હોય-
રાજ માધ યાપ.

ગુલીઓ—વડા વડા દેડાને, ગાંઝાને. કુંભારાંને મુજ
ગુલીઆ ગાડીઆરો હોયરાજ માધ યાપ.

મોતીઓ—તને હોયરાજ રે દુંગલીઆ ?

ભુંગળીઆ—અધ્યા દુંગળીઆ કે ભુંગળીઆ ?

મોતીઓ—આછી વગાડે ભુંગળીઆ નહીતો મારા
બેટા દુંગળીઆ. તને હોયરાજરે પચાણ તને હોયરાજરે
કડાકુટીઓ.

વીકાસીસોદીઆનો વેશ.

તાંલકુટીઓ—અલ્યા કડાકુટીઓ કેમ ?

મોતીઓ—આછી વગાડેતો તાળકુટીઓ નહીં તો કડાકુટીઓ. સુણો દાદા અડે મારો વીકાસીસોદીઓ આવ્યો હે ઇંણુરે કહીએ થારો મોતીઓ માગણીઆત ધડ ચી-તોડસે ચેને સોધતો સોધતો અડે આવ્યો. એક જણ વીકા-ને કહે છે, થારો મોતીઓ માગણીઆત અડે આવ્યો હે. વીકા તેને કહે છે તું એસો જરે કહે તે વીકાજી સાતમી દેલીએ સુતા હે તે કાઠ ના જગે. પેલો માણસ મોતીઆ-ને તેમ કહે છે.

મોતીઓ—ના જગે તો ધધુણ, (ધ'દોળ) હલાવ.

બોલાવનાર—તોએ ના જગે.

મોતીઓ—આંગળીનો ગોદો માર.

બોલાવનાર કહે છે ના જગે ત્યારે કોધમાં આવી કહે છે જીતી મારી રીસા જસા. તેની બાએડીને છઠ્ઠા પણ એમ કહે છે ને ત્રણ પાછાં વજે છે. બોલાવનાર વી-કાને કહે છે થારો માગણુ રીસા ગયો.

વીકા—ઓહો રીસા ગયો? જનનિ એડો કહે થને સામા સધારીને બાહે પાસાદે.

બોલાવનાર—એ મોતીઆ માગણીઆ તને વીકા-સીસોદીઓ સાંમા સધારીને બાહે પાસાદે.

મોતીઓ પાછો આવી વીકાની પેડી (મશકરીમાં)

બોલે છે
સાશ સોકાવતરા, લાળાદોકાવતરા, ગાલ્યા ગુડીઆ-વતરા, ગડીઆ પાંજરીવતરા, પાંજરી બોરડીવતરા, બોરડી પાંદડાવતરા, પાંદરો ખરો ગયો, બકરો મરે ગયો, લેંડી કરે ગયો, ધમ થારો પરીઓ વધે ગયો હું માળાપ.

ગંગા—હું વીકાજીનીમાં, હું વીકાજીનીમાં.

છોકરો—હું વીક્રાણનો ભા, હું વીક્રાણનો વડુવે.

વીક્રાણ—મોતીઆ માગણીઆત તું ઘઢ ચીતોડસે ખડીઓ તે કહે ગયો ?

મોતીઓ—ઘઢ ચીતોડસે મેં ખડીઓ તે ચારે ઉચે પીપણે ગયો.

વીક્રા—રાજપીપણા કે ?

મોતીઓ—ભુલો આ ભુલો, રાજપીપણેસે ખડીઓ તે રાણીના હેશમાં ગયો, અઠેસે ખડીઓ તે ચતે સોધતો સોધતો અઠે આયો.

વીક્રા—મોતીઆ માગણીઆત ચીતોડ ઘઢરી કાંઈ ખખરાં.

મોતીઓ—મહારાજ આછી.

વીક્રા—રાણો મોસે કાંઈ આછો કીઓ ? માંકો છા-
ઓ હાથી પીછો લીઓ. માકાં પાંચ ગામડાં પીછાલીઆ,
માકે અવળે પાન ચુતો દેવાડયો; રાણે કાંઈ મોસ અછીકી
નહીં, મોકે દેશવટો દીઓ. મેને ઘઢ ચીતોડ છોડયો ઉસ-
દનરો માને રાગ નહીં સુતો.

આછો આછો માફ, આછો આછો ખમાચી રાગરો
જમાવ કરેતો મે મુછાખર તા નાખું.

મોતીઓ કમાચો છોડી ગાય છે, એટલામાં તેનો દી-
કરો ગુલીઓ આજોટી પડે છે ને ઉંચી આંગળી દેખાડી
કહે છે ઓ ગુલીઆરા દઉ વડો વડો કાય દેખાય ?

મોતીઓ—એતો આભામંડળ દે.

ગુલીઓ—રડી પડી કહે છે મને આંબુદે આં આં આં.

મોતીઓ—આભામંડળને તું કાય કરે ?

ગુલીઓ—છતી થાળી કરીને જમુ. ને વડો વડો
કાય દેખાય ?

મોતીઓ—ચંદરમાં.

ગુલીઓ—મને આણુદે.

મોતીઓ—કાય કરે?

ગુલીઓ—ચકડી ભમડી કરી રમું. (વીકાજીની આંખો ભણી આંગળી કરી કહે છે.) ધરો છોટકી લોટકી કાય દીસે?

મોતીઓ—ધતો વીકાજી આંખો,

ગુલીઓ—ધરો મને આણુદે.

મોતીઓ—થેં કાય કહે?

ગુલીઓ—લખોટી કરી રમું.

મોતીઓ—પછે એ આંધળુ ધુડ કાં જશે?

ગુલીઓ—કુવામાં પડશે, રે બડો વડો કાય દીસે?

મોતીઓ—એતો વીકાજીની મોળ.

ગુલીઓ—એ મને આણુદે મેં દહુલો કરી રમું.

મોતીઓ—હેં માંકા જેટા.

વીકા—હેં માંકા જેટા. માકી મોલરો દહુલો કરીને રમે.

મોતીઓ—દાદા રીસ માં ચડવો, એ ભયકના છો કરા લાડેકવાયા વે.

અરપલી—ઓ ગુલીઆરા દહુ વે દી આડો થને સાંભરે?

મોતીઓ—કીરરો દીઆડો?

અરપલી—થારો ને મારો વીવા મેલીઆને થેને મા-હંરામાં પધરાવીઆ ને થારો ને મારો હાથેવાળો મેલીઆને ને નખરો કહે કીયો.

મોતીઓ—કાય નખરો કીયો થેને, પાનરો બીટો દીઓ ને સોપારીરો બટકો દીઓ.

ઝરપલી—ના.

મોતીઓ—રાંડ તારે થેને કાય નખરો કીઓ.

ઝરપલી—મેં અડી બોલી કે માડવાના પૂળા ઉડે ગયા, થારો પુલેકો ચડીઓ ને મેં સરખી સરખી સાહેલીઆં લઈને થને ઉકરડા ઉપર નાળુ ને થારો પુલેકો બાગો આયો ત્યારે મેં છાણુના પોદળામાં લખહે પડી.

મોતીઓ—લખહે થેં પડી કે મેં પડો. આવી ખરાખ લોગાઇ થેં માકે મળી. સુણુ ગંગાગોર, રાણે કહ્યું આછો આછો રાગરો જમાવ કર મેં દુઓ ઝકુળું ને થેં સરપુર.

મોતીઓ ગાય છે, ‘નદરત તનારી નાતુ આ આ આ.’ ગંગા પાછળથી સ્વર પુરે છે. ‘હોકો હોકો હોકો’ (શીયાળવાની પેઠે ભુંકી.)

વીકોળ—મોતીઆ એ કેડો રાગ હુવો?

મોતીઓ—મેને ખંબાચી રાગ કીઓ. ને રાંડને શીળુ રાગ કીઓ.

વીકોળ—આછો આછો ગોડી, કમાચી, માર, સોર-ઠ, એ રાગ સુણો. પણ શીળુ રાગતો નહીં સુણો.

મોતીઓ—રાંડ એડાઈ રાગ કરે છે. સુણો ફેર ગા-નદરત તનારી નાતું આ આ આ.

ગંગા—ભું ભું ભું (એમ ગધેડાની ગોડે ભુંકેછે)

વીકોળ—એ કેસો રાગ હુવો?

મોતીઓ—ધાધા ગોડી.

વીકોળ—દેવગોડી સુણી, અનળગોડી સુણી, પણ ધાગોડી કદી નહીં સુણી.

મોતીઓ—રાંડ એડાઈ રાગ કરે છે. મેં ફેર ગાઉ

વીકાસીસોદીઆનો વેશ.

‘નદરત તનારી નાનું’ આ આ આ. ગંગા-ઉં છં ઉ (ક-
તર ખોલાવે છે) તેવારે ગુલીઓ કહે છે છાની છાની થારા
મોડા ઉપર ઉધાણી ભરાવું.

વીકાજી—એ કેસો રાગ? એતો મેં નહિ સુણો.

મોતીઓ—એ રાંડ એટલે રાગ કરે છે. સુણો મેં

કુઆ કહું.

રાગા શીર ખંખાચીઓ, માહાલા શર માર; ૧
સેજે મીઠી સુંદરી, અમલા શર દાર.

છીંકતાં ઢાળ્યો ઢાલીઓ, છીંકતાં કીઓ શણગાર; ૨
આંગણુ ઘોડો પીયુ ખડો, થેં છઓ છીંકણુહાર.

સોરઠ ધરાના સંચર્યો, ના ચડ્યો ધડ ગીરનાર; ૩
ના નાહો ગંગા ગોમતી, તેનો અફલ ગયો અવતાર.

સોરઠ સુધડ માણુસા, તાંહાં શુ કર્યો વેવીશાળ; ૪
એક નહારા તે ફુલે નગણુ, તેના આલ્યા દે આધાર.

ગોરી થારાં દો તેણુ, નેસા અરનન ખાણુ; ૫
ને દેશ નેયાં વાંકડા, તે દેશ પડ્યા ભંગાણુ.

દડકાથી ચમક્યો હોય તેવો ઢોંગ કરી મોતીઓ કહે
છે, દાદુરીઓ ! દાદુરીઓ ! દાદુરીઓ ! દાદુરીઓ !
ગુલીઓ-દાદુરીઓ ! ગંગા-દાદુરીઓ ! દાદુરીઓ !
એવે છે.

વીકાજી—સુણ મોતીઓ માગણુ આજો આજો રાગ
હુવો, ધસમે ચકરો વકરો કાય હુવો ?

મોતીઓ—દાદા રાગરો માહો દાદુરીઓ આયો તે
રાંડની સાહેલામાં ગુસ ગયો.

વીકાજી—થેતે દાદુરીઓ ઉપર ઘળ કરી !

મોતીઓ—થારો લુણુ ખાયું તે દાદુરીઓ ઉપર ધ

ન નંકર !

વીક્રાજી—મોતીઆ માગણું રંગરો આછો આછો
જમાવ ના હવે, આજા ભાવન સુણાવ. પેહેલો ઈડરો ધ-
ણીકો ભાવ માકો સુણાવ.

મોતીઓ ગાયછે. રાગ સોરઠ. ‘ઈડર આંખા આંખલી
રાજ ઈડર દાડેમ દ્રાખ; ઈડરનગર સોહામણું, ત્યાં વસે કા-
મણગારી નાર, વેગેને પધારોરે માણીધર રાજ. હુંતો યારા
ગુલડાને મોહી મારા રાજ, અમલ આરોગો રે સુખના
લાલ. આંગડ અમકી મોજડી, તરકસ રણકા તીર; કોઈક
સાહેબો આવશે, મારો લાલ નણુંદનો વીર; વેગેને પધારો
રે માણીધર રાજઆ. જાંચી ચડુંને નિચી ઉતરું, ચડકર
જોવું યારી વાટ; કોઈક સાહેબો આવશે, ઘેર પુલડે બિઠા-
વી ખાટ; વેગેને પધારોરે માણીધર રાજ. પાંચ રૂપીઆ
આણું રોકડા, કોઈ લશકરીએ જાય; જ્યને ઠાકારને ધમ
કહેજો યારી મૃગયાનેણી પાન ન ખાય; વેગેને પધારો રે
માણીધર રાજઆ.

વીક્રાજી—એતો ઈડરો ધણીરો ભાવન સુણો, હવે
ખારેકડા ધણીકા સુણાવ.

મોતીઓ ગાયછે. રાગ મારૂ. ‘રાજ આપ્પુતે જોડા દુ-
ગરા, રાજ ધઢા જોસલમેર રે; રાજકળીઆં ભમર સજ્જન
રે, તારું મન મોહું ચીત ભેળ રે; લખનેણાજ ખારેડે મારે
ઘેર આવો રે સાથીડાને સજોડ, ઘેર આવો રે હાથીડાને
હલકે; ઘેર આવો રે ઘોડીલાને ધમકે, રાજજીને રીજવીને
ઘેર આવો હો મારા રાજ. રાજ લીલુડી ઘોડી હાંસલી,
તેને સોનાની લગામ રે; રાજ તેને ચડીને ઘેર આવજો,
મૃગીયાનેણી જો સલામ રે લખનેણાજ ખારેડ. લાલ લી-
લુડીને લીલા જવ ચારજો, મારા પીયુને મઘને માંસરે; રા-

વીકાસીસોદીઆતો વેશ.

જ ધન પીંગળ દેશની પદમણી, પીયુ પાવા તે સરખો હં-
સરે લખતેણાજ ખરડે. હાંરે રાજમંદીરે દીવડો બજે, રાજ
જાણે બિઠાવી સેજરે; રાજ હુને મારો સાહેબો પોઢ્યું;
હુંતો કર દીવડા ધણુ તેજરે; લખતેણાજ ખારોડ. હાંરે
રાજ કસો કલાલી મધપીએ, રાજ સંવર્ણ પ્યાલો હાથ રે;
રાજ આંગણુ ઉભા જોળ્યું એતો અખેરણારો સાથરે;
લખતેણાજ ખારેડ. રાજ કોટડે જેના ભાધવસે. વસે વા-
ધાજ પાસરે; ભાવ સીરોઈ નગરથી વાપર્યું, ગુણુ ગાયતે
લક્ષ્મીદાસરે; લખતેણાજ ખારેડ. રાગ ખજાચી. કાંધડા-
જેરે દખેણીઆરી ખાત, તિને આપું મારા હાથડાની જા-
પરે; માકો માડડો પીયા પરદેશ વાસો ધંદન લાગ્યા હો રાજ
એક સુની હો સુનીરે, મારા પીયા બિન સેજડો સુનીરે,
મારો માડડો પીયા પરદેશ વાસો ધંદન લાગ્યા હો રાજ.
જે સરમાં એક મોતીહો મોતીરે, હુંતો મેહુલ ચડી વાટડી
જોતીહો જોતીરે, મારો માડડો પીયા પરદેશ વાસો ધંદન
લાગ્યો હો રાજ. રાગ માડ. રાજ ધન ધન દેશ દવારકાંતે,
ધન જાકળની નારતે, હીરા મોતી નીપજે તીહાં માંહી ર-
વા મોરારરે. મેરામણુ મથ્યા રાજરે, તમે આવોરે કાળી.

જ. પ્રભુ શરણે આવ્યાની આશ ધણી, સાંભળો સુરીજન સારરે; પેલા વસીઆ ભગતની વિનતી, ઉતારો પેલે પાર, મેરામણ મોટારાજ દેવળીઆનું ભાવન. રાગ માફ. લાળે લાળે મારી નણદીના વીરરે ઢોલાજી, દેવલીએ ગુલાખી ચુડો વાપર્યો. અરે રાજે એકજ કેવડે, કાઈ કેળે તે કાંટો ન હોયરે ઢોલાજી. આંટો આંટો લેજે રાવની પાધરે, મૃગયા-નેણીશું આંટો ના હોયરે ઢોલાજી, દેવળીએ ગુલાખી ચુડો વાપર્યો. એક અંધારી ઝોરડી, દુજીતે વેરણુ રાતરે ઢોલાજી, તીજે ઢોલીએ સાંકડો, મારો નગણુગારો નાવરે ઢોલાજી, દેવળીએ ગુલાખી ચુડો વાપર્યો.

હવે વીકાજી ઉઠીને પીશાખ કરવા જાય છે તેના મુખ આગળ મોતીઓ, ગંગા ને ગુલીઓ ગાય છે “આવેરે હાથડાને હલકે, આવેરે ઘોડીલાને ધમકે.” વીકાજી પાછો સભામાં આવી મોતીઆને શાળજોટો આપીને કહેછે ‘મોતીઓ માગણીઆત હું થારાપર બહુ ખુશી થયો તેથી લે આ મસાણુની શાલ.’

મોતીઓ—થારો મસાણુનો શાલ મેં કહી નહીં લે-ઉ, લે થારી પીછી (એમ કહી તેના ઉપર પાછી ફેંકેછે)

વીકાજી—મોતીઓ માગણીઆત કડી પરગણે મેસાણા જોટાણા શહેર હે ઉવાકો જોટો લીએલો હે.

મોતીઓ—હાં દાદા સમજે, થારો લાખ પાસોતો મારો કાક પાસો.

વીકાજી—અહ્યા, લાખ પાસો કાય ને કાક પાસો કાય ?

મોતીઓ—દાતાર આપે તે રૂપીઆનો હોય તે મારે લાખ પાસાનો પણ તું ભવધઓ આલે તે કાક પાસાનો દાદા મારે છોરા ગુલીઆરો ટીકા આપેાં છે, થેં મને ઘેલો

જગાધરે ખાલમ રેન થોડી. પાયલરે કાંઈ પરણો, ખીજવા-
રો જગકાર, જળ જોરી સેજે આવે તખ ઠંગકે નાવ, જ-
ગાવ રે ખાલમ રેન થોડી. એક અંધારી ચોરડી, દુનુ
ખેરણુ રાત, તીજે ઢોલીઓ સાંકડો મારો નગણુગારો ના-
વ, ખાલમ રેન થોડી.'

હવે વીંધાજીની વહુ રાણી રતનાવળ આવે છે તેની
મેલણીના દુહા.

કુંભજમેર કટાર ઘડા, પાણી અવળાં ફેર;
રાણાને કહેજો સંધેસરો, અમે વસીએ કુંભજમેર. ૧
કુંભજમેરથી રાણો ઉતર્યા માથે સાંકળીઓ ટોપ;
થર થર ધુજે માળવો. ખીહે ઉજણના લોક. ૨

ખીહે ઉજણના લોક જીરે. ઘેતે, ઘેતે, ઘેતે, થઈ
તા થઈ. કાટડેરે નગારા રાણાજીના વાજણા હો વાજણા
જીરે. એસા થઈ તા થઈ. ચડાવીને. મારા વાલમનો લા-
ગો સનેડો પીએરીઆનો લાગો સનેડો. મારા વાલમનો લા-
ગો સનેડો પીએરીઆનો લાગો સનેડો એસા થઈ તા થઈ.

રતનાવળ અને વીંધાજી બેસે છે એટલે તેમનો ચોર
આવે છે ને કહે છે, મહા વનમાં બામણ લુલો પડ્યો રે
મહારાજ, મને કોઈ ગામનો રસ્તો બતલાવો રે મહારાજ,
મને કોઈ વસતી ભેગો કરો રે મહારાજ.

જજમાન—અધ્યા ઓ અહીંઓ પાડેક, હે અહીંઆ
પાડેક.

બ્રાહ્મણ—એ સ્વાંન બોલ્યાં એ કાંક વસતી ખરી,
સતી આવી.

જજમાન—અધ્યા ઓ, કુતરા નહીં એતો હું મતી-
શ, રાંડના તને મારગ દેખાડું.

પ્રાક્ષણુ—તું ક્યારે મરીશ ?

જનમાન—અરે જેહરા મરીશ નહીં, હુંતો મનીશ.

પ્રાક્ષણુ—તારા હાથ પગતો માણસના ખરા પણ્ય
૩ મોહું રાખશતું છે.

જનમાન—મેર આંધળા, રાખશતું શું કહે છે, હુંતો
મારો જનમાન.

પ્રાક્ષણુ—અલ્યા તું મારો જનમાન !

જનમાન—હા, હું તારો જનમાન.

પ્રાક્ષણુ—મેર તારું નસંતાન જાય, તારું વધામણી
લાવનારતું, એતું સત્યા નાશ જાય, તારું કલ્યું તારો જ-
નમાન મુલો મેં કલ્યું સાડ ચયું, સાડ ચયું. હુંતો ખુશી
ચયો કે મને ખાટલો મળશે, પાટલો મળશે, ડગલો મળ-
શે, તળાધ મળશે, જોડકું મળશે, આશીકું મળશે. ને અ-
લ્યા તુંતો જીવતો છે, મને ફેગટ ફેગ પડ્યો. તું મારો
જનમાન ખરો કે. લે તારે તું મને મળ.

જનમાન ને ગોર ભેટ છે, તે વેળા ગોર કહે છે, 'ધ
નમીન ને સામો તારો જનમાન મરે તો ડગલો મળે, ઠાઠે
મરે છું.'

જનમાન—એમ જોડું શું જોયે છે.

પ્રાક્ષણુ—લે ફરી જોડું, આવ ભેટીએ. ધનમીનને
સામો તારો જનમાન ધણું જીવેતો દોડપોર દડાડો.

જનમાન—તારું ફાટી જાય રે ગોર એવું શું જો-
જીવું.

પ્રાક્ષણુ—લે તારે સારો આશીશ દઉં, અશ્વોકે કલ્યું.
આયુ અડધરે માહારાજને સુધ્વરતન, ને લક્ષ્મીના-
સતી દને દને સત્રુ તારા ચરણ જીવો, ને હાડ આમડી
રજીવને.

જનમાન—એનો અરથ શો તે કોહોને ગોરમાહારાજ?

બ્રાહ્મણ—આયુ અડધ એટલે તારું આવરદા અરધું આયુ થાય. પચાસનું હોયતો પચીસ થાય, ને લક્ષ્મી તારા ધરમાંથી જાય, ને તારા વેરી ધણું જીવે, ને તારાં હાડકાં, જંગલમાં રખડે.

જનમાન—અરે તારું નખોદ જાય રે, એવું માઠું બોલે છે! વાર લે આવ તને દખણા આણું, જેવી આશીશ તેવી દખણા આપું આ લે ટકો.

બ્રાહ્મણ—ટકો સીદને આલે છે તારાં છોકરાં કહેતાં હશે કે ગોર આવ્યો તે ખાવાનું લાવ્યો હશે તેમને આ ખારેકના બે ઠીલા લાવ્યો છું તે આપ.

માહારાજ માકો વીકાસીસોદીઆ અઠે આયોગે કહે છે; જાયને ખખર કરોકે થારો અઠીઆ રાજગોર આયો.

નાયક—હે વીકાજી થારો અઠીઆ રાજગોર આયો.

વીકાજી—આતો છોડો.

બ્રાહ્મણ—કાખલીઆ કુટતો, ને મારો જનમાન મારો જનમાન બોલતો આવી વીકાજીના ખોળામાં બેસે છે.

વીકાજી—હાં, હાં, હાં.

બ્રાહ્મણ—ઉઠીને નાસે છે, ને પછી સામો ઉભો રહી રાય છે ને કહે છે, આગળના જનમાન સારા હતા, તેનો ગોરને ખોળે બેસાડતા. આ રાંડને ખુખારો કર્યો તે મારી છાતીમાં વાગ્યું.

વીકાજી—આવ અઠીઆ, આવ બેસ, કહે રાણોજી માસે કાંઈ આછો કીયો. સુણે અઠીઆ રાણે માસે કાંઈ આછો કીઓ? મારાં પાંચ ગામડાં પીછા લીયા; મને અબળે પાતે ચુતો દેવડાવ્યો, માસે કાય આછો કીયો, રાણે માસે દેશવટો દીઓ, મને રાણોજી કોઈ દન ધ્યાદ કરે?

વીકોસીસોદીઆનો વેશ.

બ્રાહ્મણ—હા મહારાજ યતે ધ્યાદ કર્યો મહારાજ.

વીકો—કીસી બખત ધ્યાદ કર્યો.

બ્રાહ્મણ—મીરહાજરી ફેળ આઈ ઉસી બખત. સ-
ધળા રજપુતરા દાવડા એકીઠા હુવા સવામણુ કેસર ગોળ્યો
તો બરછીની ચણીએ ટીકો ભાગના આયા એતરા દાવરા
બેલી હુવા. ઉસી બખત રાણુ યતે ધ્યાદ કરો કે ન્તે ધ-
સી બખત વીકોસીસોદીઓ અઠે હોયતો મીર હાજરી ફેળ
ગીછી હધાવે. એસો ધ્યાદ કીઓ ને મતે અઠે મોકલ્યો.

વીકોજી—અઠે મોકલ્યોતો હે પણ માકો કાય કીઓ?

બ્રાહ્મણ—ચારા પાંચ ગામડા પીછા દીઆ, ચારો
છપો હાથી પીછો દીઓ. યેતે રાણોજી બોલાવે ચાલ.

વીકોજી—ગાકા પાંચ ગામડારા નામકી યતે બખરહે.

બ્રાહ્મણ—હા મહારાજ હે.

વીકોજી—કેણારા.

બ્રાહ્મણ—નાખોલી, કાખોલી, પાટલુ ગામ પેકુથર,
સામુ છીપાવાડુ ને બાધજીની તરેલી. ઓ ગામ ચારા હે
નળુ તે યતે પીછા દીઆ.

વીકોજી—ઓ સધળા ગામ આજા હે ?

બ્રાહ્મણ—હા, આજા હે, પણ છીપાવાળામાં ડર હે.
આધી રાતકું દીડાજીકો ભો હે, ગામતે લૂટે હે મહારાજ.

વીકોજી—ધણેરો કાય ભાર હે, કીતે ઘોડે ચડે ?

બ્રાહ્મણ—તણુ ઘોડે મહારાજ. આધી રાતકો ગામ-
માં પેસે, પટલીઆને અલે ને લુટે ને હેરાન કરે.

વીકોજી—દીડાજીરા કાય ભાર હે, માકા બેટાકા માર

ડાલું.

બ્રાહ્મણ—માકો ભૂખ લાગી હે, કાંઈ આટોટ્ટો આલો.

વીકાજી—રાણી રતનાવળરે પાસ જાયને આટો દેશે.

પ્રાહ્મણ—તેની કને, મારી જજમાન, મારી જજમાન કરતો જાય છે.

રતનાવળ—આવો અડે ગોર. સરખી સરખી સાહેલીની કાય ખંચર, બાઈ અમારીની કાય ખંચર.

પ્રાહ્મણ—એની ગાંડે વળગી ભમરી તે હેંડે તમરી તમરી, સારી ખંચર.

રતનાવળ—બાઈ લાલીની કાય ખંચર ?

પ્રાહ્મણ—બાઈ લાલી એનું મોડું જાણે પાળી, સારી ખંચર.

રતનાવળ—હાંની થઈને ગાણા ગાય છે. રાગ મેવાડા.

ધઠ ચીતોડથી પલાણીઆ, હાંરે હાં મેવાડારાણા, આની હો રે હો, વારીરે મેવાડા રાણા. ઈદરધઠ હુઓરે મેલાણુરે હો વારીરે મેવાડા રાણા, આની હો વારીરે મેવાડા રાણા. દુંગર એને ભાલા રાણારે વીકાજીના જળ હળ્યા, આની હો વારીરે મેવાડા રાણા. કમણુ કુદાવે રાણારે વીકાજી ઘોડેલારે, આની હો વારીરે મેવાડા રાણા. લાંગી લાંગી વેણુ રાણારે વીકાજી પાતળા, આની હો વારીરે મેવાડા રાણા. રતના કેરા રાણા હો ભરથારરે, આની હો વારીરે મેવાડા રાણા. રોહવટ સાચો રાણારે, કેમ આલો રાણારે, આની હો વારીરે મેવાડા રાણા. આકરી ના જાણો રાણા, આકરી દોહેલી દોહેલી મને શીઆળાની રાતરે, આની હો વારીરે મેવાડા રાણા. ઘોડેલાને વેચી રાણા ઘોધલા લીજીએ હો વારીરે મેવાડા રાણા. બાલોડા ભાગી રાણા દોશ કરાવીએ હો વારીરે. પાંચરાના ખેતર રાણા આપણે ખેડીએ, આની હો વારીરે મેવાડા રાણા. ગાંડે વાધીએ

ઢેડનો વેશ.

મગડા ને શાળ રે, આની હો. માળો ધાસી ટાપઝે રાણા.
 આપણે બેહુ જણા, આની હો. નેણેને હરાડીએ આપણે
 ચરકલા. આની હો. પ્રીતડીના બાંધ્યા રાણા રોહોરે સ્નેહન
 ટ સાચો સ્નેહનટ સાચોરે, આની હો વારીરે મેવાડા રાણા.
 આધી આધી રાતે રાણા રે આધી આધી રાતે લશકર વ-
 હી ગયા. આની હો. ખેરાને બરાણી વીકાજની મોલ રે,
 આની હો. તાંબાં તાંબાં ફરીએ રાણા વીકાજને તોલડી,
 આની હો વારીરે. માંહે રાંધીએ મરગલાં ફેરે માંસરે, આ
 ની હો વારીરે મેવાડા રાણા. રાધનકારી રાણી રતનાવલ
 ખાતળી, આની હો વારીરે મેવાડા રાણા. જમણુહારો હો
 રાણા જમણુહારો વીકાજ હંસરે, આની હો વારીરે મેવા-
 ડા રાણા. (ચડાવીને) હોરે મેવાડા રાણા, વારીરે મેવાડા
 રાણા. તા યે તા યે. ઘેં, ઘેં, ઘેં.

ઢેડનો વેશ.

‘એસા યજ્ઞિયા તતથે ભલે બલા ટાવશે મેહુતર
 આવે, મુગલાની વેશ લાવે, ટાવશે મેહુતર આવે મુગલાં-
 ની વેશ લાવે.’

એવું યજ્ઞિયા ગાય છે એટલે ઢેડ માથે ખાટલો લ-
 ધ આવે છે ને ચોડીવાર ચક્ર ચક્ર ફેરે છે, ને પછી એક
 બવૈયાને કહે છે ગલી કિતરાવ, આ મારી સાસુ કિતરાવ.
 તે કિતરાવવા આવે છે કે ઢેડ કહે છે આધી આવ. બવૈયો
 નજીક જાય છે તેમ વધારે પાસે જોલાવે છે ને એકએક
 તેના માથે ખાટલો ચડાવી દે છે. ચોતે ખસતો રહી સીપાઈ
 હાય તેવું ઝાળ ફરીને કહે છે ચલજો સાસે ચલજો, જલદી ચલો.

ભવૈયો—લે પાછો લે નહીતો નાખી દઉછું.

ઢેડ—ચેવી ખેત્રીને ખાટલો ચડાવી દીધો છે. તારો શો ભાર કે તું ઉપાડે એતો હાથીના ભાર તે હાથી ઉપારે.

ખાટલો ઉતરાવી તે પરની ચાદર ઉપાડીને કહે છે મારા ભાભાની, આમાં મરઘડાનાં ઇંડાં હતાં તે ચાં જ્યાં.

ભવૈયો—મારી બધા જાણે.

ઢેડ—તું ન જાણે તો કાણ જાણે. મારા સાખના હતાં તે તારી ચામડી ઉતારી નાખહે.

એમ કહી તેની પાછત્ર જાય છે ને જાને ખાટલાની આસપાસ દોડા દોડ કરે છે. વળી બીજી મેરથી ચાદર ઉચી કરીને કહે છે આમાં મારા સાખના સીંહા હતા તે ચાં જ્યાં. મારા ભાભાની, તેં ફાડી નાછયા કે હું. એમ કહી તેને પકડવા દોડે છે ને ગાળો ભાંડે છે.

ભવૈયો—મને શી ખબર તારી ઢેડની.

ઢેડ તેને ગાળો દે છે ને ઝાલવા દોડે છે. મસ ફરેછે ત્યાર કહે હસીને કહે છે મારા ભાભાની, ચેવી બીવરાવી છે. પછે ખાટલે બેસે છે. ભવૈયો આસડુ લઇને તેને મારે છે ને કહે છે આ કચેરી વચે તું ઢેડ થઇને ખાટલાપર બેસે છે, હં.

ઢેડ—એમ મારે છે અલી એમ ના બેહું. ઉંચકુઓ ફૂટે બેહુંઓ હું.

ભવૈયો—ઉચકે તું ખરો પણ બેસે નહીં કચેરીના સરદારો બેસે. એતો મોટા છે, બાંધે તેને બાંધે ને છોડે તેને છોડે, તું કાણ રે!

ઢેડ—હું પણ મારા ઢેડવાડામાં ધરડી છું તો.

ભવૈયો—ઢેડવાડામાં ધરડી છે તેમાં શું થઇ ગયું.

ઢડતો વેશ.

ઢેડ—વાર સાંભળ હવે તાણો તાણુ, વાણો વણુ, તે
તેનું ગાણું ગાઉં.

‘તાણો તાણુતાં વાણોરે વણુતાં, દેતા મારા હરીતું’
નામ. ધણીએ ઢેડ સરનવ્યા, મારે નાથે સરનવ્યા.
એમ ગાતો નય છે તે વણુતો હોય તેમ હાથના
ચાળા કરતો નય છે. પછી ઠાકોરજીનો આછવ કરે છે, ઢળ
ઢળ ઢળુ. ઢળ ઢળ ઢળુ

ભવૈયો—અલ્યા એ શું?

ઢેડ—એતો ઠાકોરજીની ઢોલચી વાણ. છળ છળ છળુ,
છળ છળ છળુ. સરસર, સરસર, સરસર.

ભવૈયો—એ શું?

ઢેડ—ઠાકોરની કરતાસો તે વાંસલી. લળ લળ લળુક.

ભવૈયો—એ શું?

ઢેડ—ઢેડવાડામાં સપાઠ પેટો કેની કે ઢેડોની ગાંડ
લળ લળ થઈ ગઈ. અલ્યા આ ઢેડતો વેશ છે, હું ત-
ને વેશ તેની વારતા કહું જો, ઢેડની માયાવેલ કહું સાં-
બળ. આગળ ઢેડને માથે કર કેટલા હતા તે ઢેડનો ચાલ.
કહેવો હતો તે હું તને કહું સાંભળ.

૧. એકતો અમારે માથે એ કર હતો કે અમે સા-
મે સેડે વગડામાં રહેતા. ૨. બીજું એ હતું કે અમારે કો-
ટે કુલડી હતી, તેમાં અમે થુંકતા, પરથીપર થુંકવાનો હ-
કમ નહોતો. ૩. વળી હમે માથે સુતરનો ફાળકો રાખતા.
૪. એ ત્રણ ને એથો અમારે માથે એ કર હતો કે અમા-
રે કહે લખડતું જાંખરું જાંધતા, તે પગલાં ભાગતું આવે.
૫. વળી સહુને જો જાંહો ને અમારે અંગરખે ત્રણ જાંહો
હતી, એ ત્રીજી જાંહ વાંસે લખડતી રહેતી કે અમને આ-
ગળે. પાટણમાં સદરે નેસંગ રાખ થયો તેને પેટ દીક-

રા નહીં. તેને જોશીએ કહ્યું કે નવાણુ જોદાવો તો દીકરો થાય. રાજાએ તલાવ જોદાવવા માંડ્યું, એવામાં તેને એ રાણીએા હતી તેમાંની અનમાનીતીને દીકરો થયો. રાજા-એ જોશીને તેના ગરેહો જોવાડવા તેડો. રાજા કને જતાં માનીતી રાણીએ તેને પોતાને મેહલે જોલાવ્યો ને કહ્યું તું રાજાને એવું કહેજે કે એ છોકરાને મરાવી નાંખાવો એવું કહીશતો હું તને તુ માગું તે આપીશ. જોશી હા કહીને ગયો. મુરત માંડીને તેણે રાજાને કહ્યું એ કુંવર જોડા મુરતમાં અવતર્યો છે, તમે એનું મુખ જુવો તો જુવો નહી, જો શહેરમાં રહેતો તમારું રાજ જતું રહે. ત્યારે રાજા કહે એનું કેમ કરવું. એને કાંઈ મારી નાંખા-ય. જોશી કહે હું કહું તેમ કરો, એક સોનાની પેટી ધ-ડાવી તેમાં એ પુત્રને સુવાડી ગંગામાં વેહેતો મેલો. રા-જાએ તેમ કંઈ પેટી તણાતી તણાતી સામેશેડે ગઈ. તાં-હાં ટાવો મેતર નાહાતોતો તેણે દીઠી તે લઈ ઘેર ગયો ને ઉઘાડીને જુવેછે તો માંહે જીવતો છંદ્રા દીઠો. પેટીમાં-થી બાહર કાઢાડી પોતાની બાએડીને આપ્યો. બાએડીને છોકરાં નોહતા તેથી ઘણી હરખાઈ ને પોતાની છાતી સ-રખો આંખો એટલે પેટે પાન છુટ્યાં તે ધાવીને કુંવર મોટો થયો. બાર વરસનો થયો તે વારે પેલું જોદાવવા માંડેલું સરોવર બંધાઈ રહ્યું. તેમાં જીવતું પાણી કાઢવાને રાજાએ બહુએ ઉપાય કર્યા પણ કાંઈએ વળ્યું નહી. ત્યારે પંડિતોની સલા કરી પ્રશ્ન પુછ્યો. તેમણે શાશતર જોધ કહ્યું કે બત્રીશલક્ષણા પુરૂષને લાવી વધેરોતો પાણી ભરા-ય. રાજાએ પૂછ્યું બત્રીશલક્ષણો પુરૂષ કાણ છે. પંડિતો કહે મહારાજ એકતો આપછો ને બીજો ટાવા ભગતને ઘેર બાર વરસનો છોકરો છે તેછ; એ છોકરાને મંગાવવો રા-

ઢેડનો વેશ.

જાએ ટાવાને ઘેર સીપાઈને તે છોકરો લેવા મોકલ્યો. ટા-
વો કહે રાજાને જોઈએ એટલો દાંડ લે પણ મારો છોકરો
ના આપું સીપાઈ છોકરાને જોર જીલમથી પકડી લઈ
ગયા. ટાવો રોતો રોતો પાછળ ગયો. લોકની ઠંઠ ભરા-
એલી છે, રાજા સરોવરની પાળે ઉભો છે. ટાવાને તેણે ક-
હ્યું જોઈએ તે માગી લે પણ છોકરો આપ, ખુશીથી નહીં
આપે તો જોરથી લઈશ. ટાવે વિચાર્યું મારું રાજા આ-
ગળ ચાલવાનું નથી, હા કહીશ તોએ લેશે ને ના કહીશ
તોએ લેશે, માટે નામ કરી નહીં, મારી નાતવાળા મને
સદાદાળ સંભારે તેવું માગુ. તેણે માગુ કે, (ઢેડ ગાય છે)

- ૧ જો જોદાવે રાજા જોતમ તળાવ,
- ૨ જો જોદાવે રાજા જોતમ તળાવ,
- ૩ જો જોદાવે રાજા જોતમ તળાવ,
- ૪ જો જોદાવે રાજા જોતમ તળાવ,

તો મારેથી કાળકું છોડી નંખાવ.
રાજા કહે જા જાનથી એ બધા જીલમ તારી આ-
રોડો. તેની જોડે વળી પાંચ હજાર રૂપિયા ટાવા ભગ-
તને રોકડા આપ્યા, ને તેનો છોકરો લીધો.
તળાવને ચારે કાંઠે શેહેરના લોક ઉભા છે, રાજા તાં-
લાં ગાદીએ બેસીને છે, છત્રીએ વાળાં વાળે છે, જાલ-
જો વેદ બોલે છે, હવન યાચે છે. એવું થઈ રહ્યું છે. પેલા
છોકરાને તાંલાં નવરાવ્યો, અરચ્યા કરી, કુલનો હાર પેરા-
વ્યો ને વચમાં લાવી બેસાડ્યો. છોકરો કહેવો સુંદર છે!

જેની અવળી રોગ, જાણે રાજનો ધણી, સુરજ સામે પ-
ડછાયો પડે એવો રૂપાળો હતો. રાજ કહે એને કોણ મા-
રે. પરધાન કહે માહારાજ ભંગીઓ મારે બીજું કોણ
મારે. રાજએ ભંગીઆને બોલાવ્યો. છોકરાને કહ્યું તારે
કોઈને સમરવું કે ભજવું હોય તો તેમ કરજો. છોકરે બી-
ચારે રોઈ દીધું ને કહ્યું હું કોને સમરું ?

મારાં માતપીતા ગ્રથ લોભી, રાજ અર્થ લોભી;
ભુત પ્રેત સરવે રગત લોભી, તુજ શરણાંગત ઓ સરોવરા.

એવામાં પાછળથી ભંગીઓ નાગી તરવાર હાથમાં
લઈ હોં હોં કરતો તેનું માથું વાઢવા ધર્યો. તેવોજ છોક-
રો સરોવરમાં નાઠો. નાસતામાં ઠેસ વાગી ને પડ્યો. ને
માથું કુટ્યું. એનું લોહી જમીનને લાગતાંજ ફફ ફફ કરતું
પાણી નીકળ્યું કે તે સરોવર ભરાઈ ગયું, ને છોકરો ઉ-
પર તરી આવ્યો તેને બાહાર કઢાવી રાજએ કહ્યું એને
કોઈ મારશો નહી, મારી મતલબ પાર પડી માટે એને
એના બાપને સોંપ્યો. માએ છઈઆને છાતીએ ચાંપ્યો તે
વારે તેની આંખમાં હરખનાં આંસુ ગાય નહીં. બીજા બ-
ધા ઢેડો પણ એટલા બધા રાજ થઈ ગયા કે વગર કહે
ત્યાં ચાંચવા, પાવડા ને ટોપલા પડ્યા હતા તે લઈ રાજ
ના મેહેલે દોડતા પોત્યાડી આવ્યા. એ જોઈ રાજ કહે જા-
ઓ આજથી તમારે શીર સરકારની વેઠ વળગી. ટાવો
ભગતને રાજએ પોતાનો બાગ સોંપ્યો ને ખુશી કર્યો. ટાવો
ભગત વાડી સંભાળે ને ખાય પીએ ને મોજ કરેછે, તેવા-
માં તેના જોવામાં એક પોઠીયું આવ્યું તે બાગમાં ચરવા
આવે ને અદર્શ થાય. ટાવો ભગત વિસ્મે થઈ વિચાર ક-
રે કે એ ક્યાં જતું હશે ! તેને ઝાલવાનું ધણુએ કરે પણ

ઢેડનો વેશ.

હાથમાં આવે નહીં. એક દિવસે લાગ નેતો જોઠાંજે તેવામાં
તે આવ્યું. ટાવે ઝટકધને તેવું પુછડું સાધ્યું. પોઠીયું તો
આકાશમાં ભડ્યું. ટાવો ભગત પુછડે વળગ્યો નેડે ગયો.
પોઠીયું સ્વર્ગમાં ઇંદ્રાયના ધરતું હવું તે ત્યાં ગયું. ટાવો
ના લાકડા આવે તેખાય, નીકનું પાણી પીએ ને ઘાસમાં
મુએ મુધ રહે. દહાડે ઇંદ્રનો મેહેલ ને અમરાપુરી નગરી
નેવા નય એમ પંદર વીસ દહાડા વરી ગયા, પાટણના
ઢેડવાડામાંતો શોધા શોધ થઇ ગઇ. ટાવો ભગત કહાંગ-
યો તેની કોધને ખખર નહી, ઘણું જોઈયો પણ જડયો ન-
હી. એના ધરમાં રૈવા રો થઇ રહી. ઢેડયોક એની ખાયડીતો
મુડો ભંગાવી ગારમું કરવાનો મનમુખો કરેછે એવામાં પેલું
પોઠીયું પાછું પરથવી ઉપર ટાવાના ખાગમાં આવ્યું તે
સંગાયે પુછડે બાઝી ટાવો પણ આવ્યો. બધાએ પૂછ્યું
અધ્યા ભગત ત્યાં જાએતો. ટાવો કહે એંદરરાયને ઘેર
જાએતો. ત્યાંની વાતો કહી ઢેડને ખુશી કરે ને જ્યારે જ્યા-
રે તે પોઠીયું આવે ત્યારે તેને પુછડે વળગી તેની હારે
નય. ને તેની નેડે પાછો આવે. મુના ઢેડોને તેની નેડે
જવાતું મન થયું, બીજુંતો કાંઇ નહીં પણ એંદ્રાસનના લા-
કડા ખાવાતું જાડું મન થાય ટાવાને તે લાડવાની વાત
રેજ પુછે, તે લાડવા એટલા મોટા, એવા ગદ્યા, એવું એ-
વું પુછે. ટાવો કહે એધ્યા તમે એકવાર મારી સાથે આવો
ઢેડ કહે શી રીતે. ટાવો કહે હું પુછડું જાણું ને ઉડું કે
એકે મારા પગ પકડવા, બીજે તેના પગ સાહે, ત્રીજે તે-
ના ઝાલે, એમ નેતે આવતું હોય તે આવજો. કેટલાક ઢે-
ડો બીના કે રજેને હાથ છુટેતો ગાર્યાજઈએ. પણ ઘણા-

કતો તપચાર થઈ નીત વાટજોતા ખાગમાં આવી બેસે. એવામાં એક દિવસે તે પોઠીયું ખાગમાં ચરવાને આવ્યું. તેને જતી વખતે ટાવો તેને પુછડે વળગ્યો, ને ઉંચો ચડ્યો કે બીજા ઢેડે તેના પગ ઝાલ્યા, તે પણ જોડે ઉડ્યો કે ત્રીજાએ તેના, ચોથાએ ત્રીજાના, પાંચમાએ ચોથાના એમ ધણાક ઢેડ એક એકના ટાંટીઆ સાથે આકાશમાં ચડ્યા. મુઠ્ઠી ગમે એવી પણ ઢેડની જાતકેની, ધીરજ રહે નહી, ટાવાને કહે હે ટાવા ક્યારે આવશે, ટાવો કહે છાના રહો હમણું આવશે. ઢેડ કહે અલ્યા પણ એતો કહે એંદ્રાસના લાડવા કેવડા છે; ટાવો કહે રોહો રોહો પછી કહીશ તમે નજરે જોશો, ઢેડ કહે અલ્યા ભગત કેહેને કેવડા હશે, અમારા મોડમાં તો પાણી ભર્યાં છે. એમ પુછ પુછ કરતા ટાવાને કાયર કયો કે તેણે ભુલી જઈ એ હાથ પોહોળા કરી આવડાછે એમ બતાવા ગયોકે પુછડું હાથમાંથી છુટ્યું કે ટાવો અને બધાએ ઢેડા ભડમભુસ કરતાં હેઠે પડ્યા ટાવે અમરતના લાડુ ખાધેલા તેથી તે અમર થયેલો તે જીવ્યો પણ બીજા બધાતો પડતાંવારને મરી ગયા. ટાવો પછે ધણું વરસ જીવ્યો ને આંતે તેને લેવાને એંદરનું વીમાન આવ્યું તેમાં બેસી સરગે ગયો.

ભવેયો—અલ્યા સરગમાં પણ ઢેડવાડો હશે કે !

ઢેડ—ના ભાઈ ચાંઈએ નહીં, તાંહાંતો ઢેડ ખામણ વાણીઆ, ખત્રી, રાજા અને રંક, ધનવાન ને નિરધન સરવે સરખાછે ને ભેગા બેસીને ખાયછે. જો હવે હું ભજન કરું છું તે સાંભળ.

મેડીરે મંદીર માળીઆ તારેરે રામ, ટુટીસી છુપડી મારેરે રામ, ટાવલો ભગત તારેરે રામ. સોળસે જો-

ઢેડનો વેશ.

ખીઓ તારેરે રામ, હીરડી ને વીરડી મારેરે રામ, માવેત-
૨ ટાવલો ભગત તારેરે.

અંદ્રાવળા.

રામ સીતા જે સોટકે રમે, રમે મેડી બાહાર રામ;
પાસા ઢોળે પદમણી, મને કંચુઓ સીવડાવ રામ,
કંચુઓ સીવડાવરે અળ, ગરગ મારીને લાવે તળ;
કાંગરે કાંગરે વાંદરા ભમે; રામ સીતા જે સોટકે રમે;
ગોવીંદા રામ રામ, રામને નામે તે વૈકુંઠ પામીએરે. ૧
ગુજ ચાકડીએ ચડ્યા, હાથમાં સોટી લાલ રામ;
ગ હેડે મલપતા ને, ગોવીંદને ગોપાળ રામ;
વિંદને ગોપાળ બણીને, અગર અંદનની શેવા કીને;
ના મુગટ મોતીએ નડ્યો, ચતુલુજ ચાકડીએ ચડ્યો; ૨
ગોવીંદા રામ, રામને નામે વૈકુંઠ પામીએરે.
કાંચી ધાંચણુ પાતળી, ધતે ધાણી ફરે લેલાટ રામ;
અન્ન પોહાર ધાણી ફરે, તેલ વેચાય એને હાટ રામ;
તેલ વેચાય એને હાટ નેહાળી, ધાગણુ પેહરે કાંચળી કાળી.
કાળી કાંચળીને ક્રોટમાં માળા, ભેભેરે ધાંચણુના ચાળા; ૩
શી ગોવીંદા રામ, રામને નામે વૈકુંઠ પામીએરે.
સામા સામા જે ગામડા વસે, નદી વહે ભરપુર રામ,
સાત સાહેલી પાણી ભરે, એને જોઢણુ આછાં ચીર રામ;
જોઢણુ આછાંરે ઇછા, પાણી ભરને હાથ હરીછા,
લધ તાળીને દલડા હશે, સામા સામા જે ગામડા વસે;
શી ગોવીંદા રામ, રામને નામે વૈકુંઠ પામીએરે. ૪
કાળો ઘોડો ફેદમણો, લુજરો ભનેવા રામ,
સાવ સોનાડું ચોકડું ને, ચડશે રાવળ ભમ રામ;
ચડશે રાવળ ભમરે હેલી, મોરવી સામા મેલ્યા ટૂલી,
માગ્યુ મોરવી વસાવ્યું ગામ, બલે પધાર્યા રાવળ ભમ;

શી ગોવીંદા રામ, રામને નામે વૈકુંઠ પામીએરે. ૫

લેમડો લાંબે પાંદડે, ને પેંપજો ગોળ ગંભીર રામ,
ઉપર સુડા ટગમગે, ગોરડી ભરે નીર રામ;
ગોરડી ભરે નીરરે જાળા, ઉપર બેઠા કાન ગોવાળા;
મધુરી મધુરી મોરલી બોલે, એ જાડ સુખડને તોલે;
શી ગોવીંદા રામ, રામને નામે વૈકુંઠ પામીએરે. ૬

લોહું ગાળ્યું લંકાના રાજ, તે કેમ છુટી જાય રામ;
દશમું મસતક ધર ધરીયું, સીતાનું હરણ થાયરે રામ;
સીતાનું હરણ થાયરે હાલી, પાગ જાંધીને લંકા બાળી,
હવે છોડ જાંધને જોલ દરવાજા, લોહું ગાળ્યું લંકાના રાજ;
શી ગોવીંદા રામ રામને નામે વૈકુંઠ પામીએરે. ૭

સોનારણ સરખી પાતળી, હેંડતી મોડા મોડ રામ,
પાવલે નેવર ઠમકે બહુ, બોલે જોર જુગર રામ;
બોલે જોર જુગર અંગીઠી, સોના મેહે સોનારણ દીઠી,
જાંહે બાજુજાંધ બેહેરખા, જુવોરે સોનારણના લેંકા;
શી ગોવીંદા રામ, રામને નામે વૈકુંઠ પામીએરે. ૮

વામનરૂપ ધરયું વીશંબર, જળી આંખે પાતાળ રામ,
સુધનવા કડામાં નાંખાવ્યો, તેલ તાહાડું થાયરે રામ;
તેલ તાહાડું થાય કાળા, ઉપર બેઠા મોરલી વાળા,
ભગતાં દેરી કીધી સાહે, ટાવલાની લેજો સંભાળ;
શી ગોવીંદા રામ, રામને નામે વૈકુંઠ પામીએરે. ૯

ઢેડવાડામાં ટાવો ભગત, પ્રભુના ગુણ ગાએ રામ,
આંગણે તુલશીનો ચારો, ગંગા નાહાવા જાએ રામ;
ગંગા નાહાવા જાએ બણીજે, અગર ચંદનની સેવા કીજે,
સંખ વાગેને આછવ થાએ, ટાવો ગુણ હરીના ગાએ;

શી ગોવીંદા રામ, રામને નામે વૈકુંઠ પામીએરે. ૧૦

દેહતો વેશ.

દેહને માથે કર છે મોટો, વેઠ ભરવા નાએ રામ,
શાળમાં સદુકા મારે, એઠે ભાણે ખાએ રામ;
એઠે ભાણે ખાએ રાંદા, ઘોડા મારે દરખારના બંદા,
ખીજ દેડના છવ નય, ટાવો ગુણ હરીના ગાય;
શી ગોર્ધાદા રામ, રામને નામે વૈકુંઠ પામીએરે. ૧૧

પાંચકડા.

તલાવડીમાં તલાવડીરે, આમણુ બેઠો નાહે;
ગાંડે વળગું દેડકું, હર હર કરતો નાએ;
ધણીએ દેડ સરનડયા, કે મારે નાથે સરનડયા.
દેડવાડામાં ઝાલર વાળ્યા, હુડ્યા પાપડીએ;
ટાવો મેતર ઉભા થાય, માર્યા લાકડીએ;
ધણીએ દેડ સરનડ્યા, કે મારે નાથે સરનડ્યા.
દેડ મારે વણુવાને કોકડા બેઠાએ તે આલવા મારી
દેડી આવે (ગાયછે) મારી દેડી આવીરે, રૂડા ચાંગલા લા-
વીરે. (ચડાવીને એન બેચાર બોલે છે તે પછી એસા
થઈ તા થઈ કરે છે.)

દેડી આવે છે તેને દેડ કહે છે અલી ચ્યાં નહતી?

દેડી—હોવે હોવે છાહ લેવા નહતી.

દેડ—કાણુ કાણુ હતી, એકલી નહતી?

દેડી—હીરડી, વીરડી, નેહુંડી, પાનડી, રવાસડી
ખંડીઓ નહતી. હુતો ત્યાંથી ગાયઝાવાડામાં નહતી. ગાં-

મને કહે અલી ગોય એમ આવી. મેં કહ્યું છાહ લેવા.
ગાયએ કહ્યું આવ આણુ. હુતો નહ. તેણુ ઝી વાજો રોટ-

સો આદ્યો ને દોણી ભરી આપી, ને વળતી ગમાણુમાં
બેસારી મારી મશકરી કરી.

દેડ—તારી મશકરી કરી, તો તું મારે ના ખપની.
તુંતો નગરી થઈ.

ઢેડી—તારે શું કરું ?

ઢેડ—હવેતો તું મારે ના ખપે, તું મારે ના ખપે.
મારો ગોરજી આવી સગરી કરેતો ખપે. નહીંતો ના ખપે.

ઢેડી—તારે ગોરજી આવજો.

ઢેડ—એ એ મારા ગોરજી, એ ઢેડના માવતર આવજો, મારી ઢેડી નગરી થઈ છે તેને સગરી કરવી છે, આવજો.

ગોરજી (પાછળથી)—આવતા હું, આયા, આવતાહું ટાવા, ગંરનારની ગણમાંથી આવતા હું ગોરજી હુકો પીતો આવે છે. એ વેળા ગવડ્યા ગાય છે.

“મારા ગોરજી આવ્યારે, મારા ગોરજી આવ્યા; ઢેડી પોથીઓ લાવ્યારે, પોથીઓ લાવ્યારે.” (એને ચડાવીને એ ત્રણવાર ગાએ છે.)

ઢેડ તેને પગે લાગે છે ને કહે છે પએ લાગુ મહારાજ.

ગોરજી—ધેંક્યે ધેં.

ઢેડ—ઓ મારા માવતર ગોરજીને ઝીંબે સારી સરસતી લાગી છે.

ઢેડી પગે લાગવા જાય છે તે વારે ગોરજી પાછો નાસે છે ને કહે છે ‘આજી રહે તું નગરી છે.’

ઢેડી—ઓ મારા માવતર તમને ચ્યાંથી ખજર પડી, આતો મારો પરબુ, મારો ગોરજી.

ઢેડ—ખાપજી તમને એમ ખજર પડી.

ગોરજી—મારા ટેપણામાં આવે છે ને.

ઢેડ—તારે ટેપણું જુઓ માવતર એને સગરી કરો મહારાજ.

ગોરજી—(મોઢું ટીપણુ ઉઘાડીને કહે છે) ટાવા તા-

ઢેડતો વૈશ.

રા નવે ગરેહ રૂઠા છે, તારે મોભારે મંગળ છે, તારો ચં-
દ્ર કળો છે.

ઢેડ—કહેવો ?

ગોરજી—કાળતો છે, કાળચંદ્ર છે.

ઢેડ—મહારાજ એતો જવા દો. હવે તમારા મોહો
તે બે વાણી તો સંભળાવો. (ગોરજી હોવે કહી ગાય છે)
ઝાંપો વલોવ્યો ઝડકે, છાશ થઈ બેડા બચાર; ઢેડનાં છા-
કરાં આવીયાં, સાંઠો સાંઠો લેધ ગયાં. ફરીઆ વચ્ચે ખી-
જડી, ઉપર ચડી ઘો; ઉતર બેટી તલાક, તારી ગાંડ કચ-
રાળી હોળએગી; ચુલા પછાડે ઉંદરડી. કર કર મેઠું ખા-
ય, પુછે ઝાંકીને પટકી તો, પાયલાના છુટા પધસા પડય
છે. કચીર કચીર, વાસી કચીરતો વાણી;

ઢેડ—સારી મારા ગોરજીને મોઢે સરસતી લોટો લ-
ધને બેઠી છે.

ગોરજી—અધ્યા હો તારી ઢેડીને સગરી કરવી છે.
તો સવાગજ કંક, ચપટી નાડાછડી, સવાશેર ઘોડાની પાન
મેળ, ને સવાશેર ઘોળી ગનીતું મુતલાવ, ધરને ખુણે ખા-
ટલો દાળ ને આડા પડદા બંધાવ, હેંડ હું હગરી કરું છું.
પછી તે ખાટલાપર બેસે છે ને કહે છે લે સગરી થ-
ઈ. ત્યાર પછી ગોરજીને ઢેડી જાને નાશી બચ છે ને પડદો
પડેછે. હવે મુગલ આવે છે તેની મેલણી ગાયછે. એતું મા-
ન હોશની કહેવાય છે. 'સતો સતો અમરા દલકા સતો.'
(એન ચડાવીને) થઈ થઈ થઈ તો થઈ.

મુગલ આવીને ખાટલે બેસેછે. નેડે ખીખી તથા ઝ-
રાન ખીજમતદાર હોયછે. એ ઝરાણુને મોઢે કાળળ ચો-
પડ્યો હોય છે. માથે ગાંસડો લધને આવેલો સાથે ઢેડ પ-
ણુ હોયછે. તે ગાંસડો ઉતારીને વેગળો ઉભો રહે છે.

મુગલ—ઝરાન એ ગામમે પટલ કોન ?

ઝરાન—સાહેબ કાળી ઠાકરડા.

મુગલ—કોન કાળી ? એા લકડીપર લકડી ચડાવેઓ.

ઝરાન—હાંજ સાહેબ.

મુગલ—ભાગો ભાગો. (એમ કહીને ધભરાતો ઉભો થાય છે.)

ઝરાન—નાજ સાહેબ ના, મે લુલા, કુનખી પટલ હે.

મુગલ પાછો એસે છે ને કહે છે, જબ જાએ દોમ-
ણુ મસકા લાવ, દોમણુ જડા ને દો મણુ પતલા લાવ, ગ-
ફીમાંસે દફી લાવ, દાંડીયાળું આચાર લાવ, સફેત બપેયો
હલવાન, ચલો જલદી મંગાવ.

ઝરાન—અમે સાલે ઢેડ. ઇદર આવ. સાબ બોલતા
હે સો એકદમ લાવ. (એમ કહી તેને મારવા જાય છે)

ઢેડ ધભરાતો ખુખુને પુછેછે, કાચી કુરમાદે એ શું
મંગાવેછે, પાતળું શું ને જડા શું માળાપ.

ખુખુ—મુવા દહીને દુધ મંગાવ્યું.

ઢેડ—ઠીક લાવુંછું માળાપ. ને ગફીમાંથી દફી તે શું,
ને એ બીજું શું ?

ખુખુ—દખીમાંથી અફીણ, કેરાતુ આચાર, રૂપીઓ-
ને બકર.

મુગલ—શરાબ લાવ,

ઢેડ—અલ્યા આ સાહેબને સરાપ દો. (વિગેરે હસ-
વાતુ બોલેછે.)

ઝરાન દારૂ લાવે છે મસ્કરીઓ કરે છે. ઢેડ પણુ પી
એછે ને લથડીઆ ખાએછે. ને ગાએછે, ને ઝરાનને મારે
છે. મુગલ જતો રહેછે. એ વેળા ભવાયા નીચે મુજબ ગા-
યછે ને વેશ પુરો થાયછે.

છકે છકે મુગલ છકે હો, મેરા લાલ. છકે છકે એસાં.

જેયરાજનો વેશ.

જેયરાજનો વેશ.

ઝલણી રાગ વેરાડી.

વેરાડીરે દીધી વીળેગીઆં, ધન દીઓ કરપીઆં;
ચતુર સ્ત્રીતો દીધી મુરખને, સુલોચન દીઓ હરણાં રે.
માર્ગ ક્ષેત્ર ને જંગલરણાં, વેરી ભેગો વાસ;
ભીંત ભોરીંગને કુકુબ કળો, તેતો કાઈદીન કરે વિનાશરે.
કાશી નગરને ચાટડે, પડીઓ કાલો પોકાર;
કઠીઆરો વેચે લાકડાં, રાજા હરચંદ વેચે નારરે.
ઐયર ઐયર જે જપે, સદા સુખી હોય;
કુખ ભંજે તેતું દળીદ્ર હરે, વેરીના ગંજે કાચ રે.
ધણા દીવા બળે ધી તણા, આઠે પોહાર અજવાસ.
વાજે ધંટ ને ધુધરા કાંધક પામર આવે તુજ પાસ.
એસા થઇ તા થઇ.

ભાઇ ભલા જેણી જોહે દેવા, ભાઇ ભલા જે-
ણી જેણી જોહે દેવા એસા થઇ તા થઇ.
ચરવડ ચાલી જાએ, અસુરના દળમાંએ;
વેણુ રાખડી શુંચાએ, પીઠ તે તાર પરમેશ્વરી.
ખાટણવાકું પરગણું, કાલરી માનું ગામ;
બળીઓ હાકેમ ઐયરા, તને સુખા કરે સલામ.
પાવાગઢ વસે મહાકાળકા, આદ જુગતની આધ;
પરમેશ્વરને પૂછણે, દુન જીવ સીપાધ.
જેયરાજ થઇને જે ખેલો આવેછે તે પડદાની બહાર

આવીને ગાય છે.

ગાણું—ગઢને વરસાળે ગઢ ઉપર હોરે, ગઢ ઉપરે
હો. ગઢ ઉપર ઉડે અતી ઝણી છેહ. છેહડીને ઉડે ગઢ ઉ-
પર હોરે, ગઢ ઉપર હો. નેનતે ફરકે ફરકે મૈયા માતાના

રે, બૈચર માતાનાહાં એસા થઈ તા થઈ. આળુગઢથીરે અંગા ઉતર્યાં, રે બૈચર ઉતર્યાં હાં; પાવે ગઢથીરે અપર ઉતર્યાં, હોરે અપર ઉતર્યાં હાં; નેજતે ફરકે મૈયા માતાનારે બૈચર માતાના હાં. (ઉતાવળથી) ગઢપર ઉડે અતી ઝીણી ઝેહ, છેચડીને ઉડે ગઢ ઉપર હોરે ગઢ ઉપરે હો.

પછી બેચરાજ થઈને જે ખેલો આવે છે તે કહેછે—
હે ભાઈ આ કોનો વેશ કહેવાય? બૈચરાજનો કહેવાય. ગુજરાતના ઝાંપાની, ચુવાળના ચોક ઉગમણા ગોખની માતા બેચરા ક્યારે પ્રગટ થયાં તે વાત હું તમને કહું છું તે તમે સાંભળો—

પાટણવાડામાં આવડો રાજ કરે અને કાલરીમાં વળે સોળકી રાજ કરે એ બેને ધણી માયા પ્રીત થઈછે. દોસ્તી સારી થઈ છે તેથી એ રાજને ગામ આવેછે લેગા બેસી અમલ કસુંબા પાય પીએ. એમ ધણા દિવસ થઈ ગયાછે. એક દહાડો આવડો કાલરીવાળાને ઘેર આવેલો રાત્રે આવડાએ કહ્યું કે આપણુ બેને બહુ સ્નેહ છે, અને મારા ઘરમાં સીમંત છે અને તમારા ઘરમાં પણ છે, માટે તમારે ઘેર જો દીકરી અવતરે ને અમારે ઘેર દીકરો અવતરે અને તમારે ઘેર જો દીકરો અવતરે ને અમારે ઘેર જો દીકરી અવતરે તો તમારે ને અમારે અત્યારથી સગપણ થઈ ચુક્યાં. એવી રીતે કોલકરાર કર્યા. આવડો રાજ પાટણ આવ્યો દશ માસ થયા કે બંનેને ઘેર દીકરીઓ આવી. પાટણવાડાની અપર સોળકીને પ્રથમ આવી તેથી સગપણ નહીં થાય માટે પોતાને ઘેર દીકરાનો જનમ થયોછે એવી ખુમ ઉરાડી. ને દીકરીની વાત છાની રાખી. પાટણ કહેવડાવ્યું કે અમારે મંદીર દીકરાનો જનમ થયોછે તેથી સગાઈનો આંદોલો કરી જાઓ. પાટણ વાળાએ તેય

એચરાહનો વેશ.

કૃત્ય જોગ કરતાં ધણાક દીવસ વીતી ગયાછે જાંને બાળક
 ઐશ્વર્ય વરસનાં થયાછે, ત્યારે ખાંડાં મોકલી વીવાહ કર્યા છે.
 અને આવડાની દીકરી સોળાંકીને ત્યાં પેહેલું આણું વળીને
 આવીછે. આ વેળા આવડાની દીકરીને ખજાર પડી ગઇ કે
 આ પણ સ્ત્રીછે ને હું પણ સ્ત્રી છું. કેટલોક વખત સામ-
 રે રહી તે પાછી પોતાને પીએર ગઇ છે. કેટલાક માસ
 વીતી ગયા. અને આવડા દોકરે સોળાંકીને લખી મોકલ્યું
 કે ને તમારો કુવર તેડવા આવશે તો અમે અમારી દીક-
 રીને વળાવીશું. સોળાંકીની દીકરી ગરદનો પોશાક પેહેરી
 હાલ તરવાર આંધી હાથમાં ભાલો લેઈ ઘોડી ઉપર ચડી
 પાટણ સીધાવી. જ્યાં જ્યાં જાય પાટણ આવી પોતાના સ-
 સરાને ત્યાં ઉતરી પડી. આવડા રાત્રએ ઢોલીઓ બીજાઓ
 છે તે ઉપર પોતાનાં વસ્ત્ર ઉતારી, આવડાએ જત્રીસભાતની
 રસોઈ જનારી છે નહાવાને વાસ્તે તાંબાકુંડી પાણીની ભ-
 રી આગળ મુંડી આવડા રાત્રએ કથું ઉઠો સોળાંકી રાય
 સ્નાન કરે. સોળાંકી રાય નાહવાને ઉઠેછે તે વખતે પાટણ-
 વાડાને દરવાજા કાઢીઓએ ગાયો વાળીછે અને ક્ષત્રી હોય
 તે ધાત્રે એવી રીતે યુમરાણુ થઇ રહીછે. તેવુંજ નાહવું
 નાહવાને ઠેકાણુ રહ્યું, રસોઈ રસોઈને ઠેકાણુ રહી, સોળાં-
 કી રાય ઘોડી ઉપર સામાન નાંખી પોતાનાં વસ્ત્ર પેહેરીને
 નીકળી પડી છે. ગામની ભાગોળે આવી. પોતાની વાંસે એ-
 કે કેતરી શેહેરમાંથી વાંસે વાંસે ચલી આવેછે. અને પો-
 તાના ગામને સીમાડે આવી. ઉનાળાનો ધણો તાપ અને
 ગરમીથી બહુ અકળાઇ જઈ હતી અને તરસ પણ ધણી લા-
 ગી હતીતેથી એક વરખડીને છાંયે પોતે ઉતરીપડી ને ઘોડીમાંથી
 વીચાર કરેછે કે, મારા માથાપે મારો મનજો અપ્રજ કર્યો
 હવે હું શું મોહું લેઈ ઘેર જઈ ! એમ પોતાના મનમાં

વાદીએ વઘોવાદ, નર ભેખ લીએ નારી તણા.

નર ઉતારણ નાદ, પરખને પેટ પુત્ર દીએ.

હીજડા, ફાતડા, કે પાવધ્યાની ઉત્પત્તિ. મુળી ગા-
ગડા નામે શેહેર કહીએ. તેમાં કાણુ રાજ કરે? કે ચોધ-
રી કરે. એ ચોધરીને ઘેર જેવંતીઆઈ નામે પતિવ્રતા સ્ત્રી
કહીએ; ને તેને ઘેર ટોડરમઝ નામે કામદુર્ગા જેવી ગાય
કહીએ ને તેને એક વછરાજ નામે વાછડો કહીએ. હવે
એક દીવસ ધનતેરશનો દીવસ હતો, તે વેળા ચોધરી રા-
જ ચોરામાં ખેડા હતા કમુળા પાણી કરતા હતા. તે વ-
ખતે પેથો વછરાજ નામે વાછડો ચોરા આગળ થઈને ખ-
ડાક સરીખો નીકળ્યો તે ચોધરી રાજએ જોયો અને વિ-
ચાર કર્યો જે જો આ વછરાજને વડાર્યો હોય તો કેવાં ઉ-
ત્તમ કામ થાય. સરખા સરખા ખેડા હતા. તેમણે કહ્યું
જે હે મારા રાજ તમે આ શું જોલ્યા! તમે ગાયના
દીકરા ઉપર નજર કરી. તમને ઘણાં ઘણાં પ્રાશીત લાગશે.
ચોધરીના માન્યામાં કાંઈ વાત આવતી નથી તે કહે છે શું
પ્રાશીત લાગશે?

ગામ ભજતે ગુદરે, નરપાખર થયા હેર;

વગડે પ્રખ તોડીયાં, દમ બાધ્યાં અણખખેર.

આત્મ હત્યા તેને ગૌ સતન, એક વિપ્રાણામ;

એવી શહસ્ત્ર હત્યા લાગતી એક પ્રખલો ખેડીતા કરન.

માયા જેસી મોહની, જેસી અંધી ગાય;

બછડા થા સો મર ગયા, ઉભી ચામ ચટાય;

ઈટવા થકી આદર કીએ, કરલીઆ કતવારી તણા.

જેણે બછરા ખાસી કરલીયા, તે નર ફીટીને નારી થયા.

તોપણ ચોધરીના માન્યામાં કાંઈ વાત આવતી નથી
જ્યાં જાય જ્યાં જાય જ્યાં જાય વાધરીને ત્યાં આવી કહેછે

જેચરાંજીનો વેશ.

ચાલ અલ્યા વાધરી આજ વહરાજને વડારવો છે. વાધરી આવી કરી ઝોકમાં વહરાજ જેડેલો છે તેને પાંચ સાત જણાએ મળી બાંધી મોરલો કરી વડારવા જાય છે. તેવામાં વહરાજ ઝોકમાં એક સદલા (પથરની) પડી છે તે ઉપર મુસ્તક પછાડી મૃત્યુકાળ પામે છે.

હવે પેલી ટોડરમલ ગાય છે તે ચરવા ગઇ છે તે આવી કરી વહરાજને જુએ છે અને વિચાર કરે છે ને ને આ વહરાજ જીવતો હોય તો ક્યારનો આવી ધાવવા મંડી. જય પણ આ વહરાજને કોઇએ મારી નાંખ્યો છે. ધણુક હીહોરા કરે છે પુછડું પછાડે છે. આખર પાંચ સાત વહરાજના ફરતા ફેરા બાઈ ટોડરમલ ગાય સદલા સાથે મુસ્તક પછાડી મૃત્યુકાળ પામી.

હવે પેલી નેવંતીબાઈ હતી તેને પેટ પૂત્ર નહોતો તેથી વહરાજને પૂત્ર બરોબર રાખતી એકે હાથ મોંમાં ને મોં રાખતી. આ વખતે નેવંતીબાઈ પાણી ગઇ હતી તે આવીને જુએ છે તો ગાય અને વાછડો આવેલા નહીં તેથી વિચારીને ઝોકમાં નેવા જાય છે તો બંને જણા મ-લેઇ બોલી કે હે મારી નાંખનાર તારા અંતરીયાળ મોત થતો ને તમે રણમાં રજાજો અને આ વહરાજ પેલે અવતાર મારે પેટ પુત્ર થઈ જનમને એવી રીતે બોલી પેટમાં કટાર મારી મૃત્યુકાળ પામી.

આવી રીતે ત્રણ જણનાં મોત થયાં તેથી ચોધરી રાંજ કહે છે હવે મારે પણ જીવિને શું કરવું છે એમ ક-હી મરવા જાય છે પણ તેને બીજાએ વાર્યો પણ પતિવ્ર-તા ને નેવંતીબાઈ તેનો સરાપ હતો કે જેણે વહરાજને

મારી નાંખ્યો હોય તેનું રણમાં મોત થજો. ગામને ઝાંપે કાઢીઓએ ગાયો વાળી છે અને ક્ષત્રી હોય તે ધાજો એવી રીતે બુમરાણ થઇ છે તેમાં ચોધરી રાજ પણ ગયા છે ત્યાં તેનું અંતરીયાળ મોત થયું છે કાઢીઓએ તેને મારી નાંખ્યો એવી રીતે ચાર જણનાં મોત થયાં તે હવે ક્યા આગળ જન્મ લેશે.

તેમાં ચોધરી રાજ હતો તે વરસડ ગઢમાં નેપોઆરૈઓ રાજ કરે તેને પેટે રૂપા પારૈઆનો જન્મ થયો. ગામમાં વાજીવ વાગી રહ્યાં છે, સાકરો વહેંચાણી, વધામણાં દીધાં ને ગામના બધા લોકોને ધણો હરખ થયો કે આપણા રાજાને ત્યાં પુત્રનો જન્મ થયો.

હવે ઉજ્જન સરખા શેહર કાઢીએ, રાંજ ભોજનું રાજ, આણું લાખ માળવાનો ધણી રાજ ચંદનનો કુંવર પરમાર રાજ કરે. તે શેહરમાં એક ધનપાળશા નામે વેહેપારીઓ ધનવાન વાણીઓ હતો તેને પેટે પેલી જવંતી-આઈ દીકરી અવતરી તેનું નામ રતનઆઈ હતું. અને એ રતનઆઈને પેટ પેસો વજીરાજ અવતર્યો તેનું કેશવદાસ નામ પાડ્યું. એ કેશવદાસ બત્રીશ લક્ષણો પુરૂષ હતો.

હવે પેસો રૂપો પારૈઓ જે હતો તે ૧૮ વરસની ઉમરે થયો. તે ફાટેલો નીકળ્યો. જે રસ્તે થઈને આઈઓ પાણી જતી હતી ત્યાં આગળ પાણીના ઘાટ ઉપર જઈને બેસે અને કામકું તથા મીણના અને કચરાના ગણોલ લેઈ ફેંકે. જે આઈઓ પાણી આવે ને જેવી બેડું ભરીને નીકળે તેવો જે પેસો કચરાનો ગણોલો મારે કે તેથી ઘડો પુટી પાણી નીકળે ને લુગડાં પલકે એવોજ પેસો મીણનો ગણોલો મારે કે તેથી પાછુ પાણી નીકળતું બંધ થઈ

જય. એમ ધણુક પળવવા લાગ્યો. રાજનો કુંવર એને
કોણ કહી શકે. એમ ધણુક દીવસ વીતી ગયા. એક દીવ-
સ એક ધનવાન શેઠીઆની છોડી હતી તે પાણી ભરવા
આવી. તેને પણ એવી રીતેન કર્યું તેથી એ બાઈએ વિ-
ચાર કર્યો જે હું ખરીતો એને આ શેઠેર બાહાર કાઢું. પ
છી પાંચ સાત સખીઓ ભેગી થઈ પાંણી ભરવાને આવી.
નારી કુંઝરનાં ચીર પેઢેરી લીધાં છે. હાથના ડાબાના કર-
ની ચાલી આવે છે.

દોહરો.

હામ કામ મૃગા લોચની, હંશા ચાલ ચાલંત;
હું તને પુછું હે સખિ, તું કાળજી કર્યું નહીં કરંત.
કુવાને કાંઠે આવી બેડાં ભરીને બધી સહીઅરોએ
માથે બેડાં લીધાં તેવોજ પેલા રાજના કુંવર રૂપાબારૈએ
પેલી સ્ત્રીના બેડા ઉપર ગલોલ માર્યો શેઠની છોડી કહે છે
હે મારા રાજ આમ કોઇ સ્ત્રીઓ તમારે વશ થનાર ન-
થી, માટે કોઇ જતી સેવો, ભેગી સેવો તો તમારું કામ
થશે. રૂપા બારૈઆને આવું સાંભળતાં પગની ઝાળ માંથે
અને માંથાની ઝાળ પગે લાગી ગઇ છે. ત્યાંથી પોતાને
ઘેર આવી જે સામાન લેવો હતો તેટલો લેઇ ચાલ્યો ચા-
લ્યો જાય છે. ઉજ્જન શેઠેર, ક્ષિપ્રા નદી, બાવા બાળના-
યની જગા તે ગંધર્વીઆં મસાણુ, ત્યાં આવી બાવાબાળ-
નાથને સત્તામ કરીને ઉભો રહ્યો બાવાએ પુછ્યું અરે બ
ચ્ચા તુમ કોન હો અને કાયકું બાસ્તે અહીં આયા. રૂપો
આં તમારી સેવા કરવાને વાસ્તે આવ્યો છું અને અહીં-
હું છે અરે બચ્ચા અમારે પાંચસેં એલા પ્રગટ હું ઝાર

મારી નાંખ્યો હોય તેનું રણમાં મોત થજો. ગામને ઝાંપે કાઢીઓએ ગાયો વાળી છે અને ક્ષત્રી હોય તે ધાજો એવી રીતે બુમરાણુ થઇ છે તેમાં ચોધરી રાજ પણુ ગયા છે ત્યાં તેનું અંતરીયાળ મોત થયું છે કાઢીઓએ તેને મારી નાંખ્યો એવી રીતે ચાર જણનાં મોત થયાં તે હવે કયા આગળ જન્મ લેછે.

તેમાં ચોધરી રાજ હતો તે વરસડ ગઢમાં નેપોળા-રૈઓ રાજ કરે તેને પેટ રૂપા ખારૈઆનો જન્મ થયો. ગામમાં વાજીવ વાગી રહ્યાં છે, સાકરો વહેંચાણી, વધામણાં દીધાં ને ગામના બધા લોકોને ધણો હરખ થયો કે આપણા રાજને ત્યાં પુત્રનો જન્મ થયો.

હવે ઉજ્જન સરખા શેહેર કહીએ, રાંજ ભોજનું રાજ, ખાણું લાખ માળવાનો ધણી રાજ ચંદનનો કુંવર પરમાર રાજ કરે. તે શેહેરમાં એક ધનપાળશા નામે વેહે-પારીઓ ધનવાન વાણીઓ હતો તેને પેટ પેલી જેવંતી-ખાઈ દીકરી અવતરી તેનું નામ રતનખાઈ હતું. અને એ રતનખાઈને પેટ પેસો વછરાજ અવતર્યો તેનું કેશવદાસ નામ પાડયું. એ કેશવદાસ બત્રીશ લક્ષણો પુરૂષ હતો.

હવે પેસો રૂપો ખારૈઓ જે હતો તે ૧૮ વરસની ઉમરે થયો. તે કાટેસો નીકળ્યો. જે રસ્તે થઇને ખાઈઓ પાણી જતી હતી ત્યાં આગળ પાણીના ઘાટ ઉપર જઇને બેસે અને કામડું તથા મીણના અને કચરાના ગણોલ લેઈ ફેંકે. જે ખાઈઓ પાણી આવે ને જેવી બેડું ભરીને નીકળે તેવો જે પેસો કચરાનો ગણોલો મારે કે તેથી ઘડો પુટી પાણી નીકળે ને લુગડાં પલસે એવોજ પેસો મીણનો ગણોલો મારે કે તેથી પાછુ પાણી નીકળતું બંધ થઇ

બેચરાજીનો વૈશ.

અહીંયાં હું મારા કામને વાસ્તે ઉભો છું. દુતી માલણ પા-
છી ભરીને જાય છે તેવીજ તેના જેડામાં પંદર રૂપીયાની
મોહોર રૂપસંગ ખારેએ નાંખી. તેથી માલણે વિચાર કર્યો
તે આ કોઈ કુળવાન ગ્રંથસ્થ માણસ છે માટે તે એને
આપણે ઘેર માસ છ માસ લે રાખ્યો હોય તો કામ કાઢી
નાંખે ને ભવોભવનું દળદર જાય. તેથી તેણે રૂપસંગ ખા-
રેઆને કહ્યું તમે મારે ઘેર ચાલો, રૂપસંગ તેની પછવાડે
પછવાડે માલણને ઘેર ગયો.

માલણે દોહીઓ બીછાવી ચાંપ્યો તે ઉપર રાજ
રૂપો ખારેઓ એડો અને બત્રીશ ભાતની રસોઈ બનાવી.
નાંખાકુડી જળની બરી આપી. રૂપોખારેઓ નાહ્યો. પછી
માલણ કહે છે તે રાજજી નમવા ઉઠો ત્યારે રૂપોખારેઓ ક-
હે છે કે આઈ તું મને એક વાતના સાંધા નેડાં કરી આ-
પેનો બંદુ સાફ. પછી માલણ કહે છે ધણાય ક્યાં છે તે ધ-
ણાય કરીશ માટે તમે કહો. પછી રૂપોખારેઓ કહે છે કે આ
ગેરેશમાં બત્રીશ લગણા પુરૂષ કેટલા છે? માલણ કહે છે
બત્રીશ લગણા પુરૂષ વચ્ચે છે—એકતો રાજ ભોજ છે બીજો
ખાપરો ચોર છે, ને ત્રીજો તો ધનપાળશા શેડનો કુંવર કે-
શવદાસ છે. રૂપસંગે વિચાર કર્યો તે રાજ ભોજને માફ
તો જાણ લાખ માળવો રંગાય અને ખાપરો ચોરતો ઉલટી
મારી ચોટલી મંતરી લે એવો છે. માટે માફતો દોહી ન-
વ વાળીઆનેજ માફ એ વીચાર કરી માલણને કહે છે તું
મને એના સાંધા નેડા કરી આપ. માલણ ધનપાળશા શ-
હે જેર નહીં રતનખાઈને કહે છે કે તમારો ભાઈ ધણા
દીવસથી આવ્યા છે. તે આગરે મોહોલ ઉતરેલા છે માટે
તમે તેડવાને ચાલો. રતનખાઈ કહે છે મારે તો ભાઈ નથી.
ત્યારે માલણ કહે છે કે તમારો બન્ન થયો નહોતો તેની પે-

ખાંચસેં ગુમ હે ઇસમે હમારી સેવા તું કયા કરેગા. રૂપો ખારૈઓ કહે છે અરે મારા મહારાજ મારાથી જે બનશે તે કરીશ. પગ ચંપી કરીશ, ભાંગ તમાકુ ભરી આપીશ. પછી બાળનાથ કહે છે તો અચ્છા બચ્ચા તુમ અહીંયાં કરજા.

એમ ધણાક દીવસ વીતી ગયા છે. રૂપો ખારૈઓ બાવાની પાસે રહે છે. હવે એક દિવસ બાળનાથ મોજમાં બેઠા છે તે વખતે તે કહે છે-અરે બચ્ચા રૂપસંગ તારે ચ-ધએસો માગ-રૂપો ખારૈઓ કહે છે હે મહારાજ મારેતો તમારું એક વચન બેધએ છીએ બાવો કહે છે તેરે ચધએ તો રાજ માગ, ચધએતો ધન માગ. તે વેળા રૂપસંગ કહે છે-એ સર્વે વાનાં મારે છે, પણ હુંતો એક તમારું વચન માગુ છું. તે વખતે બાળનાથ કહે છે જા બચ્ચા હ-મેરા વચન હે. તે વખતે પછી રૂપસંગ કહે છે હે મારા આવલીયા મને વશીકરણુ શીખવો. ત્યારે બાળનાથ કહે છે જો બચ્ચા વશીકરણુ શીખવું હોય તો હું કહું તેટલાં વાનાં લાવ. એકતો અવળી ધાણીનુ સવા શેર તેજ લાવ, બીજી અવળા ચાકના સાત કોડીયાં લાવ ને બત્રીશ લક્ષણુ પુરૂષનું માથું લાવ, પછી ત્યાંથી રૂપસંગ ચાલ્યો તે જ્યાં આગળ સ્ત્રીઓ પાણી ભરતી હતી ત્યાં આગળ પાણીના ઘાટ આગળ આવીને ઉભો રહ્યો. બધી સ્ત્રીઓ પાણી ભરીને જતી હતી આ પરદેશી માણસ એને કાણુ બોલાવે. તેથી તે કુવા આગળ ઉભો ઉભો વિચાર કરે છે. એવામાં દુતી માલણુ પાણી ભરવા આવી તેણે પૂછ્યું અરે ભાઈ તમે કાણુ છો અને અહીંયાં કેમ ઉભા છો ? તે વેળા રૂપસંગ કહે છે હું નેપા ખારૈયાનો છોકરો છું અને

મામો ભાણેજ ના ઝોળખ્યા, આંખડી કેરે હેત
દેહાડી ખડકને વાપર્યું, કોણુ મામો કોણુ ભાણેજ.
હવે તે વેળાએ પેલા ચંડાળ કહેછે.

વળખાં ન મારીશ વાણીયા, કુંવર કેશવ તાર નામ;
મારે શીખવું કામણુ વશીકરણુ, તારા મુસ્તકવું છેકામ.

એમ કહી તરવાર તાંણી ધા કર્યો અને ધડ અને
મુસ્તક ભૂંડાં કર્યા ધડ હતું તે રેતમાં દાટયું અને મુસ્તક લે-
ઈ ખાવા ખાળનાથ પાસે ગયો. ખાળનાથે તે મુસ્તક ભગર
દહીએ લટકાવ્યું અને તેની નીચે પેલાં કોડીયાં મુક્યાં તેમાં
પેલું તેલ પુર્યું અને ખાવાએ જ વેળાએ મંત્ર સાધવા
માંડયો છે તે વેળાએ મુસ્તક રૂદન કરેછે.

મુસ્તક રૂદન—ખળતાને શીદ ખાળો મોરા ખાવાછરે મોરા
ખાવાછ હાં, જીવડા સીદ ખાળો મોરા ખાવાછરે મોરા ખા-
વાછ હાં, મુને લાગે અતી ધણો તાપ, તાપને દાઝેરે મોરી
દેહડી મોરી દેહડી હાં. રસોઇએ નીપજાવે મોરી માતા-
જી મોરી માતાજી હાં. પગલાં નીહાળે મોરી માતાજી હાંરે
મોરી માતાજી હાં. ખળતાને શીદ ખાળો મોરા ખાવાછરે
મોરા ખાવાછ હાં, મુને લાગે અતીધણો તાપ, તાપને દાઝેરે
મોરી દેહડી હોરે મોરી દેહડી હાં મારે મુખે એકાદશી વ્ર-
ત, વાટડીને જીવે મારી માતાજીરે મોરી માતાજી હાં. જીવ-
તડાં શીદ ખાળો મોરા મામાજીરે મોરા મામાજી હો. મુને
લાગે અતીધણો તાપ, એ તાપને દાઝેરે મોરી દેહડીરે મોરી
દેહડી હો.

મામા તંતો માઠી કરી, આશો કીધો અન્યાય;

ખળતાને શુ ખાળેછે, ઘેર વાટ જીએ મોરી માય.

એવી રીતે રૂદન કરેછે હવે એ વાત ધહિં રહી અને
તે વખતે ઉજ્જનમાં શી વાત બની. પેલી રતનબાઈ છોકરા-

હેલાંતો એ પરદેશ જવા નીકળેલા છે માટે તમને ખબર નથી. ત્યારે રતનઆઇ કહેછે કે જે ભાઈ થઈને આવતા હોયતો ચાલો તેડવા આવીએ. પછી વાજતે ગાજતે રૂપા-ખારૈઆને પોતાને ઘેર રતનઆઇ તેડી લાવ્યાં. ધણાક દીવસ વીતી ગયા છે, એક એક બીજને ધણું હેત થયું છે. મા-મો ભાણેજ ભાણેજ કહેછે ને ભાણેજ મામો મામો કહેછે. એવામાં એકાદશીનો દીવસ આવ્યોછે. મામો કહે કે આ-જતો અમે ક્ષીપ્રા નદીએ નાહાવા જઈશું. ત્યારે કેશવદાસ કહેછે હું પણ મામા આવીશ. રૂપસંગ કહેછે ભાઈ ત્યાં તારું કામ નથી પણ કેશવદાસે માન્યું નહીં ને વાંસે થયો. રૂપ-સંગે કેશવદાસને ખભે તેડી લીધો. ચાલ્યા ચાલ્યા જ્યાં જાય જ્યાં જાય જ્યાં જાય ધાંચીને ઘેર આવ્યા ને ધાંચીને કહેછે અવળી ધાંણીનું સવાશેર તેલ કાઢી આપ. ધાંચી કહેછે રાજા ભોજનનું રાજછે જે વાત જાણે તો મને અ-વળી ધાણીએ પીલી નાંખે. પછી રૂપસંગે પંદર રૂપીઆની મોહોર આપી એટલે સવાશેર તેલ કાઢી આપ્યું તે લઈ કુંભારને ઘેર ગયો ને કહ્યું અલ્યા પ્રજાપત અવળા ચાકનાં સાત કોડીઆં ઉતારી આપ કુંભારે કહ્યું રાજની બંધી છે ને વાત જાણે તો મને અવળી ધાંણીએ પીલી મારી નાંખે તે-વીજ પંદર રૂપીઆની મોહોર આપી એટલે કુંભારે અવળા ચાક ફેરવી સાત કોડીઆં ઉતારી આપ્યાં તે લેઈ રૂપસંગ ચાલ્યો, ચાલ્યો ચાલ્યો જ્યાં જાય જ્યાં જાય શેહેરખાહાર આવ્યો. રૂપસંગે કેશવદાસને ખભેથી ઉતારી આંગળીએ પકડ્યો ને બંને જણા ચાલ્યા ચાલ્યા જાયછે ત્યાં નદીને કાંઠે રેતમાં આવ્યા મામાની આંખ લાલ થઈછે તેથી બન્ની સહજાણો પુરૂષ કેશવદાસ કહેછે અને રૂપસંગ સાંભળે છે.

બેચરાજનો વેશ.

બાપા બાળનાથ પાસે આવીને ઉભી રહી ત્યારે બાળનાથે પુછ્યું તું અહીંયાં કેમ આવી છે, ત્યારે તેણે ઉત્તર આપ્યો કે આ ગાણુસ મારે ઘેર આવ્યો હતો તે મારા છોકરાને મામો થઈને શેહેર બહાર લાવી રેતમાં મારી નાંખ્યો અને આ માથું મારા છોકરાનું છે. તેથી બાપાને ગુસ્સો ચઢ્યો તેણે રૂપસંગને કહ્યું અરે બચ્ચા જ એનું તું ધડ લેઈ આવ. રૂપસંગ ચાલ્યો ચાલ્યો જ્યાં આગળ ધડ દાટ્યું હતું ત્યાં આગળ આવ્યો તે ધડ લાવી બાપાની આગળ મુક્યું. બાપાએ અમીતો કુંપો છોટી છોકરાને સજીવન ક્યાં અને રૂપસંગને કહ્યું જે અરે બચ્ચા તું બાણુજી મુસ્તક લાયા તો અત્યારથી પાનધર્યા હોજ.

રતનબાઈ રાજ ધધ દીકરાને લેઈ ઘેર આવી. ખેલો રૂપો નાહો તે બીજો ગામ જઈ રહ્યો તે હાથના ચાળા કરતો ટાંબોટા પાડતો પોતાનો બાપ જ્યાં રાજ કરતો હતો ત્યાં ગયો. લોકે રાજને ખબર ફરી કે તેણે પોતાની પાસે બોલાવી લેયો તો દીકરો હીનડો ધધ ગ-એલો દીઠો. બાધડીઓની ખેંઠે કુટે, તાંબોટા પાડે, નાચે તે હાથના ચાળા કરે. બાપે તેને ઓરડામાં પુરી મુક્યો. એ પછી બેચરાજીએ માવ કમાણીઆને સ્વપ્ન દીધું કે વરસાલ ગામમાં રાજનો દીકરો મારો ભગત થયો છે તેને બોલાવી લાવો કમાણીઆ ત્યાં ગયા. અને રાજને કહ્યું કે અમને માતાએ મોકલ્યા છે. તમારે ઘેર માતાનો ભગત થયો છે તેને કહાડો. માતા તેડે છે. રાજ કહે માતાનો હુ-કમ હશે તો બારણું ઉઘડી જશે. ઓરડીનાં તળાં તડા તડ પુટી ગયાં તે રૂપો બારેઓ અદો ભવાની મા જે કરે કહેતો બાદર નીસર્યો તે કમાણીઆ નેડે જવા લાગ્યો. રૂપા બારેઆને ઓના બાપે કહ્યું તારે જે નેઈએ તે માગ.

ની જોળમાં પડી. ઘણાંએ શોધ્યો પણ કાંઈ જડ્યો નહીં તે વારે તે રોતી રોતી રાજા કને ગઈ અને બોલી જે મારો ભાઈ થઈ ને કાઢ આવ્યો હતો તે ઘણાક દીવસથી મારે ઘેર રહેતો હતો તે મારા છોકરાને લેઈને ગયો છે તે હજુએ આવ્યો નથી. રાજાએ તેને ધીરજ આપી પાંડે જોળવા નીકળ્યો છે, સંગાતે ખાપરા ચોરને પણ લીધો છે અને પગલું ધાંચીને ઘેર ગયું. ધાંચીએ કહ્યું એક આદમી છોકરો લેઈને આવ્યો હતો ને તેને મેં કુંભારવાડે જતો દીઠો કુંભારને ઘેર પગલું ગયું. કુંભારે પણ માન્યું અને કહ્યું કે તે માણસ નદી બણી ગયો. નદીએ ગયા તો રેતમાં લોહી માલમ પડ્યું. ત્યાં જોળ કરી તો પેલું દાટલું ધડ મળ્યું. રતનખાઈએ જોળખ્યું ને જાહુ કલ્પાંત કરવા માંડ્યું તે ચાલી ચાલી ખાવાની મઠીની પછાડી જઈને વીલાપ કરવા લાગી.

પુષ્પ વિના ઝુરે પીંપળી, ફળ વિના ઝુરે જાય;
એમ જાંઘવ વિના ઝુરે જોનડી, તેમ પુત્ર વિના ઝુરે માય.
ધર નમ્યું તો બલે નમ્યું, તું ક્યાં નમ્યો ધરનો મોભ;
પણ જે ઘેરથી પૂત્ર ઉઠી ગયા, તે ઘેર સદાએ શોકના શોક.
વાંજ પોકારે થર થકી, હું ક્યાં જન્મી મોરી માય;
પુત્ર નહીં મેલ્યો પારણે, મને વહુવર ના લાગી પાય.

એમ વીલાપ કરતી હતી તે ખાવાએ સાંભળ્યું. ખાવાએ રૂપસંગને કહ્યું જન્મ્યા એ કાણ પોકાર કરતે હે ? રૂપસંગે કહ્યું અરે માહારાજ એવાં તો રોગીઆં ઘણાક આવશે એમ કહી રૂપસંગે ગણગાર્યું નહીં. ત્યારે ખાવો કહે છે, તું જો કે એ કાણ છે અને અહીં કેમ આવી છે. રૂપસંગ માહાર આવ્યો ત્યારે રતનખાઈને દીદી. રતનખાઈ

રાજ દેવમ.

માતાએ બાવાનો સરાપ વાળ્યો ને કહ્યું કે જા તું પુરૂષ
થઈને તારા બાપતું રાજ કર. એમ કહેતામાં તે પાછો પુ-
રૂષ થયો. પોતાને ગામ ગયો અને બાપની પછી ગાદીએ
બેઠો રૂડી રીતે રાજ કરી બાપું પીધું ને મોજ કરી
બોલો શ્રી જૈયર માતકી ને.

(ગાય છે) ચોસટ જોગણી આનંદ નાચે, ગીત
ગાવે ને જોણી મધુરી મધુરી મરદંગ વાગે, તાળ વગાડે
જોતણામાં એક એક કર હસંતી રમે હાથે લેતી તાળી-
આં, કરજોડ કર કાનઘડ્યો બોલે રમે ભોમ ભોળી.

રાજ દેગમ.

જેલણી રાગ સોરઠ.

‘ચંપામાળીરે તારી સુધડ વાડી, તારી વાડી ને તા-
રા બાપની વાડી, ઓ ચંપામાળીડરે તારી સુધડવાડી.’
એસા થઈ તા થઈ.

ચંપો માળી આવે છે ને કહે છે ઓહો ભાઈ નાએક
તમે મને ઓળખ્યો ? વશુવેળાવળ પટણના મોગરા માળી-
નો હું છોકરો. ચંપો માર નામ. એક દહાડાનો સમાજો-
ગ છે તેવારે હું નિશાળમાં બહુવા બેઠો હતો, વશુવેળા-
વળ રાજનો કુંવર દેવમ પણ નિશાળે બહુવા આવે. ભ-
ણુતાં બહુતાં અમારે ને એમને ધણી માયા થઈ. દેવમ
કહે અહ્યા માળી માગ ને જોઈએ તે માગ. મેં કહું મ-
હારાજ વેણુ આલો કે, જેવારે તમે ગાદીએ બેસો તેવારે
મને પરધાનવડું બાપતું. કુંવર કહે જા તેમ કરીશ. પછે

કાંઈ જોઈએ છીએ આ છેલ્લું મળવું છે. હીજડો કહે છે અને સાસર વાસો કરો. તેને મન ગમતાં લુગડાં વગેરે આપવાને નેપો ખારૈઓ તેને ચોટે તેડી ગયો છે.

ગાણું. ચાલ્યા ચાલ્યા ડાસીડાને હાટ, ચુંદડીઓ વસાવે નેપોખારૈઓ હોરે નેપોખારૈઓરે. રૂપસંગ પાવધઓ રે ચાલ્યા ચાલ્યા સોનીડાને હાટ, વાળીઓ વસાવે નેપો ખારૈઓ હોરે નેપોખારૈઓરે. રૂપસંગ પાવધઓરે ચાલ્યા ચાલ્યા જનહાળીને હાટ મોઝડીઓ વસાવે નેપોખારૈઓરે નેપોખારૈઓ હોરે. રૂપસંગ પાવધઓરે વાહાડુ વાહાડુ આંખલીઆની ડાળ તેના ધડાવું ડમર દાખલાં હોરે ડમર દાખલાં હોરે. દાખલાં કરા સરવા સરવા સાદ તેનેરે મોહારે ચોસટ જોગણી ચોસટ જોગણી હોરે. ધાંચી માચું, મોચી માચું માચું સઘને સુતાર, એક ના માચુંરે જીમડ વાણીઓ હોરે જીમડ વાણીયોરે. જતી વખતે રાજાએ હીજડાને આટલા ધંધા ઉપર વરસે રૂ. ૧૦ નો કર કરી આપ્યો. એ કર લેતો લેતો ચામડીઆના કુંડે ગયો, ચામડીઆને કહે લાવ મારો કર ચામડીઓ કહે આગળ મારો રાજા હતો પણ હવેતો મારો નાચક છે ઉભો રહે ઉતાવળ ના કર. અડધો રૂપીઓ લેઈ કુંડના પાણીમાં ખોલી કહે લે ખોલ કૃષ્ણારપણ. એ સાંભળી હીજડાને કાળ ચઢ્યો. તેથી કટારી લેઈ પોતાના પેટમાં મારવા ગયો. તેવારે ચામડીઆએ કહ્યું કે રાખ અલ્યા અહીં મરે છે તે કરતાં બેચરાજી જઈને મરકે તારા આત્માનું કલ્યાણ થાય. હીજડાને ગનાન થયું કે વાત સાચી, ચામડીઆના કુંડ આગળ મરે તે કરતાં માતા આગળ જઈને મરે તે ઠીક. પછી તે માતાએ ગયો ને મરવા માંડ્યું. તે જોઈ

રાજા દેવમ.

અંધન છોડ્યાં પ્રેલાદના સ્વામી, રાજ ભભીક્ષુને આપ્યો.
હુંડી તણા હમર, પારખ થઇ પુરા કર્યા;

મેહેતા નરસાધ્યાને આપ્યો હાર, સમામાં શ્રીનાથજી.
ધન ધન રાજ વૈલોચન, જેણે ગળી નાઓ જસવંત;

ત્રીકમ તાણુ તું ધણી, શ્રી કૃષ્ણ ઝોડાયો હથ.
(ચડાવીને) શ્રી કૃષ્ણ ઝોડાયો હાથજી રે, શ્રીકૃષ્ણ
ઝોડાયો હાથજી રે. ઘેતે—પડદામાંથી ગાતો દેવમરાજ આ-

હાર આવે છે.—

‘રામતું’ નામ જપો મોરા ભાઇ. રામ ના જપે
તેને રામ દવાઈ, રામતું નામ જપો મોરા ભાઇ. આની
હોરે ભાઇ રાજ હોય તે પરજને પાળે, તે પરજ તે તો
પુત્ર્ય સંભારે, માતા હોય તે પુત્રને પાળે, પુત્ર તેતો ફૂળ
અજવાળે. રામતું નામ જપો મોરા ભાઇ.’ (ચડાવીને)
રામતું નામ જપો મોરા ભાઈ, જપો મોરા ભાઈ. ઘેતે
ઘેતે, ઘેતે તા થઇ તા થઇ.

રાજ—ઝો ભાઇ નાએક અમે તે ચપોમાળી શી-
કારે રમવા નીકળ્યા છીએ, તે ચપો જુદો પડ્યો છે,
તેને તમે દીઠો છે.

નાએક—હા અહીંથી હમણા ગયો ખરો, બોલાવો
આવશે.

રાજ—ચપોમાળી હોત.
વેગજેથી ચપો જવાળ દેછે, ‘હો રાજ હોત’ રા-
જા પુછેછે તું ક્યાં છે. ચપો કહે છે આ રહ્યો. એમ એક
એકનો સાદ સાંભળે છે પણ દેખાતા નથી, કેમકે તેઓ
હુંગરના જુદા જુદા ભાગમાં છે તે વચમાં જડી ઝાડીછે.
પછી કેટલીકવારે મળે છે ત્યારે ચપો કહે છે અવાર રાજ
અવાર.

જ્યારે દેધમના ખીતા પડ્યા ત્યારે તે ગાદીએ બેઠો, પણ ચંપાની ખગર લીધી નહી, એતો વાતજ ભુલી ગયા. ચંપા માળીએ વિચાર કીધો કે હું એકાએક જઈને કહું પણ કમ કે મને કારનાર આપો; વખતે રાજ ખીજ પડે માટે કાંઈ હિકમત કરીને માગુતો ઠીક. કેડ બાંધીને પોતે કછ દેશમાં ગયો. ત્યાંથી ઘોડા લાવ્યો ને રાજને નજરાનો કર્યો. રાજએ પુછ્યું કેના ઘોડા છે? સપાઈ કહે મહારાજ કાઈ શોદાગર લાવ્યો છે. રાજ કહે બોલાવો મારી પાસ. ચંપાએ જઈ સલામ કરી ત્યારે રાજએ ઓળખ્યો, ને પુછ્યું અલ્યા તું ચંપોમાળી. ચંપે કહ્યું હા મહારાજ. રાજ કહે ઓહો તારે આટલી બધી મહેનત શા સાર લેવી જોઈએ. ચંપો કહે સાહેબ તમારે સાર, પણ પેલું વચન આપ્યું હતું તે સાંભરે છે. રાજ કહે ખરૂં બાપ મને વીસરી ગયું, ભલું તેં ઈચ્છાદ આપ્યું. એમ કહી તરત પાંધડી બંધાવી ચંપાને પરધાનવટું સોંપ્યું. એક દહાડાનો જોગ છે. હું (ચંપો) ને મારો રાજ શીકાર રમવા નીકળ્યા છીએ ને જીવદા પડ્યા. આગળથી આવ્યો હું ને પાછળથી આવે મારો રાજ દેધમ તો સમેજો કરજે તું.

ભવાયા ગાય છે. રાગ ખીલાવર. (એ રાગ સવારે ભેરવી પછી ગાય છે)

‘ આણી વેળા હરને સમરીએ હો, ઇશ્વર કમકમ લોક;
જેને રૂઠે નવનીધ પામીએ, ભોજન ટીલક તંબોળરે.
પ્રભુના નામ વના વાણી અવર્યા, સપુત્ર વના કુળ જોમ;
દૃત વના ભોજન ભીમ ભણે, એમ દયા વના ધરમ તેમ.
તે સધાર્યો રાજ હરીચંદ્રને, દુને અવીચળ થાપ્યો;

રાજ દેવમ.

પદમણી નારીને પોહોર નિંદ્રા, જે પોહોર નિંદ્રા હસ્તની;
ચંતની નારીને ત્રણ પોહોર, અથોર નિંદ્રા એ સંખણી.
ચંપો—એજ એ છેલી કહી તેવી; દહોડ પોહોર

દહોડે ઉઠે છે.

રાજ—તે પદમણી નહીં. પદમણી નારીનું બીજું
લખાણ કહું.—

પદમણી નારીને વામ કેશ, અદ વામ એ હસ્તની;
પા વામ કેશ એ ચંતની, તે ભુત કેશ એ સંખણી.

ચંપો—એજ રાજ છેલી કહી એજ.

રાજ—તારે તે શું રાખ જોઇ, એતો સંખણી.

ચંપો—ના પદમણી હતી.

રાજ—તારે તેને ભુત કેશ કેમ ? વાંચ આપણે એ-
ને બોલાવીએ, તેના બોલ પરથી, તેના ધાંદાપરથી પા-
રખીશું કે પદમણી છે કે નહીં. હું બોલાવું છું. ડુંગર
બેઠી દીકાલડી રે હો.

ચંપો—ડુંગર બેઠી બોલડી રે હો.

રાજ—મેર હપઆકુટા, બોલડી શું કહે છે, દીકા-
લડી કહેતે.

ચંપો—હા રાજ એજતો બોલડી.

રાજ—નહીં, નહીં, હું કહું તેમ કહેતે.

ચંપો—આવડતું નથી તે શું કરે.

રાજ—નથી આવડતું તો માગ મોંમાંથી વેણ નિ-
સરે તેવું ઝાલી લે. (ડુંગર બેઠી એટલું કહે છે એવામાં)

ચંપો—તેને મોડે હાથ દેછે)

રાજ—અલ્યા એ શું કરે છે ?

ચંપો—તમે કહ્યું ને કે વેણ નીકળે તે ઝાલી લેજે,

રાજા—આપ અત્યાર સુધી ક્યાં ગયોતો ?

ચંપો—રાજાજી તમે આણી પાસ આવ્યા, ને હું પેલી પાસ ગયો.

રાજા—ચંપામાળી જો આ પરભાતનું વખત થયું છે, આપણુ શીવજીની પુજા કરીએ.

કે જા ચંપા એની વાડીએ, લાવે સોરંગા ફુલ;

દાતણ કરી દેરાસર પુજીએ, મને મારંગ થાય અસુર.

ચંપો—રાજા બેસો હું હુંગરામાંથી ફુલ લઈ આવું.

એમ કહીને ગયો તે જેચાર ઘડી થઈ પણ આવ્યો નહીં ને રાજા તપી ગયો, ને બોલ્યો.

મુવો કે મરાવીઓ, તુજ સર પડીઆ ધાય;

શકેતો વાઘે વડારીઓ કે હુંબો તોરી માય.

ચંપો એ સાંભળ્યું ને ઉત્તર ક્યો કે,

નથી માર્યો કે મુવો પડ્યો, નથી પડીઆ શર ધાય;

હુંગરે બેઠી દીકાલડી, મે દીઠી દેવમ રાય.

રાજા પાસે આવ્યો ત્યારે પુછ્યું, અધ્યા આટલી વાર કેમ થઈ

ચંપો—મહારાજ મેં એક પદમણી જોઈ, તે તમારા કામની છે, તેને જોવા રહ્યો ને વાર લાગી.

રાજા—તું પદમણીને જોળજે છે ? પદમણી કેને કહે છે ? તું માળી તું પદમણીની વાતમાં શું જાણે. જો આટલાં લખણ હોયતો પદમણી ખરી.

પાશેર જમે તે નારી પદમણી, અછેર જમે તે હસ્તની.

પાણોશેર જમે તે નારી ચંતની, સાગ ગળાગળ એ સંખણી;

પદમણી નારીને પાન વાહાલાં, દાર વાહાલો હોય હસ્તની.

ચંતની નારી ચાલ વાહાલી, કર્જો વાહાલો એ સંખણી;

રાજ દેવમ.

એને કાંધ હીર ચીર નહીં હોય, ઝાડના પાના પેહેરી રહે-
તી હશે, તેથી હીર ચીર વખાણીશું તો લલચાએ ખરી.
(ગાય છે) અમારા દેશમાં હીર ચીર ચટકુળ પટકુળ
પામરી, વણીઆ વણુકર સાર; તજને તારા સાગ પાંદડાં,
તું કર દેવમ બરચાર.

પદમણી—શું કરું તારાં હીર ચીર ચટકુળ પટકુળ
પામરી, વણીઆ વણુકર સાર; ભલાં મારાં વનના સાગ
પત્રાં, મને દીધા દેવ મોરાર.

ચંપો—ના લલચાર્ધ રાજ.

રાજ—ત્યારે ભોજન વખાણો, તે કાંધ એની નજ-
રમાં આવે છે.

ચંપો—મારા રાજને દાળ શાળ, ઘરત ઘેભરાં. શે-
વધ્યા લાડુ અપાર.

પદમણી—ભલાં મારાં વનનાં વનફળાં, તે મને દીધાં
દેવ મોરાર.

રાજ—આપણું શેહેર વખાણીશું ?

ચંપો—હા. મારા રાજને વશુ વેળાવળ, પટલુ,
તોરી આદારે લખ; બીજાં છાતર ઝુંપડાં, તેનો પાર નહીં
અસંખ.

પદમણી—ગાય કેમ છેડે વાછડો, માતા કેમ છંડે
બાળ; હું કેમ છંડું મારે પળુછીઓ, તે વરતે એકાકાર;
બાળ ચંપા પાછો ફરી તારો કોણ છે દેવમરાય; ને આવશે
મારો વીરતો, તને તાણી મારશે તીર.

ચંપો—મહારાજ નથી આવતી.

રાજ—કરસણુ ધટથી દોડીઆ બોલાવોને જીવ ક-
રીને લઈશું.

તે ઝાલી લઉં છું.

રાજા—ના એમ નહીં હું બોલું તે અખેરે અખેરે વેણી લેવા. હુંગર બેઠી દીકાલડી, (એટલે ચંપો ભાંચે વીણી લેવાના પ્રાંકા મારે છે.)

રાજા—ચંપા એ શું કરે છે ?

ચંપો—તમારા બોલ વેણુછું, એતો કાંઈ હાથમાં આવતા નથી.

રાજા—નાના એમ નહીં, હું કહુ છું શું ને તું કરે છે શું, માઈ સાળું માળું તે શું કારભાર કરે; ચાટલું નથી આવડતું તો બીજું શું આવડશે. હું બોલું તે અહીંએ રાખ. હુંગર બેઠી દીકાલડી. ચંપે રાજાની છાતી દાળી છે, ત્યારે રાજા કહે છે અલ્યા છાતી કેમ દાળે છે ?

ચંપો—તમે કહ્યું ને કે અહીંએ રાખ, તે અહીંએ રાખુ છું.

રાજા—એમ નહીં હું બોલું તેમ તું બોલ.

ચંપો—હા એમ કહોને હવે સમુ સમજ્યો.

રાજા—હુંગર બેઠી દીકાલડી, તારે કાને ઝપ્પુકે ઝાલરે;

રાજા દેવમ તેડાં મોકલે, તું વેગે વેહેલી ચાલરે.

ચંપો એ પ્રમાણે કહે છે તેનો જવાબ પદમણી દેછેકે,

વૈશ ગામ વૈશાવળી, તાંહાં માઈ પરણેત;

જા ચંપા પાછો વળી, મારે વાલમ એક.

રાજા—અલ્યા બોલી, એ પદમણી તો ખરી. એનો સાદ ને ચાતુરી દેખાડે છે કે પદમણી ખરી.

ચંપો—એનો ઉત્તર સાંભળ્યો, એતો રાંડ પરતીવરતા ધરમ પાળે છે, એ કહેછે મારેતો સામી છે.

રાજા—અલ્યા ચંપા એ આ વનમાં રહેનારી છે,

વળે, ને નેસરણી કરાવળે.

અ'પો—કુવાતું શું કમ છે ઠાકોર ?

દોડીઆ—અમારામાં કોઇ અધિળા છે, કોઇ લુલાછે, કોઈ કેવા છે. કાંઈક ઉખાળો, હાંક, ખુમાટ થાયતો કુવામાં ઉતરીને ઢાકણું દધં દે ને વાર અમને એમ ખોલાવ્યા છે તે કહેતે ભા.

અ'પો—પદમણી લેવા જવું છે.

દોડીઆ—ઠીક, પણ કોઇ મરે, કોઈ ધાય પડે, ધવાય, તેમનું રાજ એમ કરશે ?

અ'પો—જે ઘાસે પડઘાસે તેમને રાજ પાટોપેત કરાવશે તે મરશે તેમનાં પ્યારમા કરશે.

દોડીઆ—પ્યારમા ચ્યારે કરશે ?

અ'પો—મુવાદેડે પ્યારે દહાડે.

દોડીઆ—ના તેમ નહીં. અમારા પ્યારમાં કોઈ ખાચ ? અમારા પ્યારમાં હમે હમણા ખાઈશું, કે ખાના મરીએ. આ રાવણના એક પછી એક કરો નહીં તો જઈશુ પાછા.

અ'પો—હે રાજા આ મુવા રજાશુતાં પોતાના પ્યારમા પહેલાં કરવા માગે છે.

રાજા—ઠીક તેમ કરો.

અ'પો—દોડીઆ ઠાકોર રાજા હા કહે છે, તમારા પ્યારમા તમને છવતા ખવડાવશે.

દોડીઆ—ખોલ ભા અમારા મહીના ચેટલા ? રાજાને પુછ અમારા મહીના ચેટલા.

અ'પો—તમારે મોડે માગી લો, ખોલો કેટલો મહીનો લેશો ?

દોડીઆ—આ હારે હારે એમને પુછ, એમને પૂછતો આવ.

ચંપો—દોડીઆજી દોડીઆજી હોત.

દોડીઆ—હો હો હોત, એ આવ્યા ભી આવ્યા,
પોતાં પોતાં.

દોડીઆ રંજપુતો આવ્યા તેની મેળણી. રાગ સોરઠ
'લુએ જુએને દ્ધરાણાં, લુએ જુએ મારા રાજજી.' એસા
થઈ તા થઈ.

દોડીઆ ચાંવી ઉભા રહે છે. ખુબ અફીણ ખાધાં
છે, કસુંબા પીધા છે, ફાટાં ટુટાં લુગડાં પહેયાં છે, ડોલ્લો
ખાય છે, એક એક જોડે અથડાએ, લથડી પડે, કોઈની
પાંધડી પડે. હાથમાં હથીઆર પણ એવી હાલતને શોભે
તેવાં.

દોડીઆ—અલ્યા ચાંપા અમને કેણે બોલાવ્યા ?

ચંપો—રાજ દેવમે બોલાવ્યા ઠાકોર.

દોડીઆ—એમ બોલાવ્યા બા ? ને બોલાવ્યા તો
ભલે બોલાવ્યા, પણ અમારી ખજર લેશે કે નહીં. અમારે
અફીણ જોઈએ, તમાકુ જોઈએ, રોટલાનું કરો, ખાંધાપી
ધાનું કરો, અમારો ઉતારો ચ્યાં બા ?

ચંપો—તમારો ઉતારો ચોરામાં આપ્યો નહોતો.

દોડીઆ—સાર બા. જીએ છીએ, પણ કહે ગામની
ભાગોળો ચેટલી છે.

ચંપો—ભાગળતો એક છે એક.

દોડીઆ—તારે ના રહીએ.

ચંપો—ત્યારે કેટલી નેડેએ ?

દોડીઆ—બાર ભાગળો કર. હાકટ યુમ કાંઈ હોયતો
નાશીતો જીએ, એક હોયતો ઘેરાયા પછી ચ્યાં જીએ. ને
બાર ભાગળો બાર કૂવા કરાવજે, ને કૂવાને ઢાંકણું કરા.

રાજા દેવમ.

ચંપો—હુટાછ રામ રામ.

હુટાછ—રામ રામ ભા.

ચંપો—તમારો મહીનો ?

હુટાછ—આપણો શો મહીનો ભા; પાંચ દોડી લ-

ખ, નવટાંક અદેણુ ભા, ને શેરડીના કુચા ઉપર આવતે.

ચંપો—હવે કોઈ બાકી રહ્યું ?

દોડીઆ—સુરદાસછ રીહાને ભા.

ચંપો—હે સુરદાસછ.

સુરદાસછ—કુણુ છે, કુણુ છે ભા.

ચંપો—એતો હું ચંપોમાળી.

સુરદાસછ—અહ્યા ચાપુડે ?

ચંપો—તમારો મહીનો લખાવો.

સુરદાસછ—એક પૈસામાં સવા પસો ચોછો લખ

ભા. એક જરતો રોટલો લખ ભા, ને દોઢ નવટાંક અદે-

ણુ લખ ભા, નત આવતે જોધએ.

મોટાછ—ચાંપાછ મહીનો લખ્યા, રાતખ લખી,

અદેણુ લખ્યું ?

ચંપો—હા મોટાછ.

મોટાછ—તાણે તારા રાજાને પુછ કે ચીઆ માસ-

માં વઢવા ચઢીશું.

ચંપો—ક્ષરતક માગસરમાં.

મોટાછ—ના એમતો નહીં, એની ખુનતે ચાણું,

અમારે તોફરી નથી કરવી. કાચંડાની ને રજખુતાની તોઢ

ઉડેજ નહીં, ને અમારાથી વઢાય નહીં. રાજાને કહે અમે

પાછા જઈશું.

ચંપો—લો રહ્યું, શીઆળો રહ્યો; ચંપ્રતિર વધસાણે

દનાખામાં ચડજો.

ચપો—નરાતારજી ઠાકોર, કહો તમારો મહીનો કેટલો?

નરાતારજી—ચાર પાંચઝો લખો. ભા, ને ઉપર એક મઠનો રોટલો, રોટલો મઠનો હો ભા, ને ધધાડીનું દૂધ, ટાહું. મહીનાપર એટલું જોઈએ યા. એ રાતેય યા, મઠનો રોટલો ને ધધાડીનું દૂધ જોઈએ યા. અમે આ બીજા ભા કને જ; આ નખોદજી ઉભા એમને પુછો.

ચપો—નખોદજી ઠાકોર, આ નખોદજી ઠાકોર.

નખોદજી—હું ભા હું એમ છે, અલ્યા ચાંપા એમછે?

ચપો—તમારો મહીનો લખાવો ઠાકોર.

નખોદજી—પાંચ પાંચઝો લખ ભા, ને એક જોખો બાજરી ને અફેણુ. અફેણુ ઉપર બાજરી ખાંધશું તારે અફેણુ ચડશે યા. એક પોહો (પોસો) બાજરી યા. જા અમે જલુણુ દરજી પાહે.

ચપો—જલુણુ દરજી રામ રામ.

જલુણુદરજી—કુણુ હશે? શું કહોછો?

ચપો—હું ચપોમાળી. તમારો મહીનો કહો.

જલુણુ—મહીનોતો ભા, હાત પાંચઝો લખો ભા. આ અમાઈ પેટ મોટું ભા. ઉપર સાઈઓખા એક પોહું. એ રાતેય ભા, ને બકરીનું દૂધ ભા, એ રાતેય અમારી ખાવાની. અમે મોઢાજીની પાહે જ.

ચપો—મોટાજી કોણુ છે? મોઢાજી, તમારામાં મોટો કોણુ છે?

મોટાજી—પ્રભુ મોટો, જે મોટો હોય તે મોટો.

ચપો—તમારો મહીનો કોહો ઠાકોર.

મોટાજી—સવા પૈસો મહીનો લખ, ને રાતેય કાંઈ ખાવા. સવાશેર અફેણુ નત ખાવા જોઈએ, કાંટે ચડાવી ને ખાઉછું ભા. અવે ટુટાજીતો લખો.

રાજા દેવમ.

ચંપો—હુટાણ રામ રામ.

હુટાણ—રામ રામ ભા.

ચંપો—તમારો મહીનો ?

હુટાણ—આપણો શો મહીનો ભા; પાંચ દોડી લ-

ખ, નવટાંક અદેણુ ભા, ને શેરડીના કુચા ઉપર આવતે.

ચંપો—હવે કોઈ બાકી રહ્યું ?

દોડીઆ—સુરદાસણ રીહાને ભા.

ચંપો—હે સુરદાસણ.

સુરદાસણ—કુણુ છે, કુણુ છે ભા.

ચંપો—એતો હું ચંપોમાળી.

સુરદાસણ—અહ્યા ચાપું કે ?

ચંપો—તમારો મહીનો લખાવો.

સુરદાસણ—એક પૈસામાં સવા પસો ઓછો લખ

ભા. એક જરતો રોટલો લખ ભા, ને દોઢ નવટાંક અદે-

ણુ લખ ભા, નત આવતે જોઈએ.

મોટાણ—ચાંપાણ મહીનો લખ્યા, રાતખ લખી,

અદેણુ લખ્યું ?

ચંપો—હા મોટાણ.

મોટાણ—તાણે તારા રાજાને પુછ કે ચીઆ માસ-

માં વઢવા ચઢીશું.

ચંપો—ઘરતક માગસરમાં.

મોટાણ—ના એમતો નહીં, એની ખુતને આણું,

અમારે તોકરી નથી કરવી. કાચંડાની ને રજખુતાની તોઢ

ઉડેન નહીં, ને અમારાથી વઢાય નહીં. રાજાને કહે અમે

પાછા નહીશું.

ચંપો—સો રહું, શીઆજો રહો; અમરિત વંઢસાજો

દનાળામાં ચડજો.

મોટોજી—ના આ બખતર તપી જાય, અંદુકો તપી જાય, ઘોડા તપી જાય તે ના.

ચંપો—તારે ચોમાસામાં ચડજો.

મોટોજી—ના જા ના, જામનગરી યુજાઈ જાય, ઘોડા કાઢવમાં કળી જાય, ચોમાસામાં ના ચડાય.

ચંપો—મરો સુવા ત્રણે રત નહીં ત્યારે કેવારે ચડશો?

મોટોજી—તારા રાજાને કહે એ બારે મહીના રહ્યા ને અધીક મહીનો કાઢ.

ચંપો—અધીક મહીને ચડશો, હ્યો અધીક મહીનો કાઢ્યો, ચડો.

મોટોજી—તો ઠીક પણ પેલો મીર ત્યાં જ્યો, જરા મજરો કર, રાવણાનો મજરો.

મીર—હ્યો રાજ કંઈ રાજ. સારંગી કહાડીને ગાયછે બાલમ રેન થોડીરે, સુતી મને ક્યું ન જગાધરે, બાલમ રેન થોડીરે. એક અંધારી ઝોરડી, દુજી જેરણુ રાત, ત્રીજી દોલડીઓ સાંકડો, મારો નગણુ મારો નાવ, બાલમ રેન થોડીરે, મને ક્યું ન જગાધરે બાલમ રેન થોડી.

દોડીઆ—વા જા વા ! વાવા બાવા ! ગાય તીઆરે અમને સંભરાવજો.

મીર—તો આ શું કંઈ ?

મોટોજી—મેં તો જાણું, પટલાંતું પાડું રેંકે.

મીર—પાડું શું રેંક, હું ગાઉં.

દોડીઆ—હા બા. હા બા (એમ કહેતા જાય ને સાચાં હલાવતા જાય.) હા. ' પ્રાણીઆને પાપડીઓ અવરાવ ' એ ગા.

મીર—શું ગાઉ કાલનો ભુખ્યોજી, રોટલાંતું કરો.

રાજ દેધમ.

દોડીઆ—નરાતારજીરે ઘેર જા.

મીર—હે નરાતારજી ભુખ્યોછું રોટલાનું કરો.

નરોતજી—અરે ભા હુંજ એ દહાડાનું ભુખ્યું ને તને
ક્યાંથી આપું. જા ગામમાં રખારીવાડે જા. છાશ પી આ-
વ ને અમારો મજરો કર કાક રોટલો આપેતો મારે સાર
કકડો લાવજે, પુતો ધરતો મીરજે. નહીંતો જા મોટોજીને
ઘેર જા.

મીર—મોટોજી ભુખ્યોછું; રોટલો.

મોટોજી—રોટલો ક્યાંથી આણું; ત્રણ દહાડા થયા
મીજ નથી ખાધોને, તારો દીકરો હાથ તેણે ખાધો હાથ
જા. જલુજીદરજીને તાં જા.

મીર—ઓ જલુજીદરજી તમારો વારો આવ્યો.

જલુજી—શાંતો તાવતો ?

મીર—નાના રૂપીઆ આલવાનો.

જલુજી—અરે ભા માફ પેટનુંતો, એનુંતો પૂરું ક-
ઈ પછી તને, ભા પુ સુરદાસને ઘેર જા.

મીર—સુરદાસજી ઠાકોર હું ભુખ્યોછું રોટલો,

સુરદાસ—રોટલો ભા રોટલો મારે જોઈએતે તને
ક્યાંથી આણું; પું ટુટાજીને ઘેર જા આલશે.

મીર—ટુટાજી, હે ટુટાજી રોટલો ખવરાવો.

ટુટાજી—જા રોટલોતો નથી પણ મજરો કરતે તારે
ઘેર જઈને ખાજે.મીર—મરો શાળાઓ ખાવા ના આલો ને મજરો
મફત કરાવો, નહીં કરે.

રજ્યુત કાયર રોટલો, તરીઆ કાયર કુંધ;
કળુળી કાયર કરસણે, ને વણીક કાયર જુધ.

ચંપો—અલ્યા દોડીઆ રાવણુ ખાબણુ જવાંદોને,
રાજા કેહેછે ચડો હવે.

મોટાજી—લો ભા હેંડો તીઆરી કરો. સઘળા દોડી-
આ હાં હાં હાં હાં કરેછે, વાજાં વાજે ને ગાનારા ગાયછે.
' ઝોરે મતવાલનીલોરે, ઝોરે મતવાલનીલોરે.' એક રજ-
પૂત જુધ કરેછે ને પડેછે. પડ્યો કે તેને ઘસડી લઇ જાય,
ને ખીન્ને ચડેછે ને મરેછે, એમ બધા પૂરા થાયછે ત્યારે
રાજા ચંપાને પુછેછે કે અલ્યા શું થયું ?

ચંપો—દોડીઆતો પડ્યા ને પદમણી ના આવી.

રાજા—હીંડો તારે હવે હું ચડુંછું. ઉઠોરે દોડીઆ,
જાઓ. રાજા લડેછે, તે વખત ગવઇઆ ગાયછે, 'ઝોરે મ-
તવાલની લોરે.'

રાજા પદમણીને જીતી લાવેછે ત્યારે દોડીઆ કેહેછે
લાવ્યા લાવ્યા. એક કેહે હું લાવ્યો, ખીન્ને કેહે હું લા-
વ્યો, એમ બધા દાવો કરેછે. ત્યારે રાજા કેહેછે બોલાવો જે
પદમણી લાવ્યો હોય તેને, તેના નાક કાન વાહુ; તેવારે પે-
લો કેહે હું નથી લાવ્યો, પેલો કેહે હું નથી લાવ્યો, એમ
સહુ ના કેહેછે. રાજા કેહેછે એમને સરપાવ આપી વધાય
કરો. દોડીઆ જાયછે. વખત હોયતો પદમણી ગાય અને નાચે.

બાવાનો વેશ.

બાવો.....ગામમાં મંદીર કરી રહ્યો.

રામકી.....બાવાની વહુ.

જાનકી.....બાવાની ખીજી વહુ.

નાયક.....વેશમાં પૂછનાર.

રંગલો.....હસાવનાર.

ધોકણીઓ.....બાવાનો છોકરો.

બાવો અને તેનો છોકરો ધોકણીઓ બાવે છે.

બાપ દીકરો આવણું ગાયઝે—જે બોલેજે રામ દેલાવ; જમનાજી પર રામ દેલાવ; તેરી જે બોલેજે રામ દેલાવ; હરીભગત હૈ રામ દીલાવ; શેર આટાકો રામ દેલાવ. રામ મધુન લગી; ગોપાળ ધુન લગી; રામભજો ભાઈ રામભજો, ખાતે પીતે રામ ભજો, આતે જાતે રામ ભજો, એસા થઈ તા થમ.

બાવો—રામ રામ મઠયા રામ રામ; રામ રામ મઠયા રામ રામ.

નાયક—ભજનમે કીયા કહ્યા બાવાજી ?

બાવો—અમે ધોકનીઆ, બાહાર કોન ખડા હે ?

ધોકણીઓ—મહારાજ કોઈ આદમી હે.

બાવો—ઓ કીયા બોલતા હે ? ઉનકુ અંદર બોલાવ.

નાયક—જે સીતારામ બાવાજી, જે સીતારામ.

બાવો—જે સીતારામ.

નાયક—તમ કહાંસે આયે મહારાજ ?

બાવો—હમ જીમનાજી પરસે આએ; અમ તીરથ કરતે આએ; ઓર ફરતે, ઓર ચરતે, ઓર ધરતે, ઓર

દુખસેં મરતે આજે, પાસ ઘોડી બી હે. હમ ગામમે આ-
જે તો કુચ આટા બીટા મીલેગા ?

નાયક—ચોરેપર બજો પટેલ આપશે.

પટેલ—બાવાજી મંદીર કરીને ગામમાં રહો તો લો-
કને ભજન કરાવો.

બાવો—દીક બેટા, રાગજી તેરા બલા કરેગા. મંદર
કરે, લાલજી પધરાવે, તુલસી લગા દેવે, ચોર માલા જ-
પે, ગામમે દોઈ ભગત હે ?

નાયક—બાવાજી દરવાજા ખોલો પટલ પાટીદાર દ-
રશણ કરનેકૂ આજે.

બાવો—ખોલો પીછે આવ. અંખી ધ્યાન ધરતે હેં.

નાયક—મહારાજ, જો લોક સીધા લાજે.

બાવો—આનેહો. આવ ભગત આવ રાગજી તુમેરા
બલા કરેગા.

ખાવો—રામ નામ જપના પરાયા માણ આપના,
ખાવો ખેટો જપે ને જે આવે તે ખપે, જે દેગા હમકું,
સો મીલેગા તુમકું. એસા થઇ તા થઇ.

નાયક—જે તમને આપીએ તે અમને ક્યારે મળશે
આવાણ ?

ખાવો—તુમ મરજયગા પીછે ખેટા.

નાયક—તેની ખાતરી શી આવાણ ?

ખાવો અબે લાંડી તુમ બડા અગનાન, સુરખ હે;
બડા નારિતક હે

નાયક—આવાણ કાંઈ ગીઆન સમજવોને.

ખાવો ગાય છે—ગીઆનમેં ખાના, ગીઆનમેં પી-
ના, ગીઆનમેં સુખએન કરનાણ; રામ ખોલો ભાઇ રામ
ખોલો. ગીઆનમેં છુટના, ગીઆનમેં ધુતના, ગીઆનમેં પાં-
ખડ કરનાણ; રામ ખોલો ભાઇ રામ ખોલો. હમ પ્રહા,
હમ વિષણ, હમ શીવણ સમજનાણ; રામ. પીછે નજર મેં
આવે સો કરનાણ, રામ.

નાયક—આવાણ એતો સચ્ચા ગીઆન નહિ.

ખાવો—જાએ લાંડી તુમ કયા સમજે. એક લકે લ-
ગા દડેગા તો શીર તુટ જાયગા. તુમ ગમાર લોક ગીઆન-
મેં કયા સમજે.

નાયક—આવાણ દરવાજા ખોલો ચોરત લોક દરશન
કરેનેકું આઈ.

ખાવો—કીતે વરસકી હે ?

નાયક—વરસ સાઠેકની ડોશીછે.

ખાવો—જાઓ પીછે આવ અખી ભાંગ પીતે હેં.

નાયક—દરવાજા ખોલો આવાણ દુસરી આઈ.

બાવો—કીતને બરસકી હે ?

નાયક—ચાળીશ વરસની છે.

બાવો—બોલો પીછે આવ, અબી ગાંજીકુંતેહેં.

નાયક—બારણાં ઉધાડો બાવાજી ત્રીજી બાઈ આવી.

બાવો—કીતને બરસકી હે ?

નાયક—સોળ વરસની.

બાવો કુદીને—આનેદો, આને દો. મૈયા આવ, મૈયા આવ. લાલજીકા દરશન કરો, ભેટ ધરો, હુમકું પગે લગો. લે એ કંઠી ગલે ડાલો. આવ આવ મેં મારે હાથસે તેરે ગલેમે કંઠી બાંધુ. તેરા નામ કીયા માધ ?

રામકી—બળ્યું માઈ નામ મહારાજ હુંતો દુખણીધું. મારો ધણી સીતેર વરસનો ડોસો છે તેને જીવાન કરો. તેના દાંત પડી ગયાછે તે પાછા ઉગાડો.

બાવો—ઠાકારજી સળ કરેગા. તુમ સોલ બરસકી બરજીવાન આરત, તેરા ધણી એસા કીયું ?

રામકી—મારા મુવાં માળાપે મોઢાણ વાળી, કુળ નેયું, પૈસો નેયો, ને મને ગરદન મારી. મને ઢળા ડોસાને પરણાવી.

બાવો—પૈસા ખુબ મીલા હોયગા. સો લાવને અપને દો બા પી દર મોજ મારેગે, ડોસા જતા હે કે મર ગયા?

રામકી—જીવેછે પણ થોડા દહાડાનો છે. મને સાસરે જવું ગમતું નથી. મારી માએ બહુજે વાર મને મારી મારીને મોઢલી પણ હું પાછી નાસી જાઉં. એકવાર મને ગુણમાં ધાલી ઉંચડીને મુકી આવ્યા, પણ રાતે ડોસાને હડસેલી દોલી પાડી નાહી. ડોસો પાછળ દોડ્યો ને દોકર ખાધ ખાલકૂડીમાં પડ્યો. ડોસો લાલચ બહુ બતા-

આવાનો વેશ.

પણ તેના જેવી ગયલા ડાંગાં, તેનું હોડે આડકતું
તેના મોઢોની લાળ ને તેનું બળ્યું મોઢું નેધને મા-
ટમાં ભડકા ઉઠે છે.

પરણ્યો લાવે પાલખી. ને આવો લાવે વહેલ;
પાલખીએ જેમું તો ઢળી પડી, મને ગમી આવ્યાની
વહેલ. તા થઈ તા થઈ.

પરણ્યો લાવે ટોપરાં. ને આવો લાવે જોળ;
ટોપરાના તો કુચા પડે, મને ગળ્યો લાગે તારો જોળ.
તા થઈ તા થઈ.

અમદાવાદથી ગાડાં નેતર્યાં, ને માહે ભર્યાં છે હીર;
આવો હોયતો મુલવે, મારાં ફાટી ગયાં છે ચીર.
તા થઈ તા થઈ.

આવાજ મને ધરડા વરને ઘેર જવું નથી ગમતું;
એ પિટ્યાને જીવાન કરો.

આવો—એ સખ આત છોડે. એ મદીરમે આકર
રહે મેરી સાથ. લોકમે મૈયા કહુંગા, મનમે સગવળતા નેર.
રામકી—માહારાજ મદીરમાં ઠાકોરજી છે; તુલસી

કહું છે, એમાં આયડીથી ના રહેવાય.
આવો—ડાલદે સાલે ઠાકોરજીકું ઉકરડેપર; જલાદે
રંડી તુલસીકું. તુમ આ જાતે પ્યારી. ઘોળા સાચું પેહેર-
લે, છાપાતીલક બનાવ, જડે મળુકેકી માળા પહેરકે આવી
બનજ. આવ ભજન કરીજે. નગદી, ડાગીને સખ લેતી
આપઝો.

રામકી બચએ, અને નાયક કહુંજે જીવો લાઇ આ
કળજીગના આવા લાલજીને ઉકરડે નાંખી દેવડાવેજે, તુલ
સીને આળી નાંજેજે, ને લોકની આયડીએને ફાસલાવેજે

આવાજી બીજી ઝંસ્ત્રી આવી.

આવો—કોનહે ? કીતને ખરસકી હે ?

નાયક—રાંડી રાંડ છે ને સોળ વરસની છે.

આવો—જળતો દીક. એ અમેરે કામકી. એકકા નામ રામકી, એ દુસરીકા નામ જનકી. મંદરમે દો આવી તો હોના ચમચે.

જનકી—માહારાજ આવ રાંડ છું. પાંચ વરસની હતી ત્યારે રાંડી હતી. મારા અંગમાં સદા લાહે લાગેલી રહેછે. તમે પણ્ધરને કુવે નાહાવા આવ્યા તારે જાણ્યું કે એ આગ આવાજી હોલવશે. ધણી વગરનો સંસાર મને ગમતો નથી. તરીઆને ધણી વગરનો સંસાર ધુળ છે.

સોળ વરસની મુંદરી, તે જળ ભરવાને જાય;

કાંટો લાગ્યો પ્રેમનો, તેતો ઉભી ઝોલા ખાય. તાયેતાયે

કુવા કાંઠેકેવડો, તે વાયે વાંકો થાય;

ભોગી મજે રંડાપો ટળે, તો સુખડાં જીવને થાય.

તાયે તાંયે.

નાયતી ગાયછે—હાંરે આવલીઆ તારો લાગ્યો સનેડો; મારા આવલીઆનો લાગ્યો સનેડો. તારી તુંબડીના જળ મીઠાં, મારા આવલીઆ. રમતાં જોગીડાનો લાગ્યો સનેડો. (ચડાવીને) મારા આવલીઆનો લાગ્યો સનેડો—તા ચમ. તા ચમ.

આવો—તુમ આ જાઓ મંદરમે, ઝોર આવી હોજા.

ટોપી ધાલે તીન ગુન, નહીં વેરો નહીં વેઠ;

આવો આવો સહું કહે, ને સુખે ભરીયે પેટ.

ઈસ્યાસ્તે મેં આવા હો ગયા. તુમ આવી હોજા.

દુસરે મુઘામમે ભાગ જાયગે તેરેંકું લોક આવી આવી ક-

બાવાનો વેશ.

હુંજે, તેરી ચાકરી કરુંજે, ઝોર અપન ચેન કરુંજે. કાય-
કું રંડાપા જેઠતી હેં.

પીઠે જોયા (ઝોળી)માં છોકરું લઈને રામકી આવી
નાચેછે તે તાંસળાં વગાડી ગાયછે—બાવો બાવો સડું કહે,
બાવો તે ગોરખ નાથ; પહેલી ઝાંઝી આંગળી, પછે સા-
હેયો હાથ. મારા બાવલીઆ જીરે. રઘુપતી રાધવ રામ-
રામ, પતિત પાવન સીતા રામ. રામ સીતા જાનકી જે
જોલો હરમાનકી. (બધા જોડે ત્રણ ચાર વાર.) ઘે ઘે
॥ ઘે. ઘેં ઘેં ઘેં.

બાવો—ઝે બાળક કીસકા રેતા હે. રે મેરી રામ-
કી ઝે અપના બાળક હે કે ? નાયક અને બીજા ભવાયા
નીચે પ્રમાણે ગાયછે, અને બાવો તે બાવીઓ જોડે ગાવા
લાગેછે.

જોઈ લો જગતના બાવારે, જોઈ લો જગતના બાવા;
ધર્યો ભેજ ધુતીને આવારે, જોઈ લો જગતના બાવા.
ધણી પ્રેમદા પાણી ભરે, ત્યાં જાય બાવો નાહાવા;
રાંડી રાંડના ધરમાં પેશીને, બાવો જેસે ગાવા. જોઈ લો.
ગૃહસ્થનાં છોકરાં તેડી રમાડે, પરાણે પ્રીતડી થાવા.
ગૃહસ્થની નારી રોસાય ત્યારે, બાવો જાય મનાવા. જો.
ધુપ કરે તે ધ્યાન ધરાવે, ભોળા લોકને ભમાવા;
ભોળે ભગત કહે ભવસાગર મેલી જમપુરીમાં જાવા જો.

મારે બાવો મહાજનનો જોઈડોરે. મારે બાવો મહાજન-
નો જોઈડો.

જાન કુંકીને કંઠી બાંધે તારે રૂપીઓ દોઢ લે રોઈડોરે માં
શેરીએ શેરીએ આટો ઉધરાવે, વેચાંને કરે દોઈડોરે. માં
મદનનું બાળને બને મસ્તાનો, હાથમાં રાખે દોઈડોરે. માં

માયા તો મસ્તાનીરે, બાંધી લીધા મોટા મોટા; મોઢા એક પલકમાંરે વેરાગી જોગીઓના જોટા. માયા ૧. ખમ કરીને ખેતરી બાધા, બાવન ચોટાં ચમ્પર; ભરથરી સરખા ભૂલી ગયા જેને જલતા ન લાગી વાર; ગોપીચંદન સરખારે મોઢેતીમાં મોહી થયા જોટા. માયા ૨. કેળાવો એક ને બધરાં બે તરણ, તે વચ્ચે બે આર બાળ; ધામ હામ સાધુની વિકાળ, પછે ખાવો કુટે કપાળ; પારકા માલ ખાવારે દુત્રીઆમાં કહાડે દોરવા દોટા. માયા ૩. એ જગવ ધારીને થાય વિજેગે, સદા રાખ ચોળીને ફરે રાણ; ભગવી ચાદરની વાળે લંગોટી, પછે આરોગે સુરાધાન; કળી ગાંજે ભાંગ તાણીરે, ધુમાડાના કહાડે જોટા. માયા ૪. આટો વેચીને બ્યાજે મુકે, જેમ તેમ કરીને બાંધે મઠ, ગીઆન પુછે તેને ગાળો ભાંડે, લાંડી કહીને ઉઠાવે લઠ; વેસને વગોવ્યોરે, લાજ વીના લંગોટા. માયા ૫. તાલ વગાડે તાન મેળવે, મનમાં થાય મસ્તાન, દાંત વકાશી જીવે દરપણમાં, એ ધુતી ખાવાનો ઠામ; તાન મેલી તન મરોડે, વગાડે ઘણા તાખોટા. માયા ૬. હેવા જીગતમાં જાજા, સાચા ગયા સંતાઈ; શું કહું રે હવે વિનતી વિસ્તારી; કહેવાની વાત નથી રહી; ધીરો તે કહાં હુડેરે, ગિયાનીના પડીઆ ટોટારે. માયા ૭

નાયક—હે ભાઈઓ આ વેશપરથી શીખામણ લેવી આવડા હોય તેમણે આ વેશે ધારી ખાવાના જેવા થવું નહીં, લોકની વહુ બેટીઓને પોતાની મા બેન સમાન ગણવી. લોકના ધન માલ લેવાપર નજર કરવી નહીં. ભાંગ, ગાંજો, અદ્રીણ, દારૂ અને તાડીને અડવું નહીં. સાધુનો વેશ જે લે તેણે સાધુનો ધરમ પાળવો. જે ન પાળે તેને

ધીઃકાર છે તેની કને કોઇએ જવું નહી. ખાવો, જોસાંધ
વેરાગી, સાધુ, જતી સંન્યાસી, પરમહંસ કે હરકોઈ જા-
તને જોગી વેશે હોય પણ તેના આચરણ માંહાં હોય તે
તેને ચંડાળ જાણી તેનાથી વેગળાં રહેવું.

ખાવો અને ખાવીઓ ગાય છે—ગોવીંદમબજ ગો-
વીંદમ, ગોવીંદમ બજ મુઠંગને, ગોવીંદમબજ ગોવીંદમ.
ખોલો શ્રી જગદીશની જે. (વેશ સંગ્રામ)

સંધરા જેસંધનો વેશ.

સંધરા જેસંધ..... ... પાટણનો રાજા.

મધમુંખી... .. એની રાણી.

રંગલો..... ... મસ્કરો.

બાટ, પ્રધાન, લશ્કર વગેરે.

રાણકદેવી..... ... કુંભારેઉછેરેલીરાજકન્યા.

રાજેગાર..... ... જુનાગઢનો રાજા.

મેલહી—શ્રીહરી શ્રીહરી, બાધ બાજોને સા શ્રીહરી.

જો ત્રણ ચાર વાર ગાનારા ગાય અટકે ભૂંગળીયા
ભુંગળો કુંદે છે ને બીજા તા થઈ તા થઈ જોલે છે જા-
ધા બધેયા વેરે —ખોલો શ્રી ગુર્જરાયની જે, સોલંકી મહા-
રાજાની જે. એટલે પડદામાંથી રાજા બહાર આવેછે. તે-
ની આગળ છડીદાર નેકી પોકારે છે. પાછળ રંગલો, બાટ
પ્રધાન વગેરે ઉભા રહે છે. ચોપદાર બાજુપર ખસી જા-
ય છે, અને જો ડગલાં આવી કહે છે.—

આ સભા શ્રી ગૂર્જર રાગની, ચંડપ બાંહુ શોભાંત;

સદળ સજન પાપન થયા, નમો સહુ ભગવંત.

ભાટ આગળ આવી નીચો વળી રાજનો સલામ કરી કવિત બોલેછે—

તારાકે તેજમે ચંદ્ર છુપે નહી, સૂર્ય છુપે નહી, ખાદલ છાયો;
રણુ ચડયો રજપુત છુપે નહી, દાતા છુપે નહી જાગ્યકઆયો.
રાજમંડલમે જયસિંહ છુપેનહી, ચમકેળીજળી મેવલોધાયો;
ગૂર્જરપતી તેરા નામ અગર હય, તેરી કીર્તી ચોખંડ ગાજો.
પરાક્રમ તેરા પ્રકાશ કરકે, રંજન કરં સભા સહુ આજો.

રે ભાઈ નાયક આ વેશ કીના કહીએ? સધરા જ્ઞેસંધના કહીએ.

સધરા જ્ઞેસંધ કેમ ઓળખાય, તેણે ક્યાં રાજ કર્યું, ને શી નામના કરી તે કહું છું સાંભળો.—

એક સમે (સંવત ૭૫૨ માં) ઝંઝુવાડામાં પંચાસર નગરીમાં રાજ જ્ઞેશીખર રાજ કરે છે, તેવામાં કલ્યાણનો સોળંકી રાજ ભૂવડ ચડી આવ્યો. દારણુ જુધ થયું ને ગુર્જર રાજ જ્ઞેશીખર આવડો વિમાનમાં જેસી સરગે ગયો. તેના પ્રતાપીકુંવર વનરાજે સોળંકીને કાઢી રાજ પાછું લીધું, ને અણહીલવાડપાટણ વસાવ્યું. એ આવડાકૂળની પીઠી-એ જ્ઞેશીખરઆવડો તેનો સુત વનરાજ આવડો, તેનો સુત યોગરાજ આવડો, તેનો સુત જેમરાજ, તેનો સુત ભુવડ, તેનો સુત વીરસિંહ, તેનો સુત રત્નાદિત્ય, અને રત્નાદિત્યનો સુત સામતસિંહ આવડો. અહીં આવડાની પેઢી અટકી. સામતસિંહને પેટ દીકરો નહોતો તેથી તે પછી તેની એન લીલાવતીનો કુંવર મૂળરાજ સોલંકી આવડાની પાટ બેઠો. મુળરાજ સોલંકી પછી ચામુંડ, તેની પછી વલ્લભસેન, પછી દુર્લભસેન, પછી ભીમદેવ, પછી કરણ સોલંકી અને કરણ પછી સધરાજ્ઞેસંધ (સિદ્ધરાજ જયસિંહ) પાટણના રાજનો ધણી થયો. એના વખતમાં ગુજરાતના રા-

જનો સુરજ સોજે કળા તપ્યો. ઉત્તરમાં મારવાડ, મેવાડ,
 તે અજમેરના રાજા સધરા જસંધને નમતા, પુરવમાં ગા-
 જી લાખ માળવાના રાજાને પકડી આણી તેના દેશમાં
 ગુર્જર રાયની આણુ ફેરવી, જાનદેશના રાજા ખંડણી ભ-
 રતા, દખણમાં કૃષ્ણા નદી સુધી તેની દ્વાર્ધ વરતાઈ અ-
 ને પછમમાં સીંધના રાજાને તેણે જીત્યો. એ ગુજરાતનો
 સિંહ ચક્રવર્તી મહારાજા ધિરાજ કેહેવાયો. પણ રાજાને
 પેટે દીકરો નથી અને મોહોલે પદમણી નથી. એક દહાડે
 રાતનો સમો થયોછે, રાજા કચેરીથી ઉઠી હારથ વિનોદગાં
 બેઠોછે, ઝુમરોના દીવા અધગગી રહ્યાછે, સોગટાની ગાજી
 મંડાઈ છે, તેવામાં લલભાટે આવી સલામ કરી કહ્યું 'મ-
 હારાજના મંદીરને શોભાવાને પદમણીની જોખ કરતો હું
 ઘણા દેશ ફર્યો. ફરતો ફરતો સોરઠ દેશ નજી ગડ્યો. ત્યાં
 એક પાવાને ઘેર પદમણી મેં દીઠી.

ખી ધરતી પર ખીજી નારી નથી.

રંગલો આગળ આવી—હું પણ બહુ પાદુછું તો લોને હું પણ પદમની.

રાજા—ચુપ રહે.

રંગલો—લો વાર હિડો નહીં બોલું, આ હોડે ટાંકા ઉઠિયું.

ભાટ—રાજા તને એ અસ્ત્રીની શી વાત કહું. એ આલેછે તેવારે કુકમનાં પગલાં પડેછે, હસેછે ત્યારે મુખમાંથી ફુલ ખરેછે, ને રડેછે ત્યારે આંખોમાંથી મોતી પડેછે. એવી નારી ખધી લોભમાં નથી. હું તારે નાળીએર કુંભારને આલી આવ્યોછું; ઉઠો જાન તૈયાર કરો.

પ્રધાન—રાજમેહેલમાં કુંભારની દીકરી ન લવાય.

ભાટ—એ કુંભારની દીકરી નથી, રાજકુંવરી છે. એનું નામ રાણકદેવી છે. એનો જનમ સીંધના રાજની પંઠરાણીને પેટે મુળ નખેતરમાં થયો. સીંધરાયે જોશીને બોલાવી ગરેહ મંડાએવા તેમાં આએવું કે આંખ એ દીકરીનું મુખ જોશે એટલે આંધળો થશે, ને રાજ ખોશે. રાજએ તેને મારી નાખવાની આજ્ઞા કરી, પણ પરધાને સમજાવ્યો, કે અસ્ત્રીહત્યા ને બાળહત્યાનું મહા પાપ છે, માટે એને પેટીમાં સુવાડી નદીમાં તરતી મૂકો. રાજએ સોનાની પેટીમાં કુંવરીને મૂકાવી સીંધુ નદીમાં તરતી મેલી. પેટી તરતી તરતી સામે કાંઠે ગમ. એ વેળા ત્યાં સોરઠનો કુંભાર નહાતો હતો. કુંભારે પેટી લઇ પોતાની સ્ત્રીને આપી. કુંભારણુ વાંજણી હતી તેથી બહુ રાજ થઇ. ને તેને બહુ વાહાલથી પેટની દીકરી પરમાણુ ઉછેરી.

સિધરાજ—પ્રધાનજી સેના સજ કરો, સોરઠ જઇએ.

સધરા નેસંધનો વેશ.

રંગલો—કુંભારની ઝુંપડીમાં તારી સેના કેમ ગાસે,
ઘોડાનો તાંહાં ખપ નથી.

રાજા—કેમ ઘોડાનો ખપ નથી અલ્યા રંગલા.

રંગલો—કુંભારને ઘેર ઘણાં ઘણાં છે, તેપર સ્વારી
કરજો; તારી એ નવી રાણી તો એસતાં શીખી હશે.

રાજા તેને એ સાર ઢોલો મારી કહેછે જ તારે મો-
હો કાળું કર, મારે તારું કામ નથી.

રંગલો—ભૂલ્યો બાપજી, ભૂલ્યો, એ ઘંતેડા તો ધના
કરે તેમને એસાડી ફેરવવવાને કામ લાગશે રાયજીનો સસ-
રા કુંભાર થશે પછી ગંધેડાનું ભાડું નહીં એસે. અલ્યા ભા-
ટ તેં ઠીક નહીં કર્યું. આપણી મધુમુખી રાણીથી શોકની
મુખી કેમ સેહેત્રાશે, હ્યો હું દોડી રાણીને મોકાણની ખ.
ખર તો કરું. એમ કહી દોડી પડ્યા પાછળ રાણી આવી
છે તેના કાનમાં કહેછે.

રાણી મધુમુખી આવેછે તેની મેલણી—સામેરી મા-
રે એક મહાદેવ, ફળે નેસિંહરાય; ત્રીજું વાહાણું પતિ-
રત, ને ચોથું સત વચન.

રાણી આવીને સાખીઓ ગાય છે—
સામેરી સાગર ઉલટ્યો; ને રત તણાયાં જાય;
પણ કરમ હીણું ભરે મુઠડી, તેના સંખને હાથ ભરાય.
સામેરી સોના સાટલો, ઉભી ગાણુકચોક;
પણ હું તને પુછું સામેરી, તારે શું બલી કે શોક્ય.
શોક્યથી શું બલી, હંકે પાડે એહ;
પણ શોક્યડી કરે જોતડે, મારો ખણ ખણ દાઢે દેહ.
રાજા—હે રંગલા, રાણીએ શું કહ્યું ?
રંગલો—તમે એક ઉપર બીજી કરવા જાઓ છો તે.

માટે કપાળે હાથ દધ રડે છે.

રાજા—હીરો શોભે વીંટીએ, હોય જોડે બે નંગ;
રાજા શોભે રંગ મેહલમાં, હોય રાણીઓ બે સંગ.

રાણી—રંગાજી ઠાકોર, રાજાએ શું કહ્યું ?

રંગસો—રાજા કહેછે કે જેમ વીંટીમાંના હીરાની
આસપાસ બે નંગ જડેલાં હોયછે ત્યારે તે વધારે દીપેછે
તેમ રાજાને એક હાથે એક રાણી ને બીજે હાથે બીજી
રાણી હોય તો વધારે શોભે.

રાણી—શોક્યનું સાલ તો સદા બળતી આગછે. ના-
રી હીણી હોય કે નર મુરખ હોય તારેજ શોક્ય ધરમાં
આવેછે.—

પાંચકોશી પ્યાદો વસે, અને દશકોશી અસ્વાર;

કાંતો નાર કમારજા, કાંતો નાવલીઓ ગમાર.

ગુણવંતી નારી ધરે, ને લાવે બીજી નાર;

સુખ શાંતી ત્યાં પરવરે. રાજા જાણે એ નિરધાર.

મારો શો વાંક થયો કે રાજાજી રીસાધને બીજી રા-
ણી કરવા બચ્છે. રંગાજીઠાકોર માહારાજને મનાવો ન-
હીંતો મારા સુખનો આજ છેલ્લો દહાડો છે. રાણી આખ-
ડાં ગાયછે—‘અનીહો સજીણાજીરે, જીરે, આરે હું વારી
મારા રાજ, જીરે જીરે, અની ગુણવંતા જીરે જીરે- હો જીરે
આજ હું વારી મારા રાજ, જીરે જીરે. આજ મારા રા-
જનો મેળાવોરે રાજ; અની ગુણવંતા જીરે જીરે. ગધુમુ-
ખી જોડે મેંદ્રા રાઠ, ચાંદલીઓ તપે ગોરાદેહનેરે લેલાટરા-
જ. ચાંદલીઆના ચોઢયા ઘેર આવોરે, પાલવડાના ખાંધ્યા
રે રાજ, અની ગુણવંતી જલુકે ગોરાદેને કાનેરે રાજ, અ-
ની ગું આજી સાજી સોહીએ ગોરાદેને અંગેરે રાજ, અ-

ની ગું લેલાટ ટીલડીરે ગોરાંદેને ભાણે રાજ, અની ગુઝ
 મોતીડું સોહીએ ગોરાંદેને નાકે રે રાજ, અની ગું ઝુમણું
 સોહીએ ગોરાંદેને કંકેરે રાજ, અની ગું દોઢી ચુડીઓ
 સોહીએ ગોરાંદેને હાથરે રાજ, અની ગું કડકાં કાંખી સો-
 હીએ ગોરાંદેને પાયરે રાજ, અની ગું હું વારી રાજ,
 આજ મારા રાજનો મેળાસોરે રાજ અની ગું હાં મારા
 રાજ, રાજનોરે મેળાવો રે રાજ. અની ગુણવંતા રૂડા રા-
 નને સકુણા રૂડા રાજને અની ગું ચૈ ચૈ તા ચૈ

સુંદીર મુખને ભામણે, ચાલી આવો ગોરાંદેને આં-
 ગણે રાજ, અની ગુણવંતાછરે છરે. હુંતો રાય રાય ક-
 રતી આવી રે, ગુણવંતાને દીલ ભાવીરે રાજ. અનીછરે
 રાજને છોગલીએ છે મોતારે રાજ, હુંતો આડે ધુધટ ને.
 તીરે રાજ. અનીછરે રાજને મોળીડે મોહ લાગ્યોરે રાજ.
 અનીછરે રાજને છોહ લાગ્યોરે રાજ. અનીછરે
 રાજની આંખડી રત્નાળીરે રાજ; અનીછરે રાજને છેડે ગાં-
 ઠો વાંળીરે રાજ. તારી આંખડીનો ચાળોરે મુને છવતડાં
 શીદ યાળોરે રાજ. અની ગુણવંતા રૂડા રાજને, સકુણા
 રૂડા રાજને. ચૈ ચૈ તા ચૈ.

રંગસો—સહો રાણીછ છાનાં રૂદન ના કરો શોકય
 નથી આવવાની.

રાજન—તેં કેમ બનણું અલ્યા રંગલા મારો એને
 જે ચાર દોલ.
 રંગસો—મારેતો તમારી નોકરી નથી કરવી, આ ર-
 હી તમારી નોકરી. એમ કહી પોતાનાં લુગડાં ઉતારી નાં-
 જેછે, ને કહેછે લે તારો ચોરણો, લે તારી ટોપી, કે પા-
 ધડી,) લે તારી ઝાલી, પછી નાહાતો હોય તેવા આળા ક-
 રેછે.

રાણી—રંગાજી એ શું કરોછો? ગાંડા થયા કે શું?

રંગસો—અસનાનના સમાચાર આવ્યાછે તેથી નાહું-છું. તમે ડરશો નહિ. તીખળ કરી લોકને હસાવે છે.

ઐઠલાંમાં વાધરીઓ સાસલેર દોડતા આવે છે, ને નીચા વળી રાજેને સલામો કરી કહે છે,—મહારાજ, આપોજી આગના હોયતો છંપર કહીએ. રીસ ના કરોતો માઠી વાત કહીએ. અમે તમારી રૈયત છીએ આપજી.

રાજા—બોલો તમને કાંઈ હરકત નહિ થાય. સાચી વાત કહો.

વાધરીઓ—મહારાજ ભૂછ્યા ને તરસ્યા દોડ્યા આવેલા છીએ. પણ બોલતાં જીભ ઉપડતી નથી.

રંગસો—મુવા બોલને, શું છે શું?

વાધરી—જુનાગઢનો રાજા આપની રાણકદેવીને લેધ ગયો મહારાજ; વળી તેણે આપણા મંગળભટ્ટને બધીખાને પુર્યો છે મહારાજ.

રાજા—તે કેમ જાણ્યું?

વાધરી—મહારાજ અમે જુનાગઢથી આવીએ છીએ. રાણકદેવીને પરણીને લાએવા તેના હરખમાં રાજાજેંગારે નગર જમાડ્યું તેવારે અમે ત્યાં હતા. અમને પણ નોતર્યા હતા. પણ આપજી અમારા રાજાનો વેવાહ જેની વેરે મળેલો તેને લાવનારનું અમે ચીમ જમીએ ? અમે તુરત સમાચાર કહેવા દોડી આવ્યા છીએ.

સીધરાની આંખો કરોધથી લાલચોળ થઈ ગઈ. મીયાનમાંથી તરવાર તાણી તે ફેરવતો આમ તેમ ગુસ્સામાં ફરવા લાગ્યો. મૂછપર તા દમ કહે, જેંગાર હવે તાર મોત આવ્યું છે. પ્રધાનજી સેના સજ કરો. પટાવતોને હાજર

સધરા જ્ઞેસંધનો વેશ.

કરે. રાજ રજવાડાને પોતપોતાની સેના લઈ તેડાવે. વાર
 ન લગાડશે. સીતાને લેઈ જનાર રાવણને જ્ઞેમ રામ મા-
 યો, દુષ્ટિની લાજ લેવડાવનાર દુરજ્ઞેધનને જ્ઞેમ ભીમે મા-
 યો, તેમ મારી રાણકદેવીને લેઈ જનાર ખેંગારને હું મારી-
 શ. જે તરવારે માળવાના ધણીને હત્યો, જે તરવારે સી-
 ધપતીને હરાવ્યો, જે તરવારે દખણના નદ્દરાયને વશ
 કર્યો, જે તરવારે ખાંનદેશના રાજાને નમાવ્યો, જે તરવારે
 મારવાડ અને મેવાડના રાજાને તાબે કર્યા, જે તરવારની
 હાક ઉતર, દખણ, પુરવ ને પછમમાં વાગી રહી છે, જે
 તરવારથી અન્નેધાનો રાજ, પાંચાળનો રાજ, ગૌડરાજ,
 મુલતાનનો રાજ, થર થર ફુલે છે તે તરવારથી હું સોરક-
 દેશને ચીરીશ, ને રાખેંગારને ધુળ ફૂકાવિશ ! રે અમાઝ્યા
 ખેંગાર ! યુજરાતના સિંહને છંછેડી તું કેમ બચીશ !
 નથી બચવાનો ! મારો ભાણો તારી છાતી વીંધશે, માઝં
 બાણ તારું કપાળ ફેડશે, માઝં ખાંડું તારું શીર છેદશે.
 તારાં ધડ શીશ નૂત્રાં પડી ધુળમાં રગડાળાશે. જ્ઞેમ વિ-
 ક્રમે શક રાજાને હણ્યો, જ્ઞેમ અરજુને કરણને હણ્યો, જે-
 મ કૃષ્ણ કંમ્પને હણ્યો, જ્ઞેમ ભીમે જરાસંધને હણ્યો, તે-
 મ ગુર્જરાય તેને ફણ્યો. ” એમ કહી શૂરના આવેશમાં
 મોટી ગર્જના કરી ચાલ્યો ગયો, તેની પછવાડે રાણી, ભાટ
 ને પ્રધાન ગયા, ને પડદો પડ્યો. પછી રાખેંગાર આવે છે
 તેની મેલણી—
 સોરકદેશ રણીઆમણો, ગીરનાર મોટું ધાગ;
 રાખેંગાર ત્યાં રાજ કરે, જુનાગઢ મોટું ગામ.
 આવે મારો જુનાગઢનો રાય, આવે મારો શૂરવીર
 મોરહી, આવે મારો રાખેંગાર. યૈયૈ તા યૈ. જુંગજો. ધેન્નેધેન્;

રાખેંગાર અને મંગળાચારો વાતો કરતા આવેછે—

ખેંગાર—આરોટ તારા રાખને ખજર કર કે રાણ-
કદેવી તારે હાથ નહિ આવે આજે સુરજ આથમ્યા પ-
હેલાં હું તેને પરણવાનો છું. જેને દેખીને ઇંદ્ર મોહામો,
જેનું રૂપ જોઈ ચાંદો લજવાઈ આલલામાં બરાય છે, જે-
ના ચોટલાની અદેખાઈએ યજ્ઞી શેષનાગ પાતાળમાં સં-
તાયો છે, જેના જેવી આજ નગતમાં બીજી નારી નથી;
એવી પુટડી પદમણીને મારા રાજગાંધી બીજને લેઈ જવા
દેઉ ? ના દેઉ.

આરોટ—પણ તેનો વેવાડ અમારા સીધરાજ વેરે
મળી ચુક્યો છે. માટે ન્યાય પ્રમાણે તે ધર્મશાસ્ત્ર પ્રમાણે
તારાથી એ કામ થાય નહિ. વળી એથી મોટો વીરોધ ઉ-
ઠશે. અસ્ત્રી માટે ધણા નાશ પામ્યાછે અસ્ત્રી તારે તે અ-
સ્ત્રી મારે, અસ્ત્રી સરગે પોહોંચાડેને અસ્ત્રી નરકે તાણીજાય.

ખેંગાર—તે સમજાવ, અસ્ત્રી તારે કેમ, અસ્ત્રી મારે
કેમ, અસ્ત્રી સરગે કેમ લઈ જાય, નરકે કેમ લઈ જાય,
અસ્ત્રી વિનાશ કેમ કરે.

આરોટ—અસ્ત્રી સુભારજ હોયતો સ્વામી સુખ પા-
મે, છોકરાં સુખ પામે, દેવસેવા ફીક થાય, ધરમ ધ્યાન થ-
ઈ શકે, કુળની લાજ વધે.

રંગસો—પણ અસ્ત્રો ભૂંડો હોયતો ?

આરોટ—તેની નારીના ભોગ મળે; જે સારાં જોઈ-
એ. પણ છાનો રહે રંગલા મારી વાત પુરી થવાદે પછે
તાડ' દહાપણ ડોહોળજે. ધરની નારી ભૂંડી હોયતો ભૂંડાં
કામ કરાવે, વેહેમી હોય તો ભગવાનને ભૂલાવે તેથી તેને
સર્ગે લઈ જનાર કે નરકે લઈ જનાર કહી છે. અસ્ત્રી મા-

સંધરા જેસંધનો વેશ.

ટે રાવણુ જેવા મોટા રાણાના નાશ થયાં છે. શ્રીરામચંદ્રની નારી સીતાને હરણુ કરવાથી રાવણુની જે ગત થઈ તે તારી થશે માટે ચેત. પાટણુનો રાજા મહા બળીઓ છે. તેની ભેડે લડવું સહેલું નથી. પણ એમ ધાર કે તું છતી-શ તોએ તું મોટા પાપી થઈશ કેમકે તું પરમેશ્વરનો ગ-નેગાર થઈશ. સંધરા જેસંધ મોટા પુન્યશાળી રાજા છે; આખા દેશમાં પ્રજાને મુખી કરવાને લાખો રૂપીયા ખર્ચીને નવાણુ ચણાવે છે, દેરાં બંધાવે, સદાવ્રતો આપે છે, મોટા મોટા ક્વીરાજને તે પંડિતોને પાળે છે. એવાનું આ વરદા હું કરવાથી તું પરમેશ્વરનો ચોર થઈશ. પણ તેમ થવાનું નથી, તે તારે તેને હાથે મરવું છે, એ નક્કી મા-નજે, મોટા મોટા રાજાને એણે છલ્યા છે તો તારા ભાર શા.

આ છેલ્લાં વચન સાંભળી ખેંગાર અતિ ક્રોધો. કં-ખરમાંથી કટાર કાઢી ભાટનું માથું વાઢવા જાય છે તેવોજ તેનો પ્રધાન તેને ઝાલો લે છે, તે કહે છે ખમા, આપણ ખમા, ભાટ બ્રાહ્મણને ન મનાય. પ્રધાનના સમજાવ્યાથી ભાટને માર્યો નહિ, પણ રાણકદેવીને આણી તેના મોડા આગળ તારા ગાલ ચીરીશ એમ કહી તેને બાંધી બંધી-ખાને પુર્યો.

રાણકદેવી પડદામાં આવી ગાય છે-હાંથી મેડી સેજ હાળીરે, કુલ લાવે રાયનો માળીરે રાજ; છરે રાજ કુલ ચંબેલીનારે, જામના લાવોરે રાજ. એસા થઈ તા થઈ.

પડદામાંથી બહાર આવી.

રાણકદેવી—ચાય છે ધાર્યું દેવતું, માનવી કરે વિચાર; સોલંકીયુ વેવા ચયો, તેને પરણે રાખેંગાર. ખેંગાર—પ્રેમદા તારે કરણે, મેં હોયું મોટું વિધન;

જુધ દારણ ચાલશે, રજે છવાશે ગગન.
રંગસો—(ગનમાં) તારેજ પ્રસ નેકળશેતો.

ખેંગાર—હે રંગલા, શું ખરખડાઈ ?

રંગસો—મેંકું પેલા મંગળ ભાટને પુરો કરો ને સ-
ડાવ્યાં શાને કરોછો.

ખેંગાર—ક્રોધે ભરાઈને લાવો એ ભાટને અહીં લાવે.

રાણકદેવી—મંગળ પારોટે શું કર્યું, રંગાજી ?

રંગસો—નખોદીઓ ઠાકારને કહે તમે રાણકદેવીને
લાવશો તો. રામે રાવણની જેવી વસે કરી તેવી સીધરાજ
તમારી કરશે. તે પરથી ઠાકારે પણ લીધું કે, જે મુખ-
થી તું એવાં માઠાં વેણ બોલ્યો છું તે મૂખના ગાલ ચી-
રી નાખીશ. તેને ગાલ ચીરવાને તેડાવે છે.

ભાટને અવળે હાથે પાંધીને લાવે છે. તેવારે ખેંગાર
રને રાણકદેવી કહે છે હે રાજ એ શું કરોછો.

ખેંગાર—આ ભાટના ગાલ મારી કટારે ચીર્યું.

રાણકદેવી—હે રાણા તારા પડી મારી અપળાની
વિનતી સાંભળો. ભાટના મુખતો એમ ના ચીરાય. લાવે
પેલી સુનૈઆની થેલી ને હીરા માણેકની પેટી; તેમાંથી મુ-
દીઓ ભરી ભરી એના મોહમાં ખુચ ઠાંસો એટલે ગાલ
કુલીને ફાટશે. એથી તમારી કીર્તિ અમર થશે, ને ગામે
ગામ ને દરગાહે દરગાહ ગવાશે. આપણ પરણ્યા તેની
ખુશીનો સરવેને સરપાવ કરો.

ખેંગાર—મલી જુગતી ઠકરાણાંએ શોધી. દ્યો ત્યા-
રે ધમ કરો. ભાટના હાથ છોડી તેને માથે પાંચડી બંધા-
વે છે, ને શેલું ચોઢારી તેના મોઢામાં સોનાની મોહોરો
ને હીરા બરે છે. ભાટનું મોહ ભરાય છે એટલે તે હાં હાં

હં કરે છે ને હાથ વતે જતાવે છે કે ખસ થયું. તેના ગા-
લ ખુબ ફુલ્યા છે. રંગલો કહે છે—ઓ ભાટ મુવો રે, મુવો
અલ્યા એ મરવું તો સાર. લો મારા ગાલ એમ ભરો,
ભાટ આપણા એનો ભાગ વગરે જોલી હસાવે છે. ભાટ
આલ્યો નય છે.

રાણકદેવી આંખડું ગાય છે—સાંકડી શેરીમાં ગુણી-
અલ રાજ મળ્યા, સાથે છેલ બે ચાર; કાંઠરને મસે હું
ઉતરી, રાજ માની લેજો જુહાર. મુને જોખનીઆની પીડુ
રે હાં, મુને જોખનીઆં પીડુ રે, ગને લેધને રહીઆમાં બી-
ડોરે રાજ. અનીજ રે પીયુ વીના સુખ નવ થાય રે રા-
જ. અની. ગુણવંતા જરે જરે, સુંદરી સંદેસો મોકલે;
મારા રહીઆખાને કહેજો જુહારે રાજ અની ગુણવંતા
જરે જરે, મેંતો માથું યુંચીયું, ને લટ વીસરી; ગુણવં-
તાને જોવા નીસરી રાજ. ગુણવંતોજ આવ્યા શેરી રે હાં.
ગુણવંતોજ આવીઆ શેરીએ, મેંતો ફલડાં નાંખ્યાં વેરી રે
રાજ. અનીજરે રાજ મેંતો ફલડાં નાંખ્યાં વેરી રે રાજ.
ગુણવંતોજ આવીઆ ખડકીરે હાં; ગુણવંતોજ આવ્યા
ખડકીએ; મારી ફઝળી જોટો ભડકી રે રાજ. અનીજરે
મારી ફઝળી જોટો ભડકીરે રાજ. મારું નાકતું મોતી લેજો
રે, મારા ગુણવંતાને જોવા દેજો રે રાજ. સગીરે નજીવના
વીરરે, તમે લાવો દખળના ચીરરે રાજ. તો થઈ તો થઈ.

રંગલો—કાંકરો કાઢું.

કાંકર—દાંત પાડું.

રંગલો—માંથું વાઢું.

કાંકર—અલ્યા રંગલા છું કાને કહે છે રે લુચ્યા.

રંગલો—ભૂલ્યો ભૂલ્યો આપજી. મેં નવજીવું હું ચેલા.

મંગળ ભાટને કહું છું. પણ તે ઢળ્યો તો મારો ભાગ આ-
લ્યા વતી નાસી ગયો.

ઠાકોર--ભાટને મળેલા સરપાવમાંથી ભાગ માગે એ-
વો તું નહારો છે, જા તારું મારે કામ નથી.

રંગસો—મુવો, મુવો, મુવો, મુવો, મુવોરે, મુવો, મુ-
વો રે મુવો.

રાણકદેવી—કેમ રંગીજી જીવોછો ને મુવો મુવો સી-
દ કહો છો ?

રંગસો—મેં જાણ્યું મારા મોહોમાં તમે હીરા ભર્યા;
પ્રુખ ગડગી ગડગીને ભર્યા તેમાંના થોડા પેટમાં ઉતરી ગ-
યા તેથી મેં જાણ્યું હું મરી ગયો.

રાણકદેવી—તો હ્યો તમને ખરેખરા હીરા જમાડું
એટલે ખરેખરા મરશો.

રંગસો—ના આ ના, તમારા હીરા મારે નથી ખાવા.
જે અક્ષાવાતું કહ્યું તું તે નથી અક્ષાવતાં તો હીરા શું
આપવાનાં છો ?

રાણકદેવી—મેં તમને શું આક્ષવાતું કહ્યું હતું ?

રંગસો—જ્યારે તમે સીમાડે ગંધાડાં ચરાવતાં હતાં,
અને પાણીની તરસ લાગી હતી ત્યારે તમે તલાવડીમાં
બેઠાં બેઠાં પાણી પીતાં હતાં, અને એવામાં હું મારે બાં-
ડીએ થોડે બેસીને જતો હતો ત્યારે તમે મને કહ્યું હતું
કે સેરાઈના ધણી રાખેંગારને વરી જુનાગઢ આવીશ ત્યારે
રંગજી ઠાકોર તમને એક ગામ અક્ષાવીશ તો હવે લાવો.
અક્ષાવો.

ખેંગાર—અહ્યા રંગસો તું ગામને શું કરીશ? કર-
હીશ કે ?

રાધરા જોસંધનો વેશ.

રંગસો—હોવે, ગામને ગચ્ચકાં બરીશ, ખાઇશ, ને મ-
ને ગમશે તે કરીશ આસો તો ખરા.

જેંગાર—તારું ગામ કહ્યું રંગલા.

રંગસો—ગારું ગામ કહેતા.

જેંગાર—લે તારે ગામ તો છે ને.

રંગસો—એ ગામમાં તો માડું ધર છે. એ ગામનો

હું ધણી નથી.

જેંગાર—તો ગામ તારી અસ્ત્રીને ગામનો તું માટી
ઝોગ કરવું છે તો કાલે સવારે ઝોજે પાણીએ મોઢાં ઘોઘ
ને આવડે.

રંગસો—વારું આવ્યા આવ્યા, એ બધી હડાવાની
વાતો. હવે ખાતું, પીવું, ગાવું હોય તો ગાઇ લો, ને મ-
ગવાનને સમરી લો, હવે વખત ચોડે છે. કાંઈ લાજ શર-
મ છે ! છી, છી, છી, છી, યુ, યુ, યુ, યુ.

જેંગાર તેને એક બે છકડો લગાવે છે એટલે મુવો-
રે, તું મુવોરે, ઝોગ બુમો પાડતો નાશી નય છે.

દકરાણાં આંખડુ ગાય છે—અમે સરોવર ગયાતાં
પાણીરે હાં, અમે સરોવર ગયાતાં પાણીરે; ગુણવંતોજી ઉ-
ભા દાણીરે રાજ; હુંતો દેખીને લજવાણીરે હાં; હુંતો દે-
ખીને લજવાણીરે; મેંતો ધુંધટ લીધો તાણીરે રાજ; મેં-
તો ધુંધટ લીધો તાણીરે હાં. મેંતો ધુંધટ લીધો તાણીરે,
મારી નવરંગ ચુંદડી બીંબણીરે રાજ.

રંગસો—રોહો રોહો ભાભીજી, આવો કાનમાં વાત
કહું. એમ કહી દકરાણાંના કાનમાં કહેછે કે કાકાર પર
શ્રી પાછળ લાગ્યા છે, મારા ખાસડાના સગ બુહું કહેતો
હાડે તો.

ઠકરાણાં રીસાધને ગાય છે—અની હો ઠાકારતું પર
 નારી ચીત લાગ્યું રાજ. માંડ તેણે કરી દીલ ભાગ્યું. ત-
 મે મને જુઠા હાથ વાળ્યો; તમે મને મારી ઘેર જાણો
 રાજ. તમે સનેહડોના વેરી રાજ; અહીંથી પરારે તમે
 જાણોને રાજ. જુઠા ખોલા રાણા અહીંથી પરારે તમે
 જાણોને રાજ ઘોડાશમાં દીઠા. અહીંથી. અમને રંગજી
 ભધ્યો કીધું, અહીંથી. અમને કાકોજીએ કીધું. અહીંથી.
 પેલી ગલાલીના વધુંધા, અહીંથી. અમારી સૈયરો દેશે મે
 ણાં અહીંથી. અમારી લોકમાં યાવે હાંસી અહીંથી. રાજ
 સદાના હો જુઠા તાં થૈ તાં થૈ.

અની જીરે જીરે આલી માલી ચપટી આલી. (એ-
 જ નણ ચાર વખત ખોલવું) કાકુજીને કહેજોને, આલી
 માલી ખાપુંબાને કહેજોને, આલીમાલી.

જેંગાર—હે રંગલા.

રંગલો—હે રાજ.

જેંગાર—અમને જેને લડાવી મારવાને ઠીક ધાટ ર-
 ચ્યો છે. તું નીમકહરામ થઈ ઠકરાણાંને જુઠું સમજાવી
 ટંટા કરાવે છે કેમ. પણ ઠકરાણાંએ મારા ઉપર મોહની
 નાખી છે. હું તો દનીઆમાં એનેજ દેખુશું. ગાય છે—મોહ્યા
 મોહ્યારે મુખને ચંદે; એણે મને મોહ્યારે મુખને ચંદે. મો-
 હ્યા મોહ્યારે હાર ગળુ ખંધે; એણે મને મોહ્યારે હાર ગ-
 લુ ખંધે. એણે મને ખાંધ્યારે પ્રેમને પારો; મોહ્યા મોહ્યારે
 ચંદ વાસે. મોહ્યા મોહ્યાજી હસ્ત કમળે; મોહ્યા મોહ્યાજી
 કુંભ સ્થળે. મોહ્યા મોહ્યારે અળકા લટે; મોહ્યા મોહ્યાજી
 કસરી કટે. મોહ્યા મોહ્યા અરગજાને બેહેકે; મોહ્યા મોહ્યારે
 ચાલને લેહેકે. મોહ્યા મોહ્યારે સ્નેહને નમને; મોહ્યા મો-

હારે હંસાગમને. મોહો મોહોરે અંઝરને ઝમઝે; મેહો
મેહો ધુધરને ધમકે. હુંતો મોહોના કંદમાં પડીઓરે;
હુંતો રાજના કાજ વીસરીઓરે.

રાણકદેવી ગાય છે—અની જીરે જીરે ઢાળના ધુખા-
કાજીરે, અની જીરે જીરે ઢાળના ધુખાકા તેતો મારી પાં-
સલીઓમાં સાજેરે, અની. તારે રાવટડેના જાશો, અની
રાવટડેના જાશો. રાવટડો રાજ બંકા, અની રાવટડો રા-
જ બંકા. અની પનીઆરી યાઉ જીરે જીરે, તારે ચોક વ-
ચે વાવડી ખોદાવો અની જીરે જીરે તારે ચોક વચે વા-
વડી ખોદાવો, અની ગુણવંતા જીરે જીરે, હું પાણીડાની
મસે મસે આવું, અની ગુણવંતા રૂડા રાજ, સહુણા રૂડા
રાજ. થૈ થૈ ના થૈ.

સોનાના સાંકળીયાં, રાજ રૂપાના માંદળીઓરે, જીરે
જીરે. અની ગુણવંતા જીરે જીરે; તે તો મારે સોહીઓરે,
જીરે જીરે, ગુણવંતા જીરે જીરે. આલડી સોનાની રાજ, એની.

હાકોર—હે રંગલા.

રંગલો—હે રાજ.

હાકોર—ઠકરાળાંએ શું કહ્યું ?

રંગલો—ઠકરાળાંએ કહ્યું અમારે સોનાની આલ જો-
ધએ, કાને પહેરવાને.

હાકોર—આણીકોર બાલમાં જન્મશું ત્યારે જો આલો
લાવીશું.

ઠકરાળાં—રંગજીભાઈ, જો આલોને શું કરે. મારેતો
સોનાની જોધએ સોનીને ત્યાં ઘડાવીને લાવે તે.

હાકોર—અમલપાણી કસુંબા થશે ત્યારપછી ઘડાવીશું.

રંગલો—સાંભળોછો ઠકરાળાં, અમલપાણી કરાવો
પછી ઘડાવીશું, ધમ કંહુ છે.

ઠકરાળાં છોડીને જોલાવે છે, કસુંબા પાણી કરે છે, ને ઠાકોરને ઠકરાળાં બંને એક એકને પાય છે. ઠકરાળાં ગાણું ગાય છે—કાઢો કસુંબા કેસર વરણારે જીરે જીરે, કાઢો અમલી તે આરોગેરે, હો મારી નણદીના વીરા. (એ ને એ ત્રણ ચાર વાર ગાય છે) એકવાર લોનેરે રાજ, બીજીવાર લોનેરે રાજ, ત્રીજીવાર લોને રાજ, ચોથી વાર લોને રાજ, ચોથી. એસા થૈ તા થઇ.

હે અમલના ઘેરાણા મારે મોહોલે પધારો, હો અમલના છાક્યા મારે મોહોલે પધારો હો રાજ. આજના અમલાસે મારા આજ સાળુ ફાડ્યા હો રાજ, હો અમલા ના. બેગડી મુકોમાં મારી નથની ગુચાણી હો રાજ. હો અમલાના.

રંગસો—ઠાકોર હવે તમારે દોલ્લીએ નહીં સુવે; એ-તો કાગારણમાં સુશે. જીવો પેન્ના કાસદ આવે છે તે શા સમાચાર લાગ્યા.

કાસદ રાખેંગારને સલામ કરી કહે છે કે ગુર્જરદળ દેશ આંપે છે. અસંખ્ય સેના લઈ પાટણનો રાજ ચડી આવ્યો છે, અને સોરઠની રૈયતને પીડે છે.

રાખેંગાર—જગરત થઈ કમરમાંથી તરવાર તાણે છે ને ફેરવતો શરે છે, અને કામદારને બોલાવી સેના સજ કરવાનો હુકમ આપી સર્વે જાય છે.

સીધરાજ તેના પ્રધાન અને તેની સેના આવે છે. તેની મેલણી-આવે મારો ગુરજર દેશનો રાય, આવે મારો પાટણનો મહારાજ, તા થઈ તા થઈ.

રાજ—હે પ્રધાનજી, બંધી તૈયારી થઈ રહી કે કાંઈ બાકી છે ?

ચ કરવા માંડીએ રાજમંડળ સર્વ ભેથું થયું છે, નાગોર
નો રાજ, રતનામનો રાજ, અચળગઢનો રાજ, આપ્તો
રાજ, ગોધ્રાનો રાજ, ખાનદેશનો રાજ, મરેડો જલદરાય,
ઉત્તર, દખ્ખુ, પુરવ ને પછમ ચારે દશના મંડળીક રાજ
પોત પોતાની સેના સાથે હાજર થયા છે. એ સધળા કહે
છે કે સોરઠના રાખેંગારે જોડું કામ કર્યું. એણે મહારાજ-
નું અપમાન એટલું કર્યું છે કે એને જડ મુળથી ઉખેડી
નાખ્યો ને છોડ્યો.

સીધરાજ—રાગ ઝરણે ખેડકર, સગકા મુજરા લેત;
જેસી છનકી ચાકરી, એસા ઉનકું દેત.

અન્યા કરનારને સજા કરનાર ભગવાન સમરથ છે.
માણસ, પછી રાજ કે રંક, જેવું કરશે તેવું પામશે, જે-
વી કરણી તેવી પાર ઉતરણી. મારાથી તમારાથી શું થઈ
શકે ? કાંઈ નહીં. કરના હરતા પ્રભુ છે. વાગ્દાન કરેલી
કન્યા બળાતકારે લેઈ ગયો તે પ્રભુ કેમ સાંખશે. ધર્મશા-
સ્ત્રનો નીમ ભંગ કરી ખેંગાર પરમેશ્વરનો ચોર થયો છે,
તે ઈશ્વરી ઇલાથી ગારે હાથે રાજ પામશે. પ્રભુ આપણને
જસ આપ્યો કેમકે આપણી તરફ મન છે, ધરમ છે, ને
બળ છે. કરનારનો હરી છે. હું કે તમે, કે કોઈ બીજું
તો નીમીન માત્ર છે. ગાય છે, ને બીજા ગાવા લાગે છે-
હરી કરે તે થાય, ભાઈ હરી કરે તે થાય; માણસનું ધા-
રું મીઠ્યા જાય, બાઈ હરી કરે તે થાય; કીધાં કરમ ભો-
ગવવાં બાઈ કીધાં કરમ ભોગવવાં; આ લોકમાં કે પરલો-
કમાં બાઈ કીધાં કરમ ભોગવાં. રંકથી તે રાય સુધી છે
સૌનો તે ધણીરે છે સૌનો તે ધણીરે બાઈ છે સાગો. પા-
પી પકડાય વેહેલો મોડો, બાઈ પાપી પકડાય વેહેલો મો-
ડો એ ન જાણે વીસરી, બાઈ એ ના જાણે વીસરી;

હરી કરે તે થાય, ભાઈ સૌનો છે તે ધણી, (એ જે ત્રણ વાર ચડાવીને ગાયું.)

પ્રધાન—મહારાજ આજે ત્રીજો પોહોરે આપને ઉપાડવાનું મુરત છે.

સીધરાજ—હીક એ વખતે ચાલવા માંડીશું.

રાણી આવે છે તેની મેળણી—માલી લાવે મોગરો ને કુબાર લાવે જળ કુંભ; સારા સકન જોઈ સાંચરો, મારા પીયુડા રાજ અનુપ. એસા થઈ તા થઈ.

રાણી—ઉઠાસ મૂખે, હે રાજ, મને તમારી હારે તેડી જાઓ. મને એકલાં નહીં ગમે, તમને એકલાં નહીં ગમે. પીયુની સેવા કરવાને પતિવ્રતા નારી જોડે જોઈએ.

સીધરાજ—સાથે ન હોય સુંદરી, જ્યાં જુલું કરે શરવીર;

જ્ય કની વહેલા આવશું, રાણી રૂદ્રીએ રાખે ધીર.

રાણી—કેમ રહે ધીરજ રાયજી, કેમ વસીએ એકલ વાસ;

પીયુ પધારે પરદેશડે, ત્યારે સૂખની મેલે આશ.

હે રાજ, તમારાવના આ મહેલ મને જંગલ જેવો લાગશે, મારે મનતો હું એકલી લાગીશ. તમારાવના મને રમવું નહીં ગમે, મને જમવું નહીં ગમે, મને ફરવું નહીં ગમે, મને બેસવું નહીં ગમે, મને સુવું નહીં ગમે. જેમ એક હાથે તાળી પડતી નથી તેમ ભરચારવના ભાગનીને સુખ નથી. હવે તો ધણે દહાડે મળીશું માટે મારે હાથે કસુંગા પીને સીધારો. ગાય છે—આજ અગલાં મંગાવો આગળ, તેના કાઠોરે કસુંગા ગાળી ગાળી; પીયોને ગુણુયલ પાતળા એક હાથે ન પડે તાળી રાજ, અનીજીરે જીરે એક હાથે ન પડે તાળી રાજ. અનીજીરે જીરે ઘેર રોહો રોહો, ચાલવા નહીં દેઉ રાજ. અની જીરે જીરે ઘેર રોહો તો કસુંગા પાઉં રાજ. અની જીરે જીરે મારા અપખાનો

સધરા નેસંધનો વેશ.

જો વાંક રાજ; અની જીરે જીરે મારા અખળાનો આધાર
રાજ. અની જીરે જીરે મારા અવગુણ પાલવ નથ ખાંધોરે
રાજ. એસાથઘ. રાજ સોળરે વરસની સુંદરી હો, એને મા-
થે ઝંખુકે વેણ કાલો; સોનાના બાજક રૂપા થાળી રે; એક
હાથે ન પડે તાળી રાજ. અની જીરે. એસા થઘ. ઉંચી
મેડી ઝાંકઝમાલીઆંરે હો, અતે કુલ લાવેજ રાયનો માળી;
મારા પીયુજની સેજ સમારતાં, એક હાથે ન પડે તાળી
રાજ. અની જીરે, એસાથઘ. આજ મારો બાલમરે ચાલ્યો
પરદેશડે હો, અતે જોલ લીજેજ વાળી વાળી. આજ તો
આનંદ નીત્ય દીવાળી, એક હાથે. અની જીરે. એસા થઘ
તા થઘ.

સીધરાજ - સાપ કૂચ ને જળની રેલ, તે સાથે નવ કરીએ જેલ.
કમુઓ પીએ તે ગધો જાતે, નીસો ચઢે થાય હાની;
ગાંજે, દારૂ, ભાંગતું, નામ ન દધએ શાણી.
રાજકાજ સંભાળજે, કરજે મંત્રીતે સાહે;
વેરી વશ કરી આવજું, તમે હાંડે ન રાખો હાથ.
શીખ હોતો સંચરીએ, તે કરીએ રૂડાં કાજ;
મુંથર ગાંધું એટલું; તું રાખે કૂળની લાજ.
રાણી ગરબી ગાય છે.—

હારે પ્રભુ રખ્યા કરો, રખ્યા કરો;

હારે પ્રભુ રખ્યા કરો, રખ્યા કરો.

મારા પ્રાણ પીયુની રખ્યા કરો;

એના મારગના વિદ્ય સર્વે હરો.

એના વેરી તે સર્વે અંધ હજો;

એની હાલ તે હરી તમે થજો.

એના બાહુમાં બહુ બળ દેજો;

મારા રાજની કાયા કુશળ રેજો.

૨૬.

હારે પ્રભુ ૧

હારે પ્રભુ ૨

હારે પ્રભુ ૩

એના વેરીના ઉમંગ ભંગ થજો;
 ધાર્યું શતરતું સર્વે વ્યર્થ થજો. હારે પ્રભુ ૪
 મારા ધણીનું ધાર્યું સફળ થજો;
 એના વેરીના જડ મૂળ જજો. હારે પ્રભુ ૫
 રાત દીવસ રાયનું જતન કરો;
 સૌ દુશ્મન એના ફાટી મરો. હારે પ્રભુ ૬
 મારી ગુજરી સેનાને કુશળ કરો;
 એના ભય સંકટને તમે હરો. હારે પ્રભુ ૭
 મારા સોલંકી રાયનો જય કરો;
 એને મસ્તકે તમે હાથ ધરો. હારે પ્રભુ ૮

સજન નાયક આવી રાજને નમસ્કાર કરી કહે છે—
 મહારાજ, વાણીયાની નવી પલટણુ જનાવી મને સોંપી છે
 તેને અહીંજ રહેવા દો. વાણીયા ભાષના પોતીઆં છુટી
 ગયાં છે. જુધે ચડવાનું કહું છું કે પોક મુકીને જેસી જન-
 ય છે, ને રડે છે.

સીધરાજ—એમને અહીં બોલાવો.

વાણીયાની પલટણુ બીહીતી બીહીતી આવે છે, ને
 હથીયાર નાખી દેછે. રાજન ધમકાવે છે ત્યારે પાછાં લે છે,
 બહુ ડરે છે, કોઈ રડેછે, કોઈ પોક મુકે છે. સૌના ટાંટી-
 આ ઢીલા થઈ ગયા છે, ને કેટલાકનાં ધોતીઆં છુટી ગયાં
 છે તે હથીઆર ભોંય મુકી પહેરે છે.

રાજ—એમને ચોરણા પહેરાવો, આ ધોતીઓ તો
 નહીં દીક પડે.

સજન—મહારાજ એમને ચણીઆ પહેરાવો, એમને
 ધાધરા પહેરાવો, ને ચુડા પહેરાવો ને સાલા પહેરાવી દે-
 જનું દળણું દળવા રાખો. લઢવામાં એ ગાયલા લોક નહીં
 કામ લાગે. કણુની પણ એવાજ ગાયલા છે તેમને લાકડાં

ચીરવા રાખો. એમને હથિઆર નકામું ઝલાવ્યાં છે.

વાણીઓ—હા શાહેય હા, પણ આગળ કે પાછળ ?

ગીન્ને વાણીઓ—રે મહારાજ નાણા લેધને અમારો છુટકો કડો આપછ.

રાજા—નહીં, નહીં, મારે તમારા નાણા નથી જોઈતાં, મારેતો તમને લઠવૈયા કરવા છે.

ગીન્ને વાણીઓ—ટા હમે જકરીઓની સામા લઠી-શું, ડોશીઓ જોડે લઠીશું, પાયડીને મારીશું. વળી કહોટો હમે છબે લઠીએ. મોટા વરધોડા કાઢીએ, ને ગાળો ભાંડીએ.

રાજા—આ થયો તમારો વરધોડો, જુવો કાંઈ લાજ સરગ છે.

૪ થો વાણીઓ—અડે મહારાજ અમે વાણીઓમા-ઈ ટે શું જુધ કડવાના હટા બે ચાર છાટીના હાગા હો-ય ટે વાણીઓ લઠે, પણ જીનટો નાશી જાય, ને હથ-કાઈ મટે. (પાછળ અવાજ સાંભળીને ચમકે છે) પાયલું બોલી તીખળ કરી રાખાને હમાવે છે. એવામાં રાખેગાર, અને નેની ફોજ આવે છે એટલે વાણીઓ ભાગી જાય છે.

રાણકદેવી (રડતી રડતી ખેંગારને કહે છે)—હે સ્વા-મી કોઈ રીતે લાજ રહે ને વગર વઢે પતતું હોય તો પ-તાવો. આપણા બાટને સીંધરાજ પાસે મોકલો કે સલાહ કરે. આપણું નાતું લશ્કર કેમ ટકશે. શુર્જરી સેના બહુ-જ મોટી. મેં ગઠ હપર ચડીને જોયું તો તેનો પાર લા-જો નહીં. મારે માટે આ આફત આવી છે. હું કાં મોઢ નહીં. જનમના વારને મને મારી માડીએ વીખ દીધું હોત તો કેવું સાફ થાત. પરમેશ્વરે મને રૂપ શું કરવાને દીધું મારા ખેંગારરાયને, મારા પીયુછને આમ દગવાને હું

શીઘ્ર અવતરી હમશ ! હે નાથ મને પ્રથમ મારો, મારું માથું વાઢો, પછી રણમાં પધારો. હું રાજાની દીકરી છું; હું જાણુ છું કે જીવ કરવું એ રાજપુતનો ધર્મ છે, પણ આ સમે આપણું કાંઈ કાવે તેવું લાગતું નથી, તેથી મારા પ્રાણ કાંપે છે, મારી દેહ કુજે છે. ગુરજર રાજા મહા જીજ્ઞાસુ છે, એથી બધા રાજા બીહીતા રહેછે, કહેછે કે એની હાકે ઇંદ્રના હોસ ઉડી જાય છે.

“જગત કાંપે છે એને ધાકે; એણે પૃથ્વી ચડાવી છે આકે. ક્ષત્રી સાથ રહે સર્વે બીહીતો, તેને તમો કહીપરે જીતો. મંત્રી રહ્યો છે દંત કરડી; શું જાણ્યોયો મરડી મરડી. સસી સૂર્ય વંશ તૃપ જોડ; તેની થર થર ધ્રુજે દેહ. માટે પહેલાં મુજને મારો; સ્વામી પછે રણમાં પધારો. એમ કહી ભરતી લોચન; દેખી વારેછે સ્વામીન.”

જેંગાર—હે નારી તું ક્ષત્રીની પુત્રી થઈને આ શું કરે છે. એકવાર સૌને મરવું છે. અગર કોઈ નથી. નાઠે મારા કુળની લાજ જાય; મારાં માત પીતાને, મારી સો પેઢીને લાંછન લાગે.—

“નથી ઉગર્યાનો ઉપાય; તારે લય પામે શું થાય. મૌઝર જોડે મણીધર ડાળે; ન ડાળેતો સર્પને તોળે. ધન ગાળે કેસરી દે કાળ; ન ઉછળેતો જાણો શીઆળ. ક્ષત્રી ન સાંડે દેખીને દળ; ન હોય પુરૂષ જાણવો વ્યંડળ હાંક્યો વાઘ ન ગાંડે કાળ; ન હોય સારદુળ જાણવો સ્વાન ધરમાં ઘોઝારો રહે પેસી, જીવે ચરણ વનાને રહે જેસી.”

એ બોલતાં જીવ ઉસેકરાયો. શરના આવેશમાં હો-કારાની સાથે રાણીને અજાગી કરી સીધરાજ ઉપર ધસે છે અને રાજા અને ત્રેગની ફાળે લડે છે. વદતાં વદતાં જે-

મારના જોધા પડે છે, ને ગુરજર નાયકો તેને પકડી ખાં-
ધી લે છે. ગુજરી ફોજ જગના હુકારા કરે છે. ખાંધેલા
જેંગારને અને રાણુકદેવીને કારે જેસાડે છે. તે વેળા રા-
ણીની આંખોમાંથી આંસુ પડે છે. તેને જેંગાર ધીરજ આ-
પે છે ને કહે છે.—

“મારા સગને સુંદરી, આંખો કરે મુખ ચંદ;
ખંધન પે હાથ અધિક છે છે, તારા આંસુડાના ખીંદ.”

જેંગાર ફોજને લજવ્યું નથી, જેંગાર નામને
જેંગાર લગાડી નથી. જે લડે તેમાં એક હારે એવું પરા પુ-
રૂં થતું આવ્યું છે. જે પાછી પાની કરી નથી. દગા
ફટકાથી, અને સત્તુના મોટા ફજથી માત્ર હું છતાંયો છું.
જેંગાર વાનો કરે છે જેવામાં સીધરાજ જેંગારનું માથું વા-
ળવાનો હુકમ કરે છે. સીધરાજો તેને પકડી લઈ જાય
છે રાણુકદેવી તેની પાછળ દોડે છે. સીધરાજ તેને પકડી
રાખે છે. રાણુકદેવી તેને તરછોડી કહે છે મને સત ચડ્યું
છે. હું તારા મોઢેલમાં આવવાની નથી હું બળી મરીશ. જો
તું મને છોડીશ તો હું તને શાપ દઈશ. આવતે બંને
તારે મારી વંચે પરણ્યું હોય તો મારી જોડે બળી મર.
સીધરાજે તેમ કરવાની ના પાડી ને કહ્યું મ હું એકલી
બળી મર એમ કહી સર્વ જાય છે એટલે વેશ પૂરે થાય
છે. પછી વખત હોય તો નીચેનો સતીનો ગરબો આવે.
પાછલા કાળમાં સતી થતી તેવારે શું બનતું, રાણુકદેવી
સતી થઈ તેવારે શું બન્યું હશે તેનો કાંઈક વિચાર એ
ગરબાથી આવશે.

જો ગરબામાં વીગતવાર ફટકીક હકીકત વર્ણવી છે.
વડનગરા નગરની નાતમાં મુરતમાં આવતી ૧૪૦ વરસ
પર એક સતી થઈ હતી. સતી થનાર સીવળાઈને સાસરે ધ-

હું દૂખ હતું એવી ધરડાં વાત કરતાં. રંડાયા પછી એવાં દૂખમાં જીવ્યા કરતાં મરવું ભડું એવું આકળા સ્વભાવની સ્ત્રીને લાગે એમાં નવાઇ નથી. સતીઓના પરતાવીશે જે ગયો ચાલે છે તેવી એ ગરબામાં છે. પણ તેને બાળનારે માની નથી કેમકે તેમની ખાત્રી થઇ હોત તો તેઓ તરવાર ને ભાલા લઇને ચીતા આગળ ઉભા રહેત નહીં. એ ઉપરથી ભોળાને પણ સંધે પડવો જોઈએ. ગરબો બનાવનાર એજ વખતે, અને તે જોવામાં હતો એવું ગરબાપરથી જણાતું નથી; તેણે સાંભળેલી વાતો લખી જણાવ છે. એ સતીનો ધણી દીલ્લીમાં મરી ગયો, તે વાત કાગળે જણી. લાલાસદાનંદ સતીનો જેઠ હતો.

સતીનો ગરબો—શ્રી સરસ્વતીને વીનવું, ને ગણપત લાગું પાય; સતી માતાનો ગરબો ગાઉં, અંબા કરજો સાહે. સતીમા જોર થયાં. ૧ સંવત ૧૭૯૭ ના ભાદરવા વદ સાર; દ્વાદશી શુભવાર ગુરુએ, સત ચંડચું નીરધાર. સતીમા જોર થયાં. ૨ જે દહાડાના સ્વામીજી પધાર્યા, તે દહાડાનું જાણ્યું રે; દુધજ પીને પ્રાણુજ રાખ્યા, ધરમાં કોઇએ ન જાણ્યું. સતીમા. ૩ પેહેલા પોહોરનું સત ચંડચું, જે વારનો કાગળ વાંચ્યોરે; આપ રૂપ થઈ પોતે જોઈ, પુરવ જનમનો સાંચો. સતીમા. ૪ સુરતમાં એવો સો ર પડ્યો જે, નાગરમાં સતી થાયરે; નાનાં મોટાં જેણે સાંભળ્યું, સહુકો જોવા જાય. સતીમા. ૫ સગાં કહેરે બાધ શું કરો છો, થાયછે આપણી હાંસીરે; જ્યારે માથે સંકટ પડશે, જશે સધળા નાશી. સતીમા. ૬ શીવબાઇ કહે મને સત ચંડચું છે, હું નથી કાંઇ કાચીરે; જે કહેશે તેને પરતો દેખાડું, મારી વાત છે સાચી. સતીમા. ૭ સંસારમાં

બેન સહુને હોય છે, એવી ન કરીએ વાતરે; સગાં કહે બાઈ
 છાના રોહોની, ક્યાં કરે ઉત્પાત. સતીમા. ૮ કાગળ લઈ
 જોખામાં બેઠાં, મારે તો હવે બગવુંરે; સગાં સહોદર ભા-
 ઇ શાંકુ, મારે સંસારને શું કરવું. સતી. ૯ સતીમાને એ
 રૂં એસાડી, બાહારથી દીધું તાળુંરે; તાળું તો ભાગી પ-
 ડયું, હવે કહોતો હવેલી બાળું. સતી ૧૦ એક હાથમાં
 સાત સોપારી, બીજી મુઠીમાં રૂપૈયા બેરે; લાલાસદાનંદ સ-
 તીને કહે, હવે મટાડો સદેહ. સતી ૧૧ સતીમા કહેરે લા
 લાસદાનંદ, અંબાનું નામ લેરે; એક હાથમાં સાત સોપા-
 રી, ને એકમાં રૂપૈયા બે. સતી ૧૨ કંઠ કહાડી સહુને દે-
 બાડયું, સદાનંદ કહે સાચુરે; ચાલો હવે રમ લેવા જઈએ,
 ચાલો નથી કાંઈ કાચુ. સતી ૧૩ લાલાસદાનંદ અસ્વાર થ
 ખતે, દરબારમાં તો આગેવારે; ઠાકોર કસનદાસ, મેહુતા મા-
 જીકર્યંદ દીવાનજી બોલાએવારે. સતી ૧૪ ત્રણે મળી વી-
 ચાર કરીને, ખાં સાહેબ કને આગેવારે; ઠાકોર કસનદામે
 અરજ કરી, બગર નવી અમે લાગેવારે. સતી ૧૫ ખાં
 સાહેબે વાતજ પ્રુછી, તેનો તે ઉત્તર દીધેરે; તારે નવાબે
 રજ આપી, પડછો માની લીધો. સં ૧૬ લાલાસદાનંદ રમ
 લઈને, હવેલીએ આવ્યારે; આપ રૂપ થઈ સતીમા બેઠા,
 સર્વ કાંઈ મન બાળ્યારે. સતી ૧૭ ચાકર નંદર સહુ કોઈ
 માગે, માતા અમને આપેરે; હાથ બોળી અંગારા કહાડયા
 બેઠા બેઠા તાપો. સતી ૧૮ લાલાસદાનંદ વિનતી કરે છે.
 હા બે ક્ર વેડીરે; કહોતો માતા રથ મંગાવું, કહો તો
 મંગાવું ઘોડીરે; સતી મા કહેરે રથ મંગાવો, બળદ આ-
 વાવું વેડી. સતી ૧૯ ઠાગ ઠાગથી લોકજ આવેવા, કહે
 માહોગાં વાતેરે; સતી માતા તોરણે આવ્યાં, દીધા કંકુના
 દ્રાથ. સતી ૨૦ રંગરૂમ કરતાં રથમાં બેઠાં, પાસે બેન ને

માશીરે; નાગર લોક સહુ જોવા ઉભા, દુર્લભ દર્શણ ક્યાં-
 થી. સતી ૨૧ લોક તણી બહુ ભીડ મળી છે, તેને આધા
 કાઢોરે; જ્યારે સતીએ રથ ચલાવ્યો, ત્રણ ગડી રહ્યા દ-
 હાડો. સતી ૨૨ નાણાવટથી રથને હાંક્યો; સદાનંદ અ-
 સ્વાર થાય; રથની પાછળ લોક દોડે, જે અંગે કહેતા જન-
 ય સતી ૨૩ દોસીવડ (વટ) થી રથ દોડાએવો, કુળા પી
 ઠે તો આએવોરે; થાળ લઈ કંકુની બેઠાં, જ્યારે વધાએ-
 વો. સતી ૨૪ લાલ દરવાજેથી રથ ચલાએવો, તે અશ્વની
 કુમાર આએવોરે; તાંહાં સતીએ આજ્ઞા દીધી, મસાલ સળ-
 ગાવી લીધી. સતી ૨૫ અશ્વની કુમારથી રથ ચલાએવો,
 ગુપ્તેશ્વરની વાટેરે; રથની પાછળ લોકજ દોડે, ભત્રીજા બે
 સાથે. સતી ૨૬ ગુપ્તેશ્વરથી રથ ઉતાર્યો, સોમનાથમાં તે
 આએવોરે; રથેથી ઉતરી સતી માએ, સદાનંદ બોલાએવો;
 સતી. ૨૭ સતીગા કહેરે લાલાસદાનંદ, સાંભળો, મારી વા-
 ત; સુરજ દેવતા અસ્તજ પામ્યા, રહેવું પડ્યું છે રાત.
 સતી ૨૮ લાલાસદાનંદ વિનતી કરે છે, સત ઉતરી કદી જન-
 શેરે; પ્રભાતે બળાશે નહીં તો, લોકમાં હાંશી થાશે. સતી
 ૨૯ આટલો પરતો તમને દેખાડ્યો, તોએ તમે નહી માનો
 રે; માંડે સત ઉતરી નહી જનશે, તમે નિશ્ચે કરીને જન-
 શો. સતી. ૩૦ રાત વેળા અમે બળી મરીએ, સાંભળો
 બેન ને માશીરે, નાગર લોક સહુ એમ કરી કહે-
 શે; સતી ગયાં છે નાશી. સતી. ૩૧. પાંચ દિવસનું
 સત છે માંડે, વાત કહું નિરવાણુરે; નાગર લોક સહુ દે-
 ખતાં, હું બળું ઉગમતે જાણુ સતી. ૩૨ તાંહાંથી સતી
 એ રથ ચલાએવો, મુનશીની વાડીમાં આએવોરે; રથેથી
 ઉતરી બેરાં બોલાએવાં, ગાઓ બેન ધન ધન દહાડો. સતી.

૩૩ આણુંદી આણુંદી આણુંદમાં બેઠાં, વાત કરે છે મી-
 દીરે; એટલી સતી ઘણી થઈ, પણ એવી કોઈ ન દીડી.
 સતી. ૩૪ પાછલી રાતે કાંડે આંખેવાં, બ્યાં ક્રિયા સઘ-
 બી થાયરે; ગોર કનેથી તુલસી લઈને, સતીમા નાહવા
 નય. સતી. ૩૫ સતીમાતો નાહવા પેઠાં, મારી ખુડકી
 ૧૦૮ રે; એકે સાસે ખુડકી મારી, કોઈએ ન સાહેઓ હાથ.
 સતી. ૩૬ લાલાસદાનંદ કાંડે ઉભા, વિમાસણ મન આવેરે;
 બે પ્રાણણ પછવાડે મૂક્યા, રખે તાપીમાં ઝંપલાવેરે. સતી.
 ૩૭ તેણે સમે માછ નાહીને નીસર્યાં, ગાયત્રી પૂજા કીધીરે;
 ગોર ગોરાણીને ગાય છે વચમાં, પ્રદક્ષણા તેમની કીધી.
 સતી. ૩૮ ગોરાણીને ઘરેણુ આંખેપુ, ગાયને નામ્યુ ઘાસ-
 રે; ગાય તજેથી સતીમા નીસર્યા, સુરજ હગ્યાની છે આશ
 સતી. ૩૯ ગાય ગોરને પગે લાગી, સતીમા કહે છે વાતરે;
 આશો હવે હવન કરીએ, થોડી રહી છે રાત. સતી. ૪૦
 સતી માતાતો હવન કરે છે, કોઈ કરે છે વાતરે; લાલાસદા
 નંદ સગાં સહોદરા, આંખેપાં નાળીએર સાત. સતી. ૪૧
 નેવ રે સતીએ નાળીએર આંખેપાં, સગાં સૌ આંચુ પાડેરે;
 શીવળાઈ કહે તમે રાતાં રહોતી, યજ્ઞરાંતે કોણુ વારે. સતી.
 ૪૨ સતી માતો હવને બેઠાં, પાસે કુંકની થાળીરે; ચુડો
 ઉતારી ગોરને આંખેપો, નાકે રાખી વાળી. સતી. ૪૩ સ-
 તીમા તો હવન કરી ઉઠ્યાં, હાથમાં લુધડાં લીધારે; કાંડે
 આવી નાહી કરીને વીધીએ તરપણુ કીધાં. સતી ૪૪ પ-
 રભાત થયે સુરજ હગ્યો, તેની પુજા કીધીરે; સુરજ દેવ-
 ની વિનતી કરીને આજ્ઞા માગી લીધી. સતી. ૪૫ એક
 હાથમાં નાળીએર લીધું, તે કાકડી બીજે કીધીરે; મરડી
 આગળ આવી કરીને પાંચ પ્રદક્ષણા કીધી. સતી. ૪૬ લો-
 કતણી બહુ બીડ થઈ છે, તેને હાથા કહાડોરે; નરે સ-

તીમા મડીમાં પેઠાં, જે ધડી ચડીઓ દડાડો. સતી. ૪૭
 ભત્રીજા વેણીલાલે આવી, માની વીનની કીધીરે; સતી
 માતાએ નાળીએર આપી, આશીશ ધણેરી દીધી. સતી.
 ૪૮ સતી માતાના પ્રતાપ થકી હું, ઝોચરૂં આ વાણીરે;
 લાલાસદાનંદ મડી આગળ ઉભા, હાથમાં તરવાર તાણી.
 સતી. ૪૯ તેજે માનું મોડું ચળદે, ને વર્ત્યો જે જે કારે;
 સતી કહે માને આ સંધાયે પાંચમો અવતાર. સતી. ૫૦
 તમે જાણો જે ચીશ પાડશે, લોક કરેછે શોરરે; હું કાંઈ
 ચીશ પાડું નહીં, છાના રાખો ઢાલ સતી. ૫૧ લાલાસ-
 દાનંદ મડી કને ઉભા, પાસે ઉભા છે પાળારે; સતીમાતા-
 એ ધી લેખને બીંજવી પોતાની માળા. સતી. ૫૨ સતીમા
 કહેરે લાલાસદાનંદ, આએવું ધણીનું તેડુંરે; તમને તો હું
 એટલું કહું, મારૂં યાદો દેહેરૂં. સતી ૫૩ પછી સ-
 તીએ યાદ ફરીને, કાગળ જોળામાં લીધારે; સ્વામીજીનું
 સ્મરણ કરીને, જીવ સમરપણ કીધો. સતી. ૫૪ અગરચ-
 દનના લાકડા માંહે, લીધું તુલસીનું કાશ્ટરે; પહેલાં પોતા-
 ના કેશ લગાડી, પછે લગાડ્યું ઘાસ. સતી. ૫૫ ચોમેર-
 થી અગ્ની લાગે, ઉપર નાખે ઘાસરે; વેગે કરીને સતીમા-
 એ કીધો, જઘને વૈકુંઠ વાસ. સતી. ૫૬ સતી માતાની
 મરડી લાગી, તાહારે થયો હંગામોરે; કાંઈ વધાવે સોપા-
 રી પૈસા, કાંઈ નાખે બદામો. સતી. ૫૭ સતીનો ગરબો
 ગાય સાંભળે, ફરી ન આવે ગર્મવાસરે; કણપીઠ કરા ચો-
 કમાં છે, અંબાકેરો દાસ. સતી. ૫૮ સતી તણા તેણે ગર-
 બો જોડ્યો, નાહાના સુત દુર્લભ રામરે; શ્રોતા વક્તા સહુ
 જનોને, જોડી હાથ કરૂં પ્રણામ. સતીમા જોર થયાં. ૫૯

પાંચ ચોરનો વેશ.

નાયક..... ભવૈયાનો આગેવાન.

રંગલો..... હસાવનાર.

ગંગો ને જોહો ..... એ ગોલા.

દોઢલી ને ઠીકરી..... એ ગોલીઓ.

નવલશા ..... વાણીઓ.

ગટકછ ..... એહેતો.

જૂખણુ..... સોની.

વીજળી..... સોનારણુ.

મગન ..... દરજી.

રંગીલી..... દરજણુ.

મતખાલો ..... ગોકુલનો ચોખો.

જમનાદુત, વૈજણવો, ગાનારા તથા યીન.

જધા ભવાયા-જય જય જય કીરતાર; જય જય સ-
રજતહાર. જય જય જય જગતાત; જય જય તું મુજ
ગાત જય જય સદ્ભતિ દાતા; જય જય વિશ્વ વિધાતા.
નમુ નમુ નાગી શીશ; નમુ નમુ તું જગદીશ નાટક રૂડાં
રમીએ, પ્રજા કૃપાને હોય; રીતિ સુતીતિ દાખીએ સજ્જન
એકા જ્ઞેય. રમણુ રમે ને ગુણીજન ગાય, અનુપમ કરે
જોધ; આતાજન સૌ સાંભળો, કાંઈ ન કરશે કોધ. મહીપ-
તિને વિનવું ને શાહને કરું સલામ; માયું આશીશ ભૂ-
દેવનો, સૌ જોયો હરીતું નામ. (ચક્રવીને ત્રણ ચારવાર)
સૌ જોયો હરીતું નામ. એસા થૈ તા થત.
નાયક—“દુર્ગુણની નિંદા કરે, જો દુર્ગુણી દુખાય;
અમલ લે તે નિજ શિરે, એનો નહિ ઉપાય.”
હે સજ્જનો આ વેશમાં નહારા ને નહારા કલા છે,

દુર્ગુણીને વખોડ્યા છે, પણ કોઈ અમુક ફલાણું માણસ તાકેલું નથી, કોઈના ઉપર કહ્યું નથી; તેમ છતાં આપણા કવિ રાજે કહ્યું છે તેમ જ દુર્ગુણી હશે તે પોતાને માન્ય થે તાણી લેઈ રીસાય તો વેશ જોડનાર તથા ભજવનાર લાચાર છે; એનો ઉપાય નથી.

સતીયા સત મત છોડીઓ, સત છોડે પત જાય;
સતરી પાંધી સુકીર્તિ, સતસે સળ સંસાર.

રંગલો—હો હો ભાઈ નાયક આ વેશ કોના કહીયે?

નાયક—એ વેશ પાંચ ચોરના કહેવાય.

રંગલો—ઓ આપરે, નાસો, ભાગો !

નાયક—કેમ અલ્યા ભડક્યો કેમ ? બીધો કેમ ?

રંગલો—એક ધારાળો તીર કામઠું ચડાવી, ભોચ મારા હીચરાને કરતો, કે કામઠાના ઝપાટા લગાવતો, આવેતો પુસ નીકળી જાયતો પાંચ આવે ત્યારે તો મારા રામજી રમી જાય.

નાયક—ના બીહીતો રંગલા, ના બીહીતો. મારકણા ધારાળા ભીલ કાળીનો વેશ નથી, આતો કસળ ચોરનો વેશ છે. જગ પ્રસિદ્ધ મોટા પાંચ ચોર છે, એ ચોર મારકણા નથી; ફેસલાવી પટાવી, નજર ચુકાવી, કપટ કરી, જુહું ખોલી છેત્રી ખાતારા છે. એ પાંચ ચોર આ વેશમાં આવશે. તું બીતોમાં; ધભરાતોના.

રંગલો—ભલે ભાઈ ભલે. ખોલોરે મારા બેટા ખોલો, ભલે ભાઈ ભલે; વગાડો ભૂંગળો તમે ગધા લોક ઘેં ઘેં ઘેં.

ગોલા આવેછે તેની મેળણી—ગોલા રાણા આવેરે, પાંચણી મુસળું લાવેરે, અનીહો ગોલા રાણા આવેરે પાંચણી મુસળું લાવેરે. એસા થૈ તા થૈ. ભૂંગળો ઘેં ઘેં ઘેં.

એ ગાળા ગાળી કરતા આવે છે.

ગંગો—મની સાલા ચોર, સાલા લુચ્ચા, છાકટા.

નેઠો—નરે સહરા, તું ચોર તારો બાપ ચોર, તારો દાદો લુચ્ચો, તારો બાપ છાકટો.

ગંગો—એક લાત મારીશ તો દાંત પડી જશે.

નેઠો—એક થપડ મારીશતો પગ ભાગી જશે.

ગંગો—અલ્યા, આવ એક વાત કહું.

નેઠો—પેલા કામમાં કેટલું મળ્યું. ચાલ પીકામાં

જઈ દારૂ પીએ.

નાયક—અલ્યા તો તમે કાણુછો ? તે આ શું કરોછો ?

ગંગો—અમે ગોલા રાના છીએ; ગોલા લગાઈ કરી-

એ છીએ.

નાયક—ગોલા લગાઈ તે શું ?

ગંગો—માઠોમાં જુકું જુકું લોકને દેખારવાને લ-

ડીએ, વાતો કરતાં ગાથો દધએ તે ધમ્પા મૂકી કરીએ તે માંહેથી એકના એક.

નાયક—તો તમે ગોલારાણા કેમ કહેવાયા ?

ગંગો—જગડસંઘ રાજના દરબારની ગોલીઓના અમે છીયા તેથી ગામમાં ગોલારાના કહેવાઈએ તે દરબારમાં ખવાસ કહેવાઈએ. અમે ધંધામાં ચોર ગણાઈએ.

ગોલાનો લરોસો કોઈને પડે નહિ. ડાંગર ભડવામાં ચોરીએ, ખાંડવામાં ચોરીએ, ઝાડવામાં ચોરીએ, માલ વેચવામાં ચોરીએ, એવા અમે ગોલારાના.

રંગસો—છીટ, છીટ, દુર જાઓ, યુ ઠેમ ચોર ગદા

લોક.

નાયક—રે છાંતો રહે રંગલા. મને પુછવા દે. અ-

હ્યા ગોલા પણ તમારામાં કોઈ સારા આદમી ખરા કે
બધાજ ખરાય.

ગોલો—હોવે કોઈ બલા ભગતે છે. આ પેત્રો નાર-
ણ ગોલો શાવકાર છે. પણ નાયક બામન વાનીઆને બી-
જ કિંચ વનમાં પન ગોલા ગોલી ધનાં છે.

નાયક—શું ગોલારાણા તે નાતોમાં પણ ગુસ્થા છો કે ?

ગોલો—હોવે અમે જગ નાતે ગોલા તેમ તે સ્વ-
ભાવે ગોલા. જે વહુને મારે ને ભાંડે તે ગોલા કહેવાય. જે
પરને ભાંડે અને વાત કરતાં છોકરાંને ભાંડે તે ગોલી રાં-
ડ, મુવા, ને રાંડના, ને રોચા, ને પાંચડી બળ્યા, ને આં-
ધળા ને ઢળ્યા ને પીટ્યા, એવા એવા ને એથી ભુંડા
બોલ જેને મોડે સદા વસી રહ્યા છે તે ગોલા. તમારે ગો-
લીની ગાલ સાંભળવી છે? પણ ભુલ્યો આ સમામાં ન
બોલાય

નાયક—વારું થોડો નમુનો તો દેખાડ અહ્યા ગોલા.

ગોલો કુદે છે. હાથના ચાળા કરે છે, ને રંગત્રો તેની
જોડે કુદે છે ને બહુ ગાય છે—મારી ગોલી આવેરે, ગોલો
ભાંડતી આવેરે, લડતી વઢતી આવેરે, મારી ગોલી આવે-
રે—એસા થઇ તા થઇ.

હાથમાં ઘડો લેઇ ઢોકલી અને તેની જોડે તેનો છોક-
રો આવેછે. ગોલી છોકરાને નવડાવતી હોય તેમ કરેછે ને
બળડે છે. એટલે તેની નળુંદ ઠીકરી પાછળથી આવી પુ-
છેછે—“અલી કેમ એને નવડાવેછે? એટલે ઢોકલી જવાય
દેછે કે એના રોચા બાપનું અસ્નાન કરાવું છું. ઠીકરી કહે
કરાવને રાંડ તારા ભાઈનું અસ્નાન, મારા ભાઈને સીદ મા-
રેછે, રાંડ છેનાલ. ગાલાગોલી ખુબ લડેછે, ને ગંગો ખુબ

પાંચ ચોરનો વેશ.

લેખને મારવા દોડે છે એટલે જ ને નાસી જાય છે.
નાયક—અલ્યા જેઠા તારી ગાયડી કેમ ન આવી. ઘું

કુંવારો છે?

જેઠા—મારી ગાયડીને ઝોળખાવું સાંભળ—
વનમાલીદાસની દીકરી, ને ખેરખાઈ નામ;

સાડા ચારનું પલ્લું, ને મસાણપૂર ગામ.
નાયક—તો શું ઘું લાકડામાં પરણવાનો ?

જેઠા—પણ અમારે તો નાતરે મળે, એક કાઠીએ ને
બીજી ધાલીએ. તાલીએ પાડી ગાય છે—અમે લગને લગને
કુંવારા લાલ તનમન મચકો કારેલી. અમે નવી નવી લા-
વીએ લાલ તનમન મચકો કારેલી. એટલે “પકડો પકડો”
એમ પાછળથી યુગ પડે છે, ને ગોત્રા નાસી જાય છે.

ગવૈયા ગાય છે— એકવાર રામ રામ બોલો, રે ભાઈ.
એકવાર રામ રામ બોલો; પેલી નવાપરાની સોનારણુને લે-
ગયો ગોલો; રે એકવાર રામ રામ બોલો. સોની ભાઈ તો
કરીઆદ ગયા ને મુકવા લાગ્યા પોકો; ત્યારે ટોપીવાળે સ-
ગત કરીને બેલાવ્યા લોકો રે એકવાર. સોનારણુ કહે ડોસો
ન મમે જીવે મુવાના ડાયાં; માથે એને તાંલ પડી છે, નથી
બેલાતી વાચા. એકવાર. મને જીવે નવ જોખન વેશે, એ-
ને દેખા ઠચ્ચર; ડોળ દેખીને ભડકા ઉઠે, કેમ સહેવાએ
ખચ્ચર. એકવાર છતે ધણીએ બળે છાતડી, વેડું રંડાપો
આગ; ધરડા વરતે પરણાવે, તેને મોટો દેખે ડામ. ભાઈ
એકવાર. સાહેબને ગત દયા આવીને, વિચાર મનમાં કીધો
નવો કાયદો આડે આવ્યો, ને લાઈકોરટથી બીધો. એકવા-
ર. સોની કહે સાહેબ વચાડ કડોને, રાત કેમ કહે છે ડોહો;
જે. ધીનો શીટો ચપાડું ને લાડવો ગળું મોટો. એકવાર

ઝેટલામાં તો ચક્કરી આવીને, ડોસો પડિઓ ભાંયે; સોની-
ડા ઉપાડી ચાલ્યા, રામ બોલો કેતા જાય. એકવાર તો
થે. તો થે. ઘેં ઘેં ઘેં.

ઝેટલે પડદામાંથી સોની આવેછે. (માથે પાધડી, ખાં-
ધે મેલી પીછોડી, નાનું પોતીઉં ને તે ઉપર રૂપાનો કંદોરો
પહેરેલો ને ગંદે લુગડે વીટાળેલો કાંટો, સાંડસી, ચીપીઓ
વગેરે બગલમાં મારેલાંછે.)

સોની—સકળ સંસાર રીઝાવીએ, ધડીએ નવા બહુ ધાટ;
સોની વીણુ સોના તણી, કાઈ ન પુછત વાત.
નારી રાખે નેહ ધણો, વળી જે જન અજાન;
સોના વીણું સંસાર સહુ, દીસે જેમ સમસાન.
સોનું મારે ને સોનું તારે, સોનું પમાડે માન;
સોના પાછળ દુનીઆ ધાયે, જેમ રોટલા વાંસે સ્વાન.
સોને શોભે દેહડી, ને સોને શોભે વસ્ત્ર,
સોનું વહાલું સર્વને, ને સોનું ખપે સર્વત્ર.

હું ભાઈ નાયક એવું જે સોનું તેના ધાટ ધડનાર હમે
સોની મહાજન કહેવાયએ. જગતમાં ત્રણ મોટી મોઢેની
છે—જર જોડ ને જસ, એ મળવાની કરે સૌ આશ'. જે
ઘેર સોની ના સાંચરે, તે ઘેર સદા રહે શોક; સોનીડા મ-
દ્ધત કામ કરે, એમ માને મૂરખ લોક. સોની મહાજન ટા-
ચકા, રાત પડે ગુજરાત કા, ટીલા કરે સાચુકા, ને સોના
ચોરે બાચુકા. રે નાયક રાતે સૌને સુવાનો વખત ત્યારે સો-
નીને ધડવાનો વખત એનું કારણ ગનમાં સગળુ લ્યો. સો-
નું ચોર્યા વના સોની જીવી શકે નહિ.

નાયક—કેમ ચાલ્યા એમ બોલેછે? શું ઘડાગણુ નથીલેતા?

સોની—ઘડાગણુ પર રહેતા હોયએ તો, ઉજળા વા-

પાંચ ચોરનો વેશ.

જળા ફરીએ શેના, ઘર ક્યાંથી બાંધીએ, બાયડી ક્યાંથી પ-
રણીએ ? અમે પાકા ચતુર ચોર કહેવાઈએ.

નાયક—તમે સોતું ચોરો તે ધરાક ન જાણો !

સોની—એ જાણું ન જાણું એમનું એમજ તો, રાંડે
જણ્યા સધળા સરળા એટલે કરે શું. એક સોનીને કાઢે
તે બીજો લાવે તે પણ તેવોજ ત્યારે શું કરે. ધરાક બ-
ખરદાર હોય તો ઝાઝું ફાવે નહિ પણ છેક કોરાતો ન જ-
ઈએ. સોનારણુને જોઈએ સાંકળાં, સોનારણુને જોઈએ કડાં,
સોનારણુને જોઈએ કસબી સાળુ, તે કસબી લુંગડાં તે ધ-
ડાગણુમાંથી ન મળે.

નાયક—પણ તે સાટે પાપમાં પડે છે.

સોની—આમણુ જમાડી પાપ આમણુને ગાયે નાંખી-
એ. અગીઆરસ કરીએ; પુનઘાન કરીએ, જત્રા જઈએ
પછી શું ? કેમ નાયક ડોકું કેમ ધુણાવે છે, એમાં
જોડું શું છે ?

નાયક—તો તમારામાં કોઈ સાચા હશે કે નહિ ?

સોની—આવડી મોટી દનીઆ પડી છે તેમાં કેમ
નહિ હશે ? હશે. વાર હવે મારી સોનારણુ આવે તેને મે-
ળતી દેજે. ગવૈઆ ગાય છે—અનીહો સોનારણુનો ચટકો
તે સો રણુનો મટકો જુરે જુરે સોનારણુનો લટકો તે સો-
નારણુનો દમકો જુરે જુરે. હું દેખું તારી વાટડીરે, માર
અમકંતી વીજળી. અનીહો હું તો દેખું તારી વાટડી જ

ઝેટલામાં તો ચક્કરી આવીને, ડોસો પડિઓ ભાંયે; સોની-
ડા ઉપાડી ચાલ્યા, રામ બોલો કેતા જાય. એકવાર. તા
થે. તા થે. ઘેં ઘેં ઘેં.

ઝેટલે પડદામાંથી સોની ઓવેછે. (માથે પાથડી, ખાં-
ધે મેલી પીછોડી, નાનું પોતીઉં ને તે ઉપર રૂપાનો કંદોરો
પહેરેલો ને ગંદે લુગડે વીટાબેલો કાંટો, સાંડસી, ચીપીઓ
વગેરે બગલમાં મારેલાંછે.)

સોની—સકળ સંસાર રીઝાવીએ, ધડીએ નવા બહુ ધાટ;
સોની વીણુ સોના તણી, કાઈ ન પુછત વાત.
નારી રાખે નેહ ધણો, વળી જે જન અજ્ઞાન;
સોના વીણુ સંસાર સહુ, દીસે જેમ સમસાન.
સોનું મારે ને સોનું તારે, સોનું પમાડે માન;
સોના પાછળ દુનીઆ ધાયે, જેમ રોટલા વાંસે સ્વાન.
સોને શોભે દેહડી, ને સોને શોભે વસ્ત્ર,
સોનું વહાલું સર્વને, ને સોનું ખપે સર્વત્ર.

હે ભાઈ નાયક એવું જે સોનું તેના ધાટ ધડનાર હમે
સોની મહાજન કહેવાઈએ. જંગતમાં ત્રણ મોટી મોઢેની
છે—‘જર જોર ને જસ, એ મળવાની કરે સૌ આશ’. જે
ઘેર સોની ના સાંચરે, તે ઘેર સદા રહે શોક; સોનીડા મ-
ફત કામ કરે, એમ માને મૂરખ લોક. સોની મહાજન ટા-
ચકા, રાત પડે શુજરાત કા, ટીલા કરે સાબુકા, ને સોના
ચોરે બાબુકા. રે નાયક રાતે સૌને સુવાતો વખત ત્યારે સો-
નીને ધડવાતો વખત એનું કારણ મનમાં સમજી લ્યો. સો-
નું ચોર્યા વના સોની જીવી શકે નહિ.

નાયક—કેમ અલ્યા એમ બોલેછે? શું ધડામણ નથીલેતા?

સોની—ધડામણ પર રહેતા હોઈએ તો, ઉજળા વા-

પાંચ ચોરનો વેશ.

જળા ફરીએ શેના, ધર ક્યાંથી બાંધીએ, બાયડી ક્યાંથી પ.
રણીએ ? અમે પાકા ચતુર ચોર કહેવાઈએ.

નાયક—તમે સોનું ચોરો તે ધરાક ન બણે !

સોની—એ બણે ન બણે એમનું એમજ તો, રાંડે
જણ્યા સધળા સરખા એટલે કરે શું. એક સોનીને કાઢે
તે બીજે લાવે તે પણ તેવોજ ત્યારે શું કરે. ધરાક ખ-
ખરદાર હોય તો ઝાઝું ફાવે નહિ પણ છેક કોરાતો ન જ-
ધએ. સોનારણુને જોઈએ સાંકળાં, સોનારણુને જોઈએ કડાં,
સોનારણુને જોઈએ કચુંબા સાળુ, તે કસબી લુંગડાં તે ધ-
ડામણગાંથી ન મળે.

નાયક—પણ તે સાટે પાપમાં પડો કેતે.

સોની—બામણુ જમાડી પાપ બામણુને માથે નાંખી-
એ. અગીઆરસ કરીએ; પુનઘન કરીએ, બત્રા જધએ
પછી શું ? કેમ નાયક ડોકું કેમ ધુણાવો છો, એમાં
જોડું શું છે ?

નાયક—તો તમારામાં કોઈ સાચા હશે કે નહિ ?

સોની—આવડી મોટી દનીઆ પડી છે તેમાં કેમ
નહિ હશે ? હશે. વાર હવે મારી સોનારણુ આવે તેને મે-
ળવી દેજે. ગવૈઆ ગાય છે—અનીહો સોનારણુનો ચટકો
તે સો રણુનો મટકો જીરે જીરે સોનારણુનો લટકો તે સો-
નારણુનો ઠમકો જીરે જીરે. હું દેખું તારી વાટડીરે, મારી
ચમકતી વીજળી. અનીહો હું તો દેખું તારી વાટડી જીરે
જીરે.

સોનારણુ આવીને ગાય છે—અની હો પીયુડા હું તો
પાતળીરે, મારે જોઈએ સુંદર ચીર; પેસો છેલ કરે છે ઢેક-
ડીરે, જીરે ભરવા નહિયું નીર. પીયુડા હું તો પાતળીરે.

દરજી—જમડા ઝાલી જાય છે વાહાલી, હવે લાકડા-
માં જમ પોઢશું મારી વાહાલીરે.
લુગડાં ચોરીને ધર ભર્યું, હવે જવું પડે છે
નાગાં મારી વાહાલીરે;
ભોગવું મારે એકલાને વાહાલીરે.

દરજી રડે છે, અને દરજી રડે છે એટલે પાછળથી
બુગઉડે છે કે ચોથો ચોર આવે છે તેને માટે માગ કરો.
એટલે દરજી અને દરજી જતાં રહે છે. ને ગવૈયા ગાય
છે—અની હો વાણીઓ વણજ કરે કે ઓછું આપીને હર-
ખાય (એ ત્રણવાર ચડાવીને) બનીયા સાંચે પળી પળી
ને રામ લડાવે કુપ્પા. (ઉતાવલી ચાલે) એસા થૈ તા થૈ.

વાણીઓ આવી આસપાસ જોઈ કહે છે, અમે શા-
હુકારના બેટા, અમે શાહ કહેવાઈએ, અમને ચોરની ટો-
લીમાં સીદ ગોચી ધાડ્યા? અમે ટો વેપાડી.

નાયક—તમે વેપારમાં ચોરી કરો કેને ?

વાણીઓ—હોવે, એટા ખડુંજ ટા. આ ધડમના
દડગાડમાં જુહું ના બોરાય. વેપાડમાં કાંઈ ગાર મેર ક-
ડીએ ખડા દુકાને બેઠા જુહા સમ ખામચે, ધડાકને છેટ-
ડીએ ખડા. પણ તેમ મોટા શાવકારે ખડા. અમારે ભ-
ડેસે તો દનીયા ચાલે છે. માથું જવા દધએ પણ નાક
ના જવા દધએ. દેશ પડદેશના ચોટામાં વાણીયાની સાખ
લાડે; વટ ન જવા દે તે વાણીઓ.

નાયક—તે દહાડા તો ગયા. હવે તો વાણીયા દે-
વાળાં કાઢી લોકની ચાપણો હુખાવે છે. અવેજ સંતાડી
દેવાળું કાઢે તે ચોર ખરા કે નહિ ?

વાણીયા—અડે નાયક એતો ખીન્ન, પણ સલામ

પાંચ ચોરનો વેશ.

કરં બાપજી મને જવા દે. પેહેલા ધાંચીને પકડ, શાવકને પકડ, ભાટીઆને પકડ, કણુગીતે પકડ બીજા ધણુએ ચોર છે. બધા વાણીઆ ચોર નથી.

નાયક—બધા નહીં પણ ધણુકતો ચોર ખરા.

વાણીઓ—વાકું ભાષ શાહેજ માફ કરો ને જવાડો. લે જે દડશણુ ઠ્યાં. એમ કહી “જે જે, શીવલવની જે, ગોકળેશ, ગોકળેશ” એમ બુમો પાડતો નાહો.

મોટો જડો પાડો મતઆલો નામે ચોમો દોડી આવી બુમો પાડે છે—દોડો, દોડો, ધધેકી ચાલ, કુતેકી ચાલ, દોડો, દોડો, જે બોલો.’ વલકુડી વાણીએણો, ભાટીયણો, લુવાણીઓ, કાયચડીઓ અને તેમના ભાપડા જે જે કરતા દોડે છે. તે પડદો પડે છે. થોડીવારે ભુંગળો વાગે છે તે ગવૈઆ ગાય છે—અનીહો દરબારનો કુતરો આવે રે, કચેરીનો ભુંડ આવેરે, અનીહો મોટો ચોર આવેરે, અનીહો મોટો ચોર આવેરે. એસા થૈં તા થૈં. આજ તારો હુકમ ચાલે ને માને છે ગુલામરે, જેમ બાહુગરના વાંદરા કરે છે સલામરે. રાજને લુટે, લોકને લુટે, ધુતે કરો દગા-ધ; જલમજ્જેર થધ જુલમ કરે ને કરે ધણી લુચ્ચાધ, (ચાવીને) કરે ધણી લુચ્ચાધ, એ કરે ધણી લુચ્ચાધ. તાથૈતાથૈ. ગટકજી મેહેતો આવે છે. માથે કાળું લુગડું બાંધ્યું છે, ધુંટી લગીની નીચી ચાળતું અંગરખું પહેર્યું છે, કંપર બાંધી છે, કાનમાં લાંગી લેખણુ ખોશી છે ને બાંધે કીનખાખતે લુગડે બાંધેલો ગાંસડો ભેરવ્યો છે.

નાયક—ઓહો આ વેશ કૈનો આવ્યો ?

મેહેતો—એ લાંચીઆ ચોરનો વેશ છે.

નાયક—તમે કાણુ છો ?

મેહેતો—હું રે કમળખત નાયકડા તું કોણ પુછનાર! અમે દીવાન, અમે અમલદાર, અમે કામદાર, અમે કાર-ભાગી, અમે વકીલ, અમે મુખતોચાર, અમે કારકૂન, અમે મેહેતા, અમે નવીશંદા અમે મુત્સદી, અમે ફાજદાર, અમે થાણદાર, અમે મામલતદાર, અમે મુનસિફ, અમે ન્યાયાધિશ, અમે શીરસ્તેદાર, દફતરદાર, ચીટનીસ, જેલર, ગાલ્ફસ્ત્રેટ, મુખી, તલાટી, બેલોફ, રજીસ્ટ્રાર, કારકુન, એજન્ટ, ઇન્જનેર, ડાકતર, અમને ઓલખ્યા ?

નાયક—ના ઓળખ્યા સાહેબ. આપની જાત શી ? જાત કઈ ? નામ શું ?

મેહેતો—મારું નામ ગટક મહેતો. અમારી બે જાત છે દરબારી ને સરકારી. એક જાતમાંથી બીજી જાતમાં જન્મ્યો ખરા. અમારી નાતોતો બધી, વળી ગુણ-કર્મ પ્રમાણે અમારાં બે તડ છે, ૧ ધરમી અને ૨ અધરમી.

નાયક—એ ના સમજાયું.

મેહેતો—એનો અરથ એકે અમારામાં નાગરાદિ બધી જાતના બ્રાહ્મણ છે, બધી જાતના વાણીયા છે, ક્ષત્રી છે, કાયસ્થ છે, ગરાસીયા છે, કણબી છે, દક્ષણી છે, પરભુ છે, હરાડે વરણના હિંદુ છે, વળી પારસી, મુસલમાન, યુરોપી ને દેશી ખ્રીસ્તી (વીસવાસી,) હાફકાસ્ટ વગરે બધી નાતોના માણસ અમારી જાતમાં બળી શકે છે.

નાયક—એતો સમજ્યો પણ માથે પાઘડીને ઠેકાણે મુલાવડી બાયડીની પેઠે કાળું કપડું કેમ બાંધ્યું છે ? તે બાંધે ગાંસડો શેનો છે?

મેહેતો—એનાં ચાર કારણ છે—એકતો અમે કાળા

પાંચચોરનો વેશ.

વાવડીને સીરાપુરી ને તેમના ભેષજો તેમ અમને પારકા
તું ધન ભેષજો; ત્રીજું સુવાવડીનું મોત થતાં વાર નહિ,
તેમ અમારૂં થતાં પણ વાર નહિ. ચોથું અમારી ભતનાં
લોક ધણી તરેહની પાધડી બાંધે છે, ને મને તો બધાની
વતી પકડી આવ્યો છે તેથી પાધડી ન પહેરતાં માથે આ
કાળું લૂગડું બાંધીને આવ્યો છું. બાંધે પાપનો ગાંસડો છે.

નાયક—તો ધર્મી તે કાણ અને અધર્મી તે કોણ ?

ગટકજી—ધર્મી તે જેલા મૂર્ખા, લક્ષ્મી ચાંદ્યો કર-
વા આવે તે વારે મોહો ઘોવા બચ તે કામ કરવામાં તો
અમરા જેવા ચતુર, લખવે ભણવે ખખડદાર, પણ ચાલતે
ચાલણે હાથ ન મારે, ધન ન ભેડે તે જેવકૂં નહિ અલ્યા
નાયક ! દરબાર તરફથી કે સરકાર તરફથી જે પગાર મ-
ળે તેજ લેવો. જો તો સાળા પરમાણિક કહેવાય. શું મા-
રા ભાઈ પરમાણિક થઈને અમારો ધધો બગાડ્યો; એવાં
નકારાં માણસ વધતાં બચજો ખરાં, તોપણ હજી મોટો બ-
થો અધર્મીઓનો છે. જો થોડા છે, અમે ધણા છીએ. એનો
બધા ન્યાય, અને સુનીતિ પ્રમાણે ચાલનારા. એમાં કેટલાક
એવા છે કે લાંચ ના લે, દરબાર, સરકાર, રૈયત કે હર-
કાઈને છેતરી પઈસા ખાય નહિ, પણ થોડો પક્ષપાત કરે.
એવાંને પણ અમે અમારામાં ન રાખીએ. નથી ધર્મીથી
જો કાંઈક સારા, પણ પુરા લાયક નહિ; અમારે એમને ના
ખતે. વળી એમનામાં દયાળુનો ત્રીજો ઉપવર્ગ છે. તેઓ પં-
ડે ગ્રોજના રહે, પણ હાથ નીચેના અધર્મીઓને છેડે ન-
હિ. તેતું કરમ તે ભોગવશે એમ કહી આંખ આડા કાન કે-
જો પણ અમને ગમે નહિ કમકે સાચા બોલા; સાહેદી
રવાની હોય તો સાચું બોલી ખરાબ કરે. વળી કેટલાક ના

ણાં ના લે, પણ ધનવાન લોકમાં વગ ચલાવી પોતાના કામ કરે, મોટાઇનો ભપકો કરે, ને જીલમ જનરાદિક નહારા કામ કરે. તે અમને વધારે મળતા ખરા પણ જોઇએ તેવા નહીં. અમે તો લાગ આવે બધાંએ કરમ કરીએ.

નાયક—તમે શું અધર્મી કેવાઓ છો ?

ગટકજી—અમને અધર્મી તો અમારા સામા વાળીઆ કહે છે. અમે તો ધરમ ધ્યાન, ને પુનઃન મસ કરીએ. અમારું કામ એકે સરકારી કે દરબારી નોકરીમાં જે તદ્દનીરથી, જે યુક્તિથી, કાવતરાંથી, ગેરધનસાફ કરી, જીલ્લું બોલી, જીલમ કરી, ઠગાઈ કરી, હરકોઈ રીતે પગાર ઉપરાંત પૈસો મળે તેમ કરવું; એમ જેમ વધારે ધન પેદા કરાય તેમ કરીએ. દરબારી નોકરીમાં તો પગાર થોડો એટલે દરબારના કુત્રા મારી ખાય એવું દરબાર જાણે પણ ખરા. દરબારને ઉધું ચતું સમજાવીએ એટલે ચાલવા દે. સરકારી નોકરીમાં ધારતી વધારે છે, ને કોઈની ખરાબી થાય છે; પણ તે કોઈ કાચો પોચો હોય કે, જેનું નસીબ ફુટયું હોય તેજ ઝલાય. ઘણાક તો તળીયાં તાઢાં કરીને જેસીએ છીએ. તેની જોડે અમે ધર્મનું ડાળ ખુણ કરીએ, બ્રાહ્મણ, જોગી, સન્યાસિ, સાધુ, વગેરેને ધન આપી જમાડી રાજી કરીએ; તીર્થ જત્રા કરી ત્યાં નામના કરીએ. કાશીમાં નામના કરીએ, ગોકુળ મથુરાં જઈ, શ્રી નાથજી જઈ, પાલીટાણે જઈ, મક્કે જઈ પુન કરીએ. સગાંને નાત અને જાતનાને નોકરી આપીએ, પોતપોતાના પંથની જત્રા જઈ ત્યાં નામના કરીએ. હજકા દરબારના કારકુન, ઉધરાતદાર, વગેરેને થોડું ધન મળે તેવા પણ વરા કરી, ને વરઘોડા કાઢી ભપકો કરીએ. જીવો તો ખરા

અમારો પગાર કેટલો છે ને અમારી હવેલીઓ કેવડી મોટી છે. ઘરમાં આવી અમારા ડાગીના તો જીવો. ઘરનાં ઘેરાનાં લુગડાં ધરેણાં તો જીવો ! વળી વ્યાળે મુકેલી ને સંતાડી રાખેલી દોલતની કોઇને ખબરે ન પડે. પોતપોતાની ચતુરાઇ, અને અધિકાર પ્રમાણે રળીએ. પગારથી પૈસાદાર ન થવાય ને નાના પગારવાળાની આખર રહે નહીં. અજ્ઞાન લોકમાં અમારી વાહવા ધણી થાય, અમારાં વખાણુ ધણાં થાય. પેલા ધર્મીઓ કાંઈ માણસમાં છે ! વાર જોતો ખુસા, નાદાન.

નાયક—તો પાંચ મોટા ચોરમાં તમને દાખલ કર્યા છે તે વાજખી છે.

ગટક મેહેતો—જો પાંચમાં અમે મુખ્ય. પણ આ જ્ઞાન જાહેર કરીશમાં અલ્યા. અમારામાં જે બધાથી પાંચ ચોર છે તેઓ મોઢે મીઠા, ડાહી ડાહી શાસ્ત્રની અને ધુનીતિની વાતો કરી લોકમાં ધર્મનો અવતાર હોય તેવું કાળ દેખાડે છે. અમે ચોર ને વળી જલમ જોર. અમેનો અધિકારી તે જરજોરીથી લોકને લુટીએ, ને મારી પાછાએ.

નાયક—તમને લાજ શરમ નહિ ?

ગટકજી—જો શું જોશે છે નાયક. આડો અવજોઈય પડ્યા વના ધન જોડાય નહિ. ને અમારામાં જે હાલ દરમના છે તેઓનો સંસાર વેહેવાર પણ ચાલે નહિ. ત જ્ઞાનવાને મોકરીએ લગાડવા, જેમ તેમ ધન મેળવે. જો મોટી વાત.

નાયક—જે લાંચ લેતા નથી, હરામતું મારી ખાતા તો તેમનું કેમ ચાલે છે ?

ગઠકથા—કરકસરથી ચલાવી લે ને ગરીબ રહે. નાત જાતમાં અમારા જેવો લાવો તેમનાથી ના લેવાય.

નાયક—તમારાથી એ ધર્મી સારા. ધિઃકાર છે તમારા હરામના ધનને. તમારા લાવાને ધિઃકાર છે; ખજ્યો તમારો વૈભવ; ધુળ પડી તમારી સાહેબીમાં. માયામાં ખુડેલા પ્રાણીઆ તું વિચાર કર કે તારે અહીં કેટલી વાર રહેવું છે? સાચે માર્ગે મેળવેલા ધનથી પુલાવવું ન જોઈ એ તો દુરાચરણથી મેળવવાની તો વાત શી. હે નરકની ખાડીમાં વસનારા દેડકા તમે પાપના ગાંસડા શીદ ખાંધો છો. ઇસ તન ધનકી કોન ખઢાઈ; દેખત નેનમે મીટી મીલાઈ; હાડ જલે જેસી લકડેકી મોળી ખાલ જલે જેસી ઘાસકી પોલી; આપ કે ખાતર મહેલ ખનાયા, આપને બકર જંગલ સોયા; કહત કબીરા સુન મેરે ભૈયો; આપ મુઝે પીછે હુખ ગઈ દુનીયાં. એ કબીરતું વચન ખરું છે કે ખોટું? એથી વધારે જાણવાતું એ છે કે આપણા મુવા પછી દુનીયાંથી છુટાય પણ પાપથી છુટાતું નથી. તમે આ લોકમાં વિશ્વાસઘાત કરી સંસારના અતે રાજ્યના

હી જાણુજો કે દેવ તમારા જેવા લાંચીઆ નથી. તમારા
અધર્મે મેળવેલા પૈસા ખરચવાથી આ જગતના લોક છે-
તરાય, પણ દેવ એવી લાંચ લે નહિ અને છેતરાય નહિ.
એવો વિચાર કરી તમારાં ધર્મી અને અધર્મી એવાં એ
તડ છે તે ભાંગી બધા ધર્મી થાઓ. મોત માથે ભમતું છે.
થોડા વરસમાં તમને જમપૂરીમાં ઝાલી જશે. માટે માણુ-
સના છવતું કલ્યાણ કરનાર પરમેશ્વર, જેનાં હરી, વિષ્ણુ,
બ્રહ્માદિ અનેક નામ છે તેનાથી નિરંતર ડરી વર્તો. તમા-
રી નોકરી સુખે બળવો પણ સત્યને છોડશો નહિ.

છવ તું શીવને સંભારને, મૂકી દે બીજી આળ;
ધડી એક નિસરે સોના સમી, શીરપર ફરેછે કાળ. છવ૦ ૧

આંખ તણે રે ફરકડે, ધડીએ વરસો થાય;

મૂરખ મનમાં નથી જાણુતો, ધડીએ ઘુટ ભરાય. છવ૦ ૨

જળ છે કામના હાથમાં, નાંખતાં કેટલી વાર;

મોહ પામી વિટલાઈ રહ્યો, કેમ ઉતરશે પાર. છવ૦ ૩

જેવું મોતી રે ઓસતું, એવો જોટો સંસાર;

દેખાઈતું રે રળીઆમણું, ખરતાં કેટલી વાર. છવ૦ ૪

જેવા કેળના થાંભલા, તેવો સકળ સંસાર;

જેવા ધુમાડાના બાયકા, જેવું વલ્લોવ્યું વાર. છવ૦ ૫

સંલેગ નદીને નાવનો, એવો સકળ સંસાર;

પછે દોષ મળે નહિ, વ્યારે ઉતરીઆ પાર. છવ૦ ૬

સમણું લાકડું રે ઉધમાં, પામ્યો લીલા વિલાસ;

જાણ્યો ત્યારે દેખે નહિ, આંતે થયો નિરાસ. છવ૦ ૭

પ્રપંચ કરી ધન જોડીયું, લક્ષ્મી લાખ કરોડ;

ગરતી વેળાએ માનવી, કેડનો કંદોરો છોડ. છવ૦ ૮

ગયા રાણા ને રાજા, મૂકી ગરથ ભંડાર;
 તાંડે આયુષ્ય રે અલ્પનું, શાને કરે સીર ભાર. જીવં ૯
 ડાટયુ સાટયુ રે સર્વે રહ્યું, ન થઈ કર્મથી છુટ;
 અસત મારગે સાંચ્યો, મેળવી તેં બહુ લુટ. જીવં ૧૦
 મારું મારું કરી માનીયું, તાંડે નથીરે કોય;
 આપ સ્વાર્થે સૌ મળ્યાં, મનમાં વિચારી જોય. જીવં ૧૧
 કોનાં છોડ કોના વાછડ, કોના માને રે આપ;
 અંત કાંઠે જીવું એકલા, સાથે પુન્યને પાપ. જીવં ૧૨
 સુક સોનારે પાંજરે, રત્ન જડીયાં છે નંગ;
 મુરખ મનમાં નથી જાણતો, ઘડીમાં સાથે ભંગ જીવં ૧૩
 પોપટ જાણતોરે પાંજરે, સામે ઉભોરે મંજર;
 મુરખ મનમાં નથી જાણતો, ઝડપતાં કટલીવાર. જીવં ૧૪
 કાળ સીચાણો સીર ભમે, મુરખ કરે પ્રપંચ;
 ઓચીતો તુંજને મારશે, વણસશે સઘળા સંચ. જીવં ૧૫
 પાંચ ચોર કેડે પડ્યા, લુંટે દિવસને રાત;
 મુરખ મનમાં નથી જાણતો, તારે કોનો સંઘાત. જીવં ૧૬

ગટક મેહેતો—રે ભાઈ નાયક એ પાંચ ચોર ક્યા!
 અમે જગતને લુટીએ ને અમને એ લુંટે માટે એ ચોર-
 ના ચોર કહેવાય. એ પાંચ ચોરને મારે ઓળખવા જોઈએ.

નાયક—તમારે હાથે કાળાં કરમ કરાવનારા એ પાં-
 ચ ચોર છે, તે જ્યાં સુધી એ ચોરને પકડી કેદ કરશે ન-
 હિ ત્યાં લગી તમે દુરાચરણી રહેશો, ત્યાં સુધી કુર્મ ક-
 રતા અટકવાના નથી. એ ચોરના ચોરમાં ૧ લોભ, ૨
 સ્વાર્થ, ૩ મત્સર, ૪ કામ, ૫ અજ્ઞાન એ પાંચ મુખ્ય છે.
 એ પાંચે કાયા ગઢમાં રહે છે. એમની જોડે સિપાઈ જ-

બરા ને ધણા છે. ક્રોધ, ક્રુણોધ, દુરાગ્રહ, ક્રુધુદ્ધિ, અદેખા-
ધ, વેર, વખાણુ, કુસંગ, કુતર્ક, ક્રુવ્યસન, દૂળમોટાઈ, આ-
ળશ, નિશો, કપટ, અસત્ય, વેહેમાદિ, શૂરા જોદ્ધા એમ-
ની ફાજમાં છે. એ પાંચ ચોર અને તેમની ફાજ તમને
આડી વાટે લઈ જઈ ભુલા પાડે છે. એમને છતવાને વિ-
વેક્રુદ્ધિ અને સાત્વિક ગુણ ઈશ્વરે આપ્યા છે. તેનો તમે
અભ્યાસ કર્યો તેથી તેઓ તમારામાં નબળા પડી ગયાછે.
પાંચ ચોરનું બળ તમારા હૃદયમાં અન્યાયથી વધી પડ્યું
છે તેથી અધર્મ માર્ગે કુલાતા કુલાતા ચાલો છો. એ પાં-
ચ ચોરનું સામ્રાજ્ય એક નામ માયા છે, ને બીજું નામ ક-
ળી છે. તમે કળીના દૂત છો. એ પાંચ ચોર કળામાં ન
રહેતાં છુટા પડેલા હોયછે ત્યારે તેઓના ચંડાળ ગુણ છે,
અને બ્યારે તેઓ કેદમાં હોય છે ત્યારે બરોબર કામ કરે
છે. તમારામાં એ છુટા પડેલા છે તેથી તમે ચંડાળપણા-
ને પામ્યા છો. તેથી તમારી દેવ પૂજા, તમારી માળા, ત-
મારા જપ, વ્રત, જાત્રાદિ વ્યર્થ છે, કેમકે તમારાં મન એ
ચંડાળોએ અપવિત્ર કર્યાં છે; તમારું મન મેકું છે, તમારી
અંતઃકરણની આંખો પુટી છે. ગંગાસ્નાન ને જમનાપાને
તમે શુદ્ધ થતા નથી. તમે અભડાયલા છો એ ચંડાળ ચો-
રોએ તમારા હૃવને ઘેર્યો છે.

કાયા નગરીમાં ઘેરીઓ, લુટે ઠારો ઠાર;

મોતે દરવાજા રોકીયા, રૂંધાણા દસે દાર. છવં ૧૭

ધર્મનું ડાળ કરી ચાલતો, ધરતો રૂઢીઆમાં ગંઠ;

દ્રાટી આંખે સામુજીવે, બ્યારે રૂંધાણો કંઠ; છવં ૧૮

નફ્ટ મુઠમતિ ગટક મેહેતાને આથી કાંઈ મોધ લા-
ગ્યો નહિ ને તે શિવોહં, શિવોહં, બોલવા લાગ્યો.

નાયક—રે પાપી, રે દુષ્ટ, રે નરકમાં તરફડતા કી-
ડા ! તું શિવ કેમ હોઈ શકે ? તું શિવ નથી. તું ખરો
ભગત હોય નહિ. જો તું ધરમી હોય તો અધરમ કેમ
કરે ? તુંતો દુરાચરણી, અપરાધી, પાપી જીવ છે. તને જ-
મડા ઝાલી જશે ત્યાર પછી તું પસ્તાઈશ. મરતાં સુધી તું
પાપ અને પાપનાં કર્યાં કરવાનો. તારૂં હૃદય કઠણ પથ્થર
જેવું થયું છે.

જમના દુતે આવી પાછળથી ગટક મેહેતાની ગરદ-
ન ઝાલી. તેઓ તેને ધક્કા મારતા પકડી લેઈ જાય છે. ગ-
ટકજી ગળામાંથી ખરાડે છે.

ગવૈયા શિખામણનું પદ ગાય છે—(રાગ ખમાયચી
જલ્દો, ત્રિતાલ ખ્યાલ. નારાયણ ચરસિંહ નરોત્તમ પુર-
ષોત્તમકે ધ્યાન ધરો, એ રાહે.)

‘હે પ્રિય મિત્રો પ્રભુ આજ્ઞાઓ, મનકર્મ વચન માતોરે
સત્ય વચન, સતધર્મો ચરણો, સત્કર્માતુષ્ઠાનોરે;
સદા પ્રભુ ચરણે અભિવંદન, એ છે મુખ્ય વિધાનોરે ૧
પરધન પરદારાની ઈચ્છા, પરહિંસાનાં પાપોરે;
નિષેધ ક્રિયોછે એ કર્મોનો, તે નવ તમે ઉથાપોરે. હેં ૨
તૃપ્તિ નથી તૃણાની થવાની, તૃણવત તેને માતોરે;
શુભ કર્માચરણોથી તમને, મંજશે ખહુ સનમાનોરે હેં ૩
વિષય તણા વિષવત રસ તમને, અતિશય સરસજ લાગેરે;
તેજસરસ તે ગિરસ થઈ, નિશ્ચય ઉર દંશે વાગેરે; હેં ૪
કામાદી પડ રિપુછે મોટા, વશ જો તેને થાશેરે;
જગકર્તા કોપાશે અંતે, અધમ ગતીએ જાશેરે; હેં ૫
રહેણી વિના કેહેણી મિથ્યા છે, જળવીણ જેમ ખીજ વાવોરે.

આહ્વાન્યંતર શુદ્ધ ક્રિયાથી જનમ તણો લ્યો લાહવોરે. હે૦ ૬
 તુચ્છ વિષયના ભોગ તજીને, પરમ તત્વને જાણોરે;
 તુષ્ટમાન જગદીશ થઇને, કરશે અતિ કલ્યાણોરે. હે૦ ૭
 કરણી તેવી પાર ઉતરણી, એજ નિયમ છે સાચોરે;
 ક્ષણિક સુખો છે વિષય ભોગનાં, નવ તે ઉપર રાચોરે. હે૦ ૮
 અવસર વિલ્યો ફરી નહિ આવે, ચિત્ત વિશે વિચારો રે;
 વિષય ગતિ છે કાળ તણી, પરમેશ્વરને સાંભારો રે. હે૦ ૯
 આ જગતમાં જનમ ધર્યો જે, તે પરિણામ જવાનો રે;
 કૃતી પ્રમાણે પ્રભુની પાસે, નિશ્ચય ન્યાય થવાનોરે. હે૦ ૧૦
 અંગ પંગુ અશક્ત નિરાશ્રિત, રોગી જનને ખાજોરે;
 અંન વસ્ત્ર ઔષધ આપીને, દુખ તેઓના ટાજોરે. હે૦ ૧૧
 નીતિપાળી ભક્તિ કરશે, તે પ્રભુને મન છે જહાજોરે;
 નિર્મલ અંતઃકરણ ક્રિધા વિણ હોંગ ન કરવો દાસોરે. હે૦ ૧૨
 ચિત્ત શુદ્ધ કરવાનો સાચો, સદાચાર છે પાયોરે;
 દાંભિક વિધિના વેશ થકી, વિશ્વે ન જશે વાહોરે. હે૦ ૧૩
 આત્મવત સહુ પ્રાણી ગણિને, સદા કરો ઉપકારોરે;
 પ્રભુ આજ્ઞાનો એજ સાર છે, તે નિત ચિત્તમાં ધારોરે. હે૦ ૧૪
 કૃપા નિધિ પ્રભુની કરૂણા વિણ, અર્થ નહીં સરવાનોરે;
 પરા ભક્તિનો માર્ગ ખરો છે, ભવસાગર તરવાનોરે. હે૦ ૧૫
 આ ઉપદેશ તમે ઉર ધારી, ઉત્તમ પદવી પામોરે;
 કૃપા સિંધુ પ્રભુના શુભ ચરણે, મનની વત્તિ વિરામોરે. હે૦ ૧૬

અમારે ત્યાંથી નીચે પ્રમાણે ચોપડી- ઓ મળશે.

ચોપડીઓનાં નામ.	રૂ. આ. પા
વિવાહવિધિ... ..	૦-૮-૦
કરસનદાસ મુળજી ચરિત્ર	૦-૮-૦
ટુંકી કહાણીઓ ભાગ ૧ લો	૦-૮-૦
ભાગ ૨ જો	૦-૮-૦
પાર્વતી કુંવર આખ્યાન	૦-૨-૦
ઓધવચન	૦-૨-૦
ધંજલાંડની મુસાફરી	૦-૧૨-૦
દુર્ગારામ ચરિત્ર	૧-૦-૦
ભવાઇ સંગ્રહ	૧-૮-૦
સંઘરાજેસંગ	૧-૪-૦
ધંજલાંડનો ઇતિહાસ	૧-૪-૦
વનરાજ આવડો	૧-૮-૦
સાસુ વહુની લડાઇ	૦-૧૨-૦
જગત્ પ્રવાસ	૨-૦-૦

નિશાળોમાં ચાલતી ચોપડીઓ.

ગૂજરાતનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ	૦-૦-૯
વ્યુત્પત્તિ પ્રકાશ	૦-૨-૦
ગૂજરાતી ભાષાનું તબુ વ્યાકરણ... ..	૦-૧-૬

ઉપરની ચોપડીઓ અમારે ત્યાંથી તથા

આર્યોદય પ્રેસમાંથી મળશે.

આસ્તોડીઆ ચક્રો } રમણભાઈ મહીપતરામ
અમદાવાદ